

¶¶Evet Humeyni yeryüzünde cenneti vaat etti bize. Demokrasi gelecek, kimse fikirleri ve siyasal görüşleri yüzünden tutuklanamayacak, işkence yapılmayacak, hapishaneler kapatılacak, kadınlara eşit haklar tanınacak, giyim serbest olacak, dedi.

Biz solcular ise ılımlılardan daha da büyük yanlışlar yaptık. Biz dedik ki, bir yandan gelenekselliği simgeleyen, diğer yandan da böyle güzel şeyler vaat eden bu karizmatik önder olmadan Şah'ı deviremeyiz. İkincisi, mollaların devleti

yönetecek durumda olduklarına inanmıyorduk. Üçüncüsü de, gerçekten pek çok solcu, başta Humeyni olmak üzere, çoğu mollaların radikal tutumlarını beğeniyordu... Biz solcular, İslamı yeni bir güç olarak görmekten yoksunduk. İran üzerine analizlerimizin, Şili veya Vietnam üzerine yapılan analizlerden farkı yoktu. Ayrıca demokrasi anlayışımızda yetersizdi.

Giysileri yüzünden sokaklarda kadınlara satışmalar başlayınca, "yan çelişkiler" diye ciddiye almadık bunları. Biz, ana çelişkiyi, yani emperyalizmle savaş, ön planda tutuyorduk.

Demokrasi olmadan emperyalizmle savaşamayacağını anlayamamıştık.

Kadın hakları, sendikal haklar için verilen kavga, emperyalizmle savaşın ta kendisidir... ¶¶

Bahman Nirumand

ISBN - 975-344-076-6

9 789753 440769

İRAN'DA SOLUYOR ÇİÇEKLER

belge
yayınları

İRAN'DA SOLUYOR ÇİÇEKLER

belge
yayınları

Bahman Nirumand

İRAN'DA SOLUYOR ÇİÇEKLER

belge
yayınları

BELGE YAYINLARI : 56

İ R A N

Bahman Nirumand, 1936 yılında Tahran'da doğdu. Münih, Tübingen ve Berlin'de felsefe, Alman ve Fars Dili - Edebiyatı öğrenimi gördü.

1960 yılında Brecht üzerine doktora yaptı. Aynı yıl İran'a döndü ve Tahran Üniversitesi'nde edebiyat doçenti oldu. Siyasal çalışmalarıyla istihbarat örgütü SAVAK'ın diktatini üzerine çekti ve Federal Almanya'ya kaçmak zorunda kaldı.

Burada 1965 yılından 1979 ocağına kadar kalarak yazarlık ve gazetecilikle uğraştı. Mart 1967'de «İran - Gelişmekte Olan Bir Ülke Modeli» adlı kitabı çıktı (Bu kitap 1969 yılında Anadolu Yayınları tarafından, Hür Dünyanın Diktatörlüğü: İran adıyla yayımlandı). Bundan üç ay sonra, 2 Haziran'da, Berlin'de Şah'ın ziyaretine karşı yapılan yürüyüşte Benno Ohnesorg vuruldu.

Şah rejiminin devrilmesinden bir kaç hafta önce İran'a dönerek Ulusal Demokratik Cephe'nin kurulmasına katkıda bulundu. Kasım 1981'de mollalar diktatörlüğünden Paris'e kaçtı. Şimdi Berlin'de yaşamaktadır.

BELGE YAYINLARI : 56
Birinci Baskı : Mart 1988

Copyright: Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1985
ONK AJANS

İRAN - HINTER DER GITTERN VERDORREN DIE BLUMEN /
Dizgi - Baskı: Final Ofset/Kapak: Pano Grafik - Orhan Ofset/Cilt:
Özlem Mücellithanesi / BELGE YAYINLARI: Başmusaşip Sokak,
Talas Han 302 / CAGALOĞLU

Bahman Nirumand

İRAN

Soluyor Çiçekler
Parmaklıklar Ardında

Türkçesi :
Kemal KURT

belge
yayınlari

acımasızca kısaydı
fırsat
hiç beklenmiyordu
olanlar
şöyle bir doya doya seyredemedim
baharı
çünkü soluyor çiçekler
parmaklıklar ardında

Ahmet Şamlı

Sürgün

Ne zaman doğup büyüdüğüm Tahran'a giden dost ve akrabaları uğurlamağa havaalanına gitsem içimi büyük bir özlem kaplardı. Uçakla altı saat sonra ben de orada olabilirdim. Önce bir dolmuşla kentin merkezine gider, çarşı sokaklarında dolaşır ve eskiden yaptığım gibi bir büfeye girerdim. Orada mutlaka bir kaç arkadaşa rastlar, onlarla birlikte bir votka içer, yanında da bir sandviç veya şiş yiyerek güncel olaylar üzerine konuşurduk. Ardından da yolumu uzatarak evime giderdim. «Acaba yolumu bulabilecek miyim?» diye sorardım kendi kendime. Hiç sanmıyordum. Çünkü ailem bu arada taşınmıştı ve anlatılanlara göre de kent benim sığınık olarak sürgünde geçirdiğim yıllarda çok değişmişti. Memleketten gelenler, yeni yapılan caddeleri, alanları, gökdenlenleri, modern mağazaları, lokantaları ve gece kulüplerini anlata anlata bitiremiyorlardı. «Tahran'ı bir görsen tanıyamazsın» diyorlardı. Bu tümce beni her defasında çok incitiyordu. İran'dan yeni gelen vatandaşlarımla her karşılaşmamda memleketime, kendi çocukluk ve gençliğime yabancılaşmış olduğum duygusu yakamı bırakmıyordu. Özellikle kendi aralarında konuşurlarken ve ben suskun suskun yanlarında otururken, sanki kapıları bana kapalı yabancı bir dünyadanmışlar onlar gibi geliyordu bana. Görüp ge-

çirdikleri, dilleri, istek ve gereksinimleri bana yabancı geliyordu. Bu da beni çok üzüyordu. Ve zaman geçtikçe de İran'a döndükten sonra bir daha oraya alışamayacağım korkusu içimde büyüyordu.

Buna mutlaka bir çare bulmalıydım. Gazetelere abone oldum, kitaplar, fotoğraflar ve hatta Tahran'ın en yeni haritalarını getirttim, her gün Tahran radyosunu dinliyor ve her yeni gelene yeni yapıları ve ne gibi değişikliklerin olduğunu soruyordum. Neredeyse her gece, Tahran'da olduğumun düşünüyordum. Çocukluğumu geçirdiğim evdeydim. Önünde bahçesi, içinde kırmızı ve siyah balıkların yüzdüğü bir havuzu olan iki katlı bir evdi bu. Havuza çepeçevre çiçekler dikilmişti. Aralarında ilkbaharda huni gibi kırmızı çiçek açan, sonbahara kadar da yemişlerinin olgunlaşmasıyla uğraşan bir nar ağacının da bulunduğu bir kaç meyva ağacı vardı bahçede. Ailemiz, en çok boyu evin çatısını aşan bir kavakla övünüyordu. Kaç kez diğer çocuklarla bu ağacın tepesine tırmanmıştım! En üstteki dallarından komşumuzun evini görabiliyor ve yazın, okullar kapalıyken, komşumuzun iki kızını yüzerken gözetliyebiliyorduk.

Bu evin ve diğer çocuklarla hırsız-polis oynadığım çevredeki cadde ve dar sokakların düşünüyordum. O zamanlar taksilerden başka faytonlar da vardı bizim orada. Sürücüsüne belli etmeden faytonun arkasına biner, o bizi görüp de kamçısıyla küfür ederek kovuncaya kadar bir müddet böyle giderdik.

Kentin kuzeyindeki dağların düşünüyordum: Susuzluğumu giderecek bir kaynak suyu bulunmaya kadar kayalıklara tırmanır, karşıma bir çağlayan çıkarsa soyunup suyun altında yıkanır, serinlerdim. Yüksek bir kayanın üzerine oturur, kenti uzaktan seyrederek hafif bir meltemin nağmeleri eşliğinde bir tek vadideki köpeklerin havlamasıyla bozulan bu hoş sessizliğin tadını çıkarırdım.

Ama düşlerim ne kadar güzel başlarsa başlasın bir karabasanla sona eriyordu. Nerede olursam olayım, dağlarda, sokaklarda veya evimizde, izleniyordum. Gizli istihbarat örgütünün memurları beni tutukluyordu. Hapishaneye götürülüyor, korku ve kan ter içinde uyanıp da güvenlik içinde olduğumun sevincini duyuncaya kadar işkence ediliyordum.

Bu sürgündeki yaşam ne zaman sona erecek diye sorup duruyordum kendi kendime.

Sona ereceğe hiç de benzemiyordu. Buna bir türlü inanmak istemiyordum. Sürgünde vatana dönme umudunu yitiren, hasretin acısına dayanamaz. Bir kaç yıl önce Paris'te bir Rus lokantasında büyük bir ciddiyetle yakında vatana döneceklerine inanan Beyaz Ruslara rastlamıştım.

Ama görüldüğü kadarıyla benim duygularım ve umutlarım boşunaydı. Tavus kuşu saltanatı Tahran'ın kuzeyindeki dağlar kadar heybetliydi. Hükümdar, İran İmparatorluğu'nun 2500 yıllık mirasını gözü gibi koruduğuyla övünüyordu. Persepolis'te, Sirüs'ün mezarı başında, dünyanın tüm belli başlı ülkelerinin devlet başkanları ve yüksek dereceli memurları önünde «Rahat uyu! Biz nöbet tutuyoruz» demişti. Törenlerdeki davul ve borazan sesleri bizim yurt dışındaki protestolarımızı, hapishanelerden ve gecekondulardan gelen yakınmaları bastırmıştı.

İmparatorun ve güzel İmparatoriçenin büyük planları vardı. Ulusun «büyük uygarlıklar» arasındaki yerini alacağı günün hazırlıklarını yapıyorlar, seksenli yıllarda Japonya'yı geçip İran'ı İsveç'le aynı gelişme düzeyine getirmek istiyorlardı.

Persepolis töreni biraz da İmparator çiftinin kafasındaki geleceğin toplumu hakkında bir fikir verecekti. İmparatorun görkemli üniforması ve İmparatoriçenin giysileri Paris'teki moda evlerinde dikilmiş, yiyecekler, içecekler ve hatta çiçekler, takılar bile uçakla Batı Avrupa'dan, Amerika'dan getirtilmişti. Egzo-

tık bir 1001 gece, başvezir ve Şehrazat, Doğu ve Doğu anlayışı, batılı veya batılılaşmış İranlı sanatçılar tarafından tiyatro oyunları, soyut yağlı boya resimler, yontular, avangart ve elektronik müzik biçiminde seyircilere sunulmuştu. Halka ise bir tek caddelere dizilip alkışlamak kalmıştı. Gösterilere yalnız İran'ın yüksek sosyetesini çağırılıyordu. Bunlar ki, İran'ın tarihindeki en kültürsüz nesil olmalarına karşın 35 milyonluk bir ulusa egemendiler. İçleri boştu. Toprak ağası veya çarşı esnafı iken bir gecede büyük kapitalist olduklarından, davranışlarıyla köyden büyük kente ilk kez gelen bir köylüyü andıyorlardı. Üretime hiç katkıları yoktu ama tüketimde birinciydiler. Batıya bağınımlı oldukları için toplumsal ve özel varoluşlarının kaynak ve örneklerini de orada arıyorlardı. Hafta sonunda Paris'te, Londra'da, New York'ta hangi filmle oynadığını ve en seçkin lokantaların nerede bulunduğunu bilmeyenlerin bu yüksek çevrelerde yeri yoktu. İran'da üretilen giysileri ve ayakkabıları köylü işi, İranlıların örf ve adetlerini ise ilkel buluyorlardı. Petrol gelirlerine borçluydular bu yaşam tarzını. Yalnız bu yaşam tarzını değil, saat gibi çalışan gizli istihbarat örgütünü ve en modern silâhlarla donatılmış 400 000 kişilik orduyu da.

Hayır, tavus kuşunun tahtı kesinlikle sallantıda değildi ve durumu nesnel olarak yargılırsam yakında vatana dönmem olası değildi.

Dışarıdan bakılırsa benim durumum da kötü sayılmazdı. Daha lisedeyken yurt dışına gönderilmiş ve son lise yıllarımı Federal Almanya'da geçirmiştim. Yüksek öğrenimimden sonra — Alman dili ve edebiyatı, felsefe ve Fars edebiyatı okumuştum — kafamda binlerce plan ve fikirle İran'a dönmüştüm. Ama bu düşünceleri gerçekleştirmeğe kalkar kalkmaz gemim, umut kırıcı bir şekilde karaya oturdu. Devletin üstün gücü kendini her tarafta hissettiriyordu. Kırsal bölgelere gitmiş ve orada karınlarını saman ve

hurma çekirdekleriyle doyurmak zorunda kalan insanlar görmüştüm. Yalınayak gezen, bir deri bir kemik kalmış, bulaşıcı hastalıklardan kurtulamayan, ne bir doktor, ne de herhangi bir tıbbi yardımdan yararlanabilen çocuklar görmüştüm. Biribirinden apayrık iki dünya vardı. Bir tarafta bolluk içinde sefa süren on bin kişilik üst tabaka, öbür tarafta da açlıktan kırılan milyonlar. Ve bu farkı yakından gördükçe de köklü çözümlere olan eğilimim artıyordu. Yasaklanmış kitaplara el attım, Marx ve Lenin'i okudum ve kısa bir zaman sonra aklımın her şeye erdiğini sanmağa başladım. «Şiddetten başka çare yok, bu ülkeye devrim gerek» sonucunu çıkarıyordum okuduklarımdan ki, bu benim o zamana kadar kabul etmek istemediğim bir mantıktı. Böylelikle tüm toplumsal ve politik sorunların çözümünün anahtarını bulduğumu sanıyordum.

Yer altında çalışan politik gruplarla ilişki kurmağa çalışmış, arkadaşlarımla yeni öğrendiğim gerçekleri tartışmış ve onları da inandırmaya çalışmışım. Aradan fazla bir zaman geçmeden gizli istihbarat benini gözetlemeğe başladı. Bir rastlantı eseri uyarıldım ve önünü ardını düşünmeden ülkemi terkettim.

Federal Almanya'ya dönünce de yurt dışındaki muhalefete katıldım, kitaplara ve dergilere yazılar yazdım, makaleler ve bildiriler kaleme aldım, açlık grevleri ve yürüyüşler düzenledim, başkalarıyla birlikte yurt dışındaki İran büyükelçiliklerini ve konsolosluklarını işgal ettim.

Avrupa ve Amerika'daki öğrenci hareketleri, öğrencilerin ve aydınların üçüncü dünyadaki kurtuluş savaşlarına gösterdiği ilgi, bizi politik akımların odak noktasına getirdi. Kendi toplumlarını beğenmeyen ve isteklerini, ülkülerini bize yönelten Avrupalı aydın ve öğrencilerin gözünde biz birer devrimci kahramandık ki, bu da bizim göğsümüzü kabartıyor ve bize verilen bu rolü üstlenip elimizden geldiğince ye-

rine getirmemiz için kamçılıyordu. Biz ne kadar başarılı olursak Avrupalı seyircilerimizin alkışı da o denli güçlü oluyordu. Olacak bu ya, tam öğrenci hareketlerinin zirveye tırmandığı bir sırada Şah, Federal Almanya'ya ve Batı Berlin'e geldi. Yine bir rastlantı sonucu bu ziyaretten kısa bir süre önce benim İran'daki baskı ve sömürüyü batının politikasıyla açıklamaya çalışan bir yazım yayınlanmıştı. Pek çok kimse bu kitabı okumuş, pek çoğunun politik bilinçlenmesi bu yazıyla başlamıştı. Ve bu devlet ziyareti öğrencilere kendi toplumlarına olan öfkelerini eyleme dönüştürme fırsatı veriyordu. Şah Federal Almanya'yı resmi ziyaretinde nerede parmağının ucunu gösterse karşısına binlerce yürüyüşçü çıkıyordu.

Pek çoklarına göre o ana kadar 1001 gece masallarından biri olan Şah, şimdi kamuoyunun önüne Amerika ve Batı Avrupa'nın yıllar ve yüzyıllar boyunca üçüncü dünya ülkelerine ettiklerinin bir simgesi olarak çıkıyordu. Devlet ziyaretinin simgesel yönü Batı Berlin'de 2 Haziran'da daha da açıklık kazandı. Şah ve Alman Cumhurbaşkanı Lübke her iki ülkenin yüksek rütbeli devlet adamlarıyla operada Mozart'ın Sihirli Flüt'ünü dinlerken sokakta öğrencilerden Benno Ohnesorg bir polis kurşunuyla öldürülüyordu. Orada bulunanların çoğuna, kafalarına indirilen coplarla Federal Almanya'daki iktidarın insan hakları konusundaki açıklamalarının boş laf olduğu ve kapitalin çıkarlarının her yerde ve her zaman başta geldiği kanıtlandı. Bu olaylardan ancak bir tek sonuç çıkarılabiliirdi: «Baştakilerin uluslararası oyunlarına el ele verip karşı koyalım» diye bir açıklama yapıldı. Bu cephede kahraman rolünü biz oynuyorduk. Savaş sonrası Alman kuşağı özlemlerini kendi toplumunda gideremediği için bize umut bağlamıştı. Federal Alman toplumunun ve özgürlüğe susamış gençliğin kurtuluş süreçlerini İran, Vietnam ve Küba üzerinden gerçekleştiremeyeceği ancak bir kaç yıl sonra

anlaşıldı. O anda Almanya'daki politik akımın gözleri bizim üzerimizdeydi ve bu bizim bayağı da hoşumuza gidiyordu.

Hayır, dışarıdan bakıldığında hiç de kötü sayılmazdı durumum ama mutlu da değildim. Özellikle vatan özlemi içimi rahat ettirmiyor, bana sürekli azap çektiriyordu. Hep kendi benliğimi arıyor ama Almanya'da, hele bana verilen rolde, bulamıyordum onu. Politika ve gazetecilik dallarındaki başarılarımın bana güç vermesine ve hatta zaman zaman beni mutlu bile kılmasına karşın yurt dışındaki yaşamımı hep gelip geçici olarak görüyordum. Benim yaşamım değildi bu, bir hafta, bir ay veya bir yıl sonra sona erebilirdi. Kısacası yaşıyorum sayılmazdı. Yaşamım bir takım görevleri yerine getirmekten başka bir şey değildi. Evli olmama ve bir kızım olmasına karşın özel yaşantım yok gibiydi. Bazen geziye çıktığımda tatil yapan aileleri görüyor veya sıradan bir mesleği olan, işten sonra kendini gerçekten serbest sayabilen insanlarla karşılaşıyordum ve kendi kendime kızıp politik çalışmalarına tepki gösteriyordum. «Niye belirsiz bir gelecek veya, doğrusunu söylemek gerekirse, yakın bir zamanda gerçekleşemiycek amaçlar için uğraşıyorum» diye düşünürdüm sık sık. «Nedir bu yakamı bırakmıyan ve beni genel ahlaki değerler uğruna kendi yaşamımdan vazgeçmeğe zorlayan vicdan azabı?».

Doğal olarak dostlarıma ve yoldaşlarıma bu düşüncelerimi açamıyordum. Aksine üzerimize bezginlik gelmesin diye İran'daki en ufak bir protesto belirtisini bile bir genel ayaklanmanın başlangıcı olarak yorumluyordum. «Sakin umudunuzu yitirmeyin» diye vaaz veriyordum. «Yalnızca ve yalnızca kavganızın kısır dönemlerinde inançlarını yitirmeyenler başarıya ulaşabilirler.»

Bu göz boyamacalar benim üzerimde eski etkisini yitirmişti. İran'da gerçik Halkın Mücahitleri ve Hal-

kın Fedailerini diye iki gerilla örgütü vardı ama bunlar gizli istihbaratın ve ordunun üstün gücüne karşı ne yapabilirlerdi ki? Ve bizim devrimin önderliğini üstlenmesini beklediğimiz proletarya ise bu görevinden haberdar bile değildi, parmağını bile kıpırdatmıyordu.

Çok kez her şeyi bir yana atıp iyi bir iş aramayı ve diğer insanlar gibi yaşamayı düşündüm. «Alman dilini ve kültürünü yakından tanıyorum» diyordum kendi kendime. «Bana her kapı açık. Gerçekleri kabul edip yaşamıma ona göre bir çeki düzen vermiyorum. İstesem de istemesem de burada kalacağım kafama girsin artık. Bu kadar yıldan sonra İran'da mutlu olacağımı nereden biliyorum ki? Tahran'da bile yolumu şaşırıyorum. Kent nasıl değiştiyse insanlar da öyle değişmişlerdir, ben de bambaşka biri oldum. Politik etkinliklerimin gerçekten fakirliğe, haksızlığa karşı bir yararı olup olmadığı da belli değil.» İran'da ise çıt bile çıkmıyordu. Şah'ın dostları İran'a «huzur adası» diyorlardı, biz ise «mezarlık» adını takmıştık. Arada bir bir jandarma karakoluna saldırılıp silâhları alınıyor veya bir Amerikalı askeri danışmana suikast yapılıyordu. Hapishanelerde zaman zaman açık grevleri oluyordu. Ama hepsi bu kadardı. Toplu bir halk ayaklanması için yeterli değildi bunlar elbette. Yurt dışındaki etkinlikler de yavaş yavaş azalmağa başlamıştı. Federal Almanya'daki öğrenci hareketi küçük tekkellere bölünmüştü. Bizim örgütümüz İranlı Öğrenciler Konfederasyonu (CIS/NU) da bu bölünmelerin dışında kalamadı. Hangi yolla sosyalizme gideceği konusunda görüş birliği yoktu. Sovyet, Çin, Küba ve Arnavutluk modelleri, Marksizmin doğru yorumlanması ve silâhlı kavga'nın kuramları hakkında kavga ediyorduk birbirimizle. Her grup diğerlerini revizyonist, anarşist ve terörist olmakla suçluyordu. Yurt dışındaki gruplar arasında ılımlı ve reformcu bir akım yoktu. Hepimiz radikal isteklerde bulun-

yor ama bu radikalliğin ülkenin gerçek ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarıyla bağdaşır bağdaşmıyacağını düşünmüyorduk.

Bölünmeden önce örgüt benim için bir dayanaktı. Şimdi yalnızlık acısı çekmeğe başladım. Hangi devrimci çizginin doğru olduğu yolundaki kavgalarımızın, ülkemizin sorunlarını çözmeye ne gibi bir katkısının olduğunu sorup duruyordum kendi kendime.

Politik çalışmalarımı bir robot gibi baştan savma yapıyordum. Hep aynı içerikli bildiriler, hep aynı sloganlar, hep aynı savlar, hep aynı bir türlü gerçekleşmek bilmeyen kehanetler. Her şeyi olduğu gibi bırakıp kimsenin beni tanımadığı bir ülkeye kaçıp gitmeyi düşünüyordum sık sık. İliğimin, kemiğimin kurduğunu, ömrümün yıllarını verdiğim çalışmalarımın boşa gittiğini sanıyordum. Beni ürküten bir boşluk içimi sarıyor, hiç olmazsa kısa bir süre için kendim olmak istiyordum. «Kuramın gerçekler üzerindeki mutlakiyetini bir yana bırakıp çelişmelere girebilsem, kuşkularımı açık seçik ortaya dökebilsem ne güzel olurdu» diye düşünüyordum. Ama bunu yapamayacağımı da çok iyi biliyordum. Hele ortalığın biraz sakinleştiği ama bizim aramıza yeni katılan yoldaşların ve dostların iplerini elden kaçırmamağa uğraştığımız sıralarda hiç de yapamazdım. Yaşamımın tüm geçmiş yıllarını hiçe sayamazdım. «Biz devrimin zafere ulaşması için bir kaç kuşak kendini feda etmelidir, demiyor muyduk? Sınıf kavgası yıllar boyu hazzırılanıp örgütlenmelidir, demiyor muyduk? Bu ereklerden vazgeçemem. Davamız için yaşamak, günlük yaşantının zevklerinden daha değerlidir.»

Yoldaşlarım ve dostlarım arasında böyle düşünen bir tek ben değildim anlaşılır. Gerçekten politikaya sırt çeviren çok oldu. Bazıları ise görüşlerini tümüyle yadsıyıp rejim için çalışacak kadar ileri gittiler. Bunlar bizim gözümüzden düşüp hain diye damgalanıyorlar, aramızdan atılıp cüzzamlı gibi kimse yanlarına yaklaşmıyordu.

Tahran'daki rejimle muhalefet arasında uçurumlar vardı. Kim barışmak sözcüğünü ağzına alırsa, kim diktatörlüğü zamanla, reformlar yoluyla alt etme gibi kuru lafa kanarsa, karşı devrimci veya yurt içindeki ve dışındaki gizli istihbaratın işbirlikçisi diye damgalanıyordu. Ben ve yoldaşlarım sorunu temelden çözmek ve sistemi yıkmak istiyorduk. Yukarıdan gelen terör ve şiddet ancak aşağıdan gelen bir karşı şiddetle yok edilebilirdi. Barışmak, reformlar, ancak son çözümün gecikmesine yarardı.

Ve tam benim umutsuzluğum son kertesine ulaşıp çıkmaz sokakta olduğumuz bilincime yerleşmeye başlarken kendiliğinden ve sanki gökten inercesine bir yıl sonra tarihe en büyük halk ayaklanması diye geçecek bir hareket başladı. Ne kadar sevinmiştik! Fikirlerimize ve ereklerimize sıkı sıkı sarılmamız boşuna değilmiş demek. En sonunda beklediğimiz gün gelmişti, en sonunda ayaklarımızı sağlamca yere basıp İran'ın tarihinde yeni bir çağın doğuşunu müşluyabilecektik.

Şah'ın Sonu

Olaylar, yasaklanmış İran Yazarlar Birliği'nin o zamanki Başbakan Hüveyda'ya yazdığı bir mektupla başladı. Kırk ünlü yazarın imzaladığı bu açık mektupta birliğin yeniden açılması, basına, edebiyata ve sanata konan sansürün kaldırılması, düşünce ve toplanma özgürlüğünün güvence altına alınması isteniyordu.

13 Haziran 1977 tarihli bu mektubun şaşırtıcı yanı bu istekler değil de iktidarın kültür ve basın politikasını böylesine sert bir dille eleştirmesiydi. Yıllardan beri polis gücüyle üzerine ölü toprağı serpilmiş bir ülkede bu sert eleştiri beklenmiyordu.

Politik gelişmeleri yakından izleyenler, bu yürekli çıkışı Cumhurbaşkanı Carter'ın başlattığı yeni Amerikan politikasına bağlıyorlardı. Carter daha seçim konuşmalarında kuracağı hükümetin ağırlıklı olarak insan hakları konusunda gayret göstereceğini belirtmiş ve dünyanın dikkatini İran'ın üzerine çekmişti. Dışişleri Bakanı Vance de 1977 Mayıs'ında Tahran'ı ziyaretinde Şah'la yaptığı bir görüşmede insan haklarının önemini vurgulamıştı. İnsan haklarının çiğnenmesinden söz edildiğinde ilk önce İran'ın akla gelmesinde ise yurt dışındaki muhalefetin rolü büyüktü. Etkinliklerimiz, ilerici örgüt ve kişilerden gördüğümüz dayanışma, yurt dışındaki kamu oyunun dikkatini İran'daki olaylara çekmiş, demokratik parti ve

hükümetlerin İran'daki diktatörlüğe karşı tavır takınmasına neden olmuştu. Şah'ın yurt dışında saygınlığını yitirmesiyle çalışmalarımız İran'da da ilk ürünlerini vermeğe başladı.

1977 yılının başında Şah, gösteriş için de olsa bir kaç ödünde bulundu. Uluslararası Kızıl Haç örgütünün bir heyetine hapisaneleri gezme izni verildi. Basın, kısıtlı da olsa, eleştiri yapabiliyor ve baştakiler daha yumuşak başlı davranıyordu. Yine de Yazarlar Birliği'nin mektubu o zamanki koşullar içinde herkesi şaşırttı. Bu mektup ve birliğin diğer etkinlikleri, yurt dışındaki muhalefet içinde sert tartışmalara yol açtı. Solcuların çoğu mektubu yeterince radikal bulmuyordu. Devrimin ve köklü değişikliklerin beklendiği bir ülkede burjuvazi-demokratik isteklerin yetmeyeceğini ve Başbakan'a mektup yazılamayacağını öne sürüyorlardı. «Biz bir tek halkla konuşuruz, diktatörlüğün ve emperyalizmin ajanlarıyla konuşmayız» diyorlardı. Ben ve bazı dostlarım bu görüşü paylaşmadığımız için bizi burjuvaziyle flört etmekle suçluyorlardı.

Bu yollu etkinliklerin yararı kısa zamanda ortaya çıktı. Yazarların mektubundan bir hafta sonra, 19 Haziran 1977'de, Musaddık tarafından kurulmuş olan burjuva-demokratik Ulusal Cephenin eski önderleri, Şah'a yıllardır yürürlükte olmayan anayasaya saygı göstermesi ve iktidardan ayrılıp sadece devletin temsilcisi sıfatıyla yetinmesi konusunda uyarıda bulundular.

Üç hafta sonra 65 tanınmış avukat Başbakan'a bir mektup yazarak adaletin bağımsızlaştırılmasını istediler.

Başbakan Hüveyda, bu isteklere Ulusal Televizyon ve Radyo Kurumları Kulübü'nde yaptığı bir konuşmayla tepki gösterdi. «Hepimiz basın özgürlüğünün olduğu bir ülkede yaşamak istiyoruz... İktidarı-

mız hiç bir şekilde basını şu veya bu yöne zorlamamaktadır.»

Saldırı etkisini göstermişti anlaşılır. Bu başkalarını da, ağızlarını açıp insan haklarının yanı sıra devletin iktisadi ve sosyal politikasını da gittikçe sertleşen bir dille eleştirmesine yol açtı. Ve 6 Ağustos 1977'de çarşı esnafının yürüyüşünde ilk kez «kahrolsun Şah rejimi» sloganı atıldı.

İran'ın kentlerinde çarşılar, ekonominin can damarıdır. Tüccarların protestoları tüm iktidarlar tarafından ciddiye alınır. Biz yurtdışından İsfahan'daki yürüyüşleri devrimin müjdecisi, Şah rejiminin yıkılmağa başladığının ilk belirtisi olarak yorumladık. Bir kaç gün sonra Başbakan Hüveyda makamından alınıp maiyet bakanı yapınca olayların ciddiye alınması gerektiği konusunda hiç kuşumuz kalmadı.

Her türlü eleştirinin yasaklandığı bir ülkede yazarların ve sanatçıların, sansürün kaldırılmasını ve düşünce özgürlüğü istemelerine şaşmamak gerekir, ama esnafın Şah saltanatının yıkılmasındaki çıkarı ilk bakışta anlaşılmaz.

İran yılda altı milyon varile yakın petrol ihraç eder. Petrol gelirleri 30 milyar doları bulur. Bu gelir çoğunlukla ithal giderlerini karşılamada kullanılır ki, bu da esnafın kazancını yükseltir. Yetmişli yıllarda iç ticaret çok gelişmişti.

Toprak reformundan sonra kentlere göç eden ve kenar semtlerde sefalet içinde yaşayan yüz binlerce gecekondulu halkının veya sapa kalmış kırsal yörelerdeki insan gibi yaşamak için gerekli her şeyden yoksun köylülerin rejime baş kaldırması akla daha yakındı.

Niye tüccarlar Şah rejiminin yıkılması gibi radikal bir çözüm istediler? Varoluş bilinci belirler, derler. Varoluş ekonomik yönden ne kadar kötüyse politik bilinçlenme de o denli gelişmiş olur ve radikalliğe eğilim artar, diye yorumluyorduk biz bu tümceyi.

Buna göre çarşı esnafının devrim istemesinde ne anlam vardı? Zamanla anlaşıldı ki, esnaf ve son yıllarda büyüyen orta tabaka, ekonomik bakımdan kötü değil de, iyi bir durumda oldukları için İran'daki devrimde önemli bir rol oynamışlardır. Orta direğin düzelen ekonomik durumu, bilinçlenmesine ve devletin baskısından kurtulup politik kararlarda söz hakkı istemesine neden olmuştu.

Baştan şunu söyleyeyim, ben İran'daki devrimin şu üç ana amaçla yapıldığı kanısındayım:

Birincisi, devletin alandaki tekelini kırmak isteyenler vardı. Şah rejimi, politik yapıda reformlar yaparak, totaliter yönetimi yumuşatarak ve devletin keyfi tutumuna son vererek ekonomik durumu düzelten orta direğin ve işçi sınıfının bir bölümünün ağzına bir parmak bal çalmayı akıl edememişti. İran'da İmparatorun yakınları dışında hiç kimse varlığını, malını, mülkünü devletin elinden kurtaracak güçte değildi. Yani ülkede ekonomik durumu iyi ama politik durumu kötü olan bir güç doğmuştu. Bu çelişki, eninde sonunda ortadan kaldırılmalıydı.

Ama yalnız işadamları değil, tüm halk devletin baskısı altındaydı. En sapa köylerde bile halk jandarma ve polis elinden neler çekiyordu! Ülke zamanla perifer-kapitalist bir toplum olmuştu ama merkezi yönetim halka sorumluluk vermeyi düşünmüyordu. Yalnız askerlerle polisler değil, hakim ve öğretmenler, hatta çöpçüler bile, hangi kentte, hangi köyde olursa olsunlar, emir ve talimatlarını Tahran'dan alıyorlardı. Tahran'dan gelen bir öğretmenin, Kürdistan veya Azerbeycan'da dillerini anlamadığı öğrencilere ders vermek zorunda kaldığı seyrek görülen bir olay değildi. Hakimler ve savcılar, sanık ve tanıklarla tercümanlar aracılığıyla konuşabiliyorlardı.

Devletin yetkilerinin desantralize edilmesi isteginin ardında politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel bir sürü nedenler yatıyordu. Yerli işadamları, dev-

letle ve yabancı yatırımcılarla ağır bir rekabet içindeydiler. İran halkları (Kürtler, Azeriler, Türkmenler, Belucistanlılar) özerklik istiyorlardı. Öğrenciler, profesörler ve öğretmenler, öğretim ve araştırma dallarında özgürlük istiyorlardı.

Son olarak da ulusal benlik sorununa değinmek gerekir. Avrupa-Amerikan plastik kültürünün ve uygarlığın hızla yayılması ulusal benliğin yitmesine neden olmuştu. Televizyonda ve sinemalarda gösterilen filmlerin halkın gerçek yaşantısıyla hiç ilgisi yoktu. İran Yazarlar Birliği mektubunda, İran'dan çıkan kitapların % 90'ının çeviri olduğuna dikkati çekiyordu. Fars dili ve edebiyatı hakkındaki kitaplar bile yabancı yazarların kaleminden çıkmaktaydı. İran'ın üniversitelerinde ve yüksek okullarında ancak yapıtları yabancı dergilerde ve yayınevlerinde basılanlar doçent veya profesör ünvanını alabiliyorlardı. Tüm kurumlarda, büyükçe fabrikalarda, bakanlıklarda ve elbette ki orduda ve polis örgütünde, İranlı meslektaşlarından daha fazla aylık alan, sözleri daha çok geçen yabancı danışmanlar çalışıyordu. Genel özgürlük isteği, çok değişik nedenlerden kaynaklanıyordu. Yüksek devlet memurları arasında bile kendi başlarına karar verme yetkileri ellerinden alındığı için bu isteği destekleyenler vardı.

İran'ın o zamanki Bonn Büyükelçisi'yle yaptığım bir konuşmayı anımsıyorum. «İran hakkında yazdıklarınız çok doğrudur» demişti bana. «Ben kendi başımdan geçen olaylardan bir sürü örnekler verebilirim. Ama siz de benim kadar iyi biliyorsunuz ki, hepimizin eli kolu bağlı. Emirler yukarıdan gelmektedir, kimse karşı çıkamaz. Bu durum değişecek olursa ben de çok sevinirim.» İran'daki ayaklanma proletarya ile burjuvazi arasındaki bir sınıf kavgası değil, devlet baskısına karşı bir başkaldırma, özgürlük, demokrasi ve bağımsızlık için verilen bir kavgaydı. İslam dininin bu devrimdeki rolüne daha sonra değine-

ceğim. Başlangıçta ne İslam'ın sözü ediliyordu, ne de bir İslam devleti kurulacağını.

Maliye Bakanı iken Başbakanlığa getirilen Amuzgar, gerçi rejime hizmet eden en yetenekli teknokratlardan biriydi, ama politikadan hiç anlamıyordu. Olayların tarihsel boyutlarını kavramaktan acizdi. Makamına geçtikten bir kaç gün sonra protestolar ve grevler daha da arttı.

1977 Eylül'ünün başında Raşt kentinde çöpçüler greve başladılar. Aynı ayın on dördünde 54 hakim, adaletin özerkliğini, Parlamento seçimlerinin yapılmasını ve partilerin serbest bırakılmasını istediler. Öğrenciler de bu istekleri desteklediler. Polis ve ordu birlikleriyle sürtüşmeler oldu. Gerçi bunlar «huzur adasında» hiç alışlagelmiş şeyler değildi, ama başkalarının telaşa düşmesine de henüz gerek yoktu. Ancak 10 Ekim'de başlayıp on gece boyunca süren olaylar mutlaka uykularını kaçırmıştır.

İran Yazarlar Birliği, Tahran Goethe Enstitüsü'nün de bir şiir okuma gecesi düzenlemişti. Bu haber çabuk duyulmuş ve ilk gecede beklenenin çok üstünde, on binden fazla insan gelmişti. Goethe Enstitüsü dolup taşıyordu. Dışarıya hoparlörler takıldı. Ve binlerce kişi sokakta, yağmur altında şairleri, yazarları dinlediler. Konuşan yazarların hemen hemen hepsinin kitapları yasaklanmıştı. O akşam rejimi çok yerdiler, yine de karışan olmadı.

Niye karışan olmadı? Acaba Şah politik ilimlaşmanın bir gün bile ileriye atılamıyacağını anlamış mıydı yoksa dışarıdan baskı mı yapılmıştı? Amerikan Dışişleri Bakanı Vance şöyle diyordu: «7 Temmuz 1977 günü Cumhurbaşkanı Carter, İran'a yedi Awacs uçağı satmak için kongreden izin istedi. Senatörlerin ve kongre üyelerinin çoğunluğu, İran-Amerikan ilişkilerinin önemi ve Golf bölgesinin güvenliği açısından bu satıma razı geldiler. Ama çenesi düşük bir azınlık, Şah'a 'vahşi ve acımasız bir diktatör' diye

saldırarak bu önergeye karşı çıktılar. Tümüyle reddedilmesini önleyebilmek için önergeyi 28 Temmuz'da geri çekmek zorunda kaldık.» Vance'in ifadesine göre önerge, bir kaç değişiklikten sonra kongreden geçmiş. «Ama sonu gelmeyen tartışmalar ve Tahran'daki rejimin sert eleştirilmesi, Şah'ın Amerika'ya olan güvenini epeyce sarstı. Şah, Birleşik Devletler'in kayıtsız şartsız desteğine olan güvenini yitirdi.»

Şairler gecesine devlet güvenlik organlarınca göz yumulması, sokaktaki muhalefeti güçlendirdi. Okullarda ve üniversitelerdeki huzursuzluk arttı, esnafın ve işçilerin grevleri bütün ülkeye yayıldı. Devlet bu olaylarla, İran'da o güne kadar görülmemiş bir yumuşak başlılıkla başa çıkmaya çalışıyordu.

Pek çokları direnişe katılmaya hâlâ korkuyorlardı. İdamlar ve kovuşturmalar daha belleklerden silinmemiştir ve on binlerce siyasi tutuklu hapisanelerde yatıyordu. Herkes birbirine, rejimin ne zaman sinirlenip sopanın ucunu göstereceğini ve tahriklerin hangi kerteğe kadar sürdürülebileceğini soruyordu.

Ve ayaklanmaların gittikçe etrafa yayıldığı bir sırada, Kasım ayında, Şah Amerika'ya gitti.

Şimdi sıra bize gelmişti. Yurt dışındaki tüm muhalefet gözünü bu ziyarete dikti. Şah, her ne pahasına olursa olsun dersini almadan İran'a dönmemeliydi. Şah eşiyle Amerika'ya inerken, İran'ın yurt dışındaki büyükelçilik ve konsolosluklarının bir çoğu işgal edilmişti. Los Angeles'ten başlayarak tüm Amerika'da, B. Avrupa'da ve Japonya'da yürüyüşler yapıldı, açlık grevleri başlatıldı. Ama o günlerden aklimda kalan en güzel ve gülünç olay, Beyaz Saray'ın önünde cereyan etti. Carter ve Şah, konuşmak için eşleriyle mikrofonların önünde duruyorlardı. Dünyanın her tarafından televizyon kameraları ve gazeteciler gelmişti. On metre kadar ötede binlerce yürüyüşçü bekliyordu. Şah ağzını açar açmaz yuh sesleri gelmeye başladı. Ardından, bir tarafta Şah taraf-

tarı İranlılar ve polisler, diğer tarafta ise Şah'ın karıştırları olmak üzere bir meydan kavgası başladı. Kavga edenlerin üzerine sıkılan su ve coplar, onları ayırmaya yetmedi. Polis, göz yaşartıcı bomba atmak zorunda kaldı. Ama Ulu Tanrı da nümayışçilerden yana çıktı. Göz yaşartıcı gazı konukların ve evsahiplerinin üzerine üfleyen bir yel estirdi. Ve bu dört zarif yaratık gözlerinden yaşlar akarak, bitmek bilmeyen göz yaşlarını beyaz mendilleriyle silerek dikilip kaldılar ayakta. Şah'ı öksürük tuttu ve konuşmasını sürdüremedi. Nümayışçiler, yüksek sesle gülmeğe, alkış tutup tezahürat yapmaya başladılar. Tören yarıda bırakıldı. Böylesine yüz kızartıcı bir olay Beyaz Saray'da o güne dek görülmemiştir. Şah, bütün dünyayı kendine güldürmüştü. Bu güldürücü olay İran'da da duyuldu. Televizyonda bazı sahneler gösterildi. Halk sevince boğuldu. Aynı akşam binlerce kişi Tahran'ın sokaklarına döküldü ve «Şah ağlar, halk güler» diye bağırıldılar. Birdenbire tavus kuşu tahtındaki güçlü imparatorun ciddi pozu gülünç bir karikatüre dönüştü. Şah, bir daha eski saygınlığını elde edemedi.

Yurtdışı muhalefeti, eylemlerinin başarısından gurur duyuyordu. Moralimiz düzelmmişti. Kara kara düşündüğümüz günleri unutmuştuk. Üzerimizdeki kara bulutlar açılmış, güneş çıkmıştı. Kralların kralı, Arilerin ışığı, zedelenmiş olarak Tahran'a döndü. Eve gelir gelmez de gücünü göstermeye kalktı. Askerlerini ve paraşütçülerini yürüyüş yapan öğrencilerin üzerine saldı. Bunun üzerine tüm yüksek okul ve üniversitelerde öğrenciler genel boykota başladılar, pek çok doçent ve profesör görevlerinden ayrıldı. Şah üniversiteleri kapattı.

Ondan sonraki haftalarda karışıklıklar daha da artarak diğer halk kesimlerine de sıçradı. Öğrenciler ve öğretmenler, esnaflar, alt kademedeki devlet memurları, işçiler ve gecekondu sakinleri de başkaldırdılar. Ama kavgayı kimin kazanacağı henüz belli de-

gildi. Bütün dünya, Şah'ın dizginleri elinde tuttuğuna ve işler ciddileşirse 400 000 kişilik ordusuyla duruma hemen hakim olacağına inanıyordu. Yurtiçindeki muhalif politikacılar, halen Şah'ın istifası veya monarşinin yıkılması gibi radikal çözümler istemeye cesaret edemiyorlardı. Arada bir «Şah'a ölüm» gibi sloganların duyulduğu yürüyüşlerin dışında herkes anayasaya saygı, insan haklarının korunması, demokratik özgürlüklerin verilmesi gibi ılımlı isteklerde bulunuyordu.

Yurtdışında ise durum bambaşka idi. Makineli tüfekler bizim ensemizde değildi ki! Son olaylardan cesaret alarak rejimin devrilmesini direnişimizin ilk ilkesi diye duyurduk. Sistemi hemen devirmek istemiyen politikacıları liberal oportünist ve uzlaşma taktikçileri diye damgalıyorduk. Hatta bazı solcular daha da ileri giderek bu politikacılara, Washington'dan köklü çözümleri engellemek için sahte bir demokrasi anlayışını yaymakla görevlendirilmiş «Amerikan uşakları» adını taktılar.

Amerika'nın ise, Cumhurbaşkanı'nın sözlerine bakılırsa bu taraflarda bezi yoktu. Aksine, Carter Beyaz Saray önündeki olayların bıraktığı izlenimi silmekle ve iç karışıklıklardan ötürü kendine güvenini, saygınlığını yitiren Şah'ı desteklemekle meşguldü.

Cumhurbaşkanı, Avrupa üzerinden Hindistan'a uçarken Tahran'da 24 saatlik bir mola vermiş ve yılbaşı gecesini kendisi ve eşi şerefine verilen görkemli bir kabul töreninde geçirmişti. Törenin gösterişliliğinden, doğuluların konukseverliğinden çok etkilenen, belki biraz da enfes Fransız şampanyasından çıkar keyif olan Carter, 1978 yılının ilk dakikalarında kadehini kaldırarak yalnız orada bulunanları değil, İran'ı yakından bilen herkesi şaşkırtan bir söylev çekti: «Dalgalı bir denizin ortasında güzel ve huzur dolu bir ada gibi burası. Allah'ın inayetiyle ve bir talih eseri olarak yeni yılı kendilerine sonsuz güvenimiz

olan, günümüzün ve geleceğimizin sorumluluğunu paylaştığımız insanlar arasında geçiriyoruz... Dostluğumuzun yerini hiç bir şey tutamaz. Makamında yeniyken beni cömertçe destekleyen Şehinşah'a teşekkürü bir borç bilirim. Bütün dünyada bize daha yakın bir ülke ve kendisine daha derin şükran ve dostluk hisleriyle bağlı olduğumuz bir önder yoktur!»

Şah, bu dostluk gösterisine çok sevinmişti ama Cumhurbaşkanı'nın bu duygusallığı onu da biraz kuşkulandırmış olmalıydı. Demek ki Beyaz Saray, Şah'ın koltuğunun sallantıda olduğunu görüyor ve ona yardım etme gereğini duyuyordu.

Cumhurbaşkanı, ertesi gün yoluna devam etti ve Şah'ı halkıyla baş başa bıraktı.

Bir hafta sonra hiç beklenmeyen ama daha önceki olayları bastıran ve devrimin gidişatını belirleyen bir şey oldu. İttihat gazetesinde 7 Ocak günü sür-günde yaşayan Ayetullah Hümeyni'yi karalayan bir yazı çıktı. Bu güne kadar bu yazının kimin kalemin-den çıktığı belli olmadı. Uzun süre o zamanki Enformasyon Bakanı Daryuş Hümayün'den kuşkulandı. O ise, yazarın kendisi olduğu yollu iddiaları yadsıdı ve mektubun kendisine, İttihat'ta bastırsın diye Saray'dan verildiğini öne sürdü. Bu ifade, makalenin Şah'ın isteği üzerine Perviz Nikşah tarafından yazıldığı savını güçlendirdi. Nikşah bir kaç yıl önce karşı tarafa geçen ve zamanla rejimin sözcüsü ve ideoloğu işlevini üstlenen eski bir yoldaşımızdı. Üçüncü bir söylentiye göre ise makale, rakibi ve halefi Başbakan Amuzgar'dan öç almak isteyen Saray Bakanı Hüveyda tarafından yazılmıştı. Gerçek şu ki, kim yazarsa yazmış olsun, yaptığıının sonuçlarını görebilmekten aciz birisiydi. Yoksa yazmaktan vazgeçerdi mutlaka.

Makale basılır basılmaz kutsal kent Gom'da on binlerce kişi sokağa döküldü ve rejimden İslamiyet'e ve ruhani önderlere yapılan bu hakaretleri geri almasını istedi. Ve bu konuda rejim nedense katı dav-

randı. Yürüyüşleri bastırmak için askerler ve polisler gönderildi. Acımasızca kalabalığın üzerine ateş açıldı. Ölü sayısı üzerine her zaman olduğu gibi değişik ve- rilerde bulunuldu. Şah yedi, muhalefet ise 200 kişinin öldüğünü iddia etti. Gerçek olan, ölülerin yanı sıra, yüzlerce yaralı ve sayısız tutuklamaların olduğudur.

Gom'da olanlar, ayaklanmaları hızlandırmakla kalmayıp olayları da son kertesine getirdi.

İslam geleneklerine göre, aradan yedi ve kırk gün geçince ölümler için bir tören yapılır. Böylelikle Gom'daki cinayetlerden sonra yürüyüşlerin cereyanı da saptanmış oluyordu. Gom'daki olaylardan tam kırk gün sonra en büyüğü Azerbeycan eyaletinin başkenti Tebriz'de olmak üzere bir çok kentlerde yürüyüşler yapıldı. İsyân sözcüğü bu yürüyüşleri daha iyi tanımlar. En az 50 000 kişi, iki gün boyunca sokakları doldurdular. Çarşadaki bütün dükkanlar kapalı kaldı. Nümayişçiler bir sürü bankayı, resmi binaları ve özellikle Rastakis Partisi'nin merkezlerini ateşe verdiler.

Rastakis Partisi, Şah tarafından kurulmuştu ve yasaklanmamış tek partiydi İran'da. Gom ve Tebriz'deki yürüyüşler, bir noktayı gözler önüne seriyordu: Önemi küçümsenemeyecek ama şimdiye dek ne solcular ve aydınlar, ne de muhalefetin önderleri tarafından dikkate alınmış bir güç ortaya çıkıyordu: İslamiyet. Bir kaç hafta içinde ülkedeki sayıları on bine varan tüm mollalar harekete geçirilmişti. Her yere yetişiyorlardı, her kente, her köye, ve de Kuran'ı okumuş ruhanî önderler olarak halktan saygı görüyorlardı. Devrime hizmet vermeye başladılar. Her biri bir parti kodamanı, mektep görmüş bir kışkırtmacıydı sanki. Hiç bir silahlı polisin veya askerin giremeyeceği camiler, parti merkezleri işlevini görmeğe başladı ve milyonlarca iman sahibi partiye üye kaydedildiler. İslam ideolojisi ve Şiilerin şehit düşme tutkusuy- la silahlandırılmış, makineli tüfek kurşunlarına ve

tank mermilerine göğüs germeye hazır olarak savaş meydanına gönderildiler. Önder olarak da on beş yıldır kutsal Irak kenti Necef'te yaşayan Ayetullah Ruhullah Humeyni'yi seçtiler.

Penser c'est juger. 1. Kant

Ruhullah

Humeyni, altmışlı yılların başında, Şah'ın reformlarına ve «beyaz devrimine» karşı çıkanların başına geçerek kendine bir isim yapmıştı. 1963 Haziran'ında, ayaklanmalar dolayısıyla tutuklanmış, dokuz ay yargılanmadan hapis yatmıştı. Bu dokuz ay boyunca politikaya karışmaması için kendisine telkinde bulunuldu. Gizli istihbaratın o zamanki şefi Pakravan, söylenenlere göre: «Ayetullah, politika pis bir iştir. Yalan dolan, alçaklık ve yaltaklık gerektirir. Siz böyle işleri bize bırakın, ellerinizi kirletmeyin» diye onu kandırmağa çalışmış. Humeyni ise, «İslâmiyet, politikadan başka bir şey değildir» diye karşılık vermiş.

Dokuz aylık hükümsüz tutukluluktan sonra, politikaya karışmamak koşuluyla Humeyni'nin Gom'a dönmesine izin verildi. Ama o, bu yasağa aldırmadı. Vaazlarında rejime sert saldırılarda bulundu, dağıtımını inananların üstlendiği dini yazılar kaleme alarak iman sahiplerini direnişe çağırdı. Şah'a karşı sert tutumu, özellikle genç din adamları arasında taraftarlarının çoğalmasını sağladı. Hapisten salıverilmesinden bir yıl sonra rejim, onun ne kadar tehlikeli olduğunu anladı. Önce Türkiye'ye, ardından da Irak'a, Şiilerin merkezi olan Necef'e sürüldü.

Humeyni'nin radikalizminin ilericilikle hiç ilgisi yoktu. Şah'ın reformlarına çok tutucu ve gerici bir

NB

bakış açısından karşı çıkıyordu. Toprak reformunu, yeterince köklü bulmadığı için değil de, camilerin malını mülkünü tehlikede gördüğü ve kırsal alanlardaki mülkiyet dağılımının değişeceğinden korktuğu için yeriyordu. Kadınlara oy hakkı verilmesini, rejimin göstermelik bir demokrasi oyunu olarak değil de, kadınların «êdep», «namus», «ırz» ve «hayalarını» yitireceğinden korktuğu için eleştiriyordu.

Şah'ın reformlarına karşı çıkan ve o zamanın gazetelerine göre 2000 kişinin ölümüyle sonuçlanan 1963 isyanı, bu bakış açısından yola çıktığı için karşı-devrimcidir. Daha o zaman farkındaydık biz bunun. Ama '78/79 devriminde yineliyeceğimiz bir yanlışlığa düştük. Ama amacımız, hangi yolla olursa olsun Şah rejiminin yıpratılıp yıkılmasıydı, ardından ne geleceğini düşünmüyorduk. Bu yüzden, daha sonraki yıllarda, '63 ayaklanmalarını İran'daki kurtuluş hareketinin zirvesi olarak gördük. Ve Humeyni, Gom ve Tebriz'deki olaylardan sonra bu hareketin başına geçip devrimin önderliğini üstlenince sesimizi çıkartmadık. Hangi renkten olursa olsun tüm sol kanat, tüm demokratlar, liberaller ve ulusçular Humeyni'yi desteklediler. Hepimiz, en sonunda Şah'a karşı en etkili yolu bulduğumuz görüşünde birleşiyorduk.

Biz solcular, en çok Humeyni'nin boyun eğmez, radikal tutumunu beğeniyorduk. Ne hatırı sayılır din adamları, ne de ünlü politikacılar arasında hiç kimse o zamana kadar Şah rejiminin yıkılmasını isteyecek yürekliliği gösterememişti. Tüm haklar elinden alınmış kitleler, ayağı yalın, başı çıplaklar, solcular ve aydınlar, en önemlisi, İran halkının yüzde altmışını oluşturan gençler, radikalizme eğilim gösterdikleri için, Humeyni durumunu pekiştirip ılımlı politik güçleri de devrimin kasırgası içine çekebildi. Bu kasırgaya ayak uyduramayanlar vatan haini, karşı-devrimci ve Şah ajanı diye damgalandı. Humeyni'nin kararlılığı tüm kuşku ortadan kaldırdı ve kimseye oturup

düşünme zamanı bırakmadı. Halk, ona bu kararlılığı yüzünden şükran borçluydu. Nihayet ortaya bir adam çıkıp da kitleleri düşünme külfetinden kurtarıyor, onlara yol gösterip ne yapmaları gerektiğini söylüyordu. Ona güvenmeyip de kime güvenilecekti ki! O ki, halkı Şah'ın boyunduruğundan kurtarabilecek tek adam Allah tarafından gönderilmiş bir evliyadır. Gösterdiği yoldan gitmek yeterdi. Ve gitti gösterdiği yoldan tüm halk, tüm aşağılanmışlar, köleleştirilmişler, hakları elinden alınmışlar.

Bir kaç hafta içinde Humeyni'nin el bildirileri ve kasetleri, tüm ülkeyi kapladı. O, halkın sırtını pekiştiriyor, Şah'a ve devlet gücüne olan nefretlerini körükleyor, ölümlerse cennete gideceklerini vaadediyordu.

Humeyni'nin amacı, bir tek Şah'ı devirmek değildi. İktidarı eline geçirip milyonlarca halkı tek başına yönetmek istiyordu. Ama başlangıçta asıl amacını gizledi. Gözü iktidar hırsıyla dönmüş olmasına karşın, taktik gereği bunu hiç belli etmedi. Belli etseydi, hiç kimse yüzüne bile bakmazdı.

Ben ve arkadaşlarım, Humeyni'nin görüşlerini biliyor ve sık sık bunlar üzerine tartışıyorduk. Aramızdan iki kişi, olayların gelişmesine kuşkuyla bakıyorlar ve her fırsatta bizim coşkunluğumuzu dizginlemeğe uğraşıyorlardı. Bunlardan biri, Humeyni'nin yazılarını okumuş ve İslâm Devleti hakkındaki görüşlerini incelemişti. Bir akşam toplandığımızda, bize okuduklarını anlattı ve bazı bölümleri olduğu gibi aktardı. Bunları duyunca içim karardı. «Bu adam akıl hastası, cehennemden de beter edecek ülkemizi» dedim elimde olmıyarak. Ama politika ve taktik ağır bastı: «Şu anda en önemlisi Şah'ı devirmek. Onun işini bitirince Humeyni'yi ortadan kaldırmak çocuk oyuncağı.» İki kuşkucu arkadaşımız başka görüşteldiler. «Yanlıyorsun» dedi birisi. «Bu böyle giderse, kitlelerin bu ihtiyara olan hayranlığı aynı hızla art-

mağa devam ederse, o da halkın gözdesi, Allah'ın elçisi ve peygamberin temsilcisi olarak iktidar koltuğuna oturursa, onu bir daha oradan indirinceye kadar yıllar geçer. Bu da bizim için pek hayırlı olmaz.»

İlk bir yaz gecesi idi. İran'dan son gelen haberler beni çok sevindirmişti. Hareketimiz, bir halk ayaklanmasına dönüşmüştü ve devrim seli, rejimin kalelerini birer birer yıkıyordu. Düşlerim gerçekleşir gibi olmuştu. Küçük bir odada oturuyorduk. Bu konuşma keyfimi kaçırmaya başlamıştı. «Biraz dışarı çıkıp güzel havanın tadını çıkaralım» dedim arkadaşlarıma. Arkadaşımın son sözleri aklımdan çıkmıyordu. Kendime olan güvenim sarsılmıştı biraz. Dışarıda bir göl başına geldiğimizde kendimi toparladım ve dedim ki: «Aydınların bu kuşkucu tavırları, onları eylemsizliğe itiyor. Kitlelere hiç mi hiç güvenmiyorsunuz. Yıllardır uğraşıp duruyoruz, kuramlar ortaya atıyoruz, kitaplar, broşürler yazıyoruz, aydınlatma ve kışkırtma eylemlerinde bulunuyoruz. Yüzbinlerce, milyonlarca kişi kavgaya başladı, siz daha hâlâ kafa ütülüyorsunuz. Kitleler, Humeyni devleti, şeriat, İslâm Cumhuriyeti mi istiyor sanıyorsunuz siz? Bunun için mi ölmeye hazırlar? Sokaklarda göğüslerini açıp tankların önüne dikilince, ne diye bağıryorlar? Mollalar, bu büyük ve kısmen de olsa çağdaş ülkeyi nasıl yönetecekler, söyleyebilir misiniz bana? Aydınlar, teknokratlar, öğretmenler, subaylar arasında mollaların aklına uyaçak bir tek kişi bile yoktur. Ve bunlar biz yokuz derlerse işler yürümez. Evet, yalınayaklılar ve gecekonduarda oturanlar, mezara kadar Ayetullah'ın peşinden gider, ama bunlar kapitalist bir ülkeyi yönetemez ki.» Savlarım kulak ardı edilecek şeyler değildi. Sözlerim beni de rahatlattı. «Olayların ardındakini göremiyorsun» dedi öteki kuşkucu arkadaş. «Doğru, bugün İran'da yürüyen ve kavgaya veren kitleler, özgürlük ve demokrasi istiyorlar. Ama nasıl oluyor da, bunun için ölmeye bile razılar? Askerlerin tank ve tü-

feğine göğüs gelecek gücü nereden alıyorlar? Bir ideolojiye, Allah'a, cennete, cehenneme iman getirmeden mümkün müdür sanıyorsun bunlar? İdeoloji aşılınmış kimselerle neler yapılabilir ve bütün bunları kafalardan söküp atıncaya kadar ne kadar zaman geçer, biliyor musun sen? Gördüğümüz televizyon haberlerindeki ve filmlerdeki kitlelere ve de bunların başlarını çekenlere şöyle bir dikkatlice baktın mı?» — «Devrimin motoru öğrenciler ve gençler» diye karşılık verdim. «Yanıyorsun, dostum» dedi. «Başlangıçta yazarlar, hukukçular ve aydınlardı. Öğrenciler, sonradan katıldılar. O ana dek hareket hiç de radikal değildi, şehit olmaya da kimse heves etmiyordu.» — «Solcular» diye sözünü kestim, «Haklısın» dedi. «Bunlar da Marksizmi din, Lenin'i peygamber sanarlar. Ardından da» diye sözüne devam etti, «çarşı esnafı ve mollalar girdi işin içine —ki bana kalırsa en büyük tehlike de onlardan geliyor— ve onlarla birlikte, bir iki sloganla ölüme gönderilebilecek kadar kolay kandırılabilen binlerce gecekondu halkı. Mollalar, amaçlarına ulaşmak için ne yapmaları gerektiğini çok iyi biliyorlar. Kitlelerden söz ederken dikkatli ol. Yarın öbür gün dizginleri ellerine geçirince neler yapacaklardır sanıyorsun?»

Hava aydınlanmak üzereydi ama konuşmamızın sonuna gelememiştik. Yorulmuştum. Eve gittim. Kimse geleceği göremezdi. Şah, semerden düşeceğe benzemiyordu daha ve Humeyni ise, kutsal kent Necef'te Saddam Hüseyin'in kanatları altındaydı. İslâm Devleti'nin sözü bile edilmiyordu.

Sosyalizmin Böylesi

Yürüyüşler ve grevler gittikçe yaygınlaşıyordu. Kısa bir zaman sonra işçiler, posta memurları, gecekondu halkı da greve girdiler ve Tahran hapishanesinde yatan siyasi suçlular açlık grevine başladılar. Hükümet, daha hâlâ isyancılarla, kedinin fareyle oynaması gibi oynuyordu. Bazen askerler yürüyüşlere ateş açıyor, polis, aralarında mollalar da olmak üzere bazı tutuklamalarda bulunuyordu, bazen de politikacılar yumuşak başlı davranıp anlayışlılık ve iyi niyet gösterilerinde bulunuyor, tutukluları serbest bırakıyorlardı. Ağustos başında Şah, bir konuşmasında 1979 yılında «yüzde yüz serbest seçim» yapılacağını duyurdu. 15 Ağustos'ta 711 siyasi tutuklu serbest bırakıldı.

Şah, anılarında şöyle diyordu: «4 Ağustos 1978 tarihinde, monarşinin ilânının yıldönümünde, İran halkına pek yakında ülkede demokrasiyi gerçekleştireceğimi vaadettim. Bu boş bir vaat değildi. Oldukça yakın bir gün vermiştim; gelecek ilkbaharda yapılacaktı serbest seçimler. Ama bu duyuru da, bu yöndeki bütün çabalarım gibi bir zayıflık belirtisi olarak yorumlandı ve umut edildiği gibi ortalığı yatıştırmağa yaramadı.»

Şah'ın hakkı vardı. Sözlerine inanmak gerçekten güçtü. 25 yıl boyunca halk, çok vaat dinlemişti. Bu

sıralarda halka verilen her ödün, ters tepki gösteriyordu. Her verilen ödünle isyancıların kendilerine güveni artıyor ve monarşinin gücünün tükenmek üzere olduğu anlaşılıyordu.

Şah'ın konuşmasından iki hafta sonra korkunç bir olay oldu. Golf kenti Abadan'da tıklım tıklım dolu bir sinema kundaklandı. Bütün kapılar dışarıdan kilitlenmişti. Yardıma çağırılan iki sokak ötedeki it-faiye, insanlar yanıncaya kadar olay yerine gelmedi. 477 kişi öldü. Muhalefet, suçu hükümetin üzerine attı ve bu canice olayı propaganda amaçları için kullandı. Biz de yurtdışında söylemediğimizi bırakmadık. Bir öfke ve dehşet dalgası dünyayı dolaştı. İran'daki hiddeti söndürmeye olanak yoktu. Herkes biliyordu ki, bu iş olsa olsa Şah'ın ve gizli istihbaratın başının altından çıkardı. Ancak devrimden sonra, ölenlerin yakınlarının baskısıyla olay araştırılıp tanıklar dinlendikten sonra bu varsayım su götürür oldu. Acaba işin içinde halkı hükümete karşı kıskırtmak isteyen mollalar mı vardı? Bu yönde pek çok ipucu olmasına karşın hiç biri kanıt niteliğinde değildir. Olay, hiç bir zaman aydınlığa kavuşturulmadı.

Görünüşe bakılırsa, rejim birazcık aralanan siyasi özgürlükler kapısını daha da açmaya hazırды. «Serbest politik ortamdan» söz ediliyordu artık. Basın sansürü iyice gevşetilmişti. Sert eleştiriler duyuluyordu. Radyo ve televizyonda bile gazeteciler, rejimi açıkça eleştirebiliyorlardı. Halkın başkaldırısı öyle boyutlara ulaşmıştı ki, politikacıların ve yüksek makamlardaki din adamlarının bile geleceklerinden korktukları gözden kaçmıyordu. Bunlar, arabuluculuk yapıp iki tarafı da ılımlı olmaya çağırıyorlardı. Şah, bu konuda şunları yazmıştı: «Ağustos sonunda gizli istihbarat örgütü SAVAK'ın şefi General Mukaddem, bana yüksek payeli bir din adamından bir mesaj getirdi (nüfuz sahibi ama ılımlı biri olan Ayetullah Şeriatmadari'yi kastediyor — B.N.). Bu mesaj-

da, aralarında hükümetin değişmesi de olan bir kaç köklü önlem almam rica ediliyordu benden. Ancak acil ve köklü bir değişikliğin ortalığı yatıştırıp rejimin devamını sağlayacağı vurgulanıyordu. Başbakan Amuzgar bu konuşmada yanımdaydı. İşimi kolaylaştırmak için bana istifasını önerdi. Önerisini kabul ettim ve Senato Başkanı Şerif İmani'yi yerine atadım. Daha sonraları Şah bu kararından pişmanlık duyuyor: «İtiraf etmeliyim ki, o ortamda Amuzgar'ın istifasını kabul etmekle iyi etmedim. Amuzgar, hukuğa saygılı, fedakâr ve anlayışlı bir adamdı ve bu buhranlı günlerde bize herkesten daha çok yararı olurdu.»

O sıralarda Şah'ı buhrandan kurtarmak isteyen çoktu. 1 Eylül 1978'de Hua Kuo Feng Tahran'a geldi ve Şah'a, Çin halkının kayıtsız şartsız bağlılığını, dayanışmasını dile getirerek yardım teklif etti.

O günlerde Doğu Berlin'den bir telefon geldi. Bir tanıdık, önümüzdeki günlerden birinde Humboldt Üniversitesi'nde İran hakkında bir konuşma yapılacağını ve bir film gösterileceğini bildirdi. «Konusu nedir?» diye sordum merakla. O da bilmiyordu. Ama Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde İran hakkındaki bir gecenin, politik bir art niyet olmadan yapılamıyacağını gayet iyi biliyordum. Bu yüzden toplantıya katılmaya karar verdim.

Yüze yakın insan gelmişti. Beni en çok şaşırtan, Doğu Berlin'deki İran Büyükelçisi'nin de orada bulunması ve ev sahipleri tarafından gereken saygıyla karşılanması oldu. Alman Sosyalist Birlik Partisi'nin bir kodamanı, majesteleri Şehinşah'ın elçisine hoş geldiniz dedikten sonra iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerini övdü ve konuşmasının sonunda, İran İmparatorluğu'nun 2500. yıldönümü töreni üzerine bir film gösterileceğini bildirdi. Duyduklarıma inanamıyordum. «Olacak şey değil» dedim kendi kendime biraz yüksekçe bir sesle. «Neden olmasın?» diye düşün-

düm sonra da. «Gerçekçi bir sosyalist ülkenin kafa yapısı ve eylemleri de gerçekçi olur. Karlı ticaret ilişkilerinin yanında bir kaç ufak tefek kusurun lâfı mı olurmuş? Ama bu gece ve kapitalist ülkelerde bile sert eleştirilere uğrayan bu rösterişli törenin filmi de biraz fazlaya kaçıyor. Gerçekten fazla bu kadarı da!»

Film, İmparatorun ve eşinin büyük boy görüntüleriyle başladı. İran ulusal marşı, daha doğrusu Şah'ın marşı söylenirken ikisi birlikte Persepolis'te Sirtüs'ün mezarı başındaydılar. Şah, altın sırmalı, beyaz bir bahriyeli üniforması giymişti. Göğsünün sol tarafı madalya doluydu. Elinde de altından bir asa tutuyordu. Eşi ise mücevheratla süslenmiş uzun bir beyaz elbise giymişti. Her ikisinin başında pırlanta ve zümrütlerle bezenmiş birer altın taç vardı.

Artık dayanamadım. «Yeter artık bu saçmalık» diye bağırdım. «Sevgili ve saygıdeğer imparatorunuzun, aralarında sosyalist ve komünistlerin de bulunduğu bir sürü suçsuz insanı öldürttüğü bu günlerde nasıl olur da böyle bir oyun sahneliyebilirsiniz?» Önce kimse yerinden kııldamadı. Salonda çit çıkmıyordu. Plan ve program dışı çıkışlara kimse hazırlıklı değildi anlaşılır. Film devam ediyordu ama ben de rahat vermedim. «Kesin şunu» diye bağırdım, «utanmıyor musunuz?» Ev sahipleri, majestelerinin büyükelçisi önünde kötü duruma düşmüşlerdi. Gecenin düzenleyicisi, Dışişleri Bakanlığı'nın bir memuru olsa gerek, beni susturup durumu kurtarmak istedi. «Lütfen sesinizi kesin» dedi. «Sizi kimse buraya gelmeye zorlamadı. İşinize gelmezse burada kalmak zorunda değilsiniz.» — «Ben bir İranlıyım» dedim. «Elbette ki Alman kamuoyunda ülkem hakkında nasıl bir izlenim bırakmak istediğinizi bilmek isterim. Sosyalist diye geçinen bir ülkenin nasıl olup da bir caniyi saygıdeğer bir devlet başkanı olarak tanıtabileceği sorusuna izin verirsiniz umarım.» — «Sözlerinize dik-

kat etmenizi öğütlerim» dedi bakanlık görevlisi. «Canınız isterse, daha sonra tartışmaya katılabilirsiniz. Lütfen bırakın da, şimdi rahatlıkla filmi izleyelim.»

İster istemez sesimi kestim. Ama beş dakika kadar sonra iki adam yanıma geldi. Biri, «Bir saniye bizimle dışarıya gelir misiniz?» diye kulağıma fısıldadı. «Niye? Siz kim oluyorsunuz ki?» diye oldukça yüksek bir sesle sordum. Ama bana fırsat bırakmadılar. Her biri, güçlü elleriyle bir koluma yapışmıştı. Beni dışarı götürürlerken alelacele Şah'a karşı bir kaç slogan daha haykırdım. Dışarıda kibarlığı bıraktilar. Kimliğimi görmek ve haneye tecavüzden hapse atmakla gözümü korkutmak istediler. Güvenlik dairesinde iki saatlik bir sorgudan sonra sınıra getirildim ve Batı Berlin'e postalandım.

Doğu ve batı bloku, Şah'ın iktidarda kalması gerektiğinde görüş birliğindeydi. Bir tek İranlılar istemiyordu onu.

4 Eylül'den sonra daha da anlaşıldı bu. Şeker bayramıydı. O gün Tahran'da İran tarihindeki en büyük yürüyüş yapıldı. Yürüyüşe izin bile verilmişti. Muhalefetin başta gelen politikacıları ve tüm ruhani önderler halka çağrıda bulundu. Yürüyüşe katılanlar, otuz kilometrelik bir kuyruk oluşturuyordu. Siyasi tutukluların serbest bırakılması, anayasanın uygulanması, sansürün kaldırılması için yaklaşık bir milyon kişi toplanmıştı. Humeyni'nin resimlerini taşıyor ve yurda dönmesini istiyorlardı. Bu yürüyüşe Ulusal Cephe'nin önderleri ve burjuvazi-liberal politikacılar da katılmıştı ama din adamlarının sayıca üstünlüğü gözden kaçmıyordu. İlk göze çarpan, şaşılacak derecedeki disiplin ve düzenlilikti. Yürüyüşü düzenleyenler, kontrolü elden kaçırmıyordu. Yaftalar ve sloganlar tek elden çıkmıştı. Alışılanın üzerindeki sayıda kadının katılması da dikkati çekiyordu. Neredeyse erkek kadar kadın vardı ve çoğu, kara peçelerle yüzlerini örtmüşlerdi, ama bir tek başörtüsüyle veya açık

başla yürüyen de vardı. Kadınlar bloku erkeklerinkinden ayrıydı. Biner kişiden oluşan bloklar, bir kadınlarinki, bir erkeklerinki olmak üzere ardarda dizilmişti. Sloganların başını kadınlar bloku, sonunu da erkekler bloku atıyordu.

Yürüyüş, kavgasız gürültüsüz, bir bayram havası içinde geçti. Ramazan ayı sona ermişti. Yol kenarlarında yürüyüşçülere bedava tatlı, çay, meyva suyu dağıtılıyordu. Çiçek verenler bile vardı. Bu yürüyüşün en güzel ve en dikkati çeken yanı, yürüyüşçülerin, yol boyunca beceriksizce dikilip duran askerlere ve polisler'e karşı takındıkları tavrıydı. Kadın, erkek askerlere, çiçek atıyor, hatta bazıları, askerlerin yanına gidip tüfeklerinin namlularına çiçek sokuyordu. Erkekler, askerleri kucaklayıp yanaklarından öpüyordu.

«Askerler, siz bizim kardeşlerimizsiniz. Yarın aynı cephede savaşaacağız. Yarını beklemeyin, bugün gelin» diye yazıyordu yaftaların üzerinde. Veya: «Asker, kardeşlerine kıyma», «Asker, sen Müslümansın, emirlerini Allah'tan al.» Veyahutta: «Askerler kardeşimizdir, ordu düşmanımız.» Askerler çok şaşırılmışlardı. Nasıl davranacaklarını bilemiyorlardı. İnsan kalabalığı ve yürüyüşçülerin onlara dostça davranmaları, çiçekler vermeleri, kucaklamaları, onları çok etkilemişti. Bazıları, gülümseyip yürüyüşçülere el sallıyordu, diğerleri ise üstlerinden korktukları için ciddiliklerini elden geldiği kadar bozmamaya çalışıyordu. Alanlardaki tanklar çiçek altında kalmıştı. Dostluk ve dayanışma duygularıyla yüklü bu barışçıl hava içinde hangi asker silâhını çekebilirdi ki? Bundan böyle tüm ülkede uygulanacak olan bu akıllıca taktiğin, benim görüşümce ordunun devreden çıkarılmasına çok katkısı oldu.

Bu yürüyüş, ciddiye alınması gereken bir uyarıydı hükümete. Daha sonraları genelkurmay başkanlığına atanan zamanın İçişleri Bakanı General Kara-

bağı, Şeker bayramı yürüyüşünün hemen ardından yapılan bir kabine oturumunda, Gizli İstihbarat Şefi General Mukaddem'in bu tür yürüyüşlerden çok endişelendiğini bildirmektedir. Mukaddem, yürüyüşçülerin taktiğinin askerlerin moralini bozduğunu ileri sürerek sert önlemler alınmasını istemiştir.

Bu oturumunda kabine, Tahran'da ve diğer on bir kentte sıkıyönetim ilân etti. Acımasızlığıyla ün yapmış olan Kara Kuvvetleri Komutanı General Üveyzi, Tahran ve çevresinin sorumlusu oldu. Hükümetle muhalefet arasındaki kedi köpek oyunu sona ermişti ve artık kuvvet gösterileri başlıyordu. Kanlı olaylar, korkuyla bekleniyordu.

İçişleri Bakanı Karabağı şöyle yazıyor: «Kabine'nin ve Ulusal Güvenlik Konseyi'nin kararlarından ve sıkıyönetimin ilânından sonra muhalefetin ileri gelenlerinin ve elebaşlarının tutuklanması bekleniyordu... Ne yazık ki, böyle bir şey olmadı. Tahran sıkıyönetim komutanının niye bu yönde bir adım atmadığını kimse anlıyamıyordu.»

Üveyzi'nin yöntemi başkaydı. 8 Eylül cuma günü askerlerine, Tahran'daki Jale alanında toplanmış ve aralarında çok sayıda kadın ve çocuk da olan yürüyüşçülere ateş açılması komutunu verdi. Savaş helikopterleri gönderildi. Yürüyüşçülerin üzerinde silah yoktu. Ölü sayısı tam olarak açıklanmadı ama 300 yakınlarında olması gerekir. İran tarihine «Kara Cuma» diye geöen bu gün üzerine çeşitli söylentiler ve efsaneler vardır. Helikopterlerin İsrail'i pilotlar tarafından kullanıldığını görenler varmış. Bir er, komutanına karşı çıkıp önce onu, sonra da kendini vurmuş. Çocuklar ve kadınlar, kendilerini silahların önüne atıp yürüyüşçülere siper olmuşlar. Bir çok er ve hatta subay, yürüyüşlere katılmışlar.

Bu söylentilerin ne kadarının doğru olduğunu kimse bilmiyor herhalde.

Ölenler hesaba katılmazsa, bu saldırının muha-

lefete çok yararı, saldırganlara ise çok zararı dokundu. Şah ve rejimi, yurt dışında iyice gözden düştü. Yurt içinde ise bu kıyım, muhalefetin daha da azmasına ve birleşmesine neden oldu. Bu andan itibaren tüm ülkede «kahrolsun Şah rejimi!» sloganı duyulur oldu.

Devrim zirveye tırmanıyordu. «Kara Cuma'dan» sonra, yurt dışında biz de dahil olmak üzere, herkes hükümetin kararsız tutumunu bıraktığına ve şahinlerin güvercinleri bastırıldığına inanıyordu. Herkes, ordunun sert ve acımasızca saldıracığına emindi.

Humeyni, 10 Eylül günü Necef'ten halkı amansız bir direnişe çağırdı. Tüm muhalefet bu çağrıyı destekledi. Önümüzdeki günlerde ne olacağını kimse kestiremiyordu. Bir kaç tutuklunun dışında muhalefetin ileri gelen önderleri serbest dolaşıyor, evlerinde oturabiliyorlardı. Her an tutuklanmaları bekleniyordu ama hiç bir şeyin de olduğu yoktu. Zamanın İngiliz Büyükelçisi Anthony Parsons, Şah'la 16 Eylül'de yaptığı bir görüşme hakkında şunları yazıyor: «Tahran'a dönüşümden sonra ilk kez Şah'ı özel olarak ziyaret ediyordum. Dış görünüşü beni çok şaşırttı. Sanki büzülüp ufacık kalmıştı. Yüzü solgundu ve gücü kalmamıştı. Devinimleri, alışlagelenin dışında yavaş ve hantalı. Ruhî bir baskı altında olduğunu görmemek olanaksızdı.»

Şah ve hükümeti, ortak bir strateji konusunda anlaşamadılar. Aşırıların hızını kesmek için ödün vermek mi, yoksa sert davranıp elebaşları kıstırmak, yürüyüşleri ve grevleri kırmak mı gerekir. Her gün ve her an bu soruyla karşı karşıyaydılar. Bu soruya son yanıt Şah'ın vermesi gerekirdi. Mutlakçı bir diktatör olarak bütün güç onun ellerindeydi. Her general, her bakan, istihbarat şefi, emniyet müdürü ve her yüksek makamdaki devlet memuru komutlarını doğrudan ondan alıyordu. Kim buna boyun eğmezse işinden atılıp sürülüyordu. Bunun ceremesini Şah

şimdi çekiyordu. Tüm gözler ona dikilmişti. Tarihsel kararı onun vermesi gerekiyordu. Ama o, bu işi beceremedi...

Böyle bir durumda kimin ne yapması gerektiğine ilişkin bir genel plan olmadığı için herkes aklına eseni yapmaya başladı. Bazı generaller, erlerine acımasız davranmalarını buyurdu. Bazı kentlerde şiddet olaylarına rastlandı. Bazı generaller ise, çekingen davrandılar. Aralarında ileriye görebilenler, muhalefete gizlice ilişki bile kurdular. Hükümet ise, hâlâ isyancılarla uzlaşma yolunu arıyordu. Başbakan Şerif İmani, din adamlarının isteklerini yerine getirebilmek için tüm kumarhaneleri ve gece kulüplerini kapattı. Basına özgürlük tanındı. Bazı milletvekillerinin, muhalefete yaranmak için hükümetin politikasını yerdği parlamento tartışmaları bile televizyonda naklen yayınlandı.

Bu çelişkiler, sıkıyönetimi kimsenin ciddiye almasına neden oldu. Devlet memurları bile grevlere katıldılar. Muhalefet, tüm emekçileri genel greve çağıran bir grev komitesi kurdu. Bir tek elektrik ve su idaresi gibi can alıcı sektörler, grev dışı bırakıldı. Bu çağrıya herkes uydu. Devletin yıkılmasına artık ramak kalmıştı.

Elma Ağacının Altındaki Evliya

Bu daha bir şey değildi. 16 Ekim'de muhalefet son kozunu oynadı. Hiç kimsenin beklemediği bir anda Ayetullah Humeyni, Paris'e indi. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Ayetullah'ın tüm politik etkinliklerini yasaklamış, Kuveyt de onu ülkeye sokmamıştı. Ani bir kararla Humeyni Paris'e uçmuştu. Müslüman muhalefet önderinin hristiyan dünyasının göbeğine, ve hele Paris gibi eğlence ve günahın vatanı diye bilinen bir kente kapağı atması, önceleri muhalefet sıralarında bir gaf olarak nitelendirildi. Ayetullah'ın saygınlığını yitireceğinden, sıkı eğitimden geçmiş ve bu işin daniskasını bilen batılı gazeteciler tarafından köşeye sıkıştırılıp deneyimsizliğiyle onların maksatlı sorularına karşılık veremeyeceğinden korkuluyordu. Ama herkes yanılmıştı bu konuda. Humeyni, bu durumda verebileceği en akıllıca kararı vermişti. İran'a gelseydi mutlaka tutuklanacak, belki de kurşuna dizilecekti. Ayrıca İran'da, büyük bir kısmı hapiste yatan diğer radikal Ayetullah'lar arasında, hiç bir zaman Paris'te bir kaç hafta içinde eriştiği önemli mevkiye gelemezdi. Her müslüman ülkede eli kolu bağlı olacaktı. İran halkına seslenebilmek için daha iyi bir yer bulamazdı. Paris'te tüm dünya basını onun ağzına bakıyordu.

Her gün Farsça yayın yapan yabancı kökenli radyo istasyonları, Ayetullah'ın İran halkına doğrudan

doğruya seslenmesini sağladılar. Bunların arasında İran devriminde önemli bir rol oynayan BBC başta Ben bunu bütün dünya önünde söylemek için geldim. Milyonlarca masum canı, bu şeytanın elinden kurtaracağız. Cümle ezilmişler, tahkire uğramışlar, suistimal edilmişler ve aç bırakılmışlar, nihayet hürriyetlerine kavuşacaklardır. Bütün meşakkat çekmiş köylüler, canını dişine takıp çalışan işçiler, ayağı çıplak gecekondulular, işkence ve hakaret görmüş mahpuslar, malları elinden alınmış esnaflar, ezilmiş mektepli ve üniversiteli gençlerimiz ırki ve dini ekalliyetler, hürriyetin tadını tadacaklardır. Gidin ve bütün dünyaya yeni bir asrın başladığını anlatın. Unutmayın ki, kim istibdada ve sefahata karşı bu mukaddes savaşta ölürse şehit sayılır. Cennetin kapıları açıktır ona. Ebedi saadet beklemektedir onu. Korkmayın, mukavemetiniz kırılmasın. Allah sizinle beraberdir.»

Ayetullah bu sözleri söylerken Şah, Tahran'ın kuzeyindeki Saadabad sarayında dalkavukları arasında, parlıtı bahçe duvarlarını aşmıyan, altın işlemeli yapmacık bir dünya içinde kara kara ne yapması gerektiğini düşünüyor, ama bir türlü bir çıkar yol bulamıyordu. Bir akşam bakanlarını ve generallerini bir araya topladı. İmparatoriçe de yanındaydı. Herkese fikrini sordu ama kimse ne yapmak gerektiğini bilemiyordu.

«Majeste hazretleri, bu iş böyle gitmez» dedi Başbakan. «Sıkıyönetimin bize yararından çok zararı oldu. Halk iyice zıvanadan çıktı. Mutlaka bir şeyler yapmalıyız.» — «Çok doğru» diye onayladı Şah. «Sıkıyönetim dişsiz bir aslan gibi. Bize hiç yararı olmadı. Ne yapsak ki? Bir şeyler önerin!» — «Halkın öfkesini bastırmak için aramızdan bir kaç kişiyi mahkeme önüne çıkarmalı. Halk böyle şeyler istiyor» dedi Eğitim ve Yüksek Öğretim Bakanı. «Çok doğru» diyerek Devlet Bakanı da bu görüşe katıldı. «Majesteleri devrimin başına geçmelidir. Halkın gözünden düşmüş bir

kaç sorumludan hesap sorulmalı. Bu, halkı yatıştırır.» — «Sayın Bakan, bu öneriyle bindiğiniz dalı kesmiyor musunuz?» diye söze karıştı Gizli İstihbarat Şefi. Orada bulunan herkes, bu şakada bir gerçek payı olabileceğini düşünmeden kahkayı bastı.

«Bütün oyun mollaların başının altından çıkıyor» dedi Kara Kuvvetleri Komutanı. «Bu mollalar pek para canlısı olur. Parayla gönüllerini alırız. Majesteleri elime yeterince para verirse, ben bu sorunu 48 saat içinde çözerim.»

«Her şeyden önce ülkede nizam ve asayiş sağlamalıyız görüşümdedir» dedi Silahlı Kuvvetler Genel Kurmay Başkanı. «Majesteleri, hükümeti kurma görevini bir generale vermek isterse, onu elimden geldiği kadar desteklemeye hazırım. Güçlerimizi bir araya katıp bu taşkınlıklara bir son verelim.»

«Önerilerinizi dinledim» dedi Şah. «Önce bir düşüneyim, son kararımı önümüzdeki günlerde size bildireceğim.» Bu oturumdan sonra, çaresizliği öncekinden bir kat daha artmıştı.

Ertesi gün İsfahan maden ocaklarında otuz bin gelir. BBC, neredeyse dış muhalefetle isyancılar arasında koordinatör rolünü üstlenmişti. Günde iki kez birer saat, en son gelişmeleri duyuruyor ve Humeyni'nin talimatlarını halka naklediyordu. Bu sıralarda BBC'ye, Tahran Radyosu'ndan çok daha fazla dinleyici izliyordu. İç savaşın koordinasyonundaki önemi küçümsenemiyen BBC'nin bu tutumunu bazı gözlemciler, İran'daki ayaklanmanın Londra tarafından desteklenmesine yoruyordu. İngiltere'nin İran büyükelçisi, Şah'ı ziyaretlerinde bu yollu kuşkuları gidermek için çok çaba göstermek zorunda kalıyordu.

Ben bu sava inanmıyorum. İngiltere, kendi çıkarları açısından Şah'tan daha iyisini bulamazdı.

Humeyni'nin Paris'e yerleşmesi, yurtdışındaki kamu oyunu etkileme bakımından da yerinde bir ka-

rardı. O ana kadar adı bile bilinmeyen bir hoca, böylelikle bir gün içinde dünya çapında üne kavuştu.

Sürgündeki odasında on beş yıl boyunca Allah'la baş başa kalan bu molla, bütün gün boyunca kendi kendine dualar mırıldanan, evinden dışarı bir adım bile atmayan ve insan yüzü görmeyen bu çatık kaşlı ihtiyar, birdenbire televizyon kameralarının ışığı altında, dünyanın her köşesinden gelmiş gazeteciler arasında politika sahnesine çıkmıştı ve baş rolü oynuyordu. Seksen yaşına yaklaşmasına karşın yeni doğmuş bir çocuk gibiydi sanki.

Ruhani önder, Neauphle-le-Château'daki bir evin bahçesinde elma ağacının altında bir Acem halısı üzerinde oturuyordu. Yüzlerce çömezi önünde diz çökmüştü. Ve bu saygıdeğer evliya, beyaz sakalıyla, başında kara sarığıyla, omuzlarında geniş harmani-siyle, ciddi ve insanın içine işleyen gözlerini çevresinde toplananların başı üzerinden göğe yöneltiyor ve işaret parmağıyla göğü göstererek Allah'ın iradesini kullarına iletliyordu. Allah'ın vekilinin sözlerini kaçırmamak için herkes, gözlerini onun ince dudaklarına dikiyordu. Ayaa kalkıp da adım adım evine giderken herkes onun yanında cüce gibi kalıyordu. Onun çekiciliği yanında herkes soluk kalıyordu. Işığı, ilmi ve inancı simgeliyordu o. İnsanlığı kurtaracak Mesih'ti o. Yeni bir çağın doğuşunu muştulayan bu adamın yüzünü görmek, elini öpmek, sözlerini ve öğütlerini dinlemek için dünyanın dört bucağından İranlılar ve tüm Müslüman dünyası akın akın Neauphle-le-Château'ya geliyordu. Her gün doğarken öğlen vakti ve bir de gün batımında Ayetullah namaz kılmak için bahçeye çıkıyordu. Cemaati, ardından gelerek yere diz çöküyor, alınlarını toprağa dayayarak evliyanın okuduğu duaları tekrarlıyorlardı. Humeyni, «Allahu ekber, Allah büyüktür» diye söze başlayıp konuşmasına şöyle devam ediyordu: «Allah'ın adaleti yakında yerine gelecektir. Şah denilen bu şey-

tanın uşağı, başımıza cürüm ve belâ getirdi. Bir sü-
lük gibi gençlerimizin kanını emdi ve onların kanı-
yla kendini, ailesini besledi. Ona acımak yok artık. O
ve maiyeti, Allah'ın gazabından kurtulamıyacaklar.
İşçi greve girdi. Gazeteler, 78 büyük fabrikada grev
olduğunu yazıyordu.

Hükümet, grevcilerin isteklerinden birini yerine
getirip basın sansürünün kaldırıldığını duyurdu. Bir-
den bire tüm gazeteler muhalefetin organı oluverdi-
ler. Birinci sayfalarda Ayetullah Humeyni'nin namaz
kılarken ve Neauphle-le-Château'daki elma ağacının
altında otururken büyük boy resimleri yayınlanıyo-
du. Hükümete uyarıları, halka duyuru ve yönergele-
ri, her gün baş haber olarak veriliyordu. Radyo ve
Televizyon Kurumu bile hükümete karşı geliyordu.
Hatta imtiyazlı konumlarını rejime kayıtsız şartsız
bağlılıkları sayesinde elde etmiş olan bir çok meclis
üyesi bile, treni kaçırmak korkusuyla bir kaç hafta
içinde gecekondularda yaşayan baldırı çıplaklarla da-
yanışmalarını coşkuyla dile getiren güçlü bir muha-
lefet kurdular. Yirmi beş yıldır parlamentoda böyle
sözler duyulmamıştı. Ülkenin durumu hakkında bir
rapor okunurken bir milletvekili «Kara Cuma'yı» kast-
ederek: «Utanın! Elleriniz suçsuz insanların kanıyla
kirlenmiş. Sizi mahkeme önüne çıkarmanın zamanı
geldi» diyecek kadar ileri gitti.

Şah'ın çaresizliği gittikçe artıyordu. Yakın Doğu'
nun bu en güçlü devlet adamı, 400 000 kişilik bir or-
dunun komutanı, 60 000 ajanın üstü, bakanları ve
generalleri korkudan titreten bu kararlı diktatör, yaş-
lı bir adamın önünde mi diz çökecekti? Amerikan ve
İngiliz büyükelçilerini yanına çağırttı. Günlerden 31
Ekim'di. Onlara güveni vardı, görüşlerini almak is-
tiyordu. «Suya düşmüş bir kar topu gibi eriyip gidi-
yoruz» diye yakındı onlara. «Mutlaka bir çözüm bul-
mahyız.» Ama onlar da bir çıkar yol göremiyorlardı.

Çaresizlikler içinde kıvranan Şah aylardan beri

Beyaz Saray'dakileri de endişelendiriyordu. «Kara Cuma'dan» on gün kadar sonra Güvenlik Danışmanı Brzezinski ve Dışişleri Bakanı Vance, Şah'ın Amerika'nın yardımına gereksinimi olduğu konusunda görüş birliğine vardılar. Cumhurbaşkanı Carter'a, Şah'a telefon etmesini öğütlediler. Carter, Şah'a telefonda İran'daki durumdan çok endişe duyduğunu bildirdi. Sorunlarının çözümünde Amerikan hükümetinin Şah'ı destekliyeceğini ekledi sözlerine. Ülkenin huzurunu bozmak için şeytanca planlar düzenlendi, diye karşılık verdi Şah. Halka gerektiğinden fazla özgürlükler vererek bindiği dalı kestiğini söyledi. Ama rotayı değiştirmeyeceğini, Birleşik Devletler'in desteğinin onun için çok önemli olduğunu da belirtti. Bu destek olmasaydı düşmanlarım çoktan üzerine çullanmıştı, diye yakındı.

Ama Washington'da da, Şah'a gösterilecek yol hakkında görüş birliği yoktu. Brzezinski, Şah'ın sert bir tutuma girip isyanı bastırabilecek güçte bir askeri yönetimi iş başına getirmesini isterken, Vance, Tahran büyükelçisiyle anlaşarak Şah'ın muhalefete daha fazla ödünler vermesini, ılımlı tutumunu sürdürmesini istiyordu. Carter ise, tıpkı yakın dostu Şah gibi, iki cemaat arasında kalmış, ne yapacağını bir türlü kestiremiyordu.

Beyaz Saray'daki görüşmelerin ürünü, Brezinski'nin Şah'a çektiği, her anlama yorulabilecek bir telgraf oldu. ABD bu buhranlı günlerinde Şah'ı kayıtsız şartsız desteklemektedir, deniyordu telgrafta. Amerikan hükümetinin Şah'a güveni sonsuzdur ve vereceği kararı, hangi yönde olursa olsun, kabul edecektir, diye sona eriyordu telgraf.

Top yine Şah'taydı. Herkes kararı ona bırakıyordu. Tüm umutlarının yanı sıra, yurtiçinde ve dışındaki dostlarına güvenini de yitirmişti. En yakın çevresindekilere bile güvenemiyordu. Sarayındaki güvenlik önlemlerini sıkılaştırdı ve ayrıcalık göstermeden

her ziyaretçinin üstünün aranmasını buyurdu. «Her ziyaretçinin mi?» diye şaşkınlıkla sordu hassa alayının komutanı. «Evet, herkesin» diye vurguladı sözlerini Şah. «İmparatoriçenin de mi?» — «Evet, herkesin dedim, duymadın mı?» diye yanıtladı Şah kızgın kızgın.

Petrol endüstrisinde çalışan 37 000 işçi de greve girmişti. Petrol üretimi, günde altı milyon varilden bir milyona düşmüştü. İktisadi bakımdan ülke bir felâketin eşiğindeydi. Grevciler, politik ödün istiyorlardı. Kazançları, zaten diğer işçilere göre çok iyi sayılırdı. Siyasal tutukluların serbest bırakılması, serbest seçim, istihbarat örgütü SAVAK'ın feshi gibi isteklerde bulunmuşlardı. Kargaşalıklar, ülkenin her tarafında gittikçe artıyordu. Bir karar vermenin zamanı çoktan gelmişti ve geçmek üzereydi.

Şah, helikopteriyle Tahran'ın üzerinde şöyle bir dolaştı. Başkenti bu durumda hiç görmemişti. Nereye baksa, yumruğunu sıkmış yürüyüşçüler görüyordu. «Ne olacak bu ülkenin durumu?» diye sordu kendi kendine. Bu sorunun yanıtını kendi de bilmiyordu.

Yurtdışındaki dostları, Şah'ı bu kara günlerinde yalnız bırakmak istemiyorlardı. Özellikle Alman dostları, ister Doğu, ister Batı Alman olsun, bu konuda çok kararlıydılar. Federal Almanya İktisat Bakanı Kont Lambsdorff, 29 Ekim 1978 günü apar topar Tahran'a gitti ve dönüşünde İran'daki ortamı çok dengeli bulduğunu iddia etti. Sadece bir avuç gerici patırtı gürültü çıkarmaktaymış.

Doğu Alman Cumhuriyeti, Şah'ı Aralık sonunda resmi olarak davet etti. Ticaret ticarettir, işte bu ilke her iki Almanya'da da politikanın temelini oluşturuyordu demek ki!

Bir kaç kentte hükümet yanlısı gösteriler düzenlendi. Tebriz'de köylüler otobüslerle kente taşındılar. Araya araya bir kaç bin kişi bulundu. «Yaşasın Şe-

hinşah» diye bağırdı yürüyüşçüler. Ama böyle orta oyunlarının zamanı çoktan geçmişti. 5 Kasım'da olaylar alevlendi. Tahran'da bankalar, sinemalar kundaklandı, alkol satan dükkanların, barların ve lokantaların kapıları, pencereleri kırıldı. İngiliz Büyükelçiliğine Molotof kokteyli atıldı ve binanın ön cephesi tuşturuldu. Tüm kent bir harabeye dönmüştü. Her taraftan dumanlar çıkıyor, yanıp hurda olmuş arabalar yolların ortasında duruyordu. Ama, şaşılacak şey ki, ortalıkta ne bir asker vardı, ne de bir polis.

Bu, bir takım söylentilere yol açtı. Bütün bu olayların ardında ordunun ve gizli istihbaratın parmağı olduğu söyleniyordu. Şah'ı bu yolla hükümeti askerlere devretmeye zorlamak istiyorlarmış.

İçişleri Bakanı General Karabaği o günleri şöyle anlatıyordu: «Altıncı kattaki büromdan tüm kenti görebiliyordum. Her taraftan alevler ve dumanlar yükseliyordu göğe. Emniyet müdürüne telefon edip polislerin niye kundakçıları ve tahripçileri engellemediğini sordum. 'Sıkıyönetim Komutanı General Üveyzi, bize, hiç bir şeye karışmamamızı emretti' dedi. 'İtfaiye nerede kaldı?' diye sordum. 'İtfaiyeciler grevde' dedi. Hemen Şah'a telefon ettim. Kentin durumunu ve emniyet müdürünün bana söylediklerini anlattım. 'Peki, siz ne öneriyorsunuz bu durumda?' diye sordu bana. Dedim ki: 'Ben, ancak şimdiye kadar bir kaç kez yaptığım bir öneriyi tekrarlayabilirim. Sıkıyönetim hükümlerine harfi harfine uyulmalıdır. İsyanlıların elebaşlıları hemen tutuklanmalıdır. Yoksa asayiş sağlanamayız.' — 'Olur' dedi Şah. 'Yakında bir karara varacağız.'»

Ama hükümdarın karar verme yeteneği günden güne azalıyordu. Hiç beklenmedik bir anda patlak veren devrim mi, ABD ve İngiltere'ye olan güvensizliği mi, generallerine ve yakınlarına güvenememesi mi, yoksa için için yiyip bitiren, iradesini kıran hastalığı mı onu bu duruma getirmişti, bilinmez. Şah-

kanserdi. Ecelin onu bir tek dıştan değil, içten de kemirdiğini çok iyi biliyordu. Ama kimseye söylemiyor-
du. Kendisinden ve doktorlarından başka kimsenin,
hatta eşinin bile, bu öldürücü hastalıktan haberi yok-
tu. Bir duyulsaydı hemen tahtı bırakması gerekecek-
ti.

5 Kasım olaylarından sonra, verilecek kararı bir
gün bile ertelemenin olanağı kalmamıştı. Gecenin
geç saatinde ABD ve İngiliz büyükelçileri Sullivan ve
Parsons'u yanına çağırdı. Politik çalışmaların bir ya-
rarını görmediğini, işi orduya bırakmaktan başka bir
çaresi kalmadığını bildirdi. Bir kaç gün önce Brze-
zinski de telgrafta bunu öğütlemişti. İki hükümetin
bu plana karşı resmi tutumlarını ve Amerika'nın bu
planı destekleyip desteklemeyeceğini öğrenmek isti-
yordu.

Amacı, sorumluluğu bu iki güçlü ülkeyle paylaş-
maktı. Ama elçiler ona kesin bir yanıt vermediler.
Hükümdar sizensiz, en iyi kararı siz verirsiniz, dedi-
ler.

Ertesi gün, Genel Kurmay Başkanı General Aza-
ri'nin emrinde bir askeri yönetimin kurulduğu duyur-
uldu. Ama Şah, bütün dünyanın beklediği bu kararı
verir vermez, hemen ardından orasında burasında
düzeltmeler yapmaya kalkıştı. Aynı gün televizyon-
da bir konuşma yaparak halka yaranmaya çalıştı.
Despotluğa ve bozuk düzene karşı yapılan şanlı halk
ayaklanmasından söz ederek İran İmparatoru ve va-
tandaşı olarak halkının devriminin dışında kalamı-
yacağını belirtti. «Devrimin kıvılcımı bana da sıçra-
dı» dedi dokunaklı bir sesle. ki saat önce halkın ayak-
lanmasını bastırmak için yönetimi askerlere veron
biri, şimdi devrimin önderi rolünü oynuyordu.

Paris'ten karşılık hemen geldi. Çok sayıda gaze-
teci önünde Ayetullah, Şah'ın pişmanlık duymakta
geç kaldığını belirtti. «Çelip gitmiş, halkı kaderiyle
baş başa bıraksın» dedi. «Uzlaşmaya imkân yok» dedi

Humeyni kelimesi kelimesine. «Var mı bugün İran'da Şah'la barışmaya hazır bir din adamı, politikacı, esnaf veya yüksek tahsilli? Çocuklarımızı, gençlerimizi öldürüp ülkemizi yakıp yıkan birini bağışlayabilir miyiz? Hayır, yolumuzdan dönmek yok. Kim dönerse, vatan hainidir.» Ardından da isyancılara seslendi: «Şah'a zaman bırakmayın. Nefesi kesilinceye kadar gırtlığınızı sıkın! Allah sizi korusun ve bu şeytanın elinden kurtarsın.»

Askeri yönetim, baştan beri başarısızlığa mahkûmdu. Kentlerde taşkınlıklar sürüyordu. 7 Kasım'da grevci işçiler petrol musluklarını iyice kapattılar. Üretim durdu. Bakanlıklarda ve devlet dairelerinde bile genel grev çağrısına uyulmuştu. Devlet hava yollarında çalışan işçi ve memurların grevi, uçak seferlerini durdurmuştu. Memurlar, bilet satış bürolarını kapatmışlardı. Merkez bankası bile grev nedeniyle çalışmalarını ancak düşük bir düzeyde sürdürebiliyordu. Askeri yönetim, basına yine sansür koyunca tüm gazeteler greve başladılar. Radyo ve Televizyon Kurumu'nun memurları işe gitmiyorlardı. Kurum, askerler tarafından yönetiliyordu. Bir tek, haber ve müzik yayınları yapıyordu. Ama her gün, tam haberler sırasında, tüm ülkede elektrikler kesiliyordu. Elektrik Kurumu işçilerinin devrime katkısıydı bu. Hükümetin eli kolu bağlıydı. Böylesine iyi planlanmış ve düzenlenmiş bir tepki beklemiyorlardı.

Şimdi artık sert bir davranış bekleniyor, ötekilere göz dağı vermek için bazı işçi ve memurların kurşuna dizilmesi bekleniyordu. Ama hiç de beklenmediği gibi olmadı. Gerçek askeri yönetim bir çok tutuklamalarda bulunmuştu ama muhalefetten değil de hükümet sıralarından. Askeri yönetim de dışsız bir aslından başka bir şey değildi. Eski SAVAK şefi General Nasiri, eski başbakan Hüveyda ve aralarında bir kaç eski bakan da olmak üzere belli başlı devlet adamları tutuklandılar.

Aynı gün Washington'a çektiği telgrafta büyük-
elçi Sullivan şöyle diyordu: «Şimdiki durumda Şah'ı
desteklemekten başka çaremiz yok. Ama akla gelme-
yecek şeylere bile hazırlıklı olmalıyız.»

Sullivan'ın aklına gelmiyen şey, muhalefet için
erişilmesine az kalmış bir hedefti. Başını Humeyni'
nin çektiği aşırı uç, yalnız, Şah'ı değil, tümüyle mo-
narşiyi devireceğini ve cumhuriyeti ilân edeceğini
bildirmişti. Sancabi'nin önderliğindeki Ulusal Cephe'
yi ve Ayetullah Şeriatmadari gibi nüfuz sahibi din
adamlarını da kapsıyan ılımlı kanat ise, 1905 anaya-
sasını istiyordu. Onlara göre, Şah istifaya zorlanıp
anayasa yürürlüğe konmalıydı. Tarihsel gelişmeler
dikkate alınırca, söz hakkı bu kanadındı. 1953 CIA
darbesiyle Şah diktatörlüğünün yeniden kurulması, o
zamanki başbakan Musaddık tarafından başlatılan
demokrasi ve liberalizm akımlarını aniden sona er-
dirmişti. Musaddık, kendisinin kurduğu Ulusal Cep-
he'nin başına geçerek petrol endüstrisini devletleştir-
miş, ulusal bağımsızlığı ve politik, sosyal alanlarda
ülkenin demokrasiye açılmasını sağlamıştı. 1953 yı-
lında tutuklanan Musaddık sonraları Tahran yakın-
larındaki köy evine sürüldü. Bir kaç yıl sonra orada
hayata gözlerini yumdu.

Musaddık'ın ölümünden sonra Ulusal Cephe, her
fırsatta anayasanın yeniden yürürlüğe konmasını is-
tedi. Şah, devleti temsil etmeli, ama yönetmemeliydi.
Cephenin politik programı, kuvvetlerin ayrılığını,
ulusal ve bağımsız bir politikayı, burjuvazi özgürlük-
lerin korunmasını ve özel mülkiyetin dokunulmazlı-
ğını kapsıyordu. Solcuların ve silâhlı gizli örgütlerin
dışında kalan diğer muhalefetçiler, uzun bir zaman
bu programın dışına çıkmadılar. Humeyni Paris'e ge-
lip dümeni ele alınca, bu program bir kenara atıldı.

Daha yazın, ayaklanmanın daha zirveye ulaşma-
dığı, ama halkın ödünlerle ve kurû sözlerle kandırı-
lamıyacağını belli olduğu sıralarda, rejimin ileriye

görebilen politikacıları, muhalefetin ılımlı kesimiyle bağlantı kurmuştu. Hatta bir koalisyonun veya ulusal birlik hükümetinin planları bile hazırlanmıştı. Bu planı kimin nasıl hazırladığı bilinmiyordu. Bir tek, Ulusal Cephe, ılımlı din adamları ve Şah rejiminin ileri gelen adamları arasında 1978 Eylül'ünden beri sürekli ilişkiler olduğu kesinlikle biliniyordu. Amerikan ve İngiliz Büyükelçilikleri de bu çevrelerle ilişki kurmuştu. Devrim aşırı uçlara kayıp din adamlarının ve solcuların etkisi artınca, bu plan daha çok önem kazandı.

Askeri yönetim de olaylarla başa çıkamayınca Şah'a, ılımlı politikacılarla bir masaya oturup koalisyon pazarlıklarına girişmekten başka çare kalmadı. Ama Şah, durumun ciddiliğini halen anlamamışa benziyordu. Dizginleri elden vermek istemiyor, ordu onun emrinde kalsın istiyordu. Günlerinin sayılı olduğunu hâlâ anlamamıştı. İlimli politikacılar bile, Şah'ın istifasını istemek zorundaydı artık.

Görüşmelerde bir sonuca varılamaması, bir tek Şah'ın suçu değildi. Burjuvazi-liberal politikacılar da tarihsel görevlerini yerine getirecek yetenekte değildiler. Musaddık'ın mirasını koruduklarını iddia ediyorlardı ama sinsi ve korkak, kendilerine güvensiz, davranışlarıyla, başlarını kurtarma çabası içinde, Humeyni'den ve halktan ödleri pathyordu. Ne istediklerini açıkça söyleyebilmekten âcizdiler. Sağa sola yaranıp tuzlarını ıslatmanın iktidar koltuğunun gökten armut düşer gibi kucaklarına düşeceği sanıyorlardı. Devrim, böylelerini çoktan geride bırakmıştı. Onlar da kaderlerine boyun eğerek gittikçe çoşan devrimin akışına bıraktılar kendilerini. Ulusal Cephe'nin önderi Sancabi'nin elinde, Paris'e gidip Humeyni'nin ayaklarına kapanmaktan başka bir şey gelmiyordu. Sancabi, Humeyni'nin yanına girebilmek için Şah'la uzlaşmaya karşı olduğunu belirten bir kâğıt imzalamak zorunda kalmıştı.

Paris'e gelen herkes, böyle bir kâğıt imzalamak zorundaydı. Gelenlerin arkası kesilmiyordu. Yaşlı evliya, herkesi büyülüyordu.

Harikalar harikası evliyaya saygılarını sunmak üzere solcular bile Paris'e gittiler. Ayetullah'ın kararlılığı, demir gibi iradesi, amacından şaşmaması, Şah'ı oltanın ucundaki bir balık gibi oynatması, herkesi hayran bırakıyordu. Şah'ı devirdikten sonra yapacakları ve gelecek hakkındaki planları, tüm kötümserlerin ve kuşkuluların çanına ot tikiyordu.

Söz ve düşünce özgürlüğü, insanların temel haklarından biridir, diyordu. Hiç bir nedenle bu kısıtlanamaz. Her vatandaş, kendi kaderini kendi çizmeli, diyordu. «Vatana ihanet edenlerin» dışında, tüm politik partilere ve örgütlere her serbestiyi tanıyacağına söz veriyordu. Halkı ezen tüm devlet kuruluşlarını kaldıracağını söylüyordu. İran'da böyle kuruluşların yeri olmayacaktı. Radyo ve televizyon halkın mahdud, diyordu. Hükümet, bunları denetlemeyecekti. Sansürü tümüyle kaldıracağına söz veriyordu. Gelecekte İran'da herkes istediğini yazıp okuyabilecekti. «İstihbarat örgütü SAVAK'ı ve tüm güvenlik kurumlarını kaldıracamız» diyordu. «Halkımız, ve serbest seçimlerle iş başına gelmiş bir hükümet, ülkemizin güvenliğini koruyacaktır.» İnanç özgürlüğünden söz ediyordu Şii molla. İsrail gibi istihbarat örgütünün kandırmacasıyla İsrail'e göç eden Yahudiler ile yurda dönmekte serbesttirler, diyordu. Her sektörde vatandaş, kendi kendini yönetecektir, merkezî hükümet, her tarafa burununu sokup halkı denetlemeyecektir, diyordu. On beş yıl önce, kadınlara oy hakkı verdiği için Şah'a karşı çıkan Ayetullah, geleceğin İran Cumhuriyeti'nde kadınların başbakan bile olabileceklerini herkesin önünde söylüyordu. Kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizlikleri kaldıracağına söz veriyordu. «Söz veriyorum ki, memleketimizin kadınları, meslek, meşgale ve gayet tabii ki kıyafet tercihinde, bazı kaideler çerçevesinde tamamen serbest olacaklardır.»

Yaşamının son on beş yılını Irak'ın sapa bir yerinde evine kapanıp duayla geçiren bir mollanın ağzından bunları duymak hayret vericiydi. Üstelik önderliğini herkesin tartışmasız kabul ettiği Humeyni, ne kendisi, ne de yandaşları için pastadan pay istiyordu. Tam tersine, cumhuriyet kurulunca başa geçip geçmeyeceğini soranlara şöyle yanıt veriyordu. «Yetenekli ve güvenilir bir aday seçip ülkenin yönetimiyle görevlendirmek, halkın işidir. Ben üzerime görev almayacağım. Ben bir gözlemci olarak halkın yanında olacağım ve din işleriyle uğraşacağım.» Din adamlarının, devletin işlerine karışmaması gerekmiş. «Ruhani işlerle uğraşanlar, devlet makamlarında vazife almayacaklar. Müşahid ve müşavir olarak çalışacaklar.»

Humeyni'nin sözleri, genel dini felsefeyi yansıtıyordu. Ama İslâmiyetin birden fazla yorumu vardı. Son yıllarda İran'daki İslam bilginleri ve araştırmacıları, dinde reform yapmak ve dini çağdaş toplumun koşullarına göre değiştirmek eğilimini göstermişlerdi. Bunların arasında en tanınmış, Şii ümmetinin üzerinde büyük nüfuzu olan, din üzerine bilimsel yazıları yazan Şeriati idi. Şeriati, devrimden kısa bir süre önce, Londra'da bir otelde esrârengiz bir şekilde öldü.

Şah zamanında yeraltı etkinlikleri gösteren Halkın Mücahitleri de, İslâm dinine ilerici ve solcu bir çehre vermeye çalışıyorlardı. Bundan dolayı Şah, bunlara İslâmcı Marksistler diyordu. Humeyni'nin sözleri, onun aradan geçen zaman içinde bu görüşleri benimsemişliği umudunu doğuruyordu.

Bütün bunlar, bazı yabancı gazetecilerin Humeyni'nin iktidarı ele geçireceği yolundaki korkularının, İran halkı tarafından paylaşılmasına yol açtı. Humeyni'nin açıklamaları ve vaazları yurt dışındaki muhalefeti de yatıştırmıştı. Sürgünde yaşayanlar, öğrenciler, yüksek öğrenimliler, Paris'e giderek Ayetullah'ı desteklediklerini bildiriyorlardı.

Benim gönlüm, aynı şeyi yapmağa hiç elvermiyordu. Mollaları çocukluğumdan beri hiç sevmezdim. İran'da âdet olduğu üzere, bizim evde de senede bir veya iki kez, mollaların da çağrıldığı dini veya ailevi toplantılar yapılırdı. Molla evimize adım atar atmaz, anne ve babamın haberi olmadan kaçar, o gidinceye kadar saklanırdım. Uzun sakallı, sarığı, kara veya kahverengi harmanisi ve nalınları, içimi korkuyla doldururdu. En çok canımı sıkan da, vaaz sırasında, birbirinden ayrı ayrı oturan kadın ve erkeklerin yüksek sesle ağlamaya başlamalarıydı. Mollanın söylediklerinden bir tek kelime anlamıyordum. Sadece büyüklerin içler parçalayıcı bir şekilde ağladıklarını görüyordum. Bazen haykırp yakarmaya bile başlıyorlardı. Vaaz biter bitmez, herkes gülüp eğlenmeye başlıyordu. Çay içip tatlı yiyorlardı. Molla da bu eğlencelere katılıyor, ardından da parasını alıp başka mevlide koşuyordu. Bütün bunlar hiç hoşuma gitmiyordu. Hele annemin hüzünlenmesine ve gözyaşı dökmesine hiç dayanamıyordum.

Mollalar genellikle İran'da pek sevilmiyordu. Tembel tembel yatıp başkasının sırtından geçinen birer parazit gözüyle bakılıyordu onlara. Birisi kandırılınca, «Molla aldı götürdü» denirdi. Mollaların içi başka, dışı başkaydı. Ve hatta, mollaların bir taraftan içkiyi yasakladığı, diğer taraftan ise çaylarına votka veya viski katıp içtikleri iddia ediliyordu.

Hayır, ne Neauphle-le-Château'ya gittim, ne de Humeyni budalası oldum. Ama pek çok kimse gibi ben de, onu desteklemekten başka çaremiz olmadığına inanıyordum. Humeyni, en radikal görüşleri dile getiriyor, Şah'la uzlaşmaya yanaşmıyor, devrimin gerçekliliğinden, kurulu düzenin temelinden değiştirileceğinden söz ediyordu. Biz solcular da aynı görüştük. Kitlelerin ayaklanmasıyla oluşan güç, son demine kadar kullanılmalıydı. Bu bakımdan, ılımlıları değil de, Humeyni'yi yeğledik. Ayrıca ben, devrimin dinci

akım olmadan başarıya ulaşacağını sanmıyordum. Humeyni, bu akımın tartışma götürmez önderiydi ve dincilerin devrim saflarındaki yerini almasını sağlıyordu.

Her şeyden önce de, mollaların tek başına ülkeyi yönetemeyecekleri kanısındaydım. Bu yüzden ilerisi için bir tehlike görmüyor, konuşmalarım ve yazılarım, devrimi gericiğin hortlaması diye nitelendirilen, mollaların İran'da diktatörlük kuracaklarını öne sürenlere karşı polemik yapıyordum.

1978 Kasım'ının sonuna kadar böyle bir tehlikenin belirtisi bile yoktu. Aralık ayından itibaren mollalar devrimi kendi yönlerine çekmeğe başladılar. Örneğin, yürüyüşlerde ve grevlerde başkalarına söz hakkı tanımamağa, solcuların ve liberallerin sloganlarını, yaf-talarını yasaklamaya başladılar. Demokrasi, özgürlük bağımsızlık sözlerinin yerini gitgide Kur'an sûreleri ve dini sloganlar almaya başladı. İslâmiyet ön plana geçti.

Yurtdışında da kuvvetler dengesi dinci gruplar lehine değişiyordu. Bir kaç ay içinde, o zamana kadar sesleri duyulmayan bu gruplar, politik olayların odak noktası oldular. Üye sayıları arttı, yayınları yüksek sayıda basılıp dağıtılmaya başlandı.

Şah'a karşı birlikte kavga vermek için biz bunlarla temas kurmaya kalkınca, önerilerimizi kesinlikle geri çevirdiler. Humeyni'nin talimatı gereğince müslümanlar ve komünistler birlikte çalışamazmış. Ve tam bu aylarda beni çok düşündüren iki olay oldu.

Uluslararası Af Örgütü'nün 1978'de Amsterdam'da yapılan İran'da insan hakları hakkındaki kongresine ben de çağrılmıştım. Devrimden sonra Radyo ve Televizyon Kurumu Müdürlüğü'ne daha sonra da Dışişleri Bakanlığı'na getirilen, Humeyni'nin yakınlarından biri olan Kutupzade, bu kongrede İran hapishanelerinde komünist olmadığını, yatanların çoğunun müslüman olduğunu ileri sürdü. Bu çok saçma bir id-

diydi. İran'ı biraz yakından tanıyan herkes bilmekteydi ki, İran hapishaneleri çoğunlukla komünistlerle doludur. Toplantıdan sonra önünü kesip neden bu yalanı uydurmak gereğini duyduğunu sorunca bana: «Bundan böyle ağzınızı fazla açmamanızı tavsiye ederim. Komünistlerin devrimimizi karalamasına göz yummayacağız. Yakında farkına varacaksınız bunun» dedi.

Kutupzade sözünün adamı çıktı. Şah devrildikten sonra mollaların iktidara gelmesini isteyenlerin ve komünist avına çıkanların başında o geliyordu. Ama beş yıl sonra, baştan büyük konuşan bir çok kimse gibi o da, devrime karşı gelmek suçundan ölüme mahkûm edilerek idam edildi.

İkinci olay, Berlin Hür Üniversitesi'nde oldu. İslamcı gruplar, Hadî Gaffari adında o zamana kadar adı hiç duyulmamış bir molla'nın yapacağı bir konuşmaya çağırılmışlardı. Anlaşıldığı kadarıyla Gaffari, Tahran ve Gom'daki yürüyüşleri düzenleyenlerden biriydi ve muhalefeti pekiştirmek için yurtdışına gönderilmişti.

Kasım sonuydu. Salon tıklım tıklım doluydu. Son aylardaki olayları gören, onları yönlendiren biriyle konuşmağa can atıyorduk. Gaffari salona girer girmez tüm müslümanlar ayağa kalktı. «Allah büyük-tür, Humeyni önderimiz!» diye üç kez bağırdılar. Ben ve dostlarım, baştan biraz duraksadık, ama sonunda mollayı kızdırmamak için ayağa kalktık.

Manzara çok gülünçtü. Hür Üniversitesi'nin büyük anfisinde sarıklı, harmanili, uzun beyaz gömlekli, bol şalvarlı, takunyalı ve uzun sakallı bir molla!

Gaffari, kürsüye çıkınca, gösterişli bir şekilde harmanisini çıkardı ve yere attı. Ortalığı bir uğultu kapladı. Herkes şaşırılmıştı. Hiç kimse, bunun ne anlama geldiğini anlayamamıştı.

«Evet» dedi Molla suçlayıcı bir tonda. «Biz, başı ve baldırı çıplakların oturduğu gecekondu-lardan, ar-

ka sokaklardan geliyoruz. Pislik içinde yetiştik, ömür boyu açlık çektik. Bizimle, zenginler, zengin evlâtları, süslü kızlar ve kibar bayanlar arasında uçurumlar var. Bizi, onlardan parazitlerle, kan emicilerle, imansızlarla ve batılılaşmış aydınlarla dolu bir dünya ayırıyor. Aramızdan kan dolu bir ırmak geçiyor. Biz, Allah'a ve Allah'ın adaletine inanıyoruz. Allah'ın adaleti intikamdır. İhtilâlimiz sayesinde adalet yerine gelecektir. Cemiyet, alt üst olacaktır. Şimdi altta olanlar üste çıkacak, üstte olanlar ise cehenneme gidecektir. Allah büyüktür, Humeyni önderimiz.»

Bunları dinlerken bir tuhaf oldum. Toplumun altının üstüne gelmesini, başı ve baldırı çıplakların haklarını elde etmelerini elbette ki ben de istiyordum. Ama böyle değil. Proleter devrimi ben böyle tasarlamamıştım. «Bu nefret ve öç hırsıyla yanan adamlar başa geçerse, ülkemizin sonu kötü olur» diye düştümdüm.

Ben ve yoldaşlarım önce sesimizi çıkarmadık. Gaffari tahtaya gitti ve arapça Kur'an'dan bir sûre yazdı. Gerçi okulda yabancı dil olarak arapça öğrenmiştim, ama çoktan unutmuşum bile. Molla iki saat boyunca bu sûreyi açıkladı. Dinleyiciler sıkılmaya başladılar. Kimse mollayı kırmak istemiyordu ama dayanılacak gibi de değildi. Özellikle çocukların canı burnuna gelmişti. En sonunda bir çocuk ağlamaya başlayınca, molla annesine emreder gibi çocuğunu dışarıya çıkarmasını söyledi. «Çocuk yuvası değil burası» dedi kinayarak. Benim de sabrım taşmıştı. Arka sıralarda oturuyordum. Oturduğum yerden, onun kuracağı devlette çocukların yeri olup olmayacağını sordum. Bu insanı sıkıntılara boğan açıklamalardan vazgeçip İran'daki güncel durumu anlatmasını beklediğimizi sözlerime ekledim.

Bu kıskırtıcı sözler onu yaralamıştı. Öfke ve nefret-dolu bir tepki gösterdi. Elbette çocukların da bir yeri olacaktı İslâm Cumhuriyet'inde. «Ama bizim gös-

tereceğimiz bir yer» diye ekledi sözlerine. Verdiği yanıtta kendi de tatmin olmamış gibi ikinci bir saldırıya daha geçti. Öç hırsını sözcüklere aktarabilmek için kısa bir duraklama yaparak sözlerine şöyle devam etti: «Yalnız çocukları değil, ukalâ aydınları, dünyayı düzelteceklerini sanan Marksistleri, yurtiçinde ve dışındaki bütün parazitleri de hizaya getireceğiz. İslâm Cumhuriyeti vatandaşlarının, hangi ahlaki, siyasi ve içtimai kaidelere göre yaşaması icap ettiğini hepimize öğreteceğiz. Ne anarşiye, ne de Batı medeniyetsizliğine göz yumacağız.»

O son tümcesini bitirir bitirmez, «Allah büyüktür, Humeyni önderimiz» diye üç kez bağırdı salondaki dinleyiciler.

Berlin Üniversitesi'nde Caffari'ye dersini verebilecek kadar güçlüydük. «Ama Tahran nasıldır kim bilir?» diye aklımdan geçti. O gece uyuyamadım. «Bu adam düpedüz deli. Gözünü iktidar hırsı bürümüş. Ömrü boyunca, bir büyük adam olmanın düşünüyormuş ufacık biri bu» diye düşündüm. «Ya ötekiler de bunun gibiye? Bunun gibileri başa geçerlerse ne olur ülkemizin sonu? Nefret ve öç hırsıyla yanıp tutuşan bu adamlar iktidarı ele geçirirse neler yapmazlar?» Şeytanın kulağına kurşun dökmeli. Kuşkularımı giderecek olumlu belirtiler de vardı yeterince. Humeyni'nin açıklamaları, ayaklanmacıların demokrasi, özgürlük ve bağımsızlık istemeleri. Kitlelere güveniyor, doğru yolu görüp Caffari gibilerine kanmıyacaklarına inanıyordum.

«Allahü Ekber»

İran'da yas ayına az kalmıştı. Bu, Humeyni için, siyasal ayaklanmayı İslâmiyetin ilkeleri doğrultusunda yönlendirmek için iyi bir fırsattı. Yas ayından, «kan ve hançerler ayı» diye söz ediyor ve anıları tazelenen din şehitlerini örnek göstererek, iman sahiplerinin, despotluğa karşı verilen savaşta ölümden korkmamaları gerektiğini ileri sürüyordu. İmansızlara açılan savaşta şehit düşmek en büyük mutluluktur. «Şehit düşenin bütün günahları silinir. Din uğruna başını veren, öbür dünyada hakiki huzurun ve ebedi bah-tiyarlığın tadını çıkarır» diyordu. Mollalardan, köyle-re gidip halkı yas ayında dini törenlere ve politik et-kinliklere hazırlamalarını istiyordu.

Tam bu sırada, askerler de gövde gösterme ge-reğini duydular. Yürüyüşler ve dini törenler yasak-landı. Camiler dışında hiç bir yerde toplanılmayacak ve yas tutulmayacaktı. Gece saat 9'dan sabah 9'ya kadar dışarıya çıkma yasağı kondu.

Yas ayından önceki son bir kaç gün, hava çok gergindi. Kimse neler olacağını bilemiyordu. Herkes birbirine, «Kan gövdeyi götürecektir mi?» diye soruyor-du. Çoğu kimse, Şah'ın artık askerleri halkın üzerine salmaktan başka çaresi kalmadığı görüşündeydi. Ya şiddet gösterecek, ya da istifa edecekti. Şah'ın gönül rızasıyla şapkasını alıp gitmeyeceği doğrultusunda

birleşiyordu çoğu görüşler. Ulusun kaderi yakında belli olacaktı. Korku ve umut elele gidiyordu. Herkes, başı baltanın altında bir idam mahkûmu gibi hissediyordu kendini. Cellat, son hazırlıklarını tamamlıyordu. Son anda ufukta mahkûmun yardımına koşanlar belirliyordu. Acaba yetişip kurtarabilecekler miydi onu?

Yas ayının ilk günü, herkesin beklediğinin aksine, çok sakin geçti. Tahran'da her köşe başında tanklar ve askeri araçlar saldırıya hazır bekliyordu. Ama hiç bir şey olmadı. Sokaklarda alışlagelenden çok daha az insan vardı. Aynı günün akşamı askeri yönetim komutanı televizyona çıktı. Rahatlamış, utkulu ve yapma bir alçakgönüllülükle halka, yasaklara uyduğu ve olay çıkartmadığı için teşekkür etti. Ben, durumu öğrenmek için her saat başı Tahran'a telefon ediyordum. Yeni bir haber yoktu. Biraz bekle, akşam ola, hayır ola, gibi üstü kapalı sözler söylediler bana. Akşam saat 21'de Tahran süt limandı. Sokaklar bomboştu. Askerler, duruma egemen oldukları duygusundaydılar.

Ama gonklar dokuzuncu kez vurup dışarı çıkma yasağı başlayınca, bütün Tahran halkı evlerinin çatısına çıktı ve Allahu ekber, Allah büyüktür, diye bağırmağa başladı.

21.30'da Tahran'dan telefon geldi. Kız kardeşimdi. Sevinç ve mutluluk içinde gülüyordu. «Dur, ahizeyi pencereden dışarı tutayım» dedi. Allahu ekber seslerini ben de duydum.

Aynı anda bütün Tahran'da elektrikler kesildi. Elektrik kurumunun işçileri çereyanı kesmişlerdi. Erlerin ve subayların tepkileri gülünmeyecek gibi değildi. Tam yatmaya hazırlanırken çıkan bu gürültü patırtı, ödlerini koparmıştı. Hepsi şaşırılmıştı. Değiller gibi karanlık sokaklarda bir oraya bir buraya gidip geliyorlar, havaya ateş sıkıyorlardı ama ne yapırlarsa

yapsınlar sesler kesilmiyordu. Gece yarısına kadar da kesilmedi.

Ertesi gün herkes, sanki hiç bir şey olmamış, sanki cinler periler «Allahu ekber» diye bağırılmışlar gibi davrandılar. Resmî haberlerde de gece olanlar yer almıyordu. Gazeteler, grev dolayısıyla çıkmıyordu. Hükümetin çıkarttığı gazeteler de bu konuda bir haber vermediler.

İkinci gün de çok sakin geçti. Saat dokuzu vurur vurmaz yine aynı tiyatro başladı.

Tahrân bir hortlaklar kentine benziyordu. Gündüzleri her şey normaldi, akşamları hortlaklar geliyordu. Tankla tüfekte başa çıkılamayacak bir psikolojik savaş başlamıştı.

Tahrân'daki olaylar, diğer kentlere de örnek oldu. Üçüncü gece öteki kentlerde de aynı oyun başlardı. Her akşam saat 9'dan güneşin doğuşuna kadar tüm ülke «Allahu ekber» sesleriyle çınlıyordu.

Bunun üzerine askerler de hiç bir şey duymuyormuş gibi yapamaz oldular. Yabancı gazeteciler ve ajanslar, bu garip olayı tüm dünyaya duyurmuşlardı. Askerler, bir şeyler yapmak zorundaydılar. General Azari, parlamentoda bir konuşma yaptı. Bizi kandırmağa çalışıyorlar, dedi. Bir kaç çatının üzerine hoparlörlere bağlanmış teypler konulduğunu iddia etti. Hatta polis bir kaç teybe el koymuş.

General ve parlamento üyeleri, bunun böyle olmadığını kendi gözleriyle görme olanağını buldular. Devrimin önderleri, geceleri çatılardan «Allahu ekber» diye bağırınları, bir yas yürüyüşüne çağırdılar.

Aynı anda Humeyni de en güçlü silâhını kullandı. 2 Aralık 1978 günü silâhlı kuvvetleri dayanışmaya katılmağa çağırdı. Bu Allah'ın emridir, kim karşı gelirse Allah'a karşı geliyor demektir, dedi. Humeyni, erlerin ve astsubayların son aylardaki olaylardan çok etkilendiğini biliyordu. Bunların akrabaları, arkadaşları, tanıdıkları, komşuları katılıyordu yürüyüşlere.

Nasıl olur da silâhlarını yakınlarına karşı kullanabilirdiler? Ayrıca, gerçi erler ve subaylar bağınaz dinçi değildiler ama Allah'a da inanıyorlardı. Allah korkusu, onların da kemiklerine kadar işlemiştir. Bir de, genç subay ve erler arasında solcu ve demokratik görüşler gittikçe yaygınlaşıyordu.

Yine de böyle bir çağrıda bulunmak yürek isterdi. Humeyni'nin bu kozu son ana kadar elinde tutması, yerinde bir davranıştı.

Humeyni'nin çağrısı ve politik yanı su götürmeyen yas yürüyüşü, hükümeti çok endişelendirdi. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin toplantısında İçişleri Bakanı Karabağı, yürüyüşün yasaklanması görüşünü savundu. Askeri yönetim altında yürüyüş, ayaklanma olması gülünçtür, dedi. Genelkurmay Başkanı General Hatam ise, tam karşı görüşteydi. Yürüyüşü yasaklamanın çok tehlikeli olaylara yol açabileceğini savunuyordu. Gizli istihbarat raporlarına göre, bir çok asker silâhlarını bırakmış. Ayrıca erlerin yürüyüşçülere kurşun sıkmaktan kaçınacaklarından korkuluyordu. Emre karşı gelip karşı tarafa geçebilirlerdi.

Güvenlik Konseyi bir karara varamadı. Sonunda Azari: «Ben zaten Şah'la görüşecektim. Bakalım o ne diyecek» diye konuşmayı noktaladı.

Ertesi gün yürüyüşlere resmî izin çıktı. Bu teslim anlamına geliyordu. Tahran'da iki milyonun üzerinde insan yürüyüşe katıldı. Yürüyüşçüler, «Aman Azari, yaman Azari, teypler bile yürüyor gayri» diye tempo tuttular.

Yürüyüşte dini öğeler çok ağır basıyordu. Aynı zamanda bu yürüyüşlerle Humeyni'nin önderliği iyice belirlendi. Yürüyüşün ardından yapılan mitingte okunan bildirinin birinci maddesinde: «Ayetullah Humeyni, bizim önderimizdir. Onun iradesi, halkın iradesidir» deniyordu. Aynı bildiriye Şah'ın devrilmesi monarşiye son verilmesi ve «halkın iradesi çerçeve-

sinde adaletli bir müslüman devletin» kurulması isteniyordu.

Bundan böyle devrim bayraklarına «bağımsızlık, özgürlük, İslâm Cumhuriyeti» sloganları yazıldı.

Humeyni'nin orduya çağırısı, kısa zamanda etkisini gösterdi. Tahran yakınlarındaki Lavizan kışlasında devrimi destekleyenler ve devrime karşı olanlar arasında silâhli çatışmalar oldu. Bir kaç kişi öldü. Hükümet olayı gizli tutmaya çalıştı. Ama hükümet, safalarında da haber sızdıranlar vardı ve Lavizan'daki olaylar gün ışığına çıktı. Bu olaylar, abartılıp büyütülerek kulaktan kulığa gitti ve erleri, subayları baştan çıkarma yönünde çok yararlı oldu.

Vatana Dönüş

Halkın başarılı direnişini beni öylesine sevindiriyordu ki, pek çokları gibi ben de devrimin pürüzlü yanlarını ve islâmcı grupların başı çekmesini göremiyordum, ya da görmek istemiyordum. Zaten o kadar mutluydum ki, ne olursa olsun, hiç bir şey keyfimi kaçırmazdı. Bavulları toparlamanın zamanı gelmişti artık. Yerimde duramıyordum. Arkadaşlarım, İran'a dönmekte pek acele etmememi öğütüyorlardı. Şah daha devrilmemişti, SAVAK da sapa sağlam ayakta duruyordu. Ayrıca yurtdışında bana daha çok gereksinim vardı. Çocuksu sabırsızlığımı yenip sakin kafayla vermemeliymişim kararımı.

Arkadaşlarım yanıyordu. Ben ön planda politik nedenlerden ötürü yurda dönmek istiyordum. Kararımı, yurtdışında mı, yoksa yurtiçinde mi daha yararlı olacağımı düşünmeden vermiştim. Dayanamıyordum artık. Olay'arı başkalarından duymaktansa kendi gözlerimle görmek istiyordum. Yıllarca hep bu günleri düşlemiştim. Düşlerimin gerçekleştiği şu günlerde Berlin, Frankfurt veya Paris'te oturup olayları televizyon ve gazetelerden izleyemezdim.

Devrim denen şeyi, şimdiye dek bir tek kitaplardan biliyordum. Artık devrimi, üstelik kendi ülkemdeki bir devrimi, yakından görmek, tüm tehlikeli, coşkulu ve sevinç veren yanlarıyla yaşamak fırsatı

elime geçmişti. Macera sevdası mı? Olabilir. Meraktan ölüyordum. SAVAK'ın listesinde olduğumu, girişte sınırda yakalanabileceğimi de biliyordum. Ama sahte pasaportla giriş yapmak istemiyordum. Yasalara uygun ve kendi adımı kullanarak yurda dönmeyi yeğledim.

Eşim Nesrin de yurda dönmek istiyordu. İkimiz de Berlin'e geri dönmek istemediğimiz için birinin kalıp kitapları paket yapması, eyi boşaltması gerekiyordu. Piyango ona çıktı. Kadın ve erkeğin eşitliğini savunurdum hep, ama uygulamaya gelince işler değişti. O günlerin coşkusu içinde böyle şeyler, aklımın köşesinden bile geçmedi.

Yolculuk için ufak tefek bir kaç şey yanında bir de bir takım elbise aldım kendime. Yıllardır takım elbise giymemiştım. Hep blucin ve kadife ceketle dolaşıyordum. Ama daha girişte giyimimle göze çarpmamak için ülkemin örf ve âdetlerine uymam gerekiyordu. Bir kaç gün içinde hazırlıklarımı tamamlamış ve uçak biletimi, alma mutluluğuna erişmişim. Bileti satan ve rezervasyonu yapan memur, içimden geçenleri bir bilseydi! Kaç kez İran'dan dostlarla buraya gelip onlara bilet almışım ve ne kadar üzölmüşüm her kezinde onlarla aynı uçağa binemediğime! Memur bayan, bana kestiği biletle yaşamımın önemli bir bölümünün altına bir çizgi çektiğinin farkında bile değildi. Neredeyse on beş yıl süren bir sürgün yaşamı sona eriyordu böylelikle. Kıvanç ve mutluluk doluydum bileti cebime koyarken. Evet, Tahran'a bilet! Benim adıma kesilmiş bir bilet!

Bir çok Alman ve İranlı arkadaşım, Tegel hava limanına beni uğurlamaya geldiler. Başta Nesrin olmak üzere hepsini kucakladım. Herkesin gözleri yaşarmıştı. Frankfurt'a indim. Kulaklarıma inanamıyordum. bütün Tahran seferleri iptal edilmişti. Hava limanı personeli, işadamlarının, yüksek dereceli memurların ve subayların kaçmasını önlemek için seferleri

Kaldırmıştı. Beklemekten başka çare yoktu. Son günlerde askeri yönetimin de asayişi sağlamaktan aciz olduğu iyice anlaşılmıştı. İlimli muhalefetle bir koalisyon kurma çabaları arttırılmıştı. Muhalefetin başta gelenleriyle Şah kendisi temaslara başlamıştı. Ama son zamanlarda kimse buna yanaşmıyordu. Mollaların yas ayındaki gövde gösterisinden sonra, Humeyni'siz hiç bir şey olmayacağını, onun rızası olmadan Şah'la yapılan anlaşmaların bir sonuç vermeyeceğini herkes anlamıştı. Bu yüzden Ulusal Cephe de, Aralık başında yayınladığı on iki maddelik programında genel politik isteklerle yetiniyor, Şah'ın sözünü bile etmiyordu. Humeyni'nin yas ayı başında söyledikleri unutulmamıştı: «Kim Şah'la anlaşıp da hükümet kurmaya kalkarsa şunu iyi bilsin ki, onu vatan haini ve din düşmanı diye damgalayıp aramızdan atacağız.»

Bu sözlerin anlamı apaçıktı ve şakaya gelir yanı yoktu. Bundan dolayı Şah'ın temas kurduğu her politikacı, ilk olarak onun istifasını istiyordu. Tek pazarlık konusu, monarşinin kaldırılıp kaldırılmayacağıydı.

Şah'ın kurtarılamayacağı yavaş yavaş Washington, Moskova ve Paris'te de anlaşıldı. Bonn ise, ancak Şah uçakla Kahire'ye kaçtıktan sonra inanabildi buna. Amerikan Cumhurbaşkanı'nın güvenlik danışmanı Brzezinski, aralık ayı başlarındaki düşüncelerini şöyle özetliyor:

«Önümüzdeki haftalarda Şah'ı gözden çıkardık ve İran'ı nasıl kurtarırız diye kafa yormaya başladık. Ayaklanmanın ilk devresinde Şah'ı, yönetimi askerlere vermeğe ve aynı zamanda da bir kaç reform yapmaya zorlamak yanlısıydım. Ama daha sonraları askerlerin Şah olmadan daha başarılı olacakları kanısına vardım. O zamana kadar Şah'a bir koalisyon kurmasını öğütleyen meslektaşlarım ise, sonraları yönetimin ilimli politikacılara verilmesi görüşünü benimsediler. İran'da bunalım arttıkça Amerikan hükümetinde de görüş ayrılıkları arttı. Ama şaşılacak şeydir

ki, görüşler ne kadar ayrı olursa olsun, bir noktada herkes birleşiyordu: Öngörülen çözümlerin tümü için Şah, bir engeldi.»

Brzeziński aralık ayında yönetimin tümüyle askerlere verilmesinin veya bir askeri darbenin tek çözüm yolu olduğu kanısına varmıştı ama Vance, muhalefetin iktidara gelmesini yeğliyordu: «Yeni rejim ister monarşi, ister islam cumhuriyeti olsun, bizim için ikisi de bir.»

Zavallı İmparator! Bütün kapılar kapanmıştı ona ve kimse yardım elini uzatmıyordu. Yaşamı boyunca hizmet ettiği sadık yabancı dostları bile sırt çevirmişlerdi ona, en bunalımlı bir zamanında.

1980 Mayıs'ında, ölümünden kısa bir süre önce verdiği son demecinde şöyle diyordu Şah: «En büyük yanlışım, ülkemizin sorunları konusunda kendim karar vereceğime Amerika'ya ve İngiltere'ye akıl danışmam ve onların çelişkili öğütlerini ciddiye almam oldu. Bir kaç teröristi ve suikastçiyi serbest bırakmak, onların buluşuydu. Ama bunlar, terörist grupları örgütleyip hükümetin devrilmesini sağladılar. Son Amerikan Büyükelçisi Sullivan, ikide bir bana muhalefetle anlaşıp onları hükümete almamı ve böylelikle ayaklanmaları bastırmamı söylüyordu. Ama bu politikanın yanlış olduğu bugün anlaşılmiş durumda. Askerlerin muhalefeti ortadan kaldırmalarına izin vermiydim... Benim devrilmemde, Amerika'nın yanlış politikasının önemli bir rolü oldu.»

Bir yandan koltuğunun sallanmasına ve diğer yandan da başa getirdiği askerî yönetim komutanınının 21 Aralık'ta kalp sektesi geçirip görevini hasta yatağından yapmaya çalışmasına karşın Şah, hâlâ sırça sarayında oturup yeni planlar kuruyordu. İçten karser, dıştan ise herkese karşı duyduğu güvensizlik yiyen bitiriyordu onu. Bunalım artmış, tüm ülke bir savaş alanına dönmüştü. Pek çok subay ve politikacı, geç kalmadan toz olmaya bakıyordu. Kara Kuvvetleri

Komutanı ve Tahran sıkıyönetim sorumlusu General Üveyzi bile, hastalık bahanesiyle apar topar yurtdışına kaçmıştı. Çoğu işadamaı canlarını yurtdışına atmış, büyükelçilikler boşaltılmıştı. 23 Aralık'ta İran Petrol Şirketi'nde çalışan bir Amerikalı, bir suikast sonucu öldü. 24'ünde Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği bir kaç saat işgal edildi ve elçiliğin bir kısmı ateşe verildi. İktisadi yönden ülke çökmek üzereydi. Humeyni'nin izniyle grevci işçiler, ancak iç tüketime yetecek kadar petrol ve benzin üretmeye başlamışlardı. Devrimin etkusunu muştulayan borazan sesleri duyulur gibi olmuştu artık. Bir tek Şah kulaklarını tıkamış, bir şey duymuyor, ödün vererek durumu kurtarmaya çalışıyordu. Bir yandan Brzezinski, bir karar vermesi için bastırıyor, diğer yandan da generalleri, şiddet kullanılmasına izin vermesi için yalvarıp yakarıyorlardı. Kellesinin istendiğini biliyordu, halk sokaklarda «Şah'a ölüm» diye bağıyordu. Ama yine de 25 yıldır yemediği halt kalmayan bu adam, son deminde barış ve dostluktan söz ediyordu. Davranışlarına kimse akıl erdiremiyordu. Belki de çok hastaydı ve ölümün eşliğinde kan dökmek istemiyordu. Dostluk elini uzatıyordu ama kimse sıkılmıyordu bu eli. Çok kan bulaşmıştı bu ele.

Sonunda elini sıkın biri çıktı: Şapur Bahtiyar. Ulusun kurtarıcısı kılığına bürünüp ılımlı politikasıyla mollaların ve solcuların gücünü kırmak istiyordu Bahtiyar. Bahtiyar, Musaddık'ın yakın dostlarından biriydi ve Ulusal Cephe üyesiydi ama parti dostlarına niyetini bildirmemişti. Tek başına giriyordu bu işe. Şah'la anlaşmaya vardı. Şah, dinlenmek ve tedavi olmak için yurtdışına gidecek, monarşi bir konsey tarafından yönetilecekti. Silâhlı Kuvvetler, Şah'ın emrinde olacaktı. Böylelikle Şah, her istediği an bir askeri darbe yapabiliirdi.

31 Aralık'ta Bahtiyar, hükümeti kurmakla görevlendirildi.

Ben hâlâ Tahran'a kalkacak uçağı bekliyordum. En sonunda bazı yabancı hava yolları, grev komitesinden yabancı uyrukluların yurtdışına çıkabilmesi için özel sefer yapma iznini koparttılar. Böyle bir özel sefer yapan uçakta 3 Ocak 1979 gününe yer bulabildim.

Bu karışıklık içinde hiç kimsenin benimle uğraşacağına inanmamama karşın, güvenlik önlemleri almaları için İran'daki dostlarıma geleceğim gün bildiriliyor.

Uçak, sabah yedide kalkacak. Kalkış saatinden biraz önce Alman televizyonu ikinci programından bir ekip hava limanına geliyor. İran'daki gelişmeler ve Bahtiyar hakkındaki görüşlerimi soruyorlar. Ben de bilgiçlik taslayarak, devrimin amacına ulaştığını Bahtiyar'ın davranışına bir anlam veremediğimi, kendisini gülünç duruma soktuğunu ve Şah'ın istifa ederek halkı kaderiyle baş başa bırakması gerektiğini anlatıyorum. Bu fırsatla Almanya'yla ve arkadaşlarımla da vedalaşıyorum.

En sonunda uçakta yerimi aldım. Yolcuların çoğu İranlı muhalifler. Onlar da benim gibi hiç olmazsa 2500 yıllık krallığın yıkılışının son perdesine yetişmek istiyorlar. Çoğunu tanıyorum. Aramızda tartışıyoruz. Hepimiz, devrimin başarısından dolayı çok mutluyuz. Ama son anda bir askerî darbe yapılabileceği olasılığı üzerinde de duruyoruz. Birlikte devrim türkülerini söyleyip her türkünün sonunda «Marg bar Şah — Şah'a ölüm» diye bağırıyoruz.

Bu slogan, İran'da olduğu gibi bizim aramızda da, selâm yerine geçiyordu. İki kişi yolda karşılaşıncaya «Begu marg bar Şah» diye selâmlıyordu birbirini. Çok yorgunum. Bütün gece heyecandan uyuyamamıştım. Ayrıca kafamı toparlayıp dikkatimi Tahran'da olabilecek olaylara vermek istiyordum. Bu yüzden gruptan ayrıлып pencere yanındaki yerime oturdum ve dışarısını seyretmeye başladım. Daha Avrupa'dayız.

Yüksek dağların, ormanların, küçük ev kümeciklerinin ve çayırların üzerinde uçuyoruz. Irmaklar, günüşten bir iplik gibi görünüyor yukarıdan. Hava açık. Pencereden girip yüzümü ısıtan güneş ışınları uyku mu getiriyor. Gözlerimi açtığımda Avrupa çok gerilerde kalmıştı. Aşağıya baktığımda ulu çıplak dağlar, kayalıklar, arada bir kerpiç evler ve bir kaç vaha, bir iki ağaç, küçük bir göl, ince bir ırmak görüyorum. Biraz çaba gösterdiğimde, yüksek dağların sırtında, kara keçi sürülerinin ortasında bir iki çoban bile görebiliyorum. Çok seviyorum bu manzarayı ve zamanı unutturan, sonsuzluğu tattıran bu büyüleyici yalnızlığı. Burada bir ot, bir çiçek, bir ağaç görmeden saatlerce bir kayadan ötekine, bir tepeden öbürüne tırmanabilirsin. Kertenkeleler, kayaların üstünde güneşlenir, yılanlar, tıslayarak yanından geçerler, kayaların rengi günün duruşuna göre değişir ve birdenbire, hiç beklenmedik bir anda, bir kaynak, yanında da bir ağaç ve belki de bir tutam ot çıkar karşına. Sıcaktan terlemişsin, yorulmuşsun. Yatarsın karnının üzerine, sokarsın ağzını soğuk suya ve içersin kana kana. Ardından da oturursun bir ağacın altına, yakarsın bir sigara ve seyreder kalırsın bu gerçekdışı manzarayı. Sessizliğe kulak verirsin ve dağlarla, sorunlarının kafa yormaya değmiyecek kadar önemsiz şeyler olduğunda görüşbirliğine varırsın.

Bu manzarayı görünce Tahran'ın kuzeyindeki dağlar geldi aklıma. Her cuma, bazen de hafta arası, bir kaç arkadaşla dağa çıkardım. Tüm yolları, büyüklü küçüklü, nerede bir çağlayan, nerede bir kaynak, bir ağaç var, bilirdim. Çocukluğumdan beri severdim buraları. Cumaları yanımıza yiyecek de alır, bütün gün dağlardan inmezdik. Yine bulabilecek miydik o yolları acaba?

Yıllarımı sürgünde geçirmem yazık olmuştu doğrusu. Şah olmasaydı, memleketimi hiç terketmek zorunda kalmayacaktım.

Pilot, İran sınırından geçmek üzere olduğumuzu duyurdu. Birden tüm uçak sevinç çılgınlıklarıyla doldu: «Begu marg bar Şah!»

Uçak düşse bile memleketime düşer, diye düşünüyordum. Aklıma, kısa bir süre önce duyduğum bir fıkra geldi: Şah, eşi ve bir kaç generaliyle uçağa binmiş. Köylerin üzerinden geçerken karasapanla tarlaları süren köylüleri görüp fakirliklerinden ötürü acımış onlara Şah Cebinden cüzdanını çıkarıp on rial almış ve yanındakilere: «Bu parayı aşağıya atacağım. Bulan köylü sevin sin» demiş. Bunun üzerine: «Majeste hazretleri, iki tane atın da iki köylü sevin sin» demiş eşi. Generallerden biri lafa karışıp: «On banknot atın, Majeste hazretleri, on köylü sevin sin» demiş. Sonunda pilot dayanamayıp: «Majesteleri kendilerini aşağıya atsinlar da 35 milyon kişi sevin sin, daha iyi olur» demiş.

Tahran'a yaklaşıyoruz. Yüregimin çarpıntısı git-gide artıyor. Çok seyrek duymuştum böylesine bir mutluluğu. «Hava limanında işler yolunda gidecek mi? İnşallah bir sorun çıkarmadan bırakırlar beni. Neler bekliyor beni?» diye düşünmekten de alamıyordum kendimi. İlk işim, bir yere kapağı atıp saklanmak olacaktı. Geleceğimi bir kaç yoldaştan başka kimse bilmiyordu. Annemin, babamın ve kardeşlerimin hiç bir şeyden haberi yoktu.

İnişe geçerken heyecandan yerimde duramıyordum. Tahran'a son bir kez daha yukarıdan baktım. Uçak inişe geçti. «Begu marg bar Şah» diye bağırarak bir kaç kez daha hep bir ağızdan. Bazıları ise dikkatli olmamızı öğütüyor, Şah ve adamları daha başımızda, diyorlardı.

Uçaktan indik. On dört yıl sonra ilk kez ayak basıyordum İran topraklarına. Gökte bir tek bulut bile yoktu. Öğleden sonrası güneşinin ışınları karda yansıyor. Hava limanının tam çalışmadığı belliydi. Pistlerin sadece birinde karlar kürenmişti. Bir kaç uçak

yapayalnız duruyordu oracıkta. Bekleyiş içinde yürürüz bekleme salonuna. Burası da yıllardır kullanılmayan bir tren istasyonu gibi köhne ve terkedilmiş.

Bir üniformalıyla bir sivilin oturduğu pasaport kontrolünün önünde kuyruk oluyoruz. Önümde on kişi var. Kontrolün ardında beni almaya gelen yoldaşlardan birini görüyorum. Önümdeki on kişinin işi çabuk bitiyor ve sıra bana geliyor. Bütün vücudum gerilmiş durumda. Beni sokacaklar mı acaba? Devlet mekanizmasının işleyip işlemediği şimdi anlaşılacak.

Gizli istihbarattan olduğunu sandığım sivil memur pasaportumu alıyor, bir liste çıkartıyor, başını sallıyor ve gözlerimin içine bakarak: «Özür dilerim, biraz beklemek zorundasınız» diyor nazikçe.

Demek ki listede adım var. Biraz yana çekiliyorum ve öbür tarafta beni bekleyen yoldaşlara bir işaret veriyorum. Diğer yolcuların işi uzun sürmüyor. Çoğu öbür tarafta bekleyip benimle ne yapacaklarını görmek istiyorlar. Bir kısmı, akrabaları ve tanıdıkları tarafından karşılanıyor. Dokunaklı kucaklaşmalar, öpüşüp koklaşmalardan geçilmiyor.

Son yolcunun işi de bitiyor. Sivil memur, elinde liste ve pasaportum kulübesinden çıkıyor. «Lütfen benimle gelir misiniz?» diyor bana. «Nereye?» diye soruyorum. «Büroya» diye karşılık veriyor. «Bir şeyi daha incelememiz gerekiyor.» — «Ne varmış incelemeyecek?» diye soruyorum kızgın kızgın. «Hâlâ böyle işler mi yapıyorsunuz? İleride başınıza bir iş gelebilir» deyip sanki onun geleceği benim elimdeymiş gibi bir tavır takınıyorum. Kendine güveninin sarsıldığını belli eden bir sesle: «Ben görevimi yapıyorum. Şefimle konuşun, belki o bırakır» diyor.

Tam bu anda beni bekleyen yoldaş yanımıza geliyor ve memura, ne olduğunu soruyor. Memur ona kısa bir açıklama yaparken pasaportumu elinden alıyor. Aynı anda benimle uçaktan inenler memurun

etrafını çeviriyorlar. Memurun benzi solmuş, korktuğu belli. «Fazla ileri gittiniz artık» diye bağırarak meslektaşlarının dikkatini üzerimize çekmek istiyor. Bir taraftan da arkadaşımın pasaportu geri istiyor. «Sakin olun biraz» diyor yoldaşım. «Yoksa sonra hesabını sorarız bunun.»

Onlar ikisi böyle tartışırken, arkadan birinin ceketinden tutup çektiğini farkediyorum. Dönüp bakıyorum, başka bir yoldaş. Bana, kaş göz işaretiyle hiç belli etmeden ortalıktan kaybolmamı söylüyor. Yavaşça ayrılıyorum oradan. Ardımdan pasaportum yetiştiriliyor. Koşarak çıkıyoruz bekleme salonundan. Dışarıda bir araba bizi bekliyor. İki eski arkadaşım oturuyor içinde. Arabaya binip «Begu marg bar Şah» diye bağırıktan sonra gaza basıyoruz. Ana caddelerden birine sapıyoruz. Arkamızdan gelen yok. «Öbür yoldaş ne olacak?» diye soruyorum. «Onu düşünmene gerek yok. O bakar başının çaresine» diyorlar.

Önce bir yoldaşın evine, ardından da saklanabileceğim bir yere götürüleceğim. Kentin merkezine doğru gidiyoruz. Aklımda kaldığı kadarıyla eskiden bu yolun iki yanında da bir tek yapı bile yoktu. Şimdi kent, neredeyse hava limanına kadar gelişmiş. Yolun solu da, sağı da daha bitmemiş, çirkin, beton yapılarla dolmuş. Aralarında ciliz çam ağaçları ekilmiş bir boşluk var. «Bu ne?» diye soruyorum. «Orman olacak» diyor arabadakilerden biri. «Onun arkasında da bir stadyum yapıldı. Şahın gözbebeği bu proje.»

Kentin merkezine yaklaştıkça benim de şaşkınlığım artıyor. Her şey değişmiş. Son yıllarda bir çok yollar yapılmış, mağazalar açılmış. «Yolumu yordamımı öğreninceye kadar biraz zaman geçecek» diye düşünüyorum. Ama bende çağrışımlar yapan ve yurdumda olduğumu kanıtlayan görüntüler de çıkıyor karşıma. Trafiğin karışıklığı ve sürücülerin başıbozukluğu örneğinin. «Alman trafik polisleri bunu bir görseler, kalp sektesinden giderler» diye geçiriyorum

içimden. Kaldırımlarda, yol kenarlarında portakal, mandalina, elma, fındık, fıstık, badem ve şekerleme yüklü arabalar duruyor. Güneş batmış ama ortalık daha iyice kararmamış. Satıcılar, gaz ve petrol lambalarını yakmışlar, bağıra çağıra mallarını övüyorlar. Hiç kimsede telâş yok. Bir kaç kişi toplanmış, ayakta konuşuyor, bazıları da ağır ağır kaldırımda geziniyor. Alışveriş yapanlar, karpuz çekirdeği yiyip kabuğunu yeré atanlar! Sokaklar çocuk dolu. İvecen, sinirli davranan yok. Herkes, sanki tatildeymiş de deniz kıyısında geziniyormuş gibi rahat. Sokaktakileri gören, bu kentte devrim yapıldığına inanamaz. Ancak ev duvarlarındaki ince buluşlara dayanan renkli resimleri, karikatürleri görünce anlaşılıyor işin aslı. Arabayla geçerken bir ikisini okuyorum: «Hain Şah'a ölüm» — «Son raunt başladı, yakın koca burunluyu (yani Şah'ı) bir yumrukta yere» — «Hâlâ akıllanmadın mı? Çek git artık» — «Ödün yok! Şah'a ve monarşiye hayır» — «Şah'ı görmek isteyen pantolonunu çıkartıp arkadan aynaya baksın» — «Beyaz Saray'ın köpeği, İran halkının kığını yalıyor» — «Şah mat oldu». Bir çöp tenekesinin üzerinde «Allah rızası için Şah'a bir sadaka» yazıyordu. Bir karikatürde Şah, Carter'ın kollarında bir kadın olarak canlandırılmıştı. Bir köşede mangal ateşinde şişe geçirilmiş et ve ciğer kızartıldığını görüyorum. Durup birer porsiyon almamızı öneriyorum. «Onun da sırası gelecek» diyor sürücümüz. «Önce seni güvenilir bir yere götürelim de.»

Bu söz hiç hoşuma gitmiyor. Böylesine abartılmış bir özenle üzerime düşmelerinin nedenlerini çok iyi biliyorum. Ama daha ilk günden arkadaşlarımla canını sıkmak istemediğim için sesimi çıkartmıyorum.

Hiç anımsayamadığım bir kaç cadde ve dar sokaktan daha geçiyoruz. Nerede olduğumuzu çıkartamıyorum, kafam çok dağınık. En sonunda araba, arkadaşlarımdan birinin evinin önünde duruyor. Arkadaşım,

annesi, babası ve kardeşleriyle birlikte oturuyor. Hepsi de evdeymiş. Beni içten karşılıyorlar. Daha bir nefes bile alamadan, yurtdışında İran hakkında neler düşünüldüğünü soruyorlar. Bir süre çene çalıyor, çay içip tatlı yiyoruz. Bu arada akşam oluyor. Biraz sonra bir yoldaşın gelip beni alacağını, güvenilir bir yere bırakacağını söylüyorlar. Hiç hoşuma gitmiyor bu. Eve gitmeye can atıyorum. «Ne sakıncası olabilir ki?» diye düşünüyorum. Bu saklambaç oyununun, kendi kendimizi büyük görmekten ve hükümetin bizi ciddiye aldığına kendimizi inandırmaktan başka bir şeye yararı yok. Oysa şu anda hükümetin derdi bizimle uğraşamayacak kadar çok. Kendimizi büyük görmemiz, hiç bir mantıkla bağdaşmıyor. Daha yolculuğumun başında bu saçma davranışlara karşı çıkmaya karar vermiştim. «Fırsat bu fırsat! Kararımdan caymamalıyım» diye düşündüm. «Yoldaşlarım, saklanmayı gereksiz buluyorum» dedim. «Ben evime gideceğim.»

«Kesinlikle olmaz» diye karşı çıkıyor biri. «Biraz önce şiş kebab ve ciğer yemek istedin, şimdi de anaçığının yanına gitmek istiyorsun. Küçük bir çocuk gibisin. Burası Berlin değil, Tahran. Sok bunu kafana. Seni bir ellerine geçirirlerse işin bitiktir. Bu kargaşalık arasında bir kişi daha ölmüş, kimse farkına varmaz. Biz her şeyi düşündük. Orada canın güvence altında.»

Bu sözleri duyunca, benim iyiliğimi bu kadar isteyen yoldaşlarımdan ayrılmayı iyice kafaya koyuyorum. «Siz beni Humeyni mi sanıyorsunuz?» diyorum. «Ben kimim ki şunun alt tarafı? Milyonlarca kişi sokağa dökülüyor, ünlü politikacılar elini kolunu sallıyarak geziyor da, hükümet onları bırakıp benimle mi uğraşacak?»

«Dinle beni» diyor arkadaşlardan biri yumuşak bir sesle. «Hava alanındaki olayla dikkatleri üzerine çektin. Seni arıyorlardır. İlk önce nereye bakarlar? Elbette ki, annenin babanın evine. Adresini mutlaka

biliyorlardır. Evet, haklısın, bir sürü politikacı elini kolunu sallıyarak geziyor. Ama bunların hepsi ılımlı liberal. Solculardan ve aşırı uçlardan kimse ortaklıkta gözüküyor. Rejim, düşmanlarını iyi biliyor. Sözüme inan, İstedığın gibi gezebilirsin. Ama her yerde yatıp kalkamazsın.»

«Biz solcuların yaptığı en büyük yanlış da bu ya» diyorum. «Hep saklanıyoruz. Hiç birimizin adı duyulmuyor. Herkesi bize düşman sanıyoruz. Kitaplarımızı, makalelerimizi takma adlar altında yazıyoruz. Fikir olarak doğru bu. Biz bireyci değiliz. Elbirliğiyle çalışmalı, hepimiz aynı haklara, aynı yetkilere sahip olmalıyız. Ama halkımız, ona yol gösterecek bir adam istiyor, figüran değil. Bu gidişle halkın güvenini kazanamayız. Bu gün seçim yapılırsa, hangimizi seçerler? Hangimizi tanıyorlar ki? Fikirler, halkı peşine takamaz. Birinin, bir bireyin ortaya çıkıp bu fikirleri yayması gerek. Örgütlerin, kuramların, takma adların ardına saklanmayıp halka yüzünü gösteren biri olmalı bu. Diktatörlük olan yerde dikkatli olmak gerekir, buna karşı değilim. Ama aslı astarı olmayan gerekçelerle, kendi kendini tatmin için aşırı önlemler alınmasına karşıyım.»

Çok kızmıştım. Belki de yaptığım çıkış biraz abartılıydı. Keyfim kaçmış, yurda kavuşma sevincim kuruşta kalmıştı. Ayağa kalkıp yumuşak bir sesle: «Yoldaşlarım,» diyorum. «Bir gün bu sorunu tüm ayrıntılarıyla tartışmalıyız. Darılmayın ama canım eve gitmek istiyor.» Bavulumu alıp kapıya doğru gidiyorum. «Sen bilirsin» diyor aralarından biri. «Mutlaka gitmek istiyorsan sana engel olamayız. Ama hiç olmazsa eve kadar götürelim seni.»

Ve en sonunda yıllardır bir tek düşlerimde gördüğüm evimizin önünde duruyorum. Işık yanıyor, demek ki evdeler. Dış kapı açılmış, merdivenleri çıkıyorum. Evimiz üçüncü katta. Zili çalışıyorum. Kapı açılıyor ve birden önümde annemi buluyorum. Bir süre

gözlerine inanamıyarak öylece bakıyor bana. Ardından bir çığlık atıp boynuma sarılıyor. Babam koşarak kapıya geliyor. Babam emekli subay, duygularına daha hâkim. «Nereden çıktın böyle?» deyip girişte bir sorun çıkıp çıkmadığını soruyor. Başımdan geçenleri anlatmıyorum onlara. «Hiç bir sorun çıkmadı. Sizleri gördüğüme çok sevindim» diyorum.

Daha yarım saat geçmeden akrabaların çoğu geldiğini duyuyor. Bir saat içinde ev insanla doluyor. Bizim evde benden başka politikayla uğraşan yok gibi. Herkes olayların nasıl gelişeceğini, askeri darbe olup olmayacağını bana soruyor. Sanki ben Genelkurmaylıktan geliyorum da. Gece yarısına kadar politika üzerine konuşuyoruz. Hiç kuşkusuz çok şey değişmiş benim yokluğumda. Ben Tahran'dan ayrıldığım da ailemizden hiç kimse alçak sesle bile politika hakkında konuşmaya cesaret edemezdi. Şimdi ise herkesin, hatta politikayı hiç sevmeyen annemin bile, olup bitenlerden haberi var. Beni en çok şaşırtan da, toplumdaki konumu nispeten iyi sayılan ailemden hiç kimsenin Şah'tan yana çıkmaması oldu. Humeyni'nin adını korkuyla karışık bir saygıyla anıyorlar. Humeyni'yi Paris'te ziyaret edip etmediğimi öğrenmek istiyorlar. Kadınları en çok ilgilendiren, Humeyni'nin ileride özgürlüklerini kısıtlayıp kısıtlamayacağı. Akrabalarımızın arasında bir tek halam peçe takıyor. Şimdi bağınaz bir Humeyni taraftarı olmuş ve kadınları seferber etmek gibi önemli bir görev üstlenmiş.

Herkes evine gittikten sonra annemle çatıdaki terasa çıkıyoruz. Evimiz kentin kuzeyinde, Şemiran'da. Terastan tüm kenti görebiliyoruz. Gecenin yarısı olmuş, gökyüzü açık ve yıldızlı. Işıkların yandığına bakılırsa çok kimse daha yatmamış. Tek tük silâh sesleri geliyor.

Ertesi gün, 6 Ocak'ta, Bahtiyar hükümeti kuruyor. Bakan bulmakta çok zorluk çekmişti. Kimse canını tehlikeye sokmak istemiyordu. Humeyni, aynı gün

Bahtiyar'ı vatan hainliğiyle suçluyor. Ulusal Cephe de onu üyelikten atıyor. Sokaklarda yürüyüş yapanlar: «Bahtiyar, sen bir kuklasın» diye bağıyorlar.

Daha yolculuğa çıkmadan önce Bahtiyar'ın yurtiçinde ve yurtdışında harıl harıl kabinesine bakan aradığını ve destek sağlamağa çalıştığını duymuştum. Kendisine bakanlık teklif edilen bir arkadaşım, telefon ederek bana akıl danışıyor. «Sakin ha!» diye uyarıyorum onu. «Herkesi kendine güldürürsün. İki gün sonra düşer bu hükümet.»

Annem ve babam, eskiden kentin merkezinde oturuyorlardı. Şimdi Şemiran'a taşınmışlar. O zamanlar Şemiran bir mesire yeri idi. Dopdoğru, geniş ve on iki kilometre uzunluğunda bir yol, kentin merkezinden kuzeydeki dağların eteğine kadar uzanıyordu. Yolun iki yanında çınar ağaçları, yayaları arabalardan ayıran iki geniş dere vardı. Yol, yaz aylarında gezinmeye çıkanlarla dolup taşan bir alanda sona eriyordu. Şemiran, Tahran'dan daha serindi. Güneş batır batmaz Tahranlılar çoluk çocuk yola dökülür, dere kenarında uygun bir yer bulup kilimlerini sererler, beraberlerinde getirdiklerini ortaya koyarlardı. Sema-ver ve ızgara getirenler de oluyordu. Votka ve bira şişeleri derede soğutulurdu. Akşam oldu mu şarkılar, oyunlar gırla giderdi. Büyük alanda, kibar takımının gittiği restoranların yanısıra sokak ortasında yiyecek, içecek satanlar da bulunurdu. Ben orada arkadaşlarımla «dohtarbazi»ye, yani kız tavlamaaya çıkardım. Çoğunlukla elimiz boş dönerdik. Ama bir gülmeme, bir bakış veya bir hoş söz bizi mutlu etmeye, gönlümüzü almaya yetiyordu.

Aradan geçen yıllarda Tahran Şemiran'a kadar büyümüş. Ama ulu dağlar hep eski yerlerinde, bu huzur yüzü görmeyen kente tepeden bakıyorlar.

Kahvaltıdan sonra yola düşünüyorum. Bir kaç arkadaşla buluşup kentte gezineceğiz. Oturduğumuz semt, oyuncak yapı taşlarıyla, bebek evleriyle darmadağınık

olmuş, bir çocuk odasına benziyor. Evler düzensiz, plansız yapılmış. Gökdelenler ve birbirine hiç mi hiç uymayan Fransız, Alman, İtalyan ve hatta Japon tarzında villalar, yan yana duruyorlar. Nereye baksan, akıl almaz bir zenginlik ve savurganlık göze çarpıyor. Geniş ve zevkle dekore edilmiş vitrinlerinde Avrupa'dan en son gelen malların fiyat etiketleriyle birlikte sergilendiği son derece modern mağazaların iki adım ötesinde mallarını kaldırıma yaymış, İran tarzı manav ve bakkallar başlıyor. Bunlarda etiket filân yok, yani pazarlık edilebilir. «Bunlar halkın bilincini nasıl etkiliyor acaba?» diye şaşıyorum. Benzin kıtlığına karşın trafik çok yoğun. Dört yol ağızlarında trafiği gençler yönetiyor. Sürücüler de, onların dediğini yapıyor. Görünürlerde polis falan yok.

Kalorifer yakıtı da satan benzin istasyonlarında insanlar, yanlarında bidonları kuyruk olmuş bekliyorlar. Benzin bidonları, sıra karışmasın diye bir iple birbirine bağlanmış. Bazı evlerin kapılarında «Hastalara bakma girişimi», «Yiyecek tanzim girişimi» gibi levhalar görüyorum. Bu halk girişimleri hakkında daha Avrupa'dayken çok şeyler duymuştum. Çoğunlukla gençlerden oluşan ve fakirlere, işsizlere, grevcilere, hastalara yardım eden bu gruplar, devrime paralel olarak neredeyse her semtte örgütlenmişler. Cami hocaları da varmış aralarında. Esnafların ve şunun bunun bağışlarıyla finanse ediliyorlarmış. Zamanla milyarları bulan bu bağışlar ve özveriyle çalışan binlerce yardımsever olmasa, grevcilerin bu kadar uzun zaman dayanması olanaksızdı. Grevleri paraca destekleyen sendikalar olmadığı için özel bağışların önemi büyüktü.

Gözüme en çok çarpan, sokaktakilerin sevinçli ve gülyüzlülüğü oldu. Böyle dostça davranışları şimdiye dek ne İran'da, ne de başka bir ülkede görmüştüm. «Devrim ne güzel şey» diye geçiriyorum içimden. «İnsanları birbirine yaklaştırıp mutlu ediyor.»

Bir taksi tutup merkeze gideceğim. Yol kıyısında beklerken önümde bir özel araba duruyor. «Buyurun» diyor sürücüsü. «Kente gitmek istiyorsunuz her halde. Benzini idareli kullanmak zorundayız.» Yoldan üç kişi daha almış. Şah, Bahtiyar ve Humeyni hakkında konuşmaya başlıyoruz. Hepsi umut dolu. «Yakında özgürlüğümüze kavuşacağız» diyor içlerinden biri. Ama hepsinin bir askerî darbeden korktuğu belli.

Tahran Üniversitesi'nin önünde iki arkadaşını buluşuyorum. Bu kadar uzun bir zaman sonra görüşmek ne güzel bir şey. İkisi de yaşlanmışlar.

Berlin'de, yola çıkmadan önce aldığım takım elbisemi giymiştim ama içinde bir türlü rahat edemiyordum. Çokları, yaşları ne olursa olsun, blucin, parka ve yazlık ceketlerle dolaşıyordu. Üniversitenin içi tıklım tıklım doluydu. Yalnız öğrencilerin değil, tüm muhalefetin toplandığı yerdi üniversite. Büyüklü küçüklü gruplar, aralarında konuşup tartışıyorlar, kullaktan kulağa en akıl almaz söylentileri yayıyorlardı. Humeyni'nin yetenekleri, kudreti hakkında destanlar yazılıyordu. Biri, ne kadar az yiyip az uyduğundan, bir diğeri ise ne kadar dakik olduğundan söz ediyordu. Necefliler, Humeyni camiye giderken saatlerini ayarlamış. Camiye ilkin, sağ ayağını bastığını gören olmamış. Humeyni tüm dünyada sayılıyor, diyordu bir kadın. Bir çok devlet başkanı onunla konuşmak için can atıyormuş ama o istemiyormuş.

Şah ve Farah hakkında anlatılanların hepsi müstehcen şeylerdi. Solcularla müslümanlar arasında önemli ve ciddi tartışmalar yapılıyordu. Silâhlı kavga'nın gerekliliği, orduya karşı uygulanacak taktik, emperyalizmle savaş gibi konular konuşuluyordu. Tartışmalar alevlenir gibi olunca bir kaç kişi gelip tartışmayı kesmelerini rica ediyordu. «Hele bir Şah düşsün, ondan sonra tartışmaya devam ederiz» deyip grupları birbirinden ayırıyorlardı. Ben de arkadaşlarımla bir o yana, bir bu yana gidip her taraftan bir

şeyler kapmaya çalışıyordum. Londra'da Hyde Park' taki gibi bir konuşmacının çevresine toplananlar da vardı. Konuşanların çoğu mollaydı. Her tarafta devrimci sloganlar yazılıydı. İki eliyle başının üzerinde bir slogan tutup öyle gezinenler bile vardı.

Bir duvar gazetesinin önünde duran bir insan kalabalığına rastlıyoruz. «Dikkat» diye başlıyan duyuruyu okuyunca şaşmaktan kendimi alamıyorum: «Bir kaç gün önce Alman istihbarat örgütünün önemli bir ajanı Tahran'a gelmiştir. Bu ajan, İranlıdır ve kendini solcu olarak tanıtmaktadır. Hatta Tudeh Partisi'nin üyesi olduğunu iddia etmektedir. Batı Alman istihbaratına çalışan bu ajanın adı Bahman Nirumand'dır. Tüm yoldaş ve kardeşlerimizi bu tehlikeli ajandan uyarırız.» İmza: «Tudeh Partisi».

Beynimden vurulmuşu döndüm. Yanımdaki arkadaşların da dili tutuldu. Kalabalığı yarıp duyuruyu yırtmak istiyorlar. Bırakmıyorum. «Durun, işin aslını öğrenelim» diyorum.

Duyuruyu okuyanlar da, okuduklarına bir anlam veremiyorlar. «Eee, ne olacakmış yani?» diye soruyor birisi. «Böyle duyurular çok yararlıdır» diyor başka biri. «Yabancı ülkelerin gizli istihbaratları devrimimizi lekelemek istiyor.»

İte kaka öne geçiyorum. Bütün bunlar, duyurunun iki yanında duran güçlü kuvvetli iki gencin başının altından çıkmışa benziyor. Nazıkçe selâm verip bana bu adam hakkında bilgi vermelerini rica ediyorum. «Evet» diyor birisi. «Ben şahsen tanıyorum bu adamı. Hatta eskiden arkadaştık. Bir gün kuşkulandırmaya başladım ve kuşkularımı arkadaşlarıma bildirdim. Bir kaç hafta gözetledik ve kendisi yokken evine girip Batı Alman istihbaratına çalıştığını kanıtlayan belgeler bulduk. Elimize geçen banka dekontlarından istihbarattan yüksek miktarda para aldığı anlaşılıyordu. «Peki, ne yaptınız bu adamı?» diye soruyo-

rum. Çevremizde toplananlar, konuşmamıza ilgi gösteriyor, bizi dikkatle dinliyorlardı. «Ne yapacağız? Önce bir güzel dövdük, sonra da aramızdan attık» diyor öteki. «Sen de tanıyor musun onu?» diye soruyorum. «Elbette tanıyorum.» — «Yanınızda bir resmi var mı?» diye soruyorum. «Hayır, yok» diyorlar. «Anlatın, nasıl biri. Belki adını değiştirmiştir. Belki rastlarız da tanıyamayız.» — «Uzun boylu, bir doksan var, ve şişman. Kıvrıkcık siyah saçlı, kalın kaşlı, iri siyah gözleri ve sert bir yüz ifadesi var.» diyor birisi. «Buralarda bir yerde olmasın. Görerseniz tanır mısınız?» — «Yok, burada görmedik» diyor aynı genç. Sorduğum sorulardan biraz şaşırma benziyor. «Siz de tanıyor musunuz yoksa?» diyor. «Evet» diyorum. «Şu ana kadar tanıdığımı sanıyordum. Yalnız sizin anlattıklarınıza hiç benzemiyor, ne boyu posu, ne de başka bir yanı.» Aynı anda cebimden pasaportumu çıkartıp gözlerinin önüne tutuyorum. «Yüksek sesle oku» diyorum. Bir an şaşırıyorlar. Çevremizdeki kalabalık merakla bekliyor. İki genç şaşkın şaşkın pasaporta bakıyorlar ve dillerini yutmuş gibi susuyorlar. «Oku bakalım, ne yazıyor» diyor kalabalıktan biri. Ama ikisi de ağzını açamıyor. Başka biri bağıyor kalabalıktan: «Niye okumuyorsun adını?» Sessizlik uzadıkça kalabalığın merakı da artıyor. Sonunda gençlerden biri ağzını açıp okuyor: «Bahman Nirumand.» Herkes gülmekten kırılıyor. İki genç duyuruyu alıp bir tek söz söylemeden ortadan kayboluyorlar.

Karşıt görüşte olanların, olumlu bir tartışma ortamına gireceklerine bu gibi yöntemlerle birbirlerini karaladıklarını çok görmüştüm. Stalinizm yanlısı Tudeh Partisi, bu işin tam ustası. Ama diğer siyasal örgütler de aynı şeyi yapıyorlar. Ülkemizin geçmişinde bu yöntemlerin kurbanı çok.

Üniversite binalarına girip anfilere bakıyoruz. Her tarafta tartışmalar yapıyor. İşçiler, öğrenciler, görevliler, profesörler günlük olaylar, toplumsal ve

iktisadî sorunlar üzerine tartışıyorlar. Üniversite, gerçekten bir forum, bir halk eğitim merkezi olmuş. Okuma yazması olmayan ve eğitimi kıt olanların aydın-lara karşı duyduğu tutukluk kalkmış ortadan.

Dışarıda, üniversite önünde kitaplar satılıyor. Her adım başında bir kitapçı kitaplarını kaldırıma yaymış. Sansür, yasak diye bir şey yok. Kısa bir süre öncesine kadar alımı ve satımı yasaklanmış kitaplar herkesin gözünün önünde duruyor. Meraklısı da çok. Herkes, kesesinin gücü yettiği kadar alıyor. Yıllar boyu kitapçıların bodrumlarında bu kadar kitabı saklamış olmalarına şaşmamak elde değil. Bazıları da kaçak kitap basarak dünyanın parasını kırıyor. Aralarında kendi araştırma yazılarımın değişik baskılarını görüyorum. Hatta, bazıları başka bir ad altında yayınlanmış. Halkın her istediğini okuyabilmesi ve bu hakkını böyle geniş bir çapta kullanması beni sevindiriyor.

Yavaş yavaş Tudeh Partisi'nin utanmazlığına olan kızgınlığım geçiyor. Büyük bir mutluluk duyuyorum. Canım biraz kentte tek başıma dolaşmak istiyor. Arkadaşlarımdan ayrılıyorum. Onlarla zaten akşama, başkalarının da katılacağı ve son durumun görüşüleceği bir toplantıda buluşacağım.

Doğup büyüdüğüm ev, üniversitenin yakınında. İlk işim oraya gitmek oluyor. Değişip değişmediğini çok merak ediyorum.

Ama evimizin yerinde yeller esiyor. Ailemizin gururu çınar ağacı bile yerinde yok. Yerine bir klinik yapılmış. Eskiden kızlarını havuzda yüzerken gözetlediğimiz komşumuzun evi, olduğu gibi duruyor. Zile bakıyorum, aynı isim. Bir an duraksıyorum, içimden zile basmak geliyor. Ama vazgeçip yoluma devam ediyorum.

Kentin güneyine doğru geldikçe, sokakları, evleri tanımaya başlıyorum. Buraları hiç değişmemiş. San-ki buralarda zamanın akışı durmuş. Sonunda kentin

kenarındaki gecekondulara geliyorum. Gördüklerim, beni korkuya ve üzüntüye boğuyor. Kışa ve havanın soğukluğuna karşın, sıksa çocuklar pislik ve çamur içinde yalınayak koşuyorlar. Çoğu penceresiz kerpiç evlerin ve teneke barakaların içinde afyon düşkünleri adamlar dünyalarını unutmuşlar, oturuyorlar. Pis bir dereye kadınlar çamaşır yıkıyor. Bir kaç dilenci ve çocuk yanıma gelip benden sadaka istiyor. Kentin kuzeyi geliyor aklıma, geniş vitrinler, parklar ve bahçeler içindeki modern evler, çocuklarıyla pastanelerde, lokantalarda oturan son moda giyimli kadınlar ve erkekler. İki apayrı dünya: Biri, batılılaşmış, batı kültürü ve uygarlığıyla tortulaşmış bir tüketim toplumu. Diğeri ise İran geleneklerine bağlı, yokluk ve hastalıktan başka bir şey görmemiş, unutulmuş bir dünya. «Bu iki dünya birbiriyle bağdaşamaz» diye düşünüyorum. «Günün birinde bir patlama olacağı belliydi.» Devrimin asıl motoru acaba bu mu, diye soruyorum kendi kendime.

Fırtına Kuşunun Şarkısı

Bahtiyar, Şah'a kabinesini sunarken gerekli bakanların ancak yarısını biraraya toplayabilmişti. Şah, bu nedenle kısa bir konuşma yaptı: «Size televizyondan son seslenişimde verdiğim sözü unutmadım ve bunları yerine getirmeye çalışıyorum. Politik sorunlarımıza işe yarar çözümler bulmak, bunlardan biridir. Yeni hükümetin kuruluşu, bu yönde atılan önemli bir adımdır. Ülkemizdeki ayaklanmalar konusunda çok büyük bir sabır gösterdim. Artık yorulduğum, huzura ve dinlenmeye ihtiyacım var. Dinlenmek için yurt dışına çıkmam gerekirse, anayasaya ve geleneklerimize göre, ben yokken anayasayı güvence altına alacak bir konseyin kurulması gerekir...» Demek ki işler o kerteye gelmişti. Şah ülkeyi terketmeye hazırdı. Halk, amacına ulaşmış sayılırdı. Ama çayı görmeden paçaları sıvamamak gerekir. Şah'ın, pabucu bu kadar çabuk bırakacağına kimse inanamıyordu. Bahtiyar, Şah'ın yenilgisini kendi başarısı olarak görüyordu. Verdiği kararın doğruluğuna inandırmak için arkadaşlarına, bu kara günlerde sorumluluğu yüklenmekle kan dökülmesini önlediğini anlatıyordu. Artık politika sahnesindeki rakiplerinin karşısına daha alni açık ve kendine güvenle çıkabileceğini sanıyordu. Bakanlarını Şah'a sunduktan sonra yaptığı bir basın toplantısında şunları söyledi:

«İslâm dîninin yayılmasına çalışacağıma ve aynı zamanda ülkemizdeki diğer dinlere gereken saygıyı göstereceğime yemin ederim...

Siyasal suçlardan yatan tüm tutukluları serbest bırakacağıma yemin ederim...

Anayasada ve uluslararası insan hakları anlaşmalarında yeri olan tüm hakları ve özgürlükleri en kısa zamanda gerçekleştireceğime yemin ederim...

Zamanla sıkıyönetimi kaldıracağım... En kısa zamanda basının, yasalar çerçevesi içinde görevini serbest ve sansürsüz yapabilmesini sağlayacağım. Yasalarca yasaklanmamış tüm siyasi partiler, şu andan itibaren çalışmalarına başlayabilirler. Yasak örgütler de, yapılan araştırmalar sonucu dış devletlerin güdümünde olmadıkları anlaşılırsa, serbesttirler. Ülkemizin içinde bulunduğu tehlikeli durumu göz önünde bulundurarak... hepinizden şunu rica ediyorum ki, baltalayıcı, huzuru bozucu etkinliklerden vazgeçin. Ulu Tanrı'nın ve beni tanıyan herkesin bu yolda bana yardımcı olmasını dilerim. Hiç bir tehdit, hiç bir kuşku beni halkıma hizmetten alıkoyamaz.»

Bahtiyar, basın açıklamasını şu dizeyle bitirdi:

*Bir fırtına kuşuyum, aklım fikrim fırtına,
Denizden korkup kaçmam, ben kendimim bir
dalga,*

Bahtiyar, istihbarat örgütü SAVAK'ı ve bazı bakanlıkları lağvedeceğini, Şah'ın dinlenmek için yurt dışına çıkacağını ve daha sonra geri döneceğini bildirdi. İran'da monarşinin kalıp kalmayacağı sorusunu «Evet, inşallah kalacaktır» diye yanıtladı.

İran'da Bahtiyar'la bu umudu paylaşan yoktu. Belki de Şah'la yaptığı anlaşma gereği böyle konuşması gerekiyordu. Bahtiyar ve Şah, bu çözümün ve verdikleri ödünlerin artık bir yararı olmayacağını bilmiyorlardı. Şah, kararını altı ay önce verseydi, durum

bambaşka olabilirdi. Ama artık iş işten geçmişti. Ne Şah'ın, ne de yeni başbakanın elinden bir şey gelirdi.

Washington'dakiler bunu biliyordu. Ocak ayının başında Cumhurbaşkanı Carter, Fransız, İngiliz ve Federal Alman devlet başkanlarını dünya politikasındaki güncel sorunlar konusunda gayri resmi bir toplantıya çağırmişti. İran hakkında da konuşuldu ve bu durumda Şah'tan vazgeçmekten başka çare kalmadığında görüşbirliğine varıldı.

Beyaz Saray'da, Cumhurbaşkanı'nın güvenlik danışmanı Brzezinski'nin yönetimi altında, İran'daki olayları günü gününe izleyen bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyon Carter'ın da onayıyla Şah'a bir telgraf çekerek ülkeyi terketme kararını ve Bahtiyar'ın hükümetini desteklediklerini bildirmeyi kararlaştırdılar.

Ama Amerikalılar, Bahtiyar'ın olmayacak duaya amin dediğini çok iyi biliyorlardı. Bu yüzden NATO Genelkurmay Vekili General Robert Heuser'i, askeri danışman olarak Tahran'a gönderiyorlar. Heuser, İran'ı çok yakından tanıyan, uzun süre İran'da kalmış ve orduyla çok yakın ve iyi ilişkileri olan biri. 5 Ocak'ta Heuser Tahran'a geliyor.

Heuser, Şah'ın ülkeyi bir an önce terketmesini ve ordunun Bahtiyar'ı desteklemesini sağlamakla görevlendirilmişti.

«Bahtiyar'ın desteklenmesine karşı değildim, ama Bahtiyar başarısızlığa uğrarsa Heuser'in orduyu darbeye hazırlamasını istiyordum» diye yazıyor anılarında Brzezinski.

Cumhurbaşkanı Carter da bu plandan yana. Yalnız Dışişleri Bakanı Vance ile Tahran'daki Amerikan Büyükelçisi Sullivan, askeri bir operasyona karşılar. Onlar, muhalefetle ve özellikle Humeyni'yle ilişki kurulmasından yanalar. Carter'a göre, bu ilişkiler Bahtiyar'ın durumunu zayıflattığı gibi orduyu da yıpratılabilir. Yine de 8 Ocak tarihli bir gizli telgraf Fransız

hükümeti aracılığıyla Humeyni'ye gönderiliyor. Bu telgrafta, Carter Humeyni'den, Bahtiyar'a karşı doğabilecek tepkileri engellemek için nüfuzunu kullanmasını istiyor. Bu tepkiler, herkes için tehlikeli olabilir, diyor Carter. Bir yandan Şah'ın yakında ülkeyi terk edeceğine ilişkin garanti veriyor, diğer yandan da Ayetullah'ın askeri darbeyle gözünü korkutarak sesini çıkartmamasını istiyordu.

Humeyni'nin Carter'a yanıtı, tehditlerden ve tehlikeden sakınmadığını bir kez daha kanıtıyor: «Bahtiyar konusunda bize kendi yasalarımıza karşı gelmemizi öğütlüyorsunuz. Ben bu yanlışı yapsam bile halkımız hiç bir zaman yapmaz. Halkımız, monarşinin ve Pehlevi rejiminin boyunduruğundan kurtulmak için o kadar eziyet çekti ve o kadar can yitirdi ki, Şah'la uzlaşmaya kesinlikle razı gelemez. Şah'ı bir daha ülkeye sokmayacağız... Onun konseyini de istemiyoruz... Ülkemizin huzura ve asayişe kavuşmasını biz de istiyoruz. Ama Şah olduğu müddetçe bu olanak dışı.

Bize yardım etmek istiyorsanız ve ülkemizde kan dökülmesini istemiyorsanız, Şah'ın bir an önce gitmesini sağlayın ve Bahtiyar'ı desteklemeyin...

Darbeye gelelim. Ben de biraz önce Tahran'dan, bir askeri darbenin planlandığı ve çok kan döküleceği haberini aldım. İran halkını, Amerikan mallarını boykota çağırمام ve böylece Amerika'yı uyarمام öneriliyor, çünkü bu planda Amerika'nın parmağı varmış. Halkımızın iyiliğini istiyorsanız bu darbeyi engelleyiniz. Ayrıca, darbe yapılırsa halkımızı orduya karşı cihada da çağırمام öneriliyor. Askeri darbe, halkımızın da, ABD'nin de çıkarlarına aykırıdır. ... Tekrar söylüyorum: İran'da huzur istiyorsanız, bunun tek yolu monarşinin kaldırılmasıdır... İran halkı kaderiyle başbaşa bırakılmalıdır. Halkın seçtiği bir hükümet işbaşına geçinceye kadar iktidarı elinde tutacak bir devrim konseyi kuracağım... İran'

da bir askeri darbe, kimsenin denetleyemeyeceği bir patlamaya yol açar. Halkımız darbeden korkmaz. Ordu, aylardır halkımızı sindirmeye çalışıyor ama yine de huzur ve asayiş sağlamadı. Ayrıca ordu gücünü yitirdi, çelişkiler içinde kıvranıyor. Saflarından çok kişi bize geçti. Yine de kan dökülmesini istemiyorum. Hazırlanan darbeyi engelleme için size salık veririm size...»

Humeyni, dünyanın en güçlü devletine kafa tutarken tüm İran halkının ardında olduğunu biliyordu. Kitleler, onun kararlılığına, demir gibi iradesine ve boyun eymemesine hayrandı. O, Allah'ın gönderdiği kurtarıcıları, Peygamberin halefi İmam'di. Onun her kurası, Allah'ın emri, ağzından çıkan her söz Allah'ın sözü yerine geçiyordu. Özellikle «mostafazinler», yani gecekondulular, baldırı çıplaklar, ezilenler, hor görülenler, sadece ve sadece Humeyni'nin onları yoksulluktan kurtarabileceğine inanıyorlardı. Kasetlerden sesini duyunca kendilerinden geçiyorlardı. Onun için ölmeye bile hazır dılar. Onlara göre Humeyni, Allah'ın ta kendisi, özlem ve isteklerinin odak noktası, düşlerinin gerçekleşmesi demekti. Bir tek bu aziz, bu keskin bakışlarını göğe dikmiş, verdiği karardan bir daha dönmeyen bu yaşlı adam. Şah'a ve Şah'ın yanısıra yurtiçindeki ve dışındaki irili ufaklı tüm şeytanlara haddini bildirebilirdi. Bir tek ona güvenleri vardı. Onun sayesinde bilinçlenmişler, insan olduklarını anlamışlardı.

Yüzbinlerce kişi her akşam doğan ayda Humeyni'nin çehresini gördüklerini sanıyorlardı. Bir akşam Tahran'ın güneyindeki semtlerde dolaşırken, aya bakan ve Humeyni'yi gördüklerini iddia eden bir grup dilenci, niyet satıcısı ve delikanlı gördüm. Kendilerinden geçmişler, «Allahu ekber» getiriyorlardı. Yanlarında durarak ben de göğe bakmaya başladım.

«Sen de görüyor musun?» diye soruyor biri bana, sanki bir tansığa tanık olmuş gibi. «Evet» diyorum, «görüyorum.»

Humeyni'ye karşı beslenen bu aşırı hayranlık, ileri gelen din adamlarını bile rahatsız etmeye başlıyor. Bir açıklama yaparak, aydaki çehrenin, devrim düşmanları, siyonistler ve emperyalistlerin çıkarttığı bir söylentiden başka bir şey olmadığını duyuruyorlar. Ama pek çoğu, bu açıklamaya inanmıyor. Ayda ille önderlerinin nur yüzünü görmek istiyorlar. Ve görüyorlar da.

İslâm dini, Humeyni sayesinde yeni bir güç kazanıyor, yeri ve göğü, bu ve öteki dünyayı, içinde bulduğumuz anı ve sonsuzluğu birbirine yaklaştırıyor. Ezilenler ve cahiller, bu her şeyi kapsayan gücün merkezini oluşturuyor ve bu yolla kendi benliklerini buluyor. Humeyni, bunların bilincini değil bilinçaltını, kafalarını değil ruhlarını harekete geçiriyor. Elindeler artık, ruhlarını kaptırmışlar, akla gelebilecek her şeyi yapmaya hazırlar onun için: «Sen bizim ruhumuzsun, Humeyni» diye bağırırlar, onun için ölmeye, şehit düşmeye hazırlar. Şah'ın ordusu ne yapsın bunlara karşı? Yürüyüşlerde göğüslerini açıp «Bize top tüfek işlemez» diyerek tankların, makinelilerin üzerine yürüyen kitlelere karşı ne yapsın dünyanın en büyük ordusu? Ölü sayısı arttıkça, şehit düşme heveslileri de çoğalıyordu. Kan aktıkça, ölümden korkuları azalıyordu.

Ve tam din ve imanın egemenliğini sürdürdüğü bu günlerde «fırtına kuşu» Bahtiyar, ortaya çıkıp son peygambere, Neaup-le-Château'nun evliyasına, meydan okuyor. Bu kuş gerçi çok güzel ötüyor, özgürlük ve adalet şarkıları söylüyor, ama dinleyen yok, çünkü bu kuşun sesi randevueviden, İmparatorun sarayından, günah ve ahlaksızlık dünyasından geliyor. Bahtiyar, şeytanla işbirliği yapıyordu. Şah tarafından atanmıştı, Amerikalılar ve ordu tarafından destekleniyordu. Daha ilk adımında yirmi beş yıllık zorba hükümdarlığın pisliğine bulaştırmıştı kendini. Kim ona yaklaşmaya cesaret edebilirdi ki?

Tahran'a gelişimin dördüncü gününde eski bir arkadaşım sabah saat altıda bana telefon ediyor. Telefonda anlatılamayacak kadar önemli bir konuda benimle görüşmek istediğini söylüyor. Saat yedide birini görmeye gidecekmışız, yarım saat içinde beni almaya gelecekmış. Arabasına yerleştikten sonra bile bana kime gideceğimizi söylemek istemiyor. Çok önemli bir iş olduğunu, zaman geçirmememiz gerektiğini tekrarlayıp duruyor. «Dur şurada» diyorum sonunda. «Ya bırak beni ineyim, ya da kimse gittiğinizi söyle.» — «Bahtiyar'a gidiyoruz» diyor bunun üzerine. «Onunla konuşmamız gerekiyor. Bu kötü günlerinde elimizden gelen yardımı esirgememeliyiz.» Sözüünü keşiyorum. «Lütfen bırak beni ineyim» diyorum öfkeyle. «Aklını mı kaçırdın sen? Neler diyorsun öyle? Benim gibi yaşamı boyunca Şah'a karşı kavga vermiş ve devrimin özlemini çekmiş bir solcu nasıl olur da, halkın devrimini engellemek isteyen bir maceracıya, bu Don Kişot'a yardım eder?» — «Hiç doğru değil söylediklerin» diyor arkadaşım. «Ben seni daha akli başında sanıyordum, Evet, Bahtiyar, ötekiler gibi değil. Diğerleri gibi Ayetullah'a yaltaklık etmiyor. Hakkın var, tehlikeli bir işe girişti. Ama programını bir oku. Siyasal tutukluları serbest bırakmak istiyor, bir çoğunu bıraktı bile. İstihbarat örgütünü lağvedip Şah'ın adamlarından hesap sormak istiyor. Şah, önümüzdeki günlerde çekip gidecek. Bahtiyar, sansürü kaldıracığına ve demokratik özgürlükleri gerçekleştireceğine söz verdi. Sen de biliyorsun ki, bunlar kuru laf değil. Unutma ki, ordu daha ensemizde. Bahtiyar bu işi beceremezse, ordu tepemize binecek. Siz devriminize kavuşacaksınız diye ille kan dökülmesi mi gerekir? Şimdiye kadar dökülen yetmiyor mu? Kansız devrim, devrim sayılmaz mı? Ya devrim olursa, ne olacak? Mollalar, Bahtiyar'dan daha mı iyi, daha mı çok özgürlük verecekler bize?» — «Bu saçmalıklara sen de mi inanıyorsun?» diyorum. «Mollalar, İran

gibi bir ülkeyi yönetemezler, hele yalnız başlarına hiç. Bir zaman sonra ister istemez camilerine geri çekilecekler.» — «Peki, o zaman kim gelecek başa?» diye soruyor arkadaşım beni kışkırtmaya çalışarak. «Halkımız» diyorum hiç duraksamadan. Sanki bana iki kere ikinin kaç ettiğini sormuş gibi güvenliyim yanıttımdan. «Halkımız ve halkımızın seçtiği milletvekilleri.»

«Dostum, beni güldürüyorsun» diyor arkadaşım; «Halk dediğin kimdir? Sokaklarda avazı çıktığı kadar bağırان ve ayda Ayetullah'ı gören bu kitleler, kimi seçerler? Hiç bunu düşündün mü?» — «Kitlelere hiç güvenmiyorsun» diyorum ama bir parti kodamanı gibi konuştuğumun da farkına varıyorum. Kendime güvenim biraz sarsılıyor. «Ayrıca sen bağırانlara bakma, Greve giren, yürüyüş yapan yüzbinlerce işçiyi, memuru, öğretmeni, öğrenciyi düşün. Bunlar da mı mollaları seçecek? Bunlar da mı İslâm Cumhuriyeti istiyor? İslâmiyeti değil, özgürlük, bağımsızlık ve adalet istediklerini sen de çok iyi biliyorsun.» — «Senin politikaya aklın ermiyor. Belki günün birinde anlarsın.» diyor. «Ne olursa olsun, gelmiyorum» diyorum. «Şah'ın iş başına getirdiği ve Amerika'nın onayladığı bir hükümeti desteklemek çok yanlış. Ayrıca benim ona ne yararım olabilir? Ben kimim ki? Bahtiyar bu oyunu daha başından kaybetti. Belki de hemen parlamentoyu dağıtıp monarşinin kalıp kalmaması hakkında bir halk oylaması yaparsa başını kurtarabilir. Belki bu yolla Humeyni'nin hızını kesebilir. Yalnız Şah da hemen giderse tabii.» — «Ordu buna seyirci kalır mı sanıyorsun?» diyor arkadaşım. «Sonunda anlayabildin» diyorum. «Tüm sorun da burada ya. Bahtiyar, Amerikalıların, ordunun ve Şah'ın dediğinden çıkamaz. Bir ikilem içinde.»

Başbakanlık köşküne gelmiş bulunuyoruz. Ben inerken, arkadaşım şunları söylüyor: «Hangimizin haklı olduğu yakında anlaşılacak. Düşmanım olsay-

dın, Ayetullah ve şu ağzından düşürmediğin halk yönetimi başına gelsin de, gör gününü, derdim.»

Ordunun nasıl bir tepki göstereceğini ve bir darbe yapabilecek güçte olup olmadığını kimse bilemiyor. Eğer Bahtiyar koltuğunda kalmak istiyorsa, bu tehlikeyi göze almaktan başka çaresi yok. Parlamento dağıtıp monarşi hakkında bir oylama yapması gerek, başka hiç bir yolu yok.

Şah, gerçi yurtdışına çıkacağını bildirmişti ama hâlâ duraksıyordu. Bir taraftan Washington ve Londra, ülkeyi terketmesi için baskı yaparken, diğer taraftan da bazı generaller gezisini ertelemesi için diretiyorlardı. Şah'ın yokluğunda ordunun bozulmasından korkuluyordu. Eskiden İçişleri Bakanlığı yapmış olan Genelkurmay Başkanı, Şah'a her gün ordunun durumu hakkında rapor veriyordu. Karşı tarafa geçenlerin sayısı artıyormuş. Şah'ın gideceği haberi üzerine erler ve subaylar ne yapacaklarını şaşırmışlar. Genelkurmay Başkanı, Şah'tan bir süre daha yurtta kalmasını rica ediyor. «Ne diyorsunuz?» diye yanıtıyor onu Şah. «Biraz önce Amerikan Büyükelçisi ve General Heuser buradaydılar. Hangi gün gideceğimi öğrenmeğe gelmişler.» Boynunu bükerek sözlerine sunları ekliyor: «Benim arkamdan bir oyun oynuyorlar galiba.»

Şah, onu defterden sildiklerini, Amerikalıların, İngilizlerin, Bahtiyar'ın ve bazı generallerin yurtçindeki ve dışındaki muhalefetin önderleriyle ilişki kurduklarını bilmiyordu. Humeyni ile Beyaz Saray arasında bile ilişkiler vardı. Ama rejiminin Amerika'ya ne kadar bağımlı olduğunu ve ne kadar çabuk gözden düşüp tek başına bırakıldığını mutlaka anlamıştı bu günlerde.

Bahtiyar hükümetinin ilk işi, basın sansürünü kaldırmak oluyor. Bunun üzerine gazeteler grevi bırakıyorlar ve İran halkı, çeyrek yüzyıllık bir aradan sonra serbest basının ne olduğunu ilk kez görüyor.

Bütün bu yorum, makale, sütun yazarlarının, karikatüristlerin mesleklerini nerede öğrendiklerine şaşıp kalıyorum. Teknik ve dil bakımından kusursuz denebilecek bu gazeteler, İran koşullarına göre rekor sayıda baskı yapıyorlar. Sabahları ve öğleden sonraları gazetecilerin önünde, büyük gazetelerin ikinci ve üçüncü baskısını bekleyenler kuyruğa giriyorlar.

Basın özgürlüğü, Bahtiyar'a pek yaramıyor. Tersine, gazeteler her gün onun hakkında atıp tutuyorlar. Bahtiyar'dan yana çıkan yok gibi. Böylelikle Bahtiyar'a karşı direniş artıyor. Grevdeki devlet memurları ve hizmetlileri bir bildiri yayınlayarak Bahtiyar'ın kabinesini tanımadıklarını, bakanlığın yönergelerini hiçe saydıklarını bildiriyorlar. Çoğu kentlerde yürüyüşlerin, mitinglerin, grevlerin ardı kesilmiyor. Bahtiyar da, ordunun ve polisin yardımıyla anayasaya saygı yürüyüşleri düzenletiyor ama ancak bir kaç bin kişiyi bir araya toplayabiliyor. Bunların sayısı, muhalefetin yürüyüşlerine katılanlarınkıyla kıyaslanınca o kadar az ki, kimsenin dikkatini bile çekemiyorlar.

Günlerden 30 Ocak 1979. İlk kez büyük bir yürüyüşe katılıyorum. Üniversitelerin ve yüksek okulların açılması nedeniyle Üniversiteliler Derneği halkı Tahran Üniversitesi bahçesinde bir mitinge çağırmıştı. Bütün yaşamım boyunca bu kadar çok insanı bir arada görmemiştim. Yüz bin kişinin sığıdığı büyük bahçede insanlar kutuda sardalya gibi sıkışık duruyorlardı. Çevredeki sokaklar bile tıklım tıklım doluydu. Konuşmacıların kürsüsü yanında iyi bir yer bulmuştum ve buradan tüm alanı görebiliyordum. İnsanların başları, siyah bir halının üzerindeki düğümler gibi küçücük duruyordu. Bu kalabalık beni çok etkilemiş ama biraz da korkutmuştu. Yüzlerinden ve giyimlerinden çoğunun kentün güneyindeki gecekondu-lardan, teneke barakalardan geldikleri anlaşılıyordu. Neler vardı kafalarının içinde, dünya görüşleri, ülkü-

leri neydi, ülkenin geleceği hakkında neler düşünüyorlardı? Ülkülerimiz, dileklerimiz bir miydi? Bir yanıt bulamıyordum. Mitingin başlamasından az önce askeri helikopterler bahçenin üzerinde alçaktan uçuyorlar. Sesleri duyulur duyulmaz, yüzbin sıkılmış yumruk havaya kalkıyor. «Marg bar Şah — Şah'a ölüm» haykırışları, pilotların kulağına kadar gidiyor. Yirmibeş yıldır birikmiş ve birden iplerini koparmış bir saldırganlık okunuyor yüzlerden. Bu saldırganlık ürkütüyor beni.

İlk olarak kısa süre önce serbest bırakılan ve İslâm cephesinde Humeyni'den sonra en çok adı duyulan Ayetullah Talegani çıkıyor kürsüye. Dinleyicileri, devrim şehitleri adına bir dakika saygı duruşuna çağırıyor. Yüzbin kişinin çıt bile çıkarmadan yana yana durması, kargaların sesinden başka bir şey duyulmaması, tüylerimi ürpertiyor. Gözleri yaşaranlar da var.

Talegani'den başka, bazı tanınmış politikacı ve profesörlerin kısa birer konuşma yaptığı mitingten sonra kentin merkezine doğru bir yürüyüş yapıyor. Binlerce karanfil ve gül dağıtılıyor. Bunlar, askerlerin tüfeklerinin namlularına veya tankların, askeri araçların üzerine atılıyor. Humeyni'nin ve Musaddık'ın resimleri de tankların üzerine, askeri araçların camlarına yapıştırılıyor. Askerler gülüyor, yürüyenlere el sallıyor. Biribirlerini kucaklayanlar da var. Bir bayram havası esiyor.

«Askerler kardeşimizdir, Humeyni önderimiz» diye bağırıyor yürüyenler.

Kentin güneyine gelince birkaç arkadaşıyla yürüyüşten ayrılıyorum. Kapalıçarşıya giriyoruz. Burası hiç değişmemiş. Üstü kapalı, dar yolların iki yanında çeşit çeşit mallar sergilenmiş. Alanlar, satanlar, tadamı çıkara çıkara pazarlık edenler, usta elleriyle çanak çömlek yapanlar, pırıl pırıl pırlıdayan, albenili takılar, deri kokan mağazalar... Pilavlı şiş satan kebabçıları çok meşhur kapalıçarşının. Çarşı gibi ke-

babçılar da zamanla hiç değişikliğe uğramamış. Kebap yemek için pek çok kimse kentin kuzeyinden kalıncarsıya gelir.

Kebabçıda yemek yerken politikadan konuşuyoruz. Şah ve yeni başbakan hakkında fıkralar anlatılıyor. Bahtiyar'ın, partiden arkadaşlarına sezdirmeden Gizli İstihbarat Şefi Mukaddan'la buluşması ve ondan Şah'la görüşebilmek için aracılık yapmasını istemesini alay konusu yapıyoruz.

Öğleden sonra kentteki hava biraz gergin. Bir kaç yerden göğe dumanlar yükseliyor. Akşama doğru yine kentin kuzeyine gidiyorum. Bir kavşakta bir kalabalık görüyorum. Kalabalığın ortasında biri, başından geçenleri anlatıyordu: «Eve girdik. Önce gözümüze bir şey çarpmadı. Herhangi bir evde sandık kendimizi. Ama sonra bodruma inip de geniş bir odaya kadar giden 150 metrelik bir dehliz görünce şaşır kaldık. Ne vardı dersiniz bu odada? İşkence aletleri! Bazılarının üzerinde kurumuş kan lekeleri vardı. Odanın bir köşesinde bir yığın kana bulanmış kadın ve erkek iç çamaşırı bulduk. Bir kaç kemik, oracıkta öylece duruyordu. El fenerlerimizi yakıp da karanlık dehlize dikkatlice bakınca, içinde bir insanın bile oturamayacağı kadar küçük, demir parmaklıklı hücreler gördük. Ağır işkence görmüş insanların resimleri duvarlarda asılıydı. Binayı ateşe verdik. Evin, gizli istihbarattan Namazi adında bir albayın olduğu söyleniyor. Yüzlerce kızın ve kadının ırzına geçip işkence etmiş.»

«Nerede bu ev?» diye soruyor biri. «Bir kaç sokak ötede, Bahar sokağında.» — «Gidip bakalım» diyor bir başka biri.

Ben de gidiyorum. Ev gerçekten yanmış, itfaiye işini bitirmiş. Duman kokusu genzimi yakıyor. Evin önünde bir kaç asker durmuş, kimseyi içeri bırakmıyor. «Tüyler ürperten ev» adı takılan bu işkence yuvasının ünü akşama kadar bütün Tahran'da duyuluyor.

Bir Avuç Toprak

Şah ve eşi, Bahtiyar'ın parlamentodaki yemin törenini beklemek istiyorlar. Ailenin diğer bireyleri, kimseye belli etmeden ülkeyi terketmişlerdi.

12 Ocak'ta Humeyni siyasal programını açıklıyor. Bir İslâm Devrim Konseyi kurduğunu resmen bildiriyor ama konsey üyelerinin adını açıklamıyor.

Ayrıca geçici bir hükümetin kurulacağını duyuruyor. Bu geçici hükümet, seçimleri hazırlayacak ve iktidarı başa geçecek hükümete devredecekti.

Humeyni'ye göre, Bahtiyar'ın hükümeti yasalara aykırıydı. Bu hükümetle işbirliği yapmak dini açıdan günah, yasal yönden ise suçtu. Şah'ın son çare olarak bir askeri darbe yapması da mümkün, diyordu Humeyni. «Ama eminim ki,» diyordu, «birkaç gözünü kan bürümüşün dışında ordumuz böyle bir cinâyete kalkışmaz. Ordu halkımızın, halkımız da ordunun malıdır. Şah gittikten sonra da böyle kalacaktır bu.»

Humeyni sözlerini, halktan amacına erişinceye kadar kavgayı sürdürmesini isteyerek bitiriyordu: «Grevler ve yürüyüşler sürdürülmelidir. Kim sizi engellemeye kalkarsa, onu öldürmeye hakkınız vardır.»

Bu son tümce, durumun nazikliği göz önünde tutulsa bile, çok yersiz. Hele halktan «son çırpınmaları kesilinceye kadar Şah'ın gırtlığını sıkmalarını» istemesi bir evliyadan çok bir cellâda yakışır.

Bahtiyar'ın kabinesi, parlamento ve senato önün-

de yemin ediyor. Kraliyet Konseyi de kuruluyor. Şah'a artık gitmekten başka çare kalmıyor. Oyun bitti, perde kapanıyor. Gitmenin zamanı geldi.

Eskiden Şah, yurtdışına çıkarken hükümet merkezinden hava alanına arabayla götürülürdü ve yolun iki yanına ellerinde bayraklarla okul çocukları dizilirdi. Bu kez ise, 14 Ocak 1979 günü öğlen vaktinde, eşini de alarak havaalanına saklı gizli helikopterle gitti.

Hava alanında da durum hiç iç açıcı değildi. Ne yüksek rütbeli devlet ve din görevlileri, ne askeri bando, ne kırmızı halı, ne de atalarına bukét veren «küçük, cici» kızlar gelmişti. Bir kaç generalden, bir kaç gazeteciden ve Başbakan Bahtiyar'dan başka gelen olmamıştı. Şah, özel pavyonunda toplananlara yaşlı gözlerle son sözlerini söylüyor: «Kabinenin yemin töreninde de söylediğim gibi, çoktandır çok yorgunum ve dinlenmem gerekiyor... Artık sırası geldi. Tahran'dan ayrılarak Mısır'a, Assuan'a gidiyorum... Umarım ki, hükümet yapılan yanlışlıkları düzeltip geleceğin temelini sağlam atar. Başarıya ulaşmak için yurt sevgisi gereklidir. Ekonomimiz rayına oturmalı, günlük yaşam başlamalı ve halkın geleceği güvence altına alınmalıdır. Söyleyecek başka sözüm yok.»

Oradaki gazetecilerden biri, son bir sille yerine geçen bir soruyu sormaktan kendini alamıyor: «Majeste hazretleri acaba yurtdışında ne kadar kalmayı düşünüyorlar?» Şah, bu iğnelemeye aldırılmıyor: «Sağlık durumuma bağlı» diyor. «Şu anda dönüş tarihini kesinlikle söyleyemeyeceğim.»

Ardından, Farah'ı sağ kolundan tutup, peşinde bir avuç gününü doldurmuş kalburüstü takımıyla uçağına doğru yürüyor. Yürüyen merdivenin başında bir kaç dakika sırtı peşinden gelenlere dönük duruyor, sonra yüzünü dönüp cebinden mendilini çıkarıyor ve gözyaşlarını siliyor. Hüzünlü ve yavaş bir sesle Geňelkurmay Başkanı'na: «Bana bir avuç toprak

getirtir misiniz?» diyor. Uğurlamaya gelenlerin her birine son bir kez eğilip öpmesi için elini uzatıyor ve ardından merdivenleri çıkıyor. Bir kaç dakika sonra imparatorluk armalı uçak, gökyüzünde görülüyor. Pehlevi hanedanının 25 yıllık diktatörlüğünün sonu böyle oluyor:

Bu ana kadar Şah'ın ülkeden ayrılması gizli tutulmuştu. Saat 13.25'de Tahran Radyosu yayını keşip müjdeyi veriyor. Haber, bütün ülkede bir bomba gibi patlıyor.

Bu saatte ben Tahran Üniversitesi'nin bahçesindeyim. «Şah gitmiş, Şah gitmiş» diye bağıyor birden eli radyolu biri. Ortalığı sevinç kaplıyor. Sokağa çıkıyoruz. Kornalarla tempo tutuluyor, bazı sürücüler sokağın ortasında durup arabalarının üstüne tırmanıyor ve göbek atmaya başlıyor. Çiçek satıcıları geçenlere çiçek dağıtıyor. Kapı önlerinde tatlı ikram edenler, avazı çıktığı kadar şarkı, türkü söyleyenler borazan, trampet, davul çalanlar mı istersiniz? Herkes sarılıp birbirini kutluyor. Bir saat içinde Tahran'ın gördüğü ve göreceği en büyük şenlik başlıyor.

Hepimiz, Şah'ın devrildiğini kendi gözlerimizle görmek istiyoruz. Şah gitti ama resimleri, heykelleri her tarafta var. Resmî dairelerin pencerelerinden yırtılmış, yakılmış Şah portreleri sokağa atılıyor. Halk, akın akın Şah'ın kendisinin ve babaşının heykellerinin olduğu alanlara koşuyor. Şehinşah, mareşal üniformasıyla olsun, devlet başkanı kılığında olsun, at üzerinden olsun, yıllar boyu ayak takımına tepeden bakmıştı, şimdi bu ayak takımı onu ayaklar altına alacaktı. Ama birkaç yüz kişiyle üzerine yüklendiğimiz bir heykeliyle işimiz pek kolay olmadı. Yontucu, monarşinin sağlam temel üzerinde oturması için elinden geleni yapmıştı. Şah, atının üzerine kurulmuş. dizginleri eline almış, çevresinde, ayaklarının altında olanlara aldırış etmeden gözlerini uzaklara dikmiş bakıyordu.

Bir iki delikanlı, üç metreye yakın sütunun üzerine çıkıp atı sürücüsüyle birlikte devirmeye çalışıyorlar. Biz aşağıdan bakıyoruz, kalabalık da gittikçe artıyor. «Devriilsin Şah» diye bağıyor herkes, ama Şah'ın, «Ari ırkının yıldızının», devrilmeğe hiç mi hiç niyeti yok. Yüz hatlarını yumuşatsın diye dudaklarına kondurulmuş bir gülümsemeyle bize bakıyor. İri yarı bir kaç adam delikanlıların yardımına koşuyor ama yine de heykel bana mısın demiyor. Bir iki asker durup olanlara bakıyor. Aşağıdan bir kaç taş yettiştiriliyor. Heykelin üstüne tırmananlar taşla İmparatorun kafasına vuruyor ama kafa yerine taşlar kırılıyor. Ne yapacağımızı bilemiyoruz. En sonunda biri çözüm yolunu buluyor. «Sağlam bir ip bulmalı» diye bağıyor kalabalığın içinden. Hemen yakındaki evlerden ipler bulunuyor ve Şah'ın boynuna bağlanıyor. Her ipin ucuna on, yirmi kişi yapışıyor. Heykel kımıldamağa başlıyor. Az bir zaman sonra Şah da, atı da asfalta yuvarlanıyor. Kafası, dudaklarındaki gülücük yitmeden, tekerlenip gidiyor bir yana.

Şenlik, gece yarısına kadar sürüyor. Evlerin kapıları ardına kadar açık, isteyen içeri girip evdekileri kutluyor, yiyecekler, içecekler sunuluyor. Sokaklarda göbek atılıyor. Bu kadar mutlu insanı bir arada hiç görmemiştim.

Devrim, amacına ulaşmış sayılırdı artık ama askeri darbe yine de her an olabilirdi. Başbakanlık koltuğunda yapayalnız oturan Bahtiyar da koltuğu bırakmak istemiyor, barışmak için halka elini uzatıyordu.

Konsey Başkanı Ruhani, hükümet ve konsey tarafından Paris'e gidip görüşmelerde bulunmakla görevlendiriliyor. Ama Ruhani, Paris'e varır varmaz, Ayetullah'ın karşı koyulmaz otoritesi karşısında eriyip gidiyor, eteklerini öpüp onu bağışlamasını diliyor. Humeyni'nin isteği üzerine görevinden ayrıldığını bildirip konseyin yasalara aykırı olduğunu söylüyor.

Böylelikle konseyin kaderi çizilmiş oluyor. Konsey, bu olayın ardından hiç sesini çıkarmadan kendi kendine dağılıyor.

19 Ocak Cuma günü monarşinin kaldırılması ve bir islâm cumhuriyetinin kurulması için bir yürüyüş yapılıyor. Aslında bu yürüyüş Humeyni ve islâm cumhuriyeti için bir halk oylaması niteliğini taşıyor. İran'ın tarihindeki en büyük yürüyüş oluyor bu. Hükümet bile yürüyüşe katılanların sayısını iki milyonun üzerinde veriyor. Bu yürüyüş ayrıca tümüyle mollaların egemenliğinde yapılan ilk yürüyüş. Yaftaları, sloganları, her şeyi mollalar belirliyor. Çeşitli pozlarda ve büyüklükte Humeyni'nin binlerce resmi, bazılarında Hazreti Ali gibi elinde bir kılıç, bazılarında da Hazreti Muhammed gibi başının üzerinde ışıklı bir hale, ellerde geziyor. Kur'an sûrelerinden, Humeyni yanlısı sloganlardan geçilmiyor. Ferdosi alanında ayaklarına, üzerinde «bağımsızlık, özgürlük, islâm cumhuriyeti» yazılı bayraklar bağlanmış beyaz güvercinler uçuruluyor, ama bunların bazıları çatıların üzerine konup oradan kitleleri seyretmeyi, ortalıkta uçuşmaya yeghliyorlar.

Kim sırayı bozarsa, kim Musaddık'ın veya solcu şehitlerin resimlerini taşımaya kalkışır, Humeyni'nin çömezleri onu bir yana çekip bir güzel dövüyor. Kadınların çoğu peçe veya başörtüsü bağlamış. Çömezlerin yavaşamadığı, sırf solculardan oluşan bir kaç büyük blok da var. Ben de bu bloklardan birine katılıyorum. Ama üniversiteye daha gelmeden bir kaç yüz genç «hizip fakat hizballah, rehber fakat ruhallah» (tek parti Allah'ın partisi, tek kılavuz Allah'ın ruhu) diye bağırarak üzerimize saldırıyor. Ruhullah, Humeyni'nin ön adıydı. Bu gençler de kendilerine Hizbullahi, yani Allah'ın partisinden olanlar, adını takmışlardı. Elimizden yaftaları, sloganları kapıp yırtıyorlar ve bize kıyasıya vurmaya başlıyorlar. Bazılarının elinde bıçak ve zincir var. Biz böyle bir saldırı beklemiyorduk. Elimizden geldiği kadar kendimizi sa-

vunmaya, «özgürlük, özgürlük!..» diye bağırmaya başlıyoruz. İslâmcı bloktan bile yardımımıza koşan oluyor. Yaralananların sayısı oldukça yüksek.

Bu yürüyüş, gözümü çok korkutmuştu. «Humeyni daha Paris'teyken ve Şah rejimi tam devrilmişken yeni bir grup çıkıyor ortaya ve başkalarına söz hakkı vermiyor» diye düşünüyordum. «Ama bunlar tam bağnaz, önce bir kurtlarını döksünler» diye de avatuyordum kendi kendimi.

Ertesi gün gazetede şu haberi okuyorum:

«Kerman — Evvelki akşam bir hırsız gönüllü genç bekçiler tarafından suç üstü yakalanıp tutuklandı. Bir camiye hapsedildi. Dün sabah yeni kurulmuş bir islâm mahkemesi önüne çıkarıldı ve çaldıklarını geri verdikten sonra 35 kamçı cezasına çarptırıldı.»

«Bunlar, ciddiye alınması gereken belirtiler mi, yoksa bir kaç ipsiz sapsızın işi mi?» diye düşünüyorum.

Olaylar, hızla geliyor. Düşünmem için zaman bırakmıyor. Çoğunlukla yurtdışından yeni dönemlerden oluşan grubumuz, Solcu Birlik, ülkede yeni bir güç oluşturmaya çalışıyor. Eski dostlarımla, tanıdıklarımla, politikacılarla, yazarlarla, gazetecilerle buluşuyorum. Herkes çok mutlu. Gelecekte endişeli olan yok gibi. Kraliyet Konseyi'nin başkanı görevinden ayrılınca, Bahtiyar onun görevini üzerine alıyor. Humeyni'nin vekilleriyle görüşerek Paris'e gitmek istediğini bildiriyor. Ayetullah'la ülkenin geleceği üzerine konuşup ortak çözüm yolları aramak istiyor. Ama Humeyni, buna yanaşmıyor. Bahtiyar istifa etmedikçe onunla konuşmayacağını bildiriyor. Ödün vermemek, pazarlığa oturmamak, Humeyni'nin en büyük kozu. Son düello başlamak üzereydi, açık veren yenilecekti.

Bahtiyar da diyor. «Humeyni, Tahran'a gelir de İslâm Cumhuriyeti'ni kurmaya kalkarsa benim için yapılacak iki şey var» diye bir açıklamada bulun-

yor. «Ya yasalara göre kurulan hükümetimi savunup kan dökmek, ya da istifa edip orduya devlet başkanı olarak görevlerimi yerine getiremeyeceğimi bildirmek. Bu durumda ordu mutlaka bir darbe yapacaktır. Yerimi hiç bir zaman Humeyni'ye bırakmayacağım.»

Günlerdir, Humeyni'nin 26 Ocak Cuma günü Tahran'a geleceği söyleniyordu. Durum çok gergin. Hiç kimse neler olacağını kestiremiyor, ordunun önümüzdeki günlerde neler yapacağını bilemiyor. Genelkurmay Başkanı Karabaği bir kaç gün önce ordunun Bahtiyar'ı destekleyeceğini açıklamıştı. Bu durumda kan dökülmesi kaçınılmazdı.

Bahtiyar, önlem alıyor ve ayın 24'ünde ülkedeki tüm hava alanlarını trafiğe kapıyor. Zırhlı birlikler, Tahran hava limanını işgal ediyor. Resmî dairelerin önünde jandarma ve ordu birlikleri nöbet tutuyor.

Sokakların görüntüsü birdenbire değişiyor. Sokaklarda askerden geçilmiyor, tanklar ve askeri araçlar, başkent'in önemli caddelerinde ve kavşaklarda nöbet tutuyor. Halkın tepkisi de aynı oranda sert oluyor.

26 Ocak sabahı üniversitede, yakında bir askeri darbe yapılacağına ilişkin söylentiler kulağıma geliyor. Önümüzdeki günlerde, daha Humeyni gelmeden önce yapılacakmış darbe Sokaklardaki asker bolluğu bunun belirtisiymiş. Birden dışarıdan kurşun sesleri geliyor. Hemen kapıya koşuyoruz. Askerler, bir yürüyüşü dağıtmaya çalışıyor. Biz de «Kahrolsun Bahtiyar» diye bağırıyoruz ve aynı anda, üniversite binasında çember içine alınmamak için sokağa çıkıyoruz. Askerler kurşun sıkıyorlar. İki kişi vurulmuş, sokağın ortasında yatıyor. Kimse yanlarına gitmeye cesaret edemiyor. Hiç kımıldamadıklarına bakılırsa ölmüşler. Durumumuz çok tehlikeli. Kaçmamız gerek. Üç kadar sayıp yerimizden fırlıyoruz. Bir kurşun benim kulağımın dibinden vınlayıp geçiyor. Neyse ki, ara-

mızdan vurulan olmuyor. Bir ara sokağa dalıyoruz ve tehlikeden kurtuluyoruz.

Bu sıralarda sokaklarda kabadayılardan geçilmiyor. Alkollü içki satan lokantaları kırıp geçiriyor, sinemaları kundaklıyor, film bobinlerini sokağa yığıp yakıyor, arabaları, otobüsleri ateşe veriyorlar. Her taraftan dumanlar yükseliyor göğe. Ayın 27'sinde, öğleden sonra Tahran bira fabrikası kundaklanıyor. Binlerce bira kutusu ve kırık şişe sokakları kaplıyor. Bira kokusu etrafa yayılıyor.

Askerler ve polisler, yürüyüşleri dağıtıyor, ambulanslar vızır vızır çalışıyor, arabalardan hoparlörlerle halk kan bağına çağırılıyor, hastane önlerinde uzun kuyruklar oluşuyor, sokaklar da tank ve askeri araçlardan geçilmiyor, her yandan kurşun sesleri geliyor, şehit düşme sevdasıyla kendinden geçmiş Humeyni çömezleri «Allah bir, partimiz bir, önderimiz bir» diye bağıyor, yoldan geçenler korku içinde canlarını kurtarmaya çalışıyor, ve akşamları çatıların üzerinden «Allahu ekber, Humeyni rehber» sesleri geliyor.

Bu durumda Bahtiyar'ın hava limanını daha kapalı tutması olası değil. Humeyni, gerçi bavullarını toplamış bekliyor ama acelesi de yok. Geliş tarihi gectikçe, kitlelerin Bahtiyar'a öfkesi daha da artıyor. Ayrıca Humeyni'nin savları, akla çok yatkın ve yurt dışındaki kamu oyunu inandırıyor. On dört yıl önce bir haksızlık sonucu sürgüne gönderildiğini, Bahtiyar'ın dönüşünü engellemeye hakkı olmadığını; Bahtiyar'ın, halkın onu istememesine karşın iktidarda kalmakta direttiğini ileri sürüyor.

En sonunda Bahtiyar pes etmek zorunda kalıyor. 30 Ocak'ta hava limanı açılıyor. Halk, rahat bir nefes alıyor. Humeyni gelecek diye sevinç büyük. Taşradan yüzbinlerce kişi başkente akın ediyor. Otobüslerle, özel arabalarla, atlarla, eşeklerle yola dökülüyorlar: İmamı karşılamak için yaya yola çıkan da çok. Hava limanına giden yolun üzerine binlerce çadır kurulu-

yor. Havanın soğuk olmasına karşın, çadırı olmayan açık havada uyuyor. Ayetullah'ın yakında geleceği haberi duyulur duyulmaz Tahranlılar sokakları temizleyip süslemeye başlıyor. Humeyni'nin resimleri ve hoş geldin yaftaları her tarafa asılıyor. Hava limanından Beheste Zehra mezarlığına giden 50 kilometrelik yol üzerindeki tüm dükkanlar ve evler, çiçekler, renkli lambalar ve Humeyni'nin resimleriyle donatılıyor. Evlerin pencerelerine yaftalar, bayraklar asılıyor. Şimdiye kadar hiç bir devlet adamı böylesine içten karşılanmamış. Radyo ve televizyon günlerdir Ayetullah'ın dönüşü hakkında ayrıntılı haberler veriyorlar.

En sonunda beklenen gün geliyor. Allah'ın elçisi ve gözdesi, yalın ayak, başı çıplakların koruyucu meleği, devrimin önderi, yurduna geri dönüyor.

Güzel bir gün. Altı milyonluk kentin üzerinde masmavi bir gök kubbe. Kuzeydeki tepesi karlı dağlar, yol üzerinde iyi bir yer bulabilmek için bir gün önceden ve gece yarısı yollara dökülmüş ardi kesilmek bilmeyen insan kalabalığına tepeden bakıyor.

Bir akşam önceden Bahtiyar, halktan asayiş boz-mamalarını ve yersiz tartışmalara yol açmamalarını istemişti. «Vatandaşlarımdan; anlayışı ve sağduyulu olmalarını bekliyorum.» demişti. «Çok uzun süren ve halkı yıpratın devrimlerin hepsi diktatörlüğe dönüşmüştür. İran'daki özgürlük savaşı, tüm halkımıza yararlı olmalıdır... Ben ve hükümetim, ilkelerimize bağlı kalacağız, kişisel ve toplumsal özgürlükleri, politik parti ve grupların özgürlüğünü, meslek seçme özgürlüğünü... savunacağız.»

Ayetullah Humeyni'nin yıllar sonra ülkeye geri geldiği şu saatlerde İranlı müslümanları candan kutlarız...

Hükümetimiz, Ayetullah'ın görüş ve öğütlerini dikkate alacak, çalışmalarında İslâm dininin ilkelerini göz önünde tutacaktır. Ama aynı zamanda ödev ve

görevlerini büyük bir kararlılıkla yerine getirecek, kargaşa çıkartmak isteyenlere, insanlık dışı davranışlarda bulunanlara göz yummayacaktır. Hükümetimiz, vatandaşlarımızın malının, mülkünün ve şerefinin intikam hırsıyla ve kişisel düşmanlıklarla ayaklar altına alınmasına izin vermiyecektir. Ülkenin, merkezi yönetim dışında bir başka güç tarafından yönetilmesine razı gelmiyecektir. Vurgulayarak söylüyorum ki, ülkemizde bundan böyle dökülen kanın sorumluluğunu huzuru bozanlar, silâhli kuvvetleri kışkırtanlar taşır. Ülkemizde bu güne kadar gerçekleştirilen özgürlükler, saldırganlığı ve tedhişi gereksiz kılar. Yasal bir hükümet, yasaları korumakla görevlidir. Bu görevimizi yerine getireceğiz.»

Paris'te son hazırlıklar yapılmaktaydı. Dünyanın her tarafından 600 kadar gazeteci, İmam'la birlikte Tahran'a uçabilmek için başvurmuşlardı. Humeyni onlara, bu yolculuğun çok tehlikeli olduğunu ve birlikte gelmek isteyen herkesin kelleyi koltuğa alması gerektiğini bildirdi. Humeyni, doğruyu söylüyordu. Gerçekten Humeyni'nin Tahran'a inmesini engellemek için çeşitli planlar yapılmıştı. Brzezinski, bu planlardan biri hakkında şunları yazmıştı: «22 Ocak günü Brown bana, General Heuser'in ona, Humeyni'nin dönüş hazırlıklarına paralel olarak, Bahtiyar'ın da bir takım önlemler aldığını anlattığını bildirdi. Ayetullah'ın bindiği uçak inişe zorlanıp Ayetullah tutuklanacakmış... Başbakan, Bahtiyar'ın planını anlatınca 'çok tehlikeli' dedi... Vance buna çok karşıydı. Ortanın daha çok karışmasından, Ayetullah Humeyni'nin öldürülebileceğinden ve bunun olaylara yol açabileceğinden korkuyordu... Brown ve ben, Bahtiyar'ın planının desteklenmesi gerektiği görüşündeydik... Başbakan, Brown'in önerisini bir kaç değişiklikten sonra kabul etti ve Bahtiyar'a yeşil ışık yaktı. Ama ne yazık ki, Humeyni dönüş tarihini erteledi...»

Tahran'da da çeşitli söylentiler ortalıkta dolaşı-

yordu. «Daha Paris'te Ayetullah'a suikast yapılacakmış.» «Uçak düşürülecekmış.» En yaygın söylenti ise, her şeyin Tahran hava limanında olup biteceğiydi. Bütün bu söylentilere ve tehlikelere karşın, tarihe geçecek bu uçak seferi 1 Şubat'ta yapıldı. «Devrim seferi» adı verilen bu yolculuğa 150 yabancı gazeteci ve aralarında Ayetullah'ın oğlu ve üç danışmanı, Benişadr, Kutupzade ve Cezdi de olmak üzere, seçkin İranlılar katıldı.

Tahran'da milyonlar sokağa dökülmüştü. Hava limanına bir tek çağrılı konuklar girebiliyordu. Her şey, son ayrıntılarına kadar planlanmıştı. Konuklar, rütbe ve toplum içindeki konumlarına göre gruplara ayrılmıştı. Bir tarafta politikacılar, profesörler, ozanlar ve yazarlar, diğer tarafta ise devrim komitesinin, din adamlarının ve dinsel azınlıkların temsilcileri duruyordu. Tören anı anına radyo ve televizyondan verilecekti. Hava çok gergindi. Söylentiler, Bahtiyar'ın tehditleri, askerlerden bir ses çıkmaması, hava limanında askerlerin ve subayların da bulunması, ilhik bir kentin üzerinde uçuşa kalkarak gövde gösterisi yapan helikopterler ve avcı uçakları, korkuları daha da körüklüyordu. «Ya hava limanında askerlerden biri sınırlarına hâkim olamayıp veya kahramanlık taslamağa kalkıp Ayetullah'a bir kurşun sıkarsa, ülkemizde tarihin akışı değişir.» Bu veya bunun gibi olasılıklar ağızdan ağıza dolaşıyordu. Gerçekten tehlike çok büyüktü. Böyle bir suikastı, Ayetullah'ın yakınlarından biri, satılmış bir ajan da yapabilirdi. Birden Ayetullah'ın bir suikaste kurban gittiği haberi duyulursa neler olacağını düşünüyorum. Milyonlarca halk ve her şeyden önce bağnaz ve isterik Humeyni çömezleri, nasıl bir tepki gösterirlerdi. Sokaklar öylesine kalabalıktı ki, hiç kimse bu kargaşalıkta kaçıp kurtulamazdı. Binlerce kişi ayaklar altında ezilirdi.

Bekleyenlerin yüzünde, her dakika gittikçe artan bu gerginlik okunuyordu.

Hazırlık komitesinin saptadığı plana göre İmam Humeyni, önce politikacılarla, ardından da grev komitesinin ve din adamlarının temsilcileriyle selâmlaşacaktı. Sonra da, bazı tanınmış din adamlarının açlık grevi yaptığı üniversiteye gidecek, grevi sona erdirmelerini rica edecekti. Son olarak da Beheşte Zehra mezarlığında bir konuşma yapacaktı.

Milyonlarca kişi gözlerini gökyüzüne dikmiş, Humeyni'nin kazasız belâsız inmesi için yüksek sesle dua ediyordu. Sabah saat dokuzu bir kaç dakika geçe gökyüzünde Air France'in Boeing 747 uçağı beliriyor. «Allah büyüktür, Humeyni önderimiz» diye bağırmağa başlıyor halk. Radyo ve televizyon, müjdeyi veriyorlar. Ulusal marş çalınıyor: «İran, pırlantalar ülkesi, senin toprakların, tüm güzel sanatların kaynağıdır...» Yıllardır bu marş yasaklanmıştı. Şah, kendi başka bir marş bestelettirmişti.

Birdenbire televizyon programı kesiliyor. Görüntü de, ses de gidiyor. Air France uçağı, Tahran üzerinde bir tur atıp batıya doğru uçuyor. Ne olduğunu kimse anlamıyor. Bir kaç dakika sonra radyo ve televizyonda Şah'ın marşı duyuluyor. «Yaşasın Şehinşahımız...» Kalabalık, hep bir ağızdan feryadı basıyor. Darbe yapıldı herhalde. İran'da darbeciler önce radyo ve televizyon kurumlarını ele geçirirler. «Begu marg bar Şah» (Şah'a ölüm) diye bağırıyor kalabalık içinden biri ve herkes yüksek sesle ona katılıyor.

Şah'ın marşı, sonuna kadar çalınmıyor. Spiker, bir yanlışlık oldu diyerek dinleyicileri yatıştırmaya çalışıyor. Air France uçağı tekrar ortaya çıkıyor ve bu kez gerçekten de inişe hazırlanıyor.

Uçakta bir gazeteci, Humeyni'yle bir görüşme yapıyor. «Ayetullah, yıllardır sürgündeydiniz. Şimdi ise altı, yedi milyon kişi gelişinizi dört gözle bekliyor. Bu tarihi anda neler hissediyorsunuz?» diye soruyor. «Hiç bir şey hissetmiyorum» diye yanıtıyor Humeyni.

Nihayet 9.30'da uçağın indiği duyuruluyor. Önce

gazeteciler, ardından diğer refakatçiler ve en sonunda da personelden birinin yardımıyla Humeyni iniyor uçaktan. «Allahu ekber, Humeyni rehber» diye bağıyor seçkin konuklar. Humeyni merdivenlerden iniyor. Bir subay yanına yaklaşmış kulağına bir şeyler söylüyor. Siyah bir Mercedes geliyor, Humeyni ve ağabeyi binip şaşkın şaşkın bakınan politikacıların yanından geçiyor ve din adamlarının beklediği eski yolcu salonuna gidiyorlar. Bu, Humeyni'nin burjuvazi politikacılara daha ayacağının tozuyla oynadığı ilk oyun.

Kısa bir selâmlaşmadan sonra Humeyni, ağabeyiyle başka bir arabaya biniyor. Arabanın üzerinde Filistinlilere benzeyen eli silâhlı nöbetçiler var. Hemen bir sıra oluşturuluyor, önde motosikletler, ardından üç araba, onun ardından da yine bir grup motosikletli. Sıra, harekete geçiyor ama kalabalık arasından kendine güçlkle yol açabiliyor.

Hava limanının yakınında bir kavşakta bir kaç polis arabası ve motosikletli konvoyla yaklaşıyor, ellerinden geldiğince kalabalığı dağıtıp konvoyu sarıyorlar. Bir kaç dakika sonra polisler geldikleri gibi gidiyorlar ve konvoy yoluna devam ediyor. Humeyni'nin arabada olmadığını kimsé farketmiyor. Yerine ağabeyi geçiyor. Halk, «Sen bizim ruhumuzsun, Humeyni» diye bağıyor ve ağabeyi onlara el sallıyor. Humeyni'yi yakından görebilmek için bazıları canını vermeye bile hazır. Kendilerini arabanın önüne atıyorlar. Yaşlı bir adam, son gücüyle arabanın lastiklerinden bir parça ısırıp koparmaya çalışıyor. Halk, Ayetullah'ı görebilmek için mezarlığa kadar yola dizilmiş, birbirini eziyor. Onun ise umurunda bile değil, halkı aldatmaktan çekinmiyor. Öğleden sonra saat üç sıralarında Beheşte Zehra yakınlarında bir ne-likopterden inip tekrar arabasına biniyor.

Bu mezarlıkta devrim şehitleri de gömülü. Son aylarda burada şehitleri gömmek için her gün cena-

ze törenleri yapılmıştı. Halkın hevesini kamçulamak için hatta eceliyle ölenler bile şehit düşmüş gibi törenle gömülmüş, akla hayale gelmiyecek oyunlar oynanmıştı.

Humeyni, şehitlere şükran duygularını belirtmek amacıyla ilk söylevini burada yapacaktı.

Kapıda «Şehitler mezarlığına hoş geldiniz» yazıyordu. Humeyni bu kapıdan girer girmez halk, «Biz Humeyni'nin neferleriyiz, yalnız senden emir alırız, Humeyni» diye bağıyorlar. Ayetullah, vakarla mikrofonu çıkarıyor. Yüzünde hiç bir heyecan belirtisi yok. Sert bakışlarını, kimsenin yüzüne bakmadan yukarıya dikmiş. O, böyle sakın ve sanki hiç bir şey olmuyormuş gibi davrandıkça, kitleler daha çok kendinden geçiyor, «Ruhumuzsun, Humeyni» diye bağıyor ama o, gözlerini gökten indirip bakmıyordu bile onlara.

En sonunda sözlerine başlıyor. Sesi, gerçi kasetlerden biliniyordu ama söylediklerini kendi ağzından dinlemek bambaşka bir şey. Halk, nefes almaya bile çekiniyor. Çıt çıkmıyor mezarlıkta. Humeyni, alçak sesle ve anlaşılması güç bir biçimde konuşuyor, hiç alışılmamış ve hatta dilbilgisi bakımından yanlış deyimler kullanıyor ama halk ne dediğini anlıyor, sözlerinden mest oluyor.

«Çoktandır çok eziyet çektik. Kadınlarımızın çoğu, kocalarını ve evlâtlarını toprağa verdi. Kız ve erkek evlâtlarını kaybetmiş insanlarla karşılaşınca, beni neredeyse altında ezen ağır bir yük hissediyorum omuzlarımda...» Dinleyiciler ağlıyor, kadınlar feryat ediyor. «Ruhumuzsun, Humeyni, putperestlere haddini bildir, Humeyni.»

Humeyni, ilk önce geçmişten örnekler vererek monarşiyle hesaplaşıyor. Ardından güncel olaylara geliyor. Konuştuğu yumuşak başlılığı gidiyor ve sözleri sertleşip saldırıları artırıyor. «Bu hükümet (yani Bahtiyar'ın hükümeti) gayri meşrudur ve çekip git-

melidir» diyor. «Bu beyefendi, kendisi başbakan olmadan önce, bu iktidarın ve bu parlamentonun meşru olmadığını söylüyordu... Hükümeti ben kuracağım. Şimdiki hükümetin ağzına iki tokat atacağım. Ben kuracağım hükümeti halkın desteğiyle. Halkımız, bu görevi bana verecek...» Oradakiler bir ağızdan «Allah ekber, Humeyni rehber» diye bağırıyorlar.

«Bu beyefendi» diye sözlerini sürdürüyor Humeyni Bahtiyar'ı kastederek, «ne dostlarını, ne orduyu, ne Amerikalıları, ne de İngilizleri ciddiye alıyor... Bu beyefendi diyor ki, bir ülkede iki baş olmaz. Çok doğru, biz de aynı fikirdeyiz. Meşru hükümet kalıp gayrimeşru olanı gitmelidir, diyoruz biz de... Sen meşru değilsin. Bizim hükümetimiz halkın iradesi, Allah'ın hükmüyle kurulmuştur. Çekip gitmediğin takdirde Allah'ın inkâr edip, halkın iradesine karşı geliyorsun demektir.»

Sözlerinin sonunda Humeyni, orduya sesleniyor ve askerleri halkın saflarına çağırıyor. «İslâm dini günahtan, kendi halkınız yabancılardan daha iyidir sizin için» diyor. «Mükavemet etmeyin. Rivayetlere inanmayın, sizi asacağımıza inanmayın...»

Humeyni, Tahran'ın güneyindeki bir kız okuluna yerleştiriliyor. Gündüzleri saatlerce pencereye çıkıp bağırıp ağlayarak, yalvarıp yakararak penceresinin önünden geçen binlerce kişiye el sallıyor. Hasta çocuklar, kadınlar, erkekler, şifalı elleriyle bir dokunsun diye ona getiriliyor.

Humeyni'nin kaldığı Refah Okulu, politik olayların merkezi oluyor. Gelişinden üç gün sonra Humeyni, burjuvazi-liberal ve dini bütün bir politikacı olan Mehdi Bazargan'ı başbakan yapıyor. Bazargan, daha Musaddık devrinde bakanlık yapmıştı. 1953 darbesinden sonra da «nehzate azadi» (özgürlük hareketi) adında bir grup kurmuştu. Şah zamanında tutuklanmış ve yıllarca hapis yatmıştı.

Bazargan'ın başbakan yapılması, yurtdışında

memnunluk yarattı. Yurtiçinde ise bu konuda görüşler ayrılıyordu. Aşırı islâmcı kesim, bağınaz Humeyni çömezleri, Moskova yanlısı Tudeh Partisi ve bağımsız solun çeşitli kanatları düş kırıklığına uğramıştı. Bunlar, başbakanlık koltuğunda katışıksız bir devrimciyi, sınıf kavgası vermiş birini, alını açık bir anti-emperyalisti görmek istiyorlardı. Bazargan, hiç de böyle biri değildi. Başbakanlığa seçildikten sonra yapılan ilk mitingte, aşırı uçların isteklerini yerine getiremeyeceğini açıkça söylüyor: «Bir buldozer gibi her engeli aşıp kendine yol açan İmam Humeyni'nin tersine, ben asfaltlanmış yollarda rahat bir arabayla gezmeyi yeğlerim. Benim politikam, küçük adımlar politikasıdır.»

Bazargan'ın başbakanlığa getirilmesinin hemen ardından, resmi dairelerde çalışan memur ve hizmetliler, bir tek onu üstleri olarak kabul ettiklerini ve onun yönergelerine göre görevlerini yapacaklarını açıkladılar.

Böylelikle, mollaların ve Humeyni'nin rolünü bir yana bırakırsak, ülke iki hükümet tarafından yönetilmeye başlıyor. Bahtiyar, Humeyni'ye kutsal kent Gom'a gidip Papa'nın Vatikan'ı gibi ayrı bir devlet kurmasını öneriyor. Bazargan'la birlikte ortak bir program hazırlamaya, yeni seçimlerin yapılmasına razı olduğunu bildiriyor. Bahtiyar, işin işten geçtiğini, bir kenara itildiğini ve kimsenin sözlerini dinlemediğini fark ediyor. Elinde hiç bir kuzu yok.

Şimdi bütün gözler ordunun üzerine dikiliyor. Gerçi biraz dikkatli bakılınca ordunun içten içe çöktüğü görülüyor, subaylarla erlerin büyük bir kısmının gönlünün karşı tarafa kaydığı, bazı generallerin, Humeyni'nin yakın çevresindekilerle ilişki kurduğu biliniyor ama yine de her an bir darbe olabilir.

Bu yönden bakılınca, Humeyni'nin Bazargan'ı başbakanlığa getirmesinin akıllıca bir iş olduğu anlaşılıyor. Aşırı uçtan birini, hele de bağınaz bir mollayı başa geçirseydi, Amerikalılar darbe yapılması

için baskı yapacaklardı. Bazargan ılımlı biri, Ame- rikan düşmanı sayılmaz. Aksine, Birleşik Devletler'le olan «iyi ilişkilerin» sürdürülmesinden yana. Ayrıca Bazargan'la işbirliği yapan bir çok generalin de, onun başbakanlığa getirilmesinden sonra içi rahatlıyor.

Ondan sonraki günlerde orduda grevler olduğu konusunda söylentiler çoğalıyor. İsfahan kentinde harp okulu öğrencileri, garnizonlarındaki savaş uçak- larını dinamitlemeye kalkışmışlar. Bir çok kışlada Humeyni yanlılarıyla karşıları arasında çatışmalar çıkmış. Generallerin de birbirine güveni kalmıyor. Kimin kiminle buluşup anlaşacağını kimse bilmiyor.

9 Şubat akşamı Tahran yakınlarındaki Duşantepe hava üssünde Humeyni'nin yurda dönüşünün filmi gösterilecekti. Bir kaç yüz askeri öğrenci sinema salo- nunda toplanıyor. Beyaz perdede Humeyni görünür görünmez askerler «Allahu ekber, Humeyni rehber» diye bağıyorlar. Bunun üzerine, imparatorun hassa alayının aynı kışlada kalan bir birliği onlara saldırı- yor. Askerlerden biri olayları şöyle anlatıyor: «Üzeri- mize ateş açtılar. Bazılarımız yatakhanelere kaçtı ama oraya da ateş açtılar. Kimse böyle bir saldırı bek- lemiyordu. Işıkları söndürdük. Sivil halktan bir kaç kişi, kurşun seslerini duymuş ve kışlanın önünde top- lanmıştı. Silâh deposunun nöbetçileri de aramızday- dı. Öğrencilerden bir «Depodan silâh alalım» dedi. Depo açıldı. Herkes istediği silâhı aldı. Bazıları çatıya çıktı, bazıları ise yatakhanelere dönüp ateşe karşılık verdi. Kısa bir süre içinde kışla savaş alanına döndü. Dışarıdaki sivillerin sayısı gittikçe artıyordu. Bir ka- çımız duvardan tırmanarak dışarıya çıktı ve sivil hal- ka olanları anlattı...» Aynı gece Duşantepe'deki si- lâhlı çatışma Tahran'da duyuluyor ve çoğunluğu gençler olmak üzere binlerce kişi kışlanın yolunu tu- tuyor. Bir askeri birlik, kışlanın önünde toplananları, üzerlerine su sıkarak ve göz yaşartıcı bomba atarak dağıtmağa çalışıyor. Ama amacına ulaşmadan çekip

gitmek zorunda kalıyor. Sabaha karşı, dıştan sivil halkın, içten de askeri öğrencilerin bastırmasıyla kışlaların kapıları açılıyor. Binlerce kişi, akın akın kışlaya girip silâh deposuna gidiyor ve bulabildiğini kapıyor. Elinde iki G-3 tüfeği olan on yaşlarında bir çocuk görüyorum. Taşımakta zorluk çekiyor. Ne yapacağını soruyorum onlara. «Ağabeylerim için» diyor.

9 Şubat gününün tarihsel bir anlamı var. Yedi yıl önce bu gün, yeni kurulan gerilla örgütü Halkın Fedaileri, ülkenin kuzeyindeki Siyahkal köyünde bir jandarma karakolunu basıp silâhlarını almıştı. O gündən beri 9 Şubat, Şah'a karşı silâhlı kavganın başlangıcı olarak anılır. Duşantepe'deki çatışmanın da aynı güne denk gelmesi, bu işte Halkın Fedaileri'nin parmağı olabileceğini göstermektedir.

10 Şubat günü sabah erken saatlerde Tahran sokakları hiç alışılmadık bir görüntü arz etmektedir. Başlarına beyaz veya kırmızı bir bez bağlamış adamlar, kamyonlarla, özel arabalarla ve motosikletlerle bağıra çağırarak, korna çalarak sokaklarda dolaşmakta ve ellerindeki silahları havaya kaldırıp göstererek halkı kışlalara, askeri üslere çağırıyor. Tüm kent bir savaş alanına benziyor. Sokak ortalarına barikatlar kurulmuş. Yaralıları hastaneye taşıyan ambulansların sirenleri havayı daha da gerginleştiriyor. Kimse ne olup bittiğini tam olarak bilmiyor. Sokaklarda asker yok denecek kadar az, polis ise hiç yok.

Sokaklarda durum böyleyken Bahtiyar, daha halle ödün vererek politik çözüm bulmaya çalışıyor. «Partisiz demokrasi olmaz» diyor. «Hükümetimize karşı olanlar, dogmatik, orta çağdan kalma görüşlere inanmaktadır. Ben, Bazargan'la bir masaya oturup birlikte bir çözüm aramaya razıyım. Ama islâm cumhuriyetinin kurulması hakkında tartışmaya oturmam. Bazargan'ın bakanlarını, bakanlıklara girmeye kalkarlarsa tutuklayacağım. Bir diktatörlüğün kaldırılıp yerine bir başkasının kurulmasına göz yummayacağım...»

Anlaşılan Bahtiyar, bu sözleri söylerken kentte olup bitenleri görmüyordu.

Ordu da için için kanyor. Genelkurmay Başkanı General Karabağı'yle Hava Kuvvetleri Komutanı Rabii'nin telefon görüşmesi, durumun karışıklığını açıkça gözler önüne seriyor. Karabağı bu görüşmeyi şöyle anlatıyor: «General Rabii'ye hava kuvvetlerinin durumunu sordum. 'Bir kaç öğrenci silâhlarıyla kışlanın çatısına çıkmış, önemli bir şey değil' dedi. 'Niye silâhlanmışlar' diye sordum. 'Humeyni'nin filmi gösterilirken bir anlaşmazlık çıkmış. Önce imparatorun hassa alayı ateş açmış. Bunun üzerine de öğrenciler kendilerini savunmak için silâhlara sarılmışlar' dedi. 'Ama duyduğuma göre sabaha kadar karşılıklı ateş edilmiş' diye karşılık verdim. 'Evet' dedi. 'Gerçekten bir kaç el kurşun sikildi'. 'Peki, sivillerin eline nasıl geçiyor silâhlar?' diye sordum öfkemi tutamıyarak. 'İçeri girip bir kaç tane almışlar' dedi büyük bir rahatlıkla, ve ardından da sözlerine ekledi: 'Ama önemli bir şey değil!'

Daha sonra Rabii, mahkeme önünde çok önceden Humeyni'nin tarafına geçtiğini ve bu yüzden Bahtiyar'la Karabağı'nin emirlerini yerine getirmediğini açıklayacaktı.

11 Şubat öğlenine kadar çoğunluğu Halkın Fedailer ve Halkın Mücahitleri olmak üzere binlerce sivil silâhlanmıştı. Başka kaynaklardan da silâh sağlanmış olmalı. Söylentilere göre, bazı camilerden halka silâh dağıtılmış.

Öğlen saat 12 de radyoda Genel Kurmaylığın bir bildirisi okunuyor ve sokağa çıkma yasağının 16.30' da başladığı bildiriliyor. Saat 14'ten sonra sokaklarda hoparlörü arabalar dolaşüyor ve içinde oturan mollalar halka, eve gidip sokağa çıkmamasını söylüyor. Humeyni'ye bir komplo hazırlanmış sözde. Ama kimse eve gitmek istemiyor. Sokaklar insan dolu. Bazı silâhlı siviller barikat kurmağa başlıyor, etraftan

yardıma gelen oluyor. Mağazalar bile kapanmıyor. Bu itiş kakış arasında büyük bir gönül rahatlığıyla mallarını satmaya çalışan sokak satıcılarına şaşmamak elde değil. Silâh atılırken bile rahatlarını bozmuyorlar. Ortalık karmakarışık. «Kahrolsun Bahtiyar» ve «Begu marg bar Şah» seslerine «Bademlerim, Şam fıstıklarım çok ucuz» sesleri karışıyor. Hatta satıcının biri «Portakalların Müslümanı burada» diye bağıyor.

Saat 17 oluyor. Herkes, korkuyla karışık bir sevinç içinde, başkalarına cesaret vermeye çalışıyor, birbirine destek oluyor. Ne bir asker var ortalıkta, ne de eve gidin diyen.

19.30'a doğru Humeyni'nin ağzından halkı, eve gitmeyip direnmeye çağıran bir bildiri dağıtılıyor.

Akşama doğru bir çok polis karakoluna saldırılar oluyor. Polislerin çoğu zaten kaçmış, kaçmıyanlar da hemen teslim oluyor. Dosyalar ve demirbaş eşyalar ateşe veriliyor, silâhlar paylaşılıyor ve bina yakılıyor. Polis, çoktan pes demiş.

Hava kararırken barikatlarda ateş yakılıyor ve polislerin demirbaş eşyaları soğuğa karşı çok işe yarıyor. Her kavşakta ateşin etrafına toplaşıp ısınan insanlar görülüyor. Sokaklarda araba yok gibi. Uzaklardan bazı bazı silâh sesleri geliyor. Çevredeki evlerden yemek ve sıcak içecekler getiriliyor. Devrim şarkıları söyleyip önümüzdeki günlerde neler olacağını tartışıyoruz. İkide bir, biri gelip yeni haberler, söylentileri getiriyor. Sabaha kadar sürüyor bu. Bütün gece Tahran'da gözünü kırpan olmamıştır sanırım. Yılların birikimi bu gece boşalıyor. Her dakikanın tadını çıkarıyoruz.

Öğleden sonra Ulusal Güvenlik Konseyi toplanmıştı. Subayların verdiği raporlardan, Şah rejiminin son saatlerinin yaşandığı anlaşılıyordu. Yolun sonu gözük müştü artık.

Bahtiyar, «artık sabrım tükendi» deyip sıkıyöne-

timin uygulanmasını, toplantıların dağıtılmasını ve elebaşılardan yakalanmasını emrediyor. Ve Gizli İstihbaratın Şefi General Mukaddem'e dönerek «General, planımızı uygulamanın zamanı geldi artık. Başlama emrini verin» diyor. Bu plan, ana silâh deposunun havaya uçurulmasını kapsıyor.

Halk, daha hava aydınlanmadan silâh depolarına koşuyor. Sabah altıda Bahtiyar, aynı emri bir kez daha veriyor ama bitiş düdüğünden az önce böylesine tehlikeli bir işe yarıyan yok. Herkes, kendi kellesini kurtarma derdinde. 12 Şubat günü saat sekize doğru halk depoyu ele geçiriyor. Herkes taşıyabildiği kadarını alıyor. Makineli tüfek, cephane, el bombası, top, tanksavar... Ağır silâhlar, askeri araçlara yüklenip götürülüyor. Tank bile kalmıyor. Halktan tarafa geçen askerler, tankları yürütüyor, halk tankların ve diğer araçların üstüne tırmanıp konvoylar halinde sokaklardan geçiyorlar. Yoldan geçenler alkış tutuyor. Sanki ordu savaştan dönüyor da halk yengiyi kutluyor. Ben ve arkadaşlarım da payımıza düşeni alıyoruz. Yepyeni G-3 tüfekleri, Colt ve yeteri kadar cephane.

Halkın silâhlanması, askeri darbeyi önlemek bakımından çok önemli.

Şu son günlerde olanlar, mollaların pek hoşuna gitmiyor. Bunun bir nedeni, bu olaylarda insiyatifin solcuların elinde olması. Herkes gayet iyi biliyor ki, halkı direnmeye mollalar değil, solcular çağırdı. Onların sayesinde askeri üsler ve silah depoları ele geçirildi. İkinci bir nedenle, solcuların ve Halkın Mücahitleri'nin eline çok sayıda silâh geçmiş olması. Humeyni, pazarlıkla ve yıpratma taktiğiyle orduyu ve hükümeti önünde diz çöktürtmek istiyordu. Solcular, ve en başta Halkın Fedailerini ve Halkın Mücahitlerini, onun planını bozmuşlardı.

Ordu da böyle olayları hesaba katmamış, Bazar-gan'la yapılan görüşmelerin sonucunu bekliyordu. 12

Şubat sabahı saat 10.30'da askerler, durumu görüşmek üzere toplanıyorlar. Raporları, öylesine iç karartıcı ki, orada bulunan 27 general oy birliğiyle Genel Kurmay Başkanı'nın teslim olma önerisini kabul ediyor.

Saat 13'de Tahran radyosu programına ara verip İran silâhlı kuvvetleri üst konseyinin açıklamasını okuyor. Ordu, tarafsız davranıp kışlalara geri çekilecekmiş.

Bu haber üzerine herkes rahat bir nefes alıyor. Darbe tehlikesi ve böylelikle zafer sevincini bulandıran, herkesin kemiklerine kadar işlemiş olan korku, yok olmuştu.

Ordunun tarafsızlığını duyurmasıyla Bahtiyar'ın tek silâhı elinden alınmıştı. Elinde artık hiç bir kozu kalmamıştı. Toz olmaktan başka çaresi yoktu. Saat 14.15'de telâş içinde başbakanlık makamından ayrılıyor. Sekreteri arkasından bağırıp ne zaman geri döneceğini soruyor. «Bilmiyorum. Ama mutlaka geri geleceğim» diyor. Siyah resmi arabasına binip, helikopterin durduğu yere varıyor. Nereye gittiğini söylemeden binip gidiyor. Ancak bir kaç ay sonra Paris'e kaçtığı anlaşılacaktı. Kaçmasından on dakika sonra makam odası basılıyor. «Fırtına kuşu» uçup gitmiş. Yemeği masasının üzerinde öylece duruyor.

Şah, ordu ve hükümet, alt edilmişti. Geriye kalan iş çocuk oyuncuğuydu, eğlencelikti. Herkes, ilgi çekici bir şeyler bulacağını umduğu yerlere koşuyordu. Halk, polis karakollarına, emniyet müdürlüğüne, kışlalara, silâh depolarına, parlamentoya, senatoya, hapishanelere, Şah'ın malikânesine ve imparatorluk ailesinin köşklerine istediği gibi girip çıkıyor, gönlünce yağmalyordu.

Ben Evin hapishanesine gitmeye karar veriyorum. Bu adı korkuyla anılan hapishane, Şah'ın otoritesinin ve gücünün kaynağıydı. Son yirmi beş yılda burada binlerce ölüm cezası infaz edilmişti. Onbinlerce za-

vallı, yaşamının bir çok yılını burada geçirmişti. İşkence edilip aşağılanmışlardı. Yurtdışındayken, bu hapishane ve buradaki işkence ve soruşturma yöntemleri hakkında çok şeyler duymuştum. Bir kez de kendi gözlerimle görmek istiyordum.

Hapishane, Tahran'ın kuzeybatısındaki bir vadi içinde, doğal güzellikleriyle tanınmış Darake köyüne giden dar bir yolun ötesindeydi.

Eskiden sık sık ailecek Darake köyüne giderdik. Geniş, yer yer derin, suyu berrak ve serin bir ırmak, dağların arasından kıvrıla kıvrıla vadiye akardı. Ağaçların altında gölgelik bir yer bulur, kilimlerimizi serer, karpuz ve içecekleri soğusun diye suya sokardık. Çocuklar soyunup suya girerdi. Büyük bir kayaya tutunup kendimizi suyun akıntısına verirdik.

Evin hapishanesi sonradan yapılmıştı Yoldan bakılınca modern yapılarıyla bir tatil köyüne benziyordu.

Evin'e giden yol çok kalabalık. Arabayla geçmeğe olanak yok. Ancak iki saat sonra varabiliyoruz ama iş işten geçmiş, halk çoktan içeri girmişti. Bir kaç elleri silâhsız polis ve er, şaşkın şaşkın ortalıkta duruyordu. Hatta bazıları turist rehberliği yapıyor, ziyaretçilere bilgi veriyorlardı. Tutuklu filân kalmamış. İlk içeri girenler, yalnızca iki kişiyi bulmuşlar. İkisi de, biri yabancı uyruklu, biri İranlı, bir yabancı devlete casusluktan uzun hapis cezalarına çarptırılmışlar.

Ana yapının önünde durup önce yerimi saptamaya çalışıyorum. Birden kulağıma imdat diye bağırarak bir kadın sesi geliyor. Sesin geldiği yana koşuyorum. Kırk yaşlarında bir kadın, üst kısmı parmaklıklıklı bir demir kapının ardındaki orta boyda bir odaya kapanmış, otuza yakın adam da kapıyı açıp içeri girmeye çalışıyor. Bir yandan da SAVAK ajanı, devrim düşmanı, orospu diye kadını azarlıyorlar. Kadının korkudan benzi atmış, yardım istiyor. Bu sırada eşiy-

le birlikte tanınmış avukat geliyor. İçerideki kadını tanıyorlar. Evin'de vurulan bir tutuklunun annesiymiş meğer ve burada oğlunun dosyalarını arıyormuş. O da avukatı görür görmez tanıyor. Avukat halkı yatıştırıyor. İki silâhlı, kalabalığı geriye itiyor. Kadın kapıyı açıp bizi içeriye bırakıyor. Gerçekten de oda tutukluların dosyalarıyla dolu. Ama bu itiş kakışta, bu eline geçen her şeyi kırıp döken kalabalıktan nasıl kurtaracağız dosyaları? İran'da tek güvenceli yer, Humeyni'nin geçici hükümetini kurduğu Refah okulu. Hemen bir kaç yardımcı daha ve dosyaları Refah okuluna götürecek bir ambulans bulunuyor.

Evrak dairesinin ardında, içinde çeşitli ev eşyaları, değerli halılar, gümüş çatal bıçak ve kitaplar, okul karneleri, ehliyetler, kimlik kartları, fotoğraf gibi basılan evlerde el konulan suç delillerinin bulunduğu büyükçe bir salon var.

Dışarıya çıkıp hapishanenin iç kısmına giden bir koridora sapıyorum. Tek kişilik hücrelerin bulunduğu bazı bölümler, otomatik kapılarla birbirinden ayrılmışlar. Bu kapıların hepsi açık, yalnız bir tanesi her nedense, bir sürü insan geçtikten sonra artlarından kapanmış. Saatlerdir dışarı çıkamıyorlar. Dışarıdakiler, büyük kırışlarla kapıyı kırmağa çalışıyorlar ama kapı bana mısın demiyor. Sonunda bir matkap bulunuyor, kapıda bir delik açılıp içeridekiler teker teker dışarı çıkartılıyor.

Koridorlarda, arkadaş ve akrabalarına hücrelerini göstermek isteyen eski tutuklulara rastlıyorum. Mutfakta pilav ve sebze dolu karavanalar duruyor. Demek ki tutuklular hiç beklenmedik bir anda kurtarılmış ve nöbetçiler her şeyi olduğu gibi bırakıp kaçmış. Bazıları, saklı gizli yerlerde daha tutuklu olabileceğini ileri sürerek gizli kapı, geçit arıyorlar. Yapılar ve birbirine açılan koridorlar, sonu gelmeyen bir labirent gibi. İki kişi, bodrumdan haykırımlar; ağlamalar duyduklarını iddia ediyor ama bodruma

giriş yok. Eski bir tutuklu, bizi işkence odasına götürüyor. Tutukluluğu sırasında bir çok kez bağlı gözlerle bu odaya getirildiğini anlatıyor. «Her kezinde adımlarımı saydım ve ne zaman sola, ne zaman sağa saptığımıza dikkat ettim» diyor.

İşkence odası boş gibi. Yalnızca odanın ortasında bir metre yüksekliğinde ve tahminen 1,5x1 metre büyüklüğünde bir mermer masa var. Sol köşede tavadan, uçları kayışlı iki zincir sarkıyor. Tutuklu bize, ayaklarından bu kayışlara bağlandığını, baş aşağı asılarak kamçıldığını ve vücudunun her yanında sigara söndürüldüğünü anlatıyor.

Bu odada daha fazla duramıyorum. Aynı koridordan geri dönüp müzeye benzer bir odaya giriyorum. Odada sergilenenler, gizli politik örgütlerin etkinlikleri hakkında bir fikir verecek biçimde düzenlenmiş El yapısı silâhlar ve el bombaları, kitaplar, karnına patlayıcı madde saklanmış bir bebek vb. Eylemlerin zamanı ve yeri, yakalananların kimlikleri de belirtilmiş. Çoğunun fotoğrafı bile var.

Gördüklerim beni bayığı üzüyor. Şah rejimi, iktidarda kalabilmek için yerli yersiz şiddete başvurmuştu. Kim bilir kaç kişi gençliğini burada harcadı, kim bilir kaç kişi bu duvarların ardında işkence görüp kurşuna dizildi? Dışarıdakilerden kim bu insanların kaderini biliyor, kim gece gündüz çektiklerini anlayabiliyor? Artık sona erecek mi bunlar, Humeyni'nin söz verdiği gibi kalkacak mı ileride işkence, hapis, ölüm cezası?

Bu arada tüm oda ve koridorlar insanla dolmuştu. Bahçede de yüzlerce meraklı toplanmıştı. Ellerine geçeni yakıp yıkmak istiyorlardı. Silâhlı siviller yağmaya zar zor engel olabiliyorlar. Yerlerde paramparça olmuş dosyalar ve fotoğraflar! Herkes, kitap, silâh, yiyecek, gereç, ne bulursa götürmek istiyor. Yemekhanenin önünde büyük bir kalabalık toplanmış, içeriye girmeye çalışıyor. Üç silâhlı adam onlara engel

olmaya çalışıyor. Şivesinden Azerbeycanlı olduğu anlaşılan iri yarı biri elini uzatıp «Hiç olmazsa bir kutu komposto veya bir paket bisküvi ver. Bir kutu komposto bile alamadıktan sonra niye yaptık biz bu devrimi?» diyordu. Hapishanede göreceğimi görmüştüm. Dışarıya çıkınca, kanatlarını gererek bahçenin üzerinde dolaşan bir kapıcı kuş görüyorum. Birden biri bağıyor: «Vurun şu kartalı. Amerika'nın simgesidir o.» Bir kaç kişi havaya ateş ediyor ama kuş uçup gidiyor. «Kahrolsun Amerika» diye bağıyor kalabalık.

O gün akşama kadar İran'daki tüm hapishaneler ele geçirilip aralarında caniler de olmak üzere bütün tutuklular serbest bırakılıyor. 12 Şubat günü İran'ın tarihinde ilk kez hapishaneler boş kalıyor. Bir tek, eski SAVAK şefi Nasiri ve başbakan Hüveyda gibi Şah'ın yakın adamları, Refah okulunda tutuklu bulunuyorlar.

Saat 17.45'de Tahran radyosu yayınına ara veriyor. Bir kaç dakika sonra «Dikkat, dikkat, burası Tahran radyosu, devrimin sesi» diyor heyecanlı bir ses. Radyo ve televizyonda çalışan ilericiler, 99 günlük bir grevin sonunda bugün, dışarıdan gelenlerin yardımıyla kurumu, beş saat süren bir silâhli çatışmadan sonra, ellerine geçirmişler. Böylelikle Şah'ın en son kalesi de ele geçmişti. Saat 19'a doğru televizyon yeniden yayına başlıyor. Ulusal marş çalarken ekranda pençelerinde birer gül tutan iki aslan görünüyor. Spiker, halkı kutlayıp devrimin kurbanları için bir dakikalık saygı duruşuna çağırıyor. Ardından, muhalefetteki politikacılar birer birer çıkıp halka mutluluklar diliyorlar.

2500 yıllık İran monarşisi, bu akşam sona eriyor. Şah rejimi, derme çatma bir kulübe gibi yıkılıyor. Mutlu bir geleceğe bakıyoruz. Halkın kendine güveni artıyor. Kıvanç duyuyor utkusundan. Ölenlerin sayısı, diğer devrimlerle karşılaştırılırsa, çok az. Maddi zarar ziyan da yok denecek kadar az. Halk, devrimin

önderleriyle omuz omuza çalışmaya, gerekirse haklarından ve imtiyazlarından vazgeçmeye hazır. Şimdi bu kapitali, ülkenin çabuk gelişmesi yolunda kullanmak ve devrimin amaçlarını — özgürlük, demokrasi, bağımsızlık — gerçekleştirmek, politikacıların ve sorumluların elinde.

Son günlerin olayları, halkın solculara ve de özellikle Halkın Fedaileri ile Mücahitleri'ne olan sempatisini arttırmış, bu örgütleri güçlendirmişti. Yalnız gençlerden değil, diğer halk kesimlerinden de bu örgütlerin çalışmalarına katılanlar çoğalmıştı. Devrimin silâhlı nöbetçileri diye pek seviliyorlardı. Devrimin başarıya ulaşmasında onların payının büyük olduğunu herkes biliyordu.

Özgürlük Baharı

Önümüzdeki günler ve haftalar, zaferin verdiği bir mutluluk içinde geçiyor. Herkes, düş ve isteklerinin gerçekleşeceği umuduyla baharın tadını çıkarıyor.

Bu mutluluğun yanı sıra, Şah rejiminin koda-manlarına yapılanlar beni tedirgin ediyordu. Komşu ve tanıdık çevrelerinde bir sivil ajan, bir hapisane bekçisi, bir işkenceci veya başkaldıranlara ateş açan bir polis tanıyan herkes, hâkim ve cellât rolü oynamaya kalkıyordu. Hiç de az değildi «halkın adale-tine» kurban olanların sayısı. Bu insanlar, kısmen vahşi bir şekilde öldürüldüler.

Evin'de rastlamış olduğum avukat, bana şu öyküyü anlattı: «13 Şubat günü sabah onda Nacafabat kasabasından bana telefon edildi. Kasabanın eşrafından Hacı Ağa telefonda idi. Hacı Ağa'yla, yaklaşık olarak üç ay önce, İran Avukatlar Derneği'nin görevlisi olarak bir kaç meslektaşımın kasaba halkından bazılarının SAVAK ve polis hakkındaki şikayetlerini incelemek üzere Nacafabat'a gönderildiğimde, tanışmıştım. İncelemelerimiz, Tahiri adındaki bir SAVAK memurunun ve İskenderi adındaki bir polis şefinin bazı muhalefetçileri öldürüp evlerini ateşe verdiği ortaya çıkarmıştı. Hacı Ağa bana telefonda, bu iki adamın isyancıların eline geçtiğini bildirdi. Bütün halk toplanmış. Ona da benim görüşümü alma

görevi verilmiş. Bu iki adamla ne yapmaları gerektiğini soruyordu bana. Çok şaşırmıştım, nasıl bir yanıt vereceğimi bilemiyordum. Beni iki saat sonra yine aramasını söyledim. Onların yerinde ben olsaydım ne yapardım acaba? Duygularım çok çelişkiliydi. Kadın erkek, çoluk çocuk dememiş, ellerine geçeni öldürmüşler, evlerini de yakmışlar... Ve kaderin oyununa bakın ki, şimdi de bu iki namussuz, öldürdüklerinin yakınlarının eline geçmişlerdi. Her özerk mahkeme, ikisini de ölüm cezasına çarptırırdı. Oç almak isteyenlerin duygularını çok iyi anlıyordum ama bir avukat olarak buna göz yumamazdım. Ben böyle kara kara düşünürken telefon bir kez daha çaldı. Hacı Ağa'ydı. «Hiç kafanızı yormayın» dedi. «Mesele halloldu. Adalet yerini buldu.»

İran'ın kuzeyindeki Raşt kentinde, 12 Şubat günü, aralarında şefleri de olmak üzere, altı SAVAK memuru halk tarafından paramparça edildi. Neredeyse her kasabada, her köyde aynı olaylar oluyordu.

Belki de belleğimden hiç silinmeyecek böyle bir olaya ben de tanık oluyorum. Otuz yaşlarında bir adam, gözlerimin önünde evinden alınıp çeke çeke sokağa çıkarılıyor, ağzından ve burnundan kan gelinceye kadar bir güzel dövülüyor. Birisi bir bıçak çekip bir kaç kez karnına batırıyor. Adam yere düşüyor, çevresindekiler başını tekmelemeye başlıyor. Ne bakabiliyorum ne de korkudan bir şey de söyleyebiliyorum. «O da SAVAK ajanı» dese biri, isim bitik. Uzaklaşıyorum oradan. Daha sonra, adamın karnının yarıldığını ve canlı canlı bağırsaklarının alındığını duyuyorum. Bu anlatılanların gerçek mi, yoksa bir hayal ürünü mü olduklarını bilemiyorum ama benim gözümün önünde olanlar da az sayılmaz.

Humeyni ve çevresindekiler, böyle olaylara göz yummakla kalmayıp halkı teşvik de ediyorlar. Hatta mollalar da aynı şeyi yapıyorlar, hem de devlet düzeyinde.

15 Şubat akşamı eski SAVAK şefi General Nasiri ve dört general, İran televizyonunda Humeyni'nin bir danışmanı tarafından sorguya çekiliyor. Nasiri'nin başı sarılı, yüzü gözü dağıtılmış, Anlaşılan iyice bir dövülmüş. Konuşma şöyle cereyan ediyor:

Sabiti hakkında neler biliyorsunuz? (Sabiti, SAVAK'ta yüksek bir makam sahibiydi.)

Nasiri: Duyduğuma göre Tahran'dan ayrılmış. SAVAK'ın aylık giderleri ne kadardı?

Nasiri: Tam olarak bilmiyorum ama evraklardan belli olur.

Her şeyi inkâr ediyorsunuz. SAVAK'taki göreviniz neydi?

Nasiri: Ben örgütün başıydım. İdari işlere bakıyordum.

Şah'la ne kadar sık görüşüyordunuz?

Nasiri: Haftada iki kez.

Emirlerinizi Şah'tan mı alıyordunuz yoksa Şah'ın dışında size emir veren başka biri de var mıydı?

Nasiri: Hayır, ben kimseden emir almıyor, sadece hükümetin bana verdiği görevi yasalara göre yapıyordum.

Hapishane müdürleri, sorgu hâkimleri ve sizin memurlarınız, size işkenceler hakkında bilgi vermiyorlar mıydı?

Nasiri: Bana rapor veriyorlardı ama bu raporlarda işkence sözü geçmiyordu.

Yani işkence yapılmıyordu mu demek istiyorsunuz? Bari şimdi doğruyu söyleyin!

Nasiri: Doğruyu söylüyorum.

Aylığınız ne kadardı?

Nasiri: 12 000 tümen.

Yan ödenti alıyor muydunuz?

Nasiri: Evet, yaklaşık olarak 12 000 tümen.

Başka geliriniz yok muydu?

Nasiri: Vardı. Pehlevi Vakfı'nın bana verdiği bir kaç arsam vardı.

Yurtdışına kaçırdıklarına ne dersiniz?

Nasiri: Yurtdışına hiç para kaçırmadım.

Evli misiniz?

Nasiri: Evet, evliyim ve iki çocuğum var.

İslâm dini nedir, bilir misiniz?

Nasiri: Evet, ben iman sahibi bir müslümanım.

SAVAK'ta kaç kişi çalışıyordu?

Nasiri: Resmî olarak iki bin.

Gayri resmî?

Nasiri: Bilmiyorum.

Gom'daki tuz gölü hakkında neler biliyorsunuz? (Söylentilere göre pek çok tutuklu uçaktan Gom'daki tuz gölüne atılmış.)

Nasiri: Bir tek, Gom yakınlarında bir tuz gölü olduğunu biliyorum. Bu konuda başka bir şey bilmiyorum.

Ertesi gün radyodan Nasiri'nin ve dört generalin, yeni kurulan bir islâm mahkemesi tarafından ölüme mahkûm edildiklerini ve kurşuna dizildiklerini öğreniyoruz. Kararı Humeyni de imzalamış. Gazete haberlerine göre Şah tarafından kurşuna dizilen bazı tutukluların yakınları da cezanın infazında oradaymışlar. İdam cezaları, özellikle solcu ve aşırı uçtaki örgütler tarafından sevinçle karşılanıyor. Halkın Mücahitleri, Humeyni'ye şunları yazıyor: «Halkın Mücahitleri ve devrimin evlâtları olarak, düşük rejimi: dört canisinin yargılanmasını ve cezalandırılmasını mutlulukla izledik. Sizi ve İran halkını, bu cesur davranışınızdan ötürü... candan kutlarız.» Mektubun sonunda Mücahitler «ülkemizde devrim düşmanları olduğu müddetçe bu gibi işlemlerin sürdürülmesini» istiyorlar.

İdamların alelacele infazına neden olarak, Nasiri'nin televizyonda şifreli sözler kullanması ve Faşlarıyla bir takım işaretler vermesi gösteriliyor. Nasi-

ri, devrim düşmanlarına askeri darbe yapın diye işareti veriyormuş sözde. Bu saçmalığın daniskası tabii, çünkü eski rejimin sözü geçer adamları ya yurtdışına kaçmışlardı, ya da hapisanedeydiler. Ayrıca ordunun bir darbe yapacak hali yoktu. Öyle de, niye bu caniler mahkeme önüne çıkarılmıyor, niye önemli bilgiler verebilecek bu adamlar sorgusuz sualsiz kurşuna diziliyor? Bu soruya bir yanıt bulmak zor gibi gözüküyorsa da, zamanla iş aydınlığa kavuşuyor. Devrimcilik taslayan ve önemli makamlara yerleşen bazı kimseler, suçluların mahkeme önünde bütün bildiklerini anlatıp kendilerini ele vermelerinden korkuyordu.

Idamlar, daha sonraki günlerde de sürdürülüyor. Bu arada Halkalı adında kısa boylu, şişman, göbekli, kalın gözlüklü bir mollanın adı sık sık duyuluyor. Halkalı, islâm devrim mahkemesinin başkanı. Halk arasında Halkalı'nın, bir kaç yıl hapis yattığı söylentisi ağızdan ağıza doluyor. Siyasal bir suçtan değil de, kedi boğmaktan yatmış. Bu doğru mu, yanlış mı bilemiyorum. Ama şurası doğru ki, Halkalı yargıçlık görevini büyük bir zevkle yapıyor, fırsatını buldukça idam cezası veriyor ve verdiği cezayı çoğu kez hemen mahkeme salonunda, kendi elleriyle infaz ediyordu.

Linc olaylarına ve geçici islâm mahkemelerine hiç bir tepki göstermememiz, ne kadar dar bir dünya görüşüne sahip olduğumuzu kanıtıyor. Diğer ülkelerdeki örneklerinden, geçici diye kurulan tüm mahkemelerin zamanla kurumlaştırılıp iktidarın bir başlı aracı haline geldiklerini biliyorduk, ama yine de sesimizi çıkarmıyorduk. Burjuvazi-liberalier bile ağızlarını açıp bir tek söz söylemediler.

Bir yoldaşımla bu konuda tartışıyoruz. «Halkalı gibi adamlar kaderimizi belirlerse neler gelmez başımıza ileride?» diyorum. «Bir insan, kim olursa olsun, suç, delil, kanıt gerektirmeyecek kadar apaçık or-

tada olsun, duruşmasız, yasalar çiğnenerek ölüm cezasına çarptırılmaz ki!»

«Senin bu yaptığına liberallik denir» diyor yoldaşım. «Devrim çocuk oyunu değildir. Devrimin yasalarını pratik belirler. Halkımız boşuna mı bu kadar kurban verdi? Bu canilerin hayatta kalmalarına nasıl göz yumarlar? Bunlar, cani ve karşı-devrimci, bundan hiç kuşkun olmasın. Halkımız da biliyor bunu ve bu konuda aydınlatılmaya gerekleri yok.»

«Halkımızın her şeyi bu kadar bildiğine pek inanasım gelmiyor» diyorum biraz sakınarak. «Geçen ay bir yürüyüşte «Allah bir, parti bir önder bir» diye bağırarak ellerinde bıçak ve zincirlerle üzerimize yürüyen delikanlıları unuttun mu? Özgürlük ve adalet için yaşamını tehlikeye sokan bir insanın, yasaların çiğnenemeyeceğini ve bu yasaların herkes için geçerli olduğunu bilmesi gerekir. Suçluluk, suçsuzluk kavramları, herkesin öznel yargı gücüne bırakılmaz.»

«Liberal savlara eğilimin olduğunu çoktan beri biliyordum zaten» diyor yoldaşım gülümseyerek. «Herkes için geçerli yasalar, genel haklar, bütün bunlar bir göz boyamaca. Gerçekle ilgisi yok bunların. Hukuk ve yasalar, bir sınıfın çıkar ve imtiyazlarını genel toplumsal kurallar kılıfına büründürmekten başka bir işe yaramazlar. Avrupa liberalizminin göz boyamacası bunlar hep. Sonucu ortada: Kapitalizm. Senin bari çok iyi bilmen gerekir bunları.»

Bu savları ilk kez duyuyor değilim. Tartışmayı orada kesiyorum. «Belki de hakkı var» diye düşünüyorum eve giderken. «Benim düşünce ve kuşkularım yerindeyse, devrimden vazgeçmekten başka çare kalmıyor demektir.»

Güneş batmak üzere. Akşam karanlığı yavaş yavaş kentin üzerine çöküyor. Bahara kokuyor hava, adamın ağzında korku tadı bırakan bir özgürlük baharına.

Karım Nesrin, maceralı bir yolculuktan sonra

Tahran'a gelmişti. Bu akşam Tahran'ın en lüks otellerinden birinde bir düğüne çağrılıyız. En sonunda takım elbisemi giyme fırsatı çıkmıştı. Çoktan beri bir İran düğününe gitmemiştim. Akşamı dört gözle bekliyordum. Otelin girişinde iki üniformalı kapıcı davetiyelerimizi kontrol ediyor. Paltolarımızı vestiyere bırakıyoruz. Herkes birbirine çok kibar ve resmî davranıyor. Sanki Hamburg'da, Dört Mevsim Oteli'ndeyiz. Büyük bir salona giriyoruz. İki yüz kadar konuk, fraklı ve son moda giysili erkekler, dekolte, uzun tuvaletli kadınlar, ortalıkta dikiliyor, bazıları devinimlerini orkestranın çaldığı Avrupa'dan gelme en son melodilere uydurmaya çalışarak dans ediyor. Bir kısmı beceriyor da. Salonun sağındaki soğuk büfede, tepsiler içinde İtalyan salami, Alman usulü ciğer ezmesi, Fransız jambonu, istakoz kokteyli gibi şeyler duruyor. Dünyanın her yerinden yiyecekler var. İran havyanı da eksik değil. Almanya'da öğrenciliğim sırasında tanıştığım bir kaç arkadaşta rastlıyorum. Öğrenimlerini bitirdikten sonra İran'a dönüp buraya yerleşmişler. Varlık sahibi oldukları davranışlarından belli. Gelinin kardeşi, benim bu eski tanıdıklardan biri. Viski ister misin, diye soruyor bana. «Sorulacak soru mu bu da?» diyorum ama, bir taraftan da burada açık seçik alkollü içki içilmesine de şaşmıyorum değil. Bir sürü içki satan dükkan kırılıp döküldükten sonra lokanta ve otellerde de uluorta içki verilemiyor. Arayınca bulunuyor ama ona göre de pahalı.

Bu salondaki insanlar kapı önünde olanlardan habersizmiş gibi geliyor bana. Buraya bir tek çağrılılar girebiliyor. Tanıdıklarımın biri, bana evini ve evine aldığı eşyaları anlatıyor. Bu vesileyle bir Fransız bahçe mimarına 200 000 tümen (yaklaşık olarak 30 milyon lira) karşılığında bahçesinin planlarını çizdirdiğine değiniyor. Bu ailelerde anne ve babalar, çocuklarıyla İngilizce, Fransızca ve Almanca konu-

surlar. Çocuklarına yabancı isimler takarlar. Noel ve yeni yılda çam ağaçları eksik olmaz. Bu akşamki düğünün de İran düğünlerine benzer yanı yok. Canım sıkılıyor: Ne Nesrin, ne de ben buradaki havaya uyabiliyoruz ve az sonra çekip gidiyoruz.

Sokakta silâh sesleri duyuluyor. İki kez önümüz kesiliyor. Lise ve üniversite çağında silâhlı gençler, arabamızı denetliyor. Devrimi savunmak için her semtte mantar gibi yerden biten komitelerin üyesi hepsi. Üyelerinin her politik kesimden gelmesine bakılırsa, bu komitelerin ideolojik bir doğrultusu yok. Solcular, bir halk ordusunun kurulması yönünde atılan ilk adım olarak görüyor bunları, mollalara göre ise geleceğin polisleri. Son haftaların olayları, ordu ve polise karşı verilen silâhlı savaş ve de silâh depolarının yağmalanmasıyla, solcuların ve aşırıların eline geçen çok sayıda silâh, Humeyni'nin ve mollaların hiç işine gelmiyordu. Şah düşmeden önce hiç bir sorun yaratmayan güçler dengesi sorunu, monarşinin kaldırılmasıyla güncelleşmişti. Gerçi Humeyni, üyelerini hâlâ açıklamadığı devrim konseyini ve Bazrgan'ı ülkenin yönetimyle görevlendirmişti ve halkın büyük bir çoğunluğu da onu destekliyordu ama asıl güç, silâh kimdeyse onun elindeydi. Bu da Ayetullah'ın planlarını bozuyordu. 15 Şubat günü Humeyni, yağmalanmış silâhların hükümete geri verilmesini emretti. Şah devrilmiş, devrim amacına ulaşmıştı. Şimdi tüm ülkede huzur ve asayiş sağlanmalıydı. Devletin silâhları devlete geri verilmeliydi. Ama bu sözlerle kastedilenler, Ayetullah'ı dinleyip de kaderlerini mollaların insafına bırakmak niyetinde değildiler. Solcular ve aşırı uçtaki Halkın Mücahitleri, orduyu tümüyle ortadan kaldırıp halkı silâhlandırmalı, diyordu. Ordu, emperyalizmin uşağıydı ve devrim için her an tehlikeli olabilirdi. Ülkenin güvenliği ve savunması halka, halkın milislerine ve silâhlı birliklerine bırakılmalıydı.

Humeyni, er geç solcularla anlaşmazlık çıkacağını biliyordu ve buna hazırlıklıydı. 22 Şubat'ta ilk saldırıya geçti. Halkın Fedaileri, devrim önderinin konutunun önünde bir resmî geçit düzenlemişti. Humeyni, radyo ve televizyon aracılığıyla, komünistleri ve Allahsızları huzuruna kabul etmeyeceğini duyurdu. Halktan, komünistlerin yürüyüş ve mitinglerine katılmamasını istedi. Açıklamasında, komünistler İslâm dinine savaş açmışlardır, diyordu. «Yürüyüşlerinde benim ve diğer İslâm büyüklerinin resimlerini taşıyalar da onlara güvenilmez» diyordu. «İslâmı bağdaşmayan amaçlar besleyen bu grup, benim evime gelmek istiyormuş. Bu oportünistleri hiç bir zaman evime sokmayacağım.»

Humeyni'nin Paris'teyken söyledikleri daha unutulmamıştı. Şah'ın devrilmesinden sonra muhalefet örgütlerinin de toplumdaki bir yeri olacağını, komünistlerin bile düşündüğünü söyleme ve örgütlenme hakkının olacağını söyleyeli üç ay bile geçmemişti. Halkın Fedailerine böyle saldırmasının nedeni neydi?

Halkın Fedaileri, politik duyarlılık gösterip bir kışkırtmaya girişmekten kaçınıyorlar. Yürüyüşü iptal ederek ertesi gün üniversite bahçesinde bir miting düzenliyorlar. İmamın sert sözlerine karşın bu mitinge 200 000 kişi katılıyor. Fedailer için büyük bir başarı. Ama bu mitingte dinleyicilere sunulanlar, gerçekleri görebilmekten yoksun olduklarını, düşlerden, ahşıl gelmiş kuru sözlerden ve oportünist davranışlardan kurtulamadıklarını gösteriyor. Ordunun kafası ezilip yerine bir halk ordusu kurulmalıymış. Şimdiki yönetim sistemi kaldırılıp yerine sovyetler kurulmalıymış. Fabrikalar işçilere, tarım işçi ve köylü şüphelerine verilmeli, siyasi, iktisadi, askerî, teknolojik ve kültürel yönlerden emperyalizmin boyunduruğundan kurtulunulmalıymış. Bu mitinge Fedailer, «İmamın anti-emperyalist ve antisyonist tutumunu bütün gücümüzle desteklemeye hazırız» diyorlardı.

Zafer sarhoşluğu içinde kimsenin aklına, bu koşullar altında bu dileklerin nasıl gerçekleştirilebileceğini, mollalarla ve Humeyni gibi bir adamla emperyalizmin boyunduruğundan nasıl kurtulabileceğini sormak aklına gelmiyor.

Bu miting beni çok düşündürüyor. Ülkemizi ve devrimimizi saran tehlikeyi yavaş yavaş görmeye başlıyorum. Mollalar, bir güç tekeli kurup eski çağlara dönmek, dogmatik solcular ise, halkı hesaba katmadan, gerçeklerden uzak, ütopyik görüşlerini gerçekleştirmek istiyorlar. İki taraf da radikal mi radikal. Oylesine radikal ki, kendi zorbalıklarını «devrimin gücü» diye göklere çıkarıyor ve amacına erişmek için tedhiştin çekinmiyorlar. «Bu iki aşırı uç bir birleşmeye görsün, yandık o zaman» diye düşünüyorum. Fedailerin, Humeyni'yi emperyalizme karşı desteklemek istemesi, bu tehlikenin pek uzak olmadığını gösteriyor ve içime korku salıyor.

Devrimin bu ateşli günlerinde kafayı serin tutmakta hepimiz güçlük çekiyoruz. Bu büyük zaferden sonra hepimizin gönlü yükseklerde uçuyor. Ama Fedailerin söyledikleri de biraz fazlaya kaçıyor. «Solcu Birlik»ten arkadaşlarımla bir araya oturup bir kaç kişinin geniş bir demokratik cephe kurma girişimlerini desteklemeye karar veriyoruz. Birlikte programımızın ana hatlarını saptayıp Musaddık'ın ölüm günü olan 5 Mart 1979'da bir miting yapacağımızı ve Ulusal Demokratik Cephe'nin kurulacağını duyuruyoruz. Musaddık, İran'da demokrasinin ve bağımsızlığın simgesidir. İran'ın tarihinde en çok tanınan ve sevilen politikacı kuşkusuz odur. Mitingin duyurusunda, Musaddık'ın yoluna devam edeceğimizi, toplumumuzun demokratikleşmesi ve bağımsızlaşması için kavga vereceğimizi açıklıyoruz. Ulusal Demokratik Cephe, önderleri çoktan mollalara pes etmiş Ulusal Cephe'den daha solda ve daha radikal olacaktı bizim görüşlerimize göre. Bağımsız solcularla radikal de-

mokratları birleştirip hangi tabakadan olursa olsun, halkın ilerici ve aydın kesimini, kaynaştıracaktı. Cephenin ana amacı, toplumun her kesiminde demokratik hakları ve özgürlükleri gerçekleştirmek olacaktı. Mitingi, Musaddık'ın sürgünde öldüğü Ahmetabat kentinde yapacaktık.

Ahmetabat, Tahran'dan 30 km. uzaktaydı. 5 Mart günü yola çıktığımızda büyük bir sürprizle karşılaşıyoruz. Otobüs, kamyon, özel araba ve motosikletlerden oluşan uçsuz bucaksız bir konvoy, Ahmetabat'a gidiyordu. Çoğunun elinde Musaddık'ın resimleri ve üzerinde özgürlük, demokrasi ve bağımsızlık sloganları yazılı yaftalar vardı. Musaddık'ın ölüsü bile kitleleri canlandırmaya yetiyordu. Öğlene kadar yaklaşık olarak bir milyon kişi Ahmetabat'a geliyor. Gelenler arasında her çeşit insan var. Peçeli, peçesiz kadınlar, Halkın Fedaileri ve Halkın Mücahitleri, solcular, demokratlar, her renkten politikacılar, çevre köylerden köylüler ve işçiler, ve hatta bir kaç molla bile var aralarında. Ayetullah Humeyni'nin yakın çevresindekiler de bu kalabalıktan haberdar olunca yola çıkıp birbiri ardından helikopterlerle Ahmetabat'a geliyorlar. Mitingi kendi yönlerine çekmek umdundular. Başbakan Bazargan, vekili Cezdi, Banisadr ve Uluslararası Af Örgütü'nün Amsterdam kongresinde kapıştığım yeni televizyon müdürü Kutupzade, hepsi gelip başarımızı engellemek istiyorlar. Halkla konuşup Musaddık'ın «islâm açısından» değerlendirmesini yapmak istiyorlar. Biz, onların gelmesini beklemiyorduk ama yine de hazırlıksız değildik. Silâhlı Mücahitleri ve Fedaileri kürsüyü, korumakla görevlendirmiştik. Payesi ne olursa olsun, kürsüye kimse yanaşamıyordu. Bazargan öfkeden kuduracak hale gelmişti. Ayaklarıyla yeri dövüyordu. «Ben Musaddık deyrinde bakandım. Ölümünün yıldönümünde konuşmak hakkımdır» diyordu. Cezdi ise yüzünde acı bir gülümsemeyle «Daha yatağa işemediniz, ama

gece çok uzun» diyordu. Yani «Son gülen iyi güler» demek istiyordu.

Kutupzade'nin yanındaki koruyucuları halkı korkutup dağıtmak için havaya bir kaç el kurşun sıkıyorlar. Ama İranlılar silâh sesine alışkın. Rahatlarını bile bozmuyorlar.

İlerici din adamları arasında en tanınmış olan Ayetullah Talegani mitingi açıyor. Musaddık'ı öven bir konuşmadan sonra güncel konulara geliyor ve halka birlik olmayı, birbirine hoşgörülü davranmayı öğütlüyor. Konuşmasını o kadar uzatıyor ki, halkı bezdirip diğer konuşmacılara sıra gelmesini engellemek istiyor kuşkusuna kapılıyoruz. Onun ardından bir Mücahit ve bir Fedâi, en sonunda da Metin Defteri adında bir avukat, kürsüye gelip Ulusal Demokratik Cephe'nin programını tanıtıyor. Davrim konseyine sendika, dernek, parti temsilcilerinin alınmasını, meclisin kurulabilmesi için serbest seçimlerin yapılmasını ve demokratik hakların, özgürlüklerin güvence altına alınmasını istiyor. İktidarın, bir grubun tekeline geçmesine ve devletin ideolojik amaçlarla suistimal edilmesine kesinlikle karşı çıkıyor. Bu mitingte Humeyni'nin adı bile geçmiyor. Bu mitingte, çeşitli politik akımların bir araya gelerek mollalar için tehlikeli olabilecek bir birlik oluşturdukları gözden kaçmıyor.

Ulusal Demokratik Cephe, yirmi dört saat içinde politik sahnede söz sahibi olmuştu. Ertesi gün bütün gazeteler mitinge geniş yer ayırıyorlar. En büyük günlük gazete Keyhan «Bütün yollar Ahmetabat'a gider» diye başlık atıyor. Beklediğimizden büyük bir ilgi görüyoruz, halk akın akın bize geliyor. Ülkenin her yerinde şubeler açmaya başlıyoruz hemen.

Bizim yaymaya çalıştığımız görüş, sol kanattan başlayıp liberallere, demokratlara kadar uzanan geniş bir cephenin gerekliliği. Deneyimlerimiz, tartışmalarımız göstermişti ki, demokratik haklar ve öz-

gürlükler ancak böyle bir cephe tarafından gerçekleştirilebilirdi. Devlet gücünün bir elde toplanmasının ve ideolojik amaçlarla kullanılmasının eninde sonunda diktatörlükle sonuçlanacağını çok iyi biliyorduk.

Humeyni, iki hafta kadar Tahran'da kaldı. Ardından kutsal kent Gom'a yerleşti. Gom'a gelir gelmez, bağımsız bir Ahlak İşleri Bakanlığı kurulacağını açıkladı. «Cemiyetimizdeki ahlaksızlığın kökünü kazımalıyız» diyordu. «Basını, radyoyu, televizyonu ve sinemaları ahlaksızların elinden kurtaracağız. Her şey İslâm dinine dayanmalıdır. Reklamlar İslâm dinine uymalı, bakanlıklarımız İslâmiyetin temel direkleri haline gelmeli, kanunlarımız İslâm kanunları olmalıdır. Bu batının işine gelir mi, gelmez mi, umurumda bile değil. Batılılar bizi tahkir ettiler, ruhümüzü tahrip ettiler, bizi de batılaştırdılar. Son olsun artık batılaşmaya... İhtiyatlı olun! Hükümet, halk, hepimiz ihtiyatlı olmak mecburiyetindeyiz. Yoksa bizi kısa zamanda yine kendi taraflarına çekerler. İşe temelinden başlamalıyız. Her şey İslâm diniyle ahenk içinde olmalıdır. Kapayın kulaklarınızı. Halimiz ne olacak diye soranlara kulak asmayın. Bunu soranlar, bizi yıpratmak, devleti yıpratmak, İslâm dinini yıpratmak istiyorlar. Bütün devlet daireleri, bütün makamlar temizlenmeli...» Ardından sözü, nasıl bir devlet kurulacağına ve yapılması tasarlanan halk oylamasına getiriyor: «Halkımız, bir İslâm cumhuriyeti istiyor, herhangi bir cumhuriyet değil, demokratik cumhuriyet değil, demokratik İslâm cumhuriyeti de değil, sadece ve sadece İslâm cumhuriyeti istiyor...»

Size ihtar ediyorum! Açın gözünüzü!... Kanmayın demokrasi lafına! Demokrasi, batıların işidir ve biz batıdan gelen her şeyi reddediyoruz...

Kim feda etti canını ihtilâl için? Gençlerimiz, ca-

nını, kanını verdi bu ihtilâl uğruna... Yakılan evler sizin evleriniz, dökülen kan sizin kanınız...

Şimdi bu memleket size ait, istikbâli sizin elinizde. Yurtdışından gelenlerin, zengin ağa oğullarının batı hayranı hukukçuların ağızlarını açmaya bile hakları yok. Şimdi sıra sizde ve ne istediğinizi pekâlâ biliyorsunuz... İhtar ediyorum gazetecilere, dikkatli olsunlar ve istikametlerini değiştirsinler. İslâmiyete ve müslümanlara ihaneti bıraksınlar, muhalif propaganda yapıp fesat çıkarmasınlar...

NB

Herkes tercihte serbesttir. Ben kendim, reyimi islâm cumhuriyeti hesabına kullanacağım. Bu, her müslümanın en birinci dini vazifesidir. Her müslüman, reyini islâm cumhuriyetine vermelidir. Herkes istediğini seçebilir, buna bir diyeceğim yok. Herkes ben tekrar monarşiyi, tekrar Şah'ın gelmesini istiyorum veya ben bir batı rejimi istiyorum diyebilir. Kim demokratik cumhuriyete verirse reyini, batının oyununa gelmiş demektir...

Bu sözleriyle Humeyni, ilk kez açık seçik renk gösteriyor, devrimin önderi olarak takındığı kaynaştırıcı ve tarafsız rolünden sıyrılıyordu. Açıkça serbest basına, milliyetçilere, demokratlara ve de tüm solculara savaş açtığını duyuruyordu. Bazargan'a ve burjuvazi-liberallerden oluşan kabineye bile savaş açıyordu. İki gün önce Bazargan bir demecinde kurulacak devlete demokratik islâm cumhuriyeti denilmesini önermişti. Humeyni bunu batılılaşma diye reddediyordu.

Humeyni'nin sözleri pek çok kimsenin yüreğini hoplattı. Hiç kuşkusuz, Humeyni bu sözleriyle en sonunda programını açıklamış, iktidarı tek başına ele geçirme arzusunu açığa vurmuştu. Hem de devrimin zafere ulaşmasından üç hafta gibi kısa bir zaman sonra.

Çömezleri, devrimin önderinin bu sözlerle neyi kastettiğini hemen anlıyorlar. Daha ertesi gün, ken-

dilerine Hizbullah (Allah'ın partisinden olanlar) adını takmış olan bu kabadayılar sokaklara dökülüyor: Solcu kitabevlerini, yayınevlerini kırıp dökerek sokaklarda kitap yakıyorlar. Solcu ve liberal gazeteleri satan bayileri ateşe veriyorlar. Güney İran'daki Siraz kentinde dört kişinin idam edilmesiyle olaylar zirveye ulaşıyor. Bir islâm mahkemesi bu dört kişiyi «ahlâksız davranışlarından ötürü» ölüme mahkûm ediyor ve hemen ardından cellâda teslim ediyor. Bu dört kişinin suçu, eşcinsel ve fahişe olmak.

Daha Necef'te sürgündeyken Humeyni, islâm cumhuriyeti hakkındaki görüşleri hakkında bir kitap yazmış ve bu kitabında bir islâm devletinin diğer devletlerden farklı olarak yalnız toplumsal sorunlarla değil, vatandaşın özel yaşamıyla da ilgilenmesi gerektiğini ileri sürmüştü. Vatandaşın özel ve toplumsal yaşamı, beşikten mezara kadar devletin denetimi altında olmalıydı. En sonunda görüşlerini gerçekleştirme olanağını bulmuştu Humeyni. Şiraz'daki idamlar, özellikle kadınlar için ilk uyardı. Bir konuşmasında Humeyni, önemsiz bir konuya değinir gibi, kadınların islâm ahlâkına uymaları ve giyimlerine dikkat etmeleri gerektiğini söylemişti. Kadınlar, bu uyarıya iki gün sonra tepki gösteriyorlar.

Günlerden 8 Mart. Kış, çekip gitmesi beklenirken, aniden bastıran bir tipiyle ben daha buradayım, diyor. Daha sabahın erken saatlerinde sokaklarda, kadınların kilik zorunluluğunu protesto eden okullu kızlar görülüyor. Bir iki saat sonra Tahran'daki hemen hemen bütün okullarda kadın haklarını korumak için mitingler düzenlendiği duyuluyor. Devrim savaşı sırasında kurulmuş bir takım örgüt ve kadın dernekleri de üniversite önünde bir miting hazırlıyor. Okullarda ve üniversitelerde ağır çatışmalar oluyor. Aralarında siyah peçeli kadınlar da olan Hizbullahlar, «ya başörtüsü, ya da enseye tokat», «dini bütün müslümanların yanında orospuların yeri yok»

tur», «defolsun Avrupalı kuklalar» diye slogan atıyorlar. Ellerindeki şemsiyelerle kadınlara vurup kar-topu atıyorlar. Bu sataşmaları duyan kadın, erkek, çok kimse, kadınların yardımına koşuyor. İki saat içinde üniversite önünde ve çevre sokaklarda yüz binlerce kişi toplanıyor. Kılık zorunluluğunu protesto eden peçeli kadınların da katıldığı büyük bir yürüyüş yapılıyor.

Bu dayanışma yürüyüşü öylesine güçlü ki, Humeyni sözlerini geri almak zorunda kalıyor. Yaptığı bir açıklamada «Komiteden olduklarını söyleyen, ama aslında hainlerden meydana gelen bir caniler güruhu, muhterem kadınlarımızı rahatsız etmiş ve hakaretlere muarız bırakmışlar» diyor. Açıklamasında, komite üyelerinin bu sataşmaları engellemelerini ve suçluları cezalandırmalarını istemektedir.

Humeyni'nin yarın başka türlü konuşacağını herkes bildiği gibi, çömezleri de bu açıklamayı pek ciddiye almamaları gerektiğini biliyor.

Başta solcular olmak üzere politik örgütlerin çoğu da kadın sorununun güncelleşip ön plana geçmesini ve emperyalizme karşı açılan savaşı kösteklemesini istemiyor. Kadınların sorunu bir yan çelişkidir, ana çelişki, yani emperyalizm çelişkisi çözümlenince bu da kendiliğinden çözüme kavuşur, diyorlardı. Kadınlar sorununun güncelleştirilmesi, bizi amacımızdan saptırır, bölünmelere yol açar, bu yüzden ertelenmesi gerekir, diye bir sav ortaya atıyorlardı.

Fedailerin sempatizanı, tanınmış bir tarih uzmanı bayan bir basın demecinde şunları söylüyordu: «Savaşımızda kadın erkek ayrıcalığı yoktur. Giyim kuşam zorunluluğu hakkında bir takım yersiz sözler söylenmiş, ama bunlar geri alınmıştır. Böylelikle bu sorun kapanmıştır. Ne gerek var protestoya? Kadınların kurtuluşu, emekçilerin kurtuluşundan ayrı görülemez... İmam Humeyni, emekçi kitlelerin çıkarla-

NA
Tahiyeye
Her yerde sol
aynı gerzek

rını gözetmektedir... Peçe takmak kötü bir şeydir demiyoruz, alışmak için biraz zaman gerekli...»

Kadınların haklarını korumak için kurulmuş kadın örgütleri bile, Hizbullahların davranışını önemsemiyor ve giyim zorunluluğunun kadınların en temel haklarını ayaklar altına aldığını görmüyor. Bu örgütlerden biri diyor ki: «Peçe takma zorunluluğu varlıklı ve aydın kadınlar için bir sorun olabilir, ama emekçi kadınlarımızın başka derterleri var... İlerici kadınlarımızı uyarıyoruz, bu sorunu büyütüp varlıklı reaksiyoner kadınların antiemperyalist savaşımızı etkilemesine ve amaçlarından saptırmasına yol açmasınlar.»

Solun
gözetici

Ama kadınlara sataşmalar giderek artıyor.

Bir gün Nesrin, sinirleri boşanmış olarak geliyor eve. Tir tir titreyerek bana şu olayı anlatıyor:

«Anneme gitmiştim. Eve gelirken yolda bir kaç delikanlının bir kadını dövdüklerini gördüm. Yola el bildirileri saçılmıştı, anlaşılan kadın bunları dağıtmak istiyordu. Yolun kenarında duruyorum, pence-reyi açıyorum ve 'Rahat bırakın o kadını' diye bağıryorum. 'Defol git, utanmaz orospu' diyor içlerinden biri bana. 'Size ne yaptı ki? Bırakın o kadıncağızı' diyorum yine. Gerçekten kadını bırakıp bu kez benim üzerime geliyorlar. Camı kapatıp gitmek istiyorum. Ama trafik tıkalı, ancak adım adım ilerleyebiliyorum. Arabaya saldırıp yumruklarıyla cama vuruyorlar. 'Çık dışarı, donuz komünist, gününü gösterelim sana' diyorlar. Biri, bir kaldırım taşı kapıp ha bire arabaya vurmaya başlıyor. Bir türlü yol açılmıyor, iyice tıkalı yollar. Diğer arabadakiler korkudan yardıma gelemiyorlar. 'Özür dile, orospu, öldürürüz yoksa seni' diyor yine biri. Çok da gençler. Çok korkmuştum, bir taraftan ağlıyorum, bir taraftan da 'ne olur, bağışlayın' diye yalvarıyorum. 'Bir daha burnunu bizim işlerimize sokmaya kalkma' diyor içlerinden biraz

yaşlıcası. 'Bir dahaki sefere hayatını bağışlamayız.'
Kahkahayı basıp gidiyorlar.'

Nesrin ağlamaya devam ediyor. Dayak yemek korkusundan çok aşağılandığına öfkelenmiş. «Gel de bak, arabayı ne yaptılar» diyor.

Gerçekten de arabanın ön yanı harap olmuş. Camların kırılmaması bir mucize.

Önümüzdeki haftalar ve aylarda kadınlara yapılan sataşmalarla karşılaştırılınca bu olay yine hiç bir şey sayılmaz. Peçesiz ve başörtüsüz sokaka çıkan kadınlar dövülüp üzerlerine kezzap dökülüyor, tutuklanıp hapisanelerde ırzlarına geçiliyor. Saçlarının bir kısmı gözükecek bir biçimde başörtüsünü biraz yukarıdan bağlamış bir kadının başörtüsü aşağıya çekilip bir çiviyle altına çakılıyor. Bazı kadınların yüzüne kezzap atılıyor. Ama bunlar, ne de olsa tek tük olaylar, bir kaç serserinin işi. İleride bu işi devlet üstlenecek.

Kadınlara karşı yapılan bu tedhişi devlet gücüyle yürütmek, ilk önce Sadık Kutupzade'nin aklına geliyor. Devrimin bulanık sularında en büyük balığı o tutmuş, aklı bu işlere hiç ermemesine karşın televizyon müdürü olmuştu ve hemen işe koyulmuştu. Haberlere sansür koyup gönlünce değiştiriyor, batıdan gelen tüm cinsel ve erotik içerikli filmleri programdan çıkartıyor veya tanınmıyacak bir duruma getiriyordu. Kutupzade'ye göre, peçesiz ve başörtüsüz bir spiker bayan erkeklik duygularını uyandırır. Melodik bir kadın sesi bile erkekleri tahrik etmeye yeterdi ve islâmın icaplarına göre yasaklanmalıydı. Şarkıcılar ve dânsözler, mollaların gözünde zaten birer fahişeydiler. Kutupzade'nin yönergesiyle kadın ses sanatçıları televizyondan atılıyor. Güzelliğini şimdiye kadar giyimi ve makyajıyla vurgulayan bir bayan spiker, bundan böyle ekrana kaşlarının üzerine kadar indirilmiş bir başörtüyle çıkmak zorunda kalıyor.

Bu olaylar herkesi şaşırtıyor. Her yandan protes-
to yağıyor, Kutupzade eleştirilere hedef oluyor. Ama
o bunları umursamıyor bile. Tam tersine. «Bölücüle-
re» ve «genç islâm cumhuriyetini karalamak isteyen
mızımızlara» karşı bir kampanya başlatarak radyo ve
televizyonda solculara, demokratlara atıp tutuyor.
Aralarında kadınlar da olan on bin kadar katil, yan-
kesici ve serseri bulup onlara bir yürüyüş yaptırıyor.
Bu yürüyüşün amacı, televizyon programlarını des-
teklemek ve islâma uygun giyim kuşamın zorunlu
olarak getirilmesi. Kavga gürültüyle geçen bu yürü-
yüşün sonunda Tahran sokaklarında şu bildiri oku-
nuyor: «İslâm cumhuriyeti tam yerine oturuncaya
kadar kavgamızı sürdüreceğiz. Basından, fesatçılık-
tan ve islâm cumhuriyetini karalamaktan vazgeçip
özgürlüklerini kötüye kullanmamalarını istiyoruz.
Müslüman bacılarımız islâm kıyafetini, ahlâksızlığa
karşı verilen kavganın bir barikati, iffetlerinin bir
kalesi olarak görüyorlar ve bütün kadınlarımızı kıya-
fet kurallarına uymaya çağırıyorlar.»

NB

NB

İslâm dini, yalnız kadınların giyimlerini belirle-
mekle kalmayıp iman sahiplerinin tutumlarını da bir
takım kurallara bağlar. İslâm bilim adamlarının
ateşli tartışmalarına yol açan bu kurallar, yüzyıllar
öncesinden kalmadır ve insanların tüm davranışları-
nı kapsar. Bir insanın yerken, içerken, yıkanırken,
işerken, ayak yoluna çıkarken ve cinsel ilişkilerde,
çocuklarının eğitiminde nelere dikkat etmesi gerek-
tiği en ince ayrıntılarına kadar saptanmıştır.

Alkollü içki yasağı, bir çok kişiyi geçim sıkıntı-
sına sokuyor. Tüm içki satan mağazalar kapatılıyor.
Komite üyeleri güpegündüz, hatta bazen geceleyin
bile, herkesin evine girip içki var mı diye bakıyorlar.
Sokaklarda da akşamları yayalar ve araba sürücüle-
ri denetleniyor. Birisinin içki içtiği anlaşılırsa en ya-
kındaki komite bürosuna götürülüyor veya hemen
oracıkta kamçıyla dövülüyor. Bu «ahlâksızlığın» ce-
zası, 40 ile 80 arası kamçı darbesi.

İnsan zamanla her türlü aşağılanmaya alışıyor ve denetlemelerden kurtulmak için çeşitli yollar buluyor. Piyasada yeteri kadar içki var, alıcısı da az değil. Ben öyle insanlar biliyorum ki, bu yasaktan önce ağızlarına bir damla içki koymamışlar, ama şimdi bir gün içkisiz edemiyorlar. Karaborsada büyük para kıranlar var. Tahran'da söylentilere göre devrim komitesinin iki üyesi bir tek şişe viskiyle dünyanın parasını kazanmışlar. Söylenenlere bakılırsa, bunlardan biri bir kavşakta her gün gizlice arabayla geçenlere bir şişe viski satıyor, öteki de öbür kavşağa dikilip arabaları denetliyormuş. Şişeyi bulursa, el koyup kamçı yerine yüksek bir para cezası ödemelerini öneriyormuş. Bıkıncaya kadar tekrarlayabilirlerdi aynı şeyi. Sadece göze batmamak için arada sırada sokak değiştirmeleri yeterdi.

Kaçak içki almaya paraları yetmeyenler ise kendileri içki damıtıyordu. Bu çok tehlikeliydi. Yasaktan sonraki bir iki ay içinde pek çok kimse zehirlenip öldü veya kör oldu.

Yeni Beyler

Bahar gelmişti, devrimden sonraki ilk yeni yılı kutluyorduk. Takvimler 1358 yılını gösteriyordu. Devrimin hızı daha kesilmemişti, milyonlarca insan geleceğe umutla bakıyordu. İdamları, kamçulamaları, kadınlara yapılan şataşmaları, radyo ve televizyon yayınlarına yapılan sansürü, evlerin aranmasını ve İslâm ahlakı uğruna yapılan diğer zorbalıkları, çoğu kimse devrimin kaçınılmaz sancuları olarak görüp umursamıyordu. Politik alanda bütün gözler yakında yapılacak olan halk oylamasına dikilmişti. Mollalar, her ne pahasına olursa olsun, halkın İslam cumhuriyetini oy birliği ile seçmesini istiyorlardı. Yalnız işin zor yanı şuydu ki, kimse bu terimin ne anlama geldiğini bilmiyordu. Humeyni'nin yakın adamları bile bu konuda bilgi veremiyor, ya da vermek istemiyorlardı. Humeyni, halkın ona güveninden yola çıkıyordu.

Halka sorulacak soru, herkesin anlayacağı bir biçimde kaleme alınmıştı: «İslâm Cumhuriyeti'ne evet mi, hayır mı diyorsunuz?» İslam Cumhuriyeti'nin ne olduğu bilinmese bile bu soruya hayır denemezdi, çünkü İslam Cumhuriyeti'ne hayır demek, monarşiye evet demekti ki, bunu da elbette kimse istemiyordu.

Solcu Birlik'te ve Ulusal Demokratik Cephe'de halk oylaması konusunda uzun uzun tartışıyoruz. Aramızdaki iyimserler, mollaların planlarında kötü

bir taraf göremiyorlar. «Önemli olan, cumhuriyetten yana olmaktır» diyorlar. «Cumhuriyet olsun da, ister islamcı, ister demokratik olsun. Cumhuriyet cumhuriyettir. Her cumhuriyette serbest seçimlerin, kuvvetlerin ayrılığının ve demokratik hakların, özgürlüklerin yeri vardır. Ayrıca Humeyni ve mollalar, başa geçmek istemediklerini, devlet işlerine karışmayacaklarını kaç kez söylediler. Halka ters düşemeyiz, akıntıya karşı yüzemeyiz. Bir gün yapayalnız kalıveririz sonra.»

Bazıları ise, ki ben de bunların arasındayım, halkın bilgisizliğini ve güvenini kötüye kullanan bu hileli oylamaya kesinlikle karşı çıkıp halkı boykota çağırarak gerektiği görüşünde. Çoğunluk bu görüşü destekliyor. Sonuç olarak Ulusal Demokratik Cephe, Solcu Birlik ve Halkın Fedaileri halkı boykota çağırıyor. Oylama, 30 Mart 1979 günü yapılıyor. Resmi makamlara göre 20 milyon evet, sadece 140 000 kişi ise hayır diye oy vermiş. Bazargan, oylamadan sonra televizyonda yaptığı bir konuşmada bizimle alay ediyor: «O kadar gürültü patırtı ediyorsunuz, oyların yüzde birini bile alamadınız.»

Halkın % 70'inin okuma yazma bilmediği bir ülkede hileli seçim yapmak çocuk oyunu. İran'da öyle köyler var ki, bütün köyde ancak bir tek kişi okuma yazma biliyor. Diğerleri onun dediğini yapıyor, parmağını bas dediği yere basıyor. Oylar sayılırken de hile yapmak işten bile değil. Ama şunu da itiraf etmeliyim ki, oylamanın sonucu halkın eğilimlerini olduğu gibi yansıtıyor, halkın Humeyni'yi desteklediğini gösteriyor. Halkın Humeyni'den yana olduğu, kim senin onunla boy ölçüşemeyeceği ve bizim kendisini dev aynasında gören küçük bir azınlık olduğumuz bir kez daha gözler önüne seriliyor.

Artık mollalara yeşil ışık yanmıştı. Gönüllerinin istediğini yapabilecektiler. İçinde buldukları tek ikilem, Humeyni'nin hükümeti, radikal mollalarla

arası iyi olmayan bir adama teslim etmiş olmasıydı. Bazargan, iktidar hırsıyla yanıp tutuşan mollalara göğüs gerebilmek için büyük çaba gösteriyor, ufak adımlarla, yavaş ama dengeli bir gelişme politikası güdüyordu. Mollalar, devrimden hemen iki ay sonra Bazargan'ı deviremeyecekleri için, şimdilik bıçaklarını bileyip iktidara geçecekleri güne hazırlanmakla yetiniyorlardı. Nisan başında bazı bağınaz islam grupları birleşerek ortak bir açıklama yaptı: «Teşkilatımız, islam ihtilalinin yerine oturmasına ve yaygınlaşmasına mani olmak isteyen her şahısa, teşkilâta, yabancı devlete ve süper güce karşı ideolojik ve politik cihetlerden acımasız bir savaş vermeyi bir vazife bilmektedir. İcap ederse silahlara sarılmaktan çekinmeyeceğiz...»

Bazargan, Şah devrinden kalma devlet kuruluşlarını ufak tefek reformlarla ayakta tutmaya çalışırken, mollalar da islâm cumhuriyetini kurma telaşı içindeydiler. İslâm cumhuriyetinin baş mimarı, Humeyni'nin gözdelelerinden Ayetullah Beheştî idi. İran'ın Makarios'u olarak bilinen, «Rasputin» adıyla anılan bu iktidar hırslısı adam, tam bir doğulu-Mak-yavel'di. Din işleri görevlisi olarak yıllarca Hamburg'da bulunmuştu. Eskiden gizli istihbarat örgütü SAVAK'la işbirliği yapmış olduğu söyleniyordu. Bu doğru mudur, bilemem. Ama şunu iyi biliyorum ki, Beheştî Federal Almanya'da bulunduğu müddetçe Şah'a karşı bir tutum almaktan kaçınmıştır. Şah, 1967'deki Almanya gezisinde Hamburg'daki camiye de gitmek isteyince, Beheştî muhalefete bir olup buna karşı çıkmaya çekindi. Kendisinden, kamu oyuna bir açıklama yaparak Şah'ı camiye sokmamasını rica ettim. «Ben politikacı değilim» dedi. «İslâm Cemaati'nin başkanı olarak politikaya karışmak istemem» dedi. Şah geldiğinde, Beheştî Yugoslavya'da tatil yapıyordu.

O zaman politikaya karışmak istemeyen Beheştî,

bugün Humeyni'den sonra islâm cumhuriyetinin en önemli adamı olmuştur. Daha ayaklanmalar sırası-nda da Şah rejimiyle ve yabancı elçiliklerle görüşme-leri o yürütmüştü. Şimdi ise Devrim Konseyi'nin baş-kanı olduğu ve bütün işleri perde ardından onun çe-virdiği söyleniyordu.

Anlaşıldığı kadarıyla Beheşti, mevcut devlet ku-ruumları kaldırılınca onların yerini alacak olanların alt yapısını kurma çabasıdaydı. Humeyni'nin ve mollaların, Bazargan hükümetini geçici bir çözüm olarak gördükleri herkes tarafından biliniyordu. Be-heşti'nin tasarılarına göre ordu, polis, jandarma, ad-liye, tüm devlet daireleri ve bakanlıklar, yerlerini alacak yeni kurumlar göreve başlayınca kadar, hiç olmazsa resmi olarak varlıklarını sürdürmeliydiler. Daha sonra Devrim Konseyi polisin, Devrim Nöbetçi-leri ordunun, İslâm Devrim Mahkemeleri adliyenin, Kutsal İmar Savaşı Devlet Planlama Örgütü'nün ve Fıkara Vakfı da Pehlevi Vakfı'nın yerini alacaktı.

Bu tasarılar, bizim sol örgütlerin yapmak iste-diklerinden farklı şeyler değildi aslında. Biz de mev-cut devlet kuruluşlarını kaldırıp devletin iradesini halka vermek istiyorduk. Biz de ordunun dağıtılma-sından ve bir halk ordusunun kurulmasından ya-naydık. Devrim mahkemeleri ise zaten bizim buluşu-muzdu. Bu konularda solcular ve mollalar arasında görüş ayrılığı yoktu. Yalnız ideolojik amaçlarımız çok farklıydı birbirinden. Solcular sosyalizmi, molla-lar ise islâm dinini istiyorlardı. Ama solcuların bü-yük bir kesimi, hele Moskova yanlıları, bu farkı önem-semiyorlardı. Moskova'ya bağlı Tudeh Partisi'nin baş-kanı Kianuri, islâm ile sosyalizm arasında fark yok-tur, diyordu.

Böylelikle mollalar, Bazargan'la ilgili planlarını gerçekleştirirken hiç bir direnişle karşılaşmıyorlar. Her geçen gün, ülkenin sorunlarını çözmekte aciz ka-lan Bazargan'ın aleyhine çalışıyordu. Solcular da, ra-

dikal mollalar da, Bazargan'ın reformcu tutumunu yeriyorlardı. Bazargan'ın ABD ile işbirliği yaptığı ile ri sürülüyordu. Sağcılara göre Bazargan, aşırı uçlara karşı koyamayacak ve ülke ekonomisinin gelişmesini sağlayamayacak kadar zayıftı.

Mollalar, bir taraftan Bazargan'ın kuyusunu kazarken diğer taraftan da adım adım islâm devletinin temelini atıyorlardı. Tek sorunları halkın radikalleşmesinin solculara da yaramasıydı. İki cephede savaşmaları gerekiyordu. Bir yanda devletin başındaki burjuvazi liberaller, diğer yanda ise, gençlerin dışında işçi ve köylü kesimlerinde, özellikle de ulusal azınlıkların yaşadığı bölgelerde gittikçe güç kazanan solcular.

İki cephede birden verdikleri savaşı kazanmak için mollalar demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlama yöntemine başvuruyorlar. Ne yazık ki solcular da bu oyuna geliyor. Kadın hakları, basın ve yayın özgürlüğü, kişisel özgürlükler kısımlandıkça, ana ve yan çelişki tartışmaları hızlanıyor. Emperyalizme karşı verilen savaşta böyle ufak tefek şeylerin lafı edilmezmiş. Bu «ufak tefek şeylerin», toplumun demokrasi ve ulusal bağımsızlık yolundaki çabalarını ne denli etkilediğini görmek istemiyordu solcular.

8 Nisan günü Şah'ın uzun yıllar başbakanlığını yapan Hüveyda idam ediliyor. Bunun üzerine Benisadr şöyle bir açıklamada bulunuyor: «Bir gün Bazargan'ın kabinesiyle birlikte Gom'a Humeyni'yi ziyarete gittik. Adliye Bakanı Mübaşiri, elinde Hüveyda'ya karşı iki çuval dolusu belge bulunduğunu açıkladı ve eski başbakanın mahkeme önüne çıkartılıp bu belgelerle Şah'ın yaptığı kepezeliklerin bütün dünyaya duyurulmasını önerdi. Humeyni, bu öneriyi kabul etti. Mahkeme, yaklaşık olarak bir ay sürecekti. Mübaşiri, Hüveyda'nın kendisine bir mektup yazdığını ve mahkemede bütün bildiklerini anlatmaya hazır olduğunu söyledi. Sanıyorum ki, bu mektup Hüveyda'nın kade-

rini belirledi. Humeyni'yle görüşmemizden bir kaç gün sonra duyduk ki, Halkalı ve Gaffari sabah erkenden hapis haneye gidip önce Hüveyda'yı öldürmüşler ve ardından da ölüme mahkum etmişler.»

Benisadr'a göre bu komplo Beheşti'nin başının altından çıkmaktadır. Benisadr, bu kuşkusuna neden olarak, pek çok SAVAK belgelerinin esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolmuş olmasını göstermektedir. Görebildiği bir kaç dosyadan, SAVAK'ın her ay Ayetullah Beheşti'ye para gönderdiği anlaşılmaktaymış.

Hüveyda'nın ve bazı bakanların, generallerin, devlet memurlarının idamıyla 25 yıllık Pehlevi diktatörlüğünün bir çok cinayeti ve gizi örtbas edilmiştir. Kimbilir, bugün devrimci diye geçinen kaç kişi Şah rejimiyle işbirliğinde bulunmuştur.

Hüveyda'nın idamıyla ilgili olarak hükümet sözcüsü İntizam şunları anlatmaktadır: «Bir kabine toplantısı sırasında idam haberini aldık. Hükümete ne soruşturmalar, ne de mahkeme hakkında bilgi verilmiştir. Bu ülkenin herhangi bir vatandaşı gibi bizim de idamlardan ancak infazdan sonra haberimiz oldu.» Şah devri kodamanlarının mahkemelerinin hangi kistaslara göre yapıldığı sorusuna İntizam şu yanıtı vermektedir: «Mahkemelerin gizli mi, kamuya açığı olacağına devrim mahkemeleri karar verir. Bu hükümetin işi değildir, sorumluluk kabul etmeyiz.»

Halkın Fedaileri örgütü, bu ardı arkası gelmek bilmeyen idamlardan ötürü büyük bir memnunluk duymaktadır. İçlerinden biri, Ayandegan gazetesiyle yaptığı bir konuşmada şunları demektedir: «İdamlar, ilerici ve devrimci güçlerin, genel af isteyen oportünist çevrelere yanıtıdır. Bu idamlar, devrim düşmanlarının gücünü kırmak bakımından gereklidir. Ayetullah Humeyni, devrimci güçlerin arzularına uyarak canilerin ve vatan hainlerinin ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır.»

Uzun yıllardan sonra İran'da geçirdiğim ilk ba-

harın tadını çıkarıyorum. Kemiklerimde duyuyorum güneşin sıcaklığını. Bir güneşli gün için on yağışlı güne katlanılması gereken Almanya'nın tersine, Tahran'da hava Nisan'ın ortasından Ekim'e kadar güzel dir.

Her sabah saat beş buçukta iki, üç arkadaşla buluşup dağlarda gezmeye çıkıyoruz. Arabayla on beş dakika içinde dağların eteğindeyiz. Gri ve kızıl kayalıkların arasında Paşkale diye ufak bir köy vardır. Dağlardaki çağlayanlarla beslenen bir ırmağın iki yakasında bir kaç tek katlı ev ve önüne sandalyeler, banklar konmuş bir çok lokanta bulunur. Sabahları yamacı tırmandığımızda bu banklarda uyumakta olan bir kaç kişiyi görürüz. Dar ve dik bir yol, ırmak boyunca dağa tırmanır. Bu yoldan gidince iki saat içinde birbirlerine çok benzedikleri için ikizler diye bilinen çağlayanlara varılır. Sabahları yola çıkar, daha ikizlere gelmeden kahvaltı veren bir lokantada mola veririz. Taze sağılmış sıcak süt, sahadanda yumurta, taze ekme, beyaz peynir ve çaydan oluşur kahvaltımız. Hafta sonları, özellikle cuma günleri, binlerce kişi ikizlere ve hatta daha yukarılara kadar tırmanır. Dağlarda geceleyen de olur. Geceleri dağlarda gezmek ve yıldızları seyretmek çok güzel olur.

Yaz gelince Tahranlılar hafta sonları Hazer Denizi'ne giderler. Arabayla üç dört saat içinde kumsal, masmavi deniz, ormanlık dağlar, piriç tarlaları, portakal ve limon ağaçları, çay tarlaları ve güzel kokulu çiçekler, otlar arasında olursunuz.

Ama bu deniz, mollalar için büyük bir sorun. Doğanın bu armağanı, islâm ahlakıyla, ve hele de insanlar bu armağandan yararlanıp denizde yüzmeye kalkarlarsa, hiç mi hiç bağdaşmıyor. Liman kasabası Anzali'nin yeni belediye başkanı, daha deniz mevsimi başlamadan, yerli halkı ve turistleri islâm ahlak kurallarına uymaya çağırıyor. Kadınların ve erkeklerin birbirinden ayrı yüzmeleri gerekirmiş. Ayrıca kadınlar,

Antalya!

yüzerken bile vücutlarını tümüyle kapatmalıymışlar. Bu kuralların nasıl uygulanacağına kimsenin akli ermiyor. Örneğin, anne ve baba ayrı plajlarda yüzeceklerse, çocuklu ailelerin birlikte tatil yapması olanaksız. Belediye başkanının açıklamasına ilk itiraz, otel, lokanta ve mağaza sahiplerinden geliyor. Hazer Denizi'nin 500 kilometreyi bulan sahillerinde, her yıl milyonlarca turisti ağırlıyan bir çok otel, pansiyon, özel villa, lokanta, gazino ve mağaza var. Belediye başkanının bu açıklaması, büyüklü küçüklü tüm iş adamlarını, bunların yanında çalışanları, gezi acentelerini, kısacası ekmeğini turizmden kazanan herkesi, geçim sıkıntısına sokuyor.

Ama bu, mollaların umurunda bile değil. Onlara göre, ahlak anlayışları çağımızın koşullarıyla bağdaşmazsa, bu anlayış değil, koşullar değiştirilmelidir.

Toplumun yapısının, islâm ahlak anlayışına göre değiştirilmesine halk tepki göstermiyor. Çoğu kimse, mollaları ciddiye almıyor, görüşlerini gerçekleştirebileceklerine inanmıyor. Bunun nedenleri var:

Perifer-kapitalist toplum konusundaki deneyimler, mollaların gemisinin yakında karaya oturacağını gösteriyor. Alınan her yeni önlemden, tamam bu sonucusu artık, halk artık buna boyun eğmez, diyoruz. Ne büyük bir yanılğı! Mollalar güç kazandıkça, artlarından gözü kapalı gidenlerin sayısı da çoğalıyor. Tahran Kent Tiyatrosu'nda olanlar, bunun gülünç bir örneği. Bu tiyatronun önünde Henry Moore'un yaptığı flüt çalan bir genç adam yontusu vardır. Federal Almanya'da tiyatro bilimleri öğrenimi görmüş olan yeni tiyatro direktörü, mollalara yaranmak için genç adamın penisini kırdırıyor. Kırdırıyor ama bundan böyle de yontunun, göğüs kasları gelişmiş bir genç adamı mı, yoksa küçük göğüslü bir genç kadını mı canlandırdığı belli olmuyor. Mollalara yaranma tutkusu, direktörü bir çıkmaza sokuyor. Büyük bir para karşılığında satın alınan yontuyu söküp atamazdı. So-

nunda bir çözüm bulunuyor. Yontunun üzerine, «Bu yontu tamir edilsin mi, atılsın mı?» diye levha asarak kendi boynunu kurtarıyor. Böylelikle hem yontuyu beğenmediğini, hem de kararı halka bırakarak ne kadar demokratik bir insan olduğunu göstermiş oluyor. Yontu bir hafta sonra kaldırılıyor.

Bu tiyatro direktörü gibi pek çok kimse, ülkenin yeni beylerinin gözüne girmeye çalışıyordu. Ama bu hiç de kolay değildi. Çünkü ülkenin bir tek değil, bir sürü başı vardı ve bunlar, sonunu düşünmeden birbirleriyle çelişen yönergeler çıkartmaktan kaçınıyorlardı. Örneğin Bazargan yurtdışından et getirtirken, Humeyni de, hayvanların İslam usullerine göre kesilmediğini öne sürerek yurtdışından gelmiş, dondurulmuş etin yenmesini yasaklıyordu. Ama İran'da yenen etin büyük kısmı yurtdışından gelir. Humeyni'nin dediğine bakılırsa et alımı durdurulmalı ve depolardaki et yok edilmelidir. Ama o zaman da halkın büyük bir çoğunluğu etten yoksun kalacaktı. Ayrıca binlerce et ithalatçısı, nakliyecisi, kasap vb. işlerinden olacaktı.

Bazargan durumu kurtarmaya çalışıyor. Avustralya'ya ve Yeni Zelanda'ya bilirkişiler yolluyor. Bunların görevi, bu ülkelerde etin İslam kurallarına göre kesildiğini kanıtlamak. Ama halk kendi gözüyle görmedikçe inanmak istemiyor. Raporaj hazırlamak üzere televizyon ekipleri yurtdışına gönderiliyor ve bir kaç gece boyunca televizyon seyircileri Avustralya ve Yeni Zelanda'daki mezbahalarda olup bitenleri ekranlarından izlemek mutluluğuna erişiyor. Mollalar ise, hayvanların bir darbeyle değil de, dinimizin gerektirdiği gibi üç darbeyle öldürüldüğünü görüp rahatlıyorlar. Bu filmler gerçekleri mi yansıtıyorlar, yoksa mollaları yatıştırmak için mi çevrildiler, bilemiyorum.

Buna benzer olaylar, ülkenin ekonomisini çökecek duruma getiriyorlar. Her kafadan ayrı ses çıkması, çelişkili kararlar, durumu daha da zorlaştırıyor.

Örneğin, akıllarına estiğince zenginlerin malına mülküne el koyan, tutuklamalarda bulunan, tutuklulara işkence eden, sokak ortasında adam kamçıl原因an devrim komiteleri ve Devrim Nöbetçileri. 12 Nisan günü gazetede, Anzali kentinde solcu bir örgütün bildirilerini dağıtan bir kız öğrencinin sokak ortasında vurulduğunu okuyorum.

Örneğin, kendi keyiflerine göre idam cezası veren ve cezayı kendi infaz eden devrim mahkemeleri.

Örneğin, bakanlıklarda ve devlet dairelerinde bakanın haberi olmadan ve hatta bakanın kararına karşı çıkarak temizlemelerde bulunan islâmci gruplar.

Örneğin, Humeyni'nin izniyle büyük ve küçük kentlerde kendi devletlerini kuran, estiği estik, kestigi kestik mollalar.

Örneğin, hükümete sormadan yaşalar, yönergeler çıkartan, devlet içinde devlet olan, kimlerden oluştuğu halen bilinmeyen Devrim Konseyi. Bir yandan da, özerklik ve özgüdümlü isteyen Kürtler, Belucistanlılar, Türkmenler, Azeriler, Araplar. Bunların en başında Türkmenler ve Kürtler gelir. Türkmen köylüleri, konseyler kurarak bir kaç ay içinde yalnız tarımı değil, yörenin tüm idari ve adli işlerini kendi ellerine almışlardır. Aynı gelişme Kürdistan'da da görülmektedir. Çoktan beri özerklik isteyen ve hatta geçmiş yıllarda ayrı bir devlet bile kurmuş olan Kürtler, amaçlarına erişecekleri güne gelmiş gözüyle bakmaktadırlar.

Bu bağımsızlık hareketlerinin yanısıra, hükümete baskı yapan solcu ve aşırı islâmci bir çok örgüt ve dernek var. Bazargan ne yapacağını şaşırılmış durumda. 14 Nisan'da Fransız gazetesi Nouvel Observateur ile yaptığı bir görüşmede demektedir ki: «Ayetullah Humeyni'nin isteğiyle kurulan devrim komiteleri, kendi akıllarında davranmaktadırlar ve benim için büyük bir sorun doğurmaktadırlar. İlk başlarda, polis ve ordu o kargaşalık içinde görevlerini yapamaz-

larken, onlara gereksinimimiz vardı. Ama şimdi emirlerini, ülkemizin gerçeklerini bilmeyen mollalardan alıyorlar... Ne yazık ki, Ayetullah Humeyni'nin etrafına, aralarında bir çok gericiler de bulunan mollalar toplanmış. Humeyni, hem kendi biraz huzur bulsun, hem de benim hükümetim rahat çalışsın diye Gom'a gitmiştir. Ama onun başkentten ayrılması işleri daha da karıştırmıştır. Adım adım yol almamız gerektiğini, herşeyi bir anda değiştiremeyeceğimizi her fırsatta vurguladım. Bu konudaki görüşümü değiştirmiş değilim...»

Bu iş böyle gitmezdi. Devlet dairelerindeki temizlikler ve islâm ahlâk anlayışının uygulanması, devrimden sonraki bir kaç ay içinde işsiz sayısını bir milyon daha arttırmıştı. Bir tek alkol yasası yüzünden yüz binlerce kişi işsiz kalmıştı. İçki fabrikalarının işçi ve memurları, bağ sahipleri, içki satan mağazaların sahipleri, araçlar, ithalatçılar, geçim kaynaklarını yitirmişlerdi. Yarının ne getireceğini kimse bilmiyordu. Halkın bir kesimi, geleceği hakkında endişe duymaya başlamıştı.

Ortalıkta bir sürü söylentiler dolaşıyordu. Yakında dışarıdan bir saldırı olması bile bekleniyordu. Çoğu kimse, ABD'nin İran gibi stratejik konumu önemli bir ülkede bu kargaşalığa kayıtsız kalmayacağı görüşündeydi. Ülkenin bölüneceğinden yurtdışına kaçan generallerin önderliğinde bir askeri darbe olacağından korkuluyordu. Bazargan hükümetinin mollalara karşı çaresiz kalması, bu söylentileri daha da artırıyordu. Bu kargaşada görevlerini yerine getiremediği gerekçesiyle Dışişleri Bakanı Sancabi 17 Nisan'da istifasını da verince, temelli bir değişikliğin kaçınılmaz olduğu görüşü iyice yaygınlaştı.

Kimse kimseye güvenmediği bir ortamda ufak olaylar bile büyük bir önem kazanır. Ayetullah Talegani'nin iki oğlunun kaçırılması da bu olaylardan biri. Talegani'nin oğulları, Tahran'da yeni açılmış olan

Filistin elçiliğinden çıkarken sokak ortasında döğülüp kaçırılıyorlar. Talegani'nin, oğullarını bulmak için gösterdiği tüm çabalar sonuç vermiyor. Anlaşılan, gerici islamcı gruplar, ilerici ve nüfuzlu Ayetullah'a bu yolla baskı yapmak istiyorlardı. Çabaları bir sonuç vermeyince Talegani yazıhanesini kapayıp ortalıktan kayboluyor. Bir haber bırakmadan Tahraan'dan ayrılıp gidiyor.

Bu olay, halkın ve siyasi örgütlerin protestolarına yol açıyor. Biz de Ulusal Demokratik Cephe'nin yönetim kurulu olarak durumu tartışıyoruz. Bu olay, mollaların gidişine dur demek ve muhalefeti harekete geçirmek için iyi bir fırsat. 17 Nisan'da dağıttığımız bir bildiride şunları diyoruz: «Keyfi yönetim günden güne artıyor. Hükümet, olanlara müdahale etmelidir. Hükümet, neden içinde bulunduğumuz tehlikeleri görmüyor, neden radyo ve televizyonda yayınlanan yalanlara karşı bir şey yapmıyor? Niye suçsuz insanlara yapılan saldırıları cezasız bırakıyor? Devrim, ancak toplumsal ve bireysel özgürlüklere saygı gösterilirse başarıya ulaşabilir.» Bildirinin sonunda halkı, demokratik özgürlüklerin gerçekleştirilmesi ve Talegani'yle dayanışma için yürüyüşe çağırıyoruz.

Bu, gerici mollaları hedef alan ilk yürüyüş oluyor. «Devrim olalı üç ay bile geçmedi, biz yine sokaktayız» diye düşünüyorum. Bu yürüyüşte, Humeyni'ye ismen çatmaya kimse cesaret edemiyor ama kimi kastettiğimizi de herkes biliyor. Elli bin kişi katılıyor yürüyüşe. Üniversitenin önünde toplanıyoruz. Başbakanlığa doğru yola çıktığımızda yüz kişilik bir grup karşımıza çıkıyor. Elleri bıçaklı, zincirli, sopalı ve taşlı yeni yetmeler bunlar. Yürüyüşçülere saldırıyorlar. Bir kaç dakika içinde bir çok kişi yaralanıyor. «Komünistler Rusya'ya», «Demokratlar ve ulusçular, emperyalistlerin uşığıdır», «Komünistlere idam» diye bağırıyorlar. Kendilerinden geçmişler, acımasızca vuruyorlar. Biz böyle bir saldırı beklemiyorduk, kendi-

mizi savunamayıp yürüyüşçüleri gruplara ayırıyoruz, her grup kendi başına dolambaçlı yollardan Başbakanlığa gidiyor. Ama oraya vardığımda görüyorum ki, kala kala bir kaç yüz kişi kalmış geriye.

Başarısızlığa uğrayan bu yürüyüşümüzün ertesi günü Ayendegan gazetesinin makale yazarı Said Cevadi «Faşizmin ayak seslerini duyuyorum» başlığı altında bir yazı yazıyor. İşler demek ki o kerteğe geldi, faşizmin ayak sesleri duyulur oldu. Özgürlük baharı sona ermek üzere, yazın cehennemî sıcakları başlıyor.

Mollalar bu uyarılarımıza kulak aşmıyorlar. Tam tersine, devletin gücünü ellerine geçirmek için daha da acımasız yöntemler kullanmaya başlıyorlar. Ben de bir çokları gibi devrimin çiçeklerinin bu kadar çabuk solmasını anlayamıyorum. «Gerçek olamaz bunlar, bir karabasan bu» diye düşünüyorum. «Özgürlük, demokrasi ve bağımsızlık için ayaklanan bu halk, bu kadar kısa bir zaman içinde faşizme boyun eğmez.»

Sansür

Daha kadın ve erkek plajlarının ayrılmasının tartışması bitmeden mollalar, ahlak anlayışlarını başka alanlarda da uygulamaya kalkışıyorlar. Gençlik ve Spor Bakanlığından biri İttihat gazetesinde kız ve erkek çocuklarının birbirinden ayrı spor yapmaları gerektiğini yazarak büyük bir ciddiyetle, böyle giderse yakında spor salonlarının yanına bir de doğumevi açmak gerekeceği gibi gülünç bir iddiada bulunuyor. Aynı adam, yüzme havuzları konusunda şunları yazıyor: «Yüzme havuzları nezaretçilerin denetimi altındadır. Bayan nezaretçi olmadığı için yüzen bayanlara da erkeklerin nezaret etmesi gerekmektedir ki, bu da islâm dininde yasaktır. Bayan nezaretçi de yetiştiremeyiz, çünkü bunların erkekler tarafından eğitilmesi gerekir. Bu durumda, kadınların yüzmekten vazgeçmesinden başka çözüm yolu yok.»

Ortalıktan kaybolmasının beşinci gününde Talegani yine ortaya çıkıyor. Talegani bu eylemiyle siyasi güçleri yeni bir diktatörlük tehlikesine karşı uyararak istediğini söyleyerek, bir yanlış anlamaya meydan vermemek için Ayetullah Humeyni'nin önderliğini tümüyle desteklediğini ekliyor sözlerine. Bu açıklamanın ikinci kısmı bizim için büyük bir düş kırıklığı oluyor. Diktatörlüğe gidişi, Humeyni'den başka kim durdurabilir ki? Onun onayı olmadan mollalar böyle her istediklerini yapabilirler mi?

1 Mayıs'a az kalmıştı. Biri solcuların, biri, tüm İslamcı akımları birleştirmek için Beheştî'nin kurduğu İslamcı Cumhuriyet Partisi'nin ve biri de, her iki cephe arasında gidip gelen, ama hiç birine katılmayan Halkın Mücahitleri'nin olmak üzere üç yürüyüş kirden yapılacaktı.

Solcuların yürüyüşüne bir tek Tahran'da yarım milyonun üstünde insan katılıyor. Otuz altı işçi sendikası çok sayıda siyasi örgüt ve dernek, yürüyüşü destekliyor. İlk kez katılanların çoğunluğunu işçilerin oluşturduğu bir yürüyüş görüyoruz. Biz bizyiz en sonunda. Kızıl bayraklar, şehitlerimizin resimleri ve «işçi partisi kuralım», «Yaşasın halkların dünya emperyalizmine karşı savaşı», «bankalar ve endüstri devletleştirilsin», «işsizliğe son» ve benzeri parolalar, yürüyüşe renk katıyor. Humeyni'nin resimleri de görülüyor. «İşçiler ve köylüler, birlik olalım ve sömürünün kökünü kazıyalım» diye şarkı söylüyoruz. Güzel bir gün. Güçlü olmamızdan gurur ve mutluluk duyuyoruz. Ama vurucu kırıcılar bu kez de eksik değil: «Komünistler defolun», ve «Tek parti Allah'ın partisi, tek önder Allah'ın ruhu» (yani Ruhullah Humeyni) diye bağıryorlar.

Bunlar, yürüyüşün yanı sıra giden bir kaç arabanın üzerine oturmuş, vahşi yüzlü gencecik çocuklar. Arabaların üzerine çıkıp, oynayıp gülüyorlar, bize atıp tutarak şarkılar söylüyorlar. Arabalardan biri, yürüyüşçülerin arasına giriyor ve bir kaç kişiyi yaralıyor. Bunun üzerine, işçiler arabanın içindekilerle bir güzel dayak atıyorlar.

Moskova'ya bağlı Tudeh Partisi, solcularla değil de İslamcı Cumhuriyet Partisi ile yürüyor. Bunlardan bir kaç, teşekkür yerine mollalardan iyi bir dayak alıyor.

1 Mayıs yürüyüşü mollalar için bir uyarıydı. Özellikle işçilerin toplu olarak yürüyüşe katılmasını, mollalar kendileri için bir tehlike olarak değerlendiriyorlardı.

Yürüyüşten bir hafta önce yeni Genelkurmay Başkanı Karani'ye, 2 Mayıs'ta da dinci kesimin en önemli nazariyecilerinden biri olan Ayetullah Mottahari'ye suikast yapılmıştı. Forghan adında bir grubun sorumluluğu üzerine almasına ve tüm solcu örgütlerin suikastları kınamasına karşın Humeyni taraftarları ve Bazargan hükümeti, suçu solcuların üzerine atmaya çalışıyordu. Solcularla hesaplaşmanın zamanı gelmişti artık. Bu yönde ilk adımı Haşimi Rafsancani adında şimdiye dek adı hiç duyulmamış bir mol-la attı. Mottahari'nin cenaze töreni yapıyordu. Humeyni tribünde bir sandalyede otururken, Rafsancani de onun yanında ayakta durarak solculara atıp tutmağa başlıyor. Hava çok sıcak, neredeyse gölgede elli derece. Yüz binlerce kişi yakıcı güneşin altında Rafsancani'ye tezahürat yapıyor. Sözleri birer kamçı darbesi gibi kitleleri galeyana getiriyor ve nefretleri körüklüyor. Rafsancani, sanki yıllarca Göbbels'den ders almış gibi ustaca demagoji yapıyor. Kullandığı sözler, tümcelerinin ahengi, sesinin tonu ve kitlelerin kolaylıkla anlayabileceği basit mantığı ile çok etkili oluyor. İşte bu «mantık» demagogların en güçlü silahıdır. Rafsancani'nin bunları nereden öğrendiğine şaşırıp kalıyorum.

Konuşmaya başlamadan önce İmam'ın, sonra da dinleyicilerin önünde eğiliyor. Ardından da, dimdik durarak, yavaş bir sesle sözlerine başlıyor. «Saygıdeğer İmam, sizlere bir kaç şey söylememi buyurdu» diyor ve böylelikle Humeyni adına konuştuğunu belirtiyor. Hemen ardından da konuya giriyor: «Bir oyun tezgahlanıyor. Devrimimizin şanlı zaferi, yurtiçindeki ve dışındaki düşmanlarımızı çaresizliğe itti. Ama bunlar, şimdi yeni planlar hazırlayıp fesatlıklar çıkarmaya çalışıyorlar... Hiç şüphesiz bütün halkımız İmam Humeyni'nin ardındadır.» (Humeyni'nin adı geçer geçmez, dinleyiciler hep bir ağızdan üç kez «Allah büyüktür, Humeyni önderimiz» diye bağıyor.) «Hal-

kımız, hedefinden şaşmadan, Allah'a ve islamiyete iman ederek bir devrim başlatmış ve sonuna kadar getirmiştir. Devrim sırasında ve sonrasında ve en son da halk oylamasında bütün dünya, halkımızın sesini duydu. Halkımızın yüzde 99'u, devrimi destekliyor ve bu devrimin ürünlerini hayatı pahasına korumaya hazır. Ama düşük rejimin taraftarlarından, SAVAK'ın, doğu ve batı ülkelerinin ajanlarıyla basma kalıp ideolojilere inanan bir kaç gruptan oluşan yüzde birlik bir azınlık var. Bu gözle görülemeyecek kadar ufak azınlık, fesatçı ve haince devrimimizi lekelemek istiyor... Bizde sansür varmış. Kızıl ve kara emperyalizmin adına konuşan bir kaç neşriyat, halkımızı, önderlerimizi, sansür yapıyorlar diye suçlamaya kalkıyor. Sorarım size, kime sansür tatbik edeceğiz ki? Yüzde 99 aynı fikirdeyse sansüre ne ihtiyaç var?

Çevirin tarihin sayfalarını! Nerede varmış böyle bu kadar kısa bir zaman içinde her şeyi halkın eline teslim eden bir ihtilal?... Sovyetler Birliği'nde insanlar ihtilalden altmış yıl sonra bile bir demir perde ardında yaşıyorlar. Kimse bilmez orada komşusunun evinde neler olduğunu. Biz, ihtilalin ertesi günü sınırlarını açtık...

Halkımızın yüzde 99'unun hedefi bir, yalnız yüzde birinin, belki de yüzde yarımının hedefi başka. Ama bunların sesi bizimkinden daha yüksek çıkıyor.

Düşmanlarımız bizi psikolojik olarak zayıflatmak istiyor. Bunu, terör yoluyla elde etmek niyetindeler. Ama yanılıyorlar bizi bu yolla sindireceklerini sananlar. İhtilalimizin önderlerinin ölümden korktuklarını sanıyorlar... Bizim için hedef önemlidir, ölürsek bu hedefe daha da yaklaşırız... Bakın! Bütün dünyaya, doğuya, batıya CIA'ya ve KGB'ye, ihtilalimizi müdafaya hazır olduğumuzu göstermek için bir şehit yetiyor. Mottahari bu şerefe nail oldu.

Biz, her an şehit düşmeğe hazırız. Her birimiz se-

Sansür
↓
Kızıl
Hain

ve seve ölürüz. Solcuların laflarına kanmayın. Aradan altmış yıl geçti, Sovyetler bugün Amerika'dan hala buğday satın alıyor. Almasalar Rusya'da insanlar açlıktan kırılır. Kamboçya'da, ihtilalden üç yıl sonra, insanlar bir gün bile karınlarını doyuramıyorlar. Çin'de tarımdan başka ne var ki? Yine de Amerika'dan pirinç alıyorlar, yoksa açlıktan ölürler. Halkımızı bu örneklerle mi kandıracaksınız?

Batılı düşmanlarımıza da şunları söylemek istiyorum: zavallı budalalar. İhtilalimizin seli sizi kokuşmuş bir çamur gibi süpürüp götürdü. Sizin yardakçılarınızı attık ülkemizden. Askeri danışmanlarınızı, sanayi danışmanlarınızı, ülkemizi kirleten bütün içi kokuşmuş unsurları kovduk. Basınıız, sözde ülkemizde şiddet tatbik ediliyormuş gibi yalan yanlış haberler veriyor... Bir kaç caninin idamından başka ne yaptık ki? Kendi ellerinize bakın siz, doğudaki ve batıdaki suçsuz insanların kanlarıyla kirlenmiş ellerinize.»

Ardından Rafsancani kitlelere yol gösteriyor:

«Allah şahidimizdir, biz halkımıza itidal tavş ediyoruz. Etmesek, bu ufak azınlıktan bir tek kişi bile canını kurtaramaz.» «Çok doğru» diyor dinleyenler, «Allah büyüktür, Humeyni önderimiz.»

«Dün cenaze merasiminde ölülerimizin yüzüne bakmaya fırsat bulamadım. Yanıma gelip de 'Her şeyi anladık artık, bize izin ver de şunların işini bitirelim' diyenlerin ardı arkası kesilmedi.

Size ihtar ediyorum, ey sansür ve baskıdan başka bir laf bilmeyenler! Biliyor musunuz, haliniz ne olur, biz halka engel olmasak, hürmete sayan önderimiz halkın arzularına razı gelse? Kim bilir neye benzetirlerdi sizi, ölülerimizin intikamı uğruna...»

Rafsancani'nin söylevi aslında, Humeyni'nin çömezlerine solculara saldırmaları için bir işaretti.

Büyük bir propaganda kampanyası başlatılıyor. Radyo ve televizyon çoktan mollaların eline geçmiş, son olarak da serbest basın, yayınevleri ve kitapçıla-

rın hizaya gelmesi gerekiyor. Artık sokaklar Humeyni çömezlerinin, Hizbullahların, Mollalar, güçlü olmanın tadını çıkartıyorlar. Kitlelerin içgüdüsünü yönlendirmeyi, yıllardır imtiyazlı tabakalara ve aydınlara karşı birikmiş öfkeyi ve cinsel arzuları, dizginlerinden boşandırıp hasımlarının üzerine yöneltmeyi çok iyi biliyorlar. Kitleleri çok iyi tanıyorlar, onların dillerini konuşuyor, onların nefret ve öfkelerini, tüm çıplak ayaklılar, ezilmişler, yoksullar ve de özellikle kadınlar kendilerinden geçinceye kadar körüklüyorlar. Mollalar tüm ülkeye dağılıp işe başlıyorlar. Siyasi karşıtlar, dini terimlerle lanetlenip yem diye istedik Hizbullahların önüne atılıyor. Komünistler, demokratlar, ulusçular, dini ve ulusal azınlıklar, kâfir Allahsız, günahkar, şeytanın uşağı diye takibata uğruyor. Böylelerini, islamiyet, Allah ve Ayetullah Humeyni adına ortadan kaldırmak dini bir görev oluyor. Kim bu «kutsal savaşta» ölürse, Humeyni'ye ve Rafsancani'ye göre şehit olup öbür dünyadaki yerini alacak. Cennetin kapıları açık onlara.

Çığ gibi yuvarlanıyor şiddet hareketleri. Özgürlük ve bağımsızlık umutlarının yerini, dini ideolojiye dayanan bir diktatörlük alıyor. Kamaşan gözler, dummanlanan kafalar, gerçekleri görmekten aciz. Bağnaz Hizbullahlar silahlandırılıyor ve muhaliflerin üzerine salınıyor. Özellikle gecekondulu halkı, ideolojik aşılamalara çok yatkın. Devrimden dört ay sonra mollaların gücünün temelini bunlar oluşturuyor. Bunların çoğu, Şah'ın toprak reformundan sonra kentlere göç etmiş, iş bulamamış ve gecekondularda yaşamlarını tüketmeğe mahkum olmuş insanlar. Fundamentalist bir rejimin hedefine ulaşması için gereken bütün özellikler var bunlarda. Köklerinden kopartılmış, ne köye ne de kente uyan, başıboş, vahşi, cahil ve eğitim görmemiş, lumpen bir yaşam sürmek zorunda bırakılmış, kaderine terkedilmiş, Allah'a inanan, mideleri boş, içi öfke dolu, kendine güvensiz, toplumun di-

sına itilmiş bu insanlar her önderin, her otoritenin, her ideolojinin peşinde gitmeğe hazır. Her demagog bu insanları istediği gibi kullanabilir. Biraz kıskırtılıp kafalarına bir kaç fikir sokulunca, kendilerine bir düşman gösterilince, ellerine silah verilince, geri kalanını kendileri hallederler.

Sonunda ben de anlıyorum yanlışımı. «Kitleler» benim için, yazılarımda ve konuşmalarımda, en kutusal ve kusursuz bir toplumsal güçtü şimdiye dek. Politikacılar ise «kitlelerle», kendilerine özgü bir görüşleri olmayan, her istediklerini yaptırabilecekleri insan gruplarını kastediyorlardı. İşte şimdi mollalar, amaçlarına erişebilmek için bu «kitleleri» yardıma çağırıyordu.

Tebriş'de kitapçılar çarşısı kundaklanıyor, solcu kitabevleri yakıp yıkılıyor, sokak ortasında kitap yakılıyor, kitapçılar dövülüyor ve hatta bazıları tutuklanıyor. Bunun üzerine kitapçılarla yayımcılar, İmam Humeyni'nin Tebriş'deki temsilcisi Ayetullah Madani'ye başvuruyorlar. Madani onlara, yayımladıkları sol eğilimli kitapları kendi elleriyle sokakta yakmalarını öneriyor ve bu takdirde zararlarını karşılayacağına söz veriyor. Aksi takdirde kitlelerin «içten gelen» tepkilerini engelleyemeyeceğini bildiriyor. Benzeri olaylar diğer kentlerde de görülüyor.

11 Mayıs günü Humeyni, artık Ayendegan gazetesini okumayacağını açıklıyor. Ülkenin en iyi yayın organı Ayendegan, tüm muhalefetin sözcüsü durumunda. Hem solcu, hem de burjuvazi-liberal politikacılar bu gazetede yazıyorlar. Bunların, ülkenin toplumsal ve kültürel sorunları üzerindeki yazıları, gazeteciliğin en iyi örneklerindedir.

Günlük gazeteler arasında en çok okunan Ayendegan, mollaları rahatsız etmeğe başlamıştı. Humeyni, Mottahari suikastini inceleyen, Fransız Le Monde gazetesinden çevrilmiş bir makaleyi bahane ederek halkı Ayendegan'ı boykot etmeğe çağırıyor. Bir milyonun üzerinde okuyucusunun olması, Ayendegan'ın

Tamam
selide
bunu
3k

Hürriyet
Cumhuriyet

açıkça yasaklanmasını engelliyordu. Humeyni de mollaların yöntemini kullanıyor. Bu gazeteyi okumaya-
cağını açıklayıp işi halka bırakıyor.

Ertesi gün Ayendegan sadece dört sayfayla çıkıyor. İlk sayfada kısa bir açıklama var, diğerleri boş, bembeyaz. Ana bayiler ve gazete satıcıları, Hizbullahlardan korktukları için gazeteyi satmak istemiyorlar. Bunun üzerine binlerce gönüllü dağıtımı üstleniyor. Gazetenin bu sayısı, içinde bu açıklamadan başka bir şey olmamasına karşın rekor sayıda satılıyor.

Enformasyon Bakanı Minaci boykot konusunda hükümetin hiç bir şeye karışmayacağını, sansür uygulamayacağını bildiriyor. «Basına öğüdümüz» diyor, «devrim yolundan sapmamaları. Ama yazışleri sorumluları bu öğüdümüze kulak asmasalar bile polis göndermeyeceğiz. Ama halkımızın içten gelen tepkilerini de engelliyemeyiz. Bazı gazeteler halkı kışkırtırlarsa, suç Enformasyon Bakanlığı'nın değildir.»

Ayendegan bir süre için yayıma ara veriyor.

Biz, Ulusal Demokratik Cephe olarak Teknik Üniversite'de bir miting düzenliyoruz. 300 000 kişi katılıyor mitinge. Düşünce özgürlüğüne yapılan saldırıları kınamak istiyoruz. Bu mitingte, Ayendegan'ın yazı işleri kurulundan, gazeteyi tekrar çıkartmalarını rica ediyoruz.

Bir kaç gün sonra sıra Keyhan gazetesine geliyor. Bu gazetenin eskiden Şah, şimdi ise Humeyni yanlısı olan bazı çalışanları, kendi sıralarında temizlik yaparak eli silahlı Hizbullahların yardımıyla muhalif meslektaşlarını iş yerine sokmuyorlar. Oynanan oyun belli. Mollaların iktidar tekeline, bir tek serbest basın karşı çıkıyor, dolayısıyla ortadan kaldırılması gerek. Ama o kadar da kolay değil bu. Halkın direnişi daha tam kırılmamış. Dikkatli olmak, iki adım ileriye atarken, bir adım da geriye atmak gerekiyor. Mollaların taktiği, bir iki adım ileri, bir iki adım geri atıp hız almak, ardından da bu hızla düşmanın üzerine

çullanmak. Ne zaman geriye çekilmek zorunda kalsalar, halkın dikkatini başka yöne çekmek için ortaya bir umacı masalı çıkartıyorlar. Bu kez umacı, Hüveyda'nın idamını protesto eden Amerikan senatosu. Mollalar, Amerika'ya karşı bir kampanya başlatıp yürüyüşler düzenliyor, bir yandan da radyo ve televizyon halkı kızıştırıyor. Bu kampanyanın başka bir yararı da, solcuların ağızına bir parmak bal çalmak ve böylelikle solcularla liberalleri birbirinden ayırmak.

İran Dışişleri Bakanı, iki ülke arasındaki ilişkileri kısıtlaması konusunda Amerikan hükümetini uyarıyor ve yeni Amerikan büyükelçisinin geliş tarihinin ertelenmesini istiyor.

Tüm kentlerde Amerika aleyhtarı yürüyüşler, mitingler düzenleniyor. Her yere Carter'ın karikatürleri asılıyor. Bir karikatürün altında «Halkımızın ve dinimizin düşmanı Carter gebersin» yazısı okunuyor.

Bu yürüyüşlerde Amerikan bayrakları yakılıyor, Carter'ın ve Begin'in kuklaları kurşunlarla delik deşik ediliyor.

Aynı anda ülkenin islamlaştırılması da hızlandırılıyor. Eğitim Bakanlığı Müsteşarı tüm özel okullara, kızlarla erkeklerin ayrı sınıflarda ders göreceğini bildiriyor. Buna uymayanların lisansları ellerinden alınacak ve okulları kapatılacakmış. Bu yönerge, okul müdürlerini çözülmesi olanaksız sorunlarla karşılatıyor. Bu yönergeyi uygulayabilmek için şimdikininkin iki katı sınıfa ve öğretmene gereksinim var. Bunun üzerine pek çokları okullarını kapatıp kendilerine başka geçim yolu aramağa başlıyor.

Toplumun islamlaştırılması yönündeki başka bir adım da, kızların evlenme yaşının on sekizden on üçe indirilmesi. Her iki kararın ardında aynı amaç yatıyor. Mollalara göre, kızların okula gidip bir meslek öğrenmeleri ve dışarıda çalışmaları gereksiz. Kızların, bir an önce evlenip çocuk doğurmaları ve kocalarına kölelik yapmaları isteniyor.

Pek çok kadın bu gerici görüşlere karşı çıkıyor. Bu arada bir sürü kadın dernekleri kurulmuştu. Ama ne yazık ki çoğunluğu bir solcu örgüte bağlı olan bu dernekler, «Aynı işe aynı ücret», «hamilelik tatilinin uzatılması» gibi isteklerle yetiniyorlardı. «Kadınların kurtuluşunun, ancak işçilerin kapitalizmin boyunduruğundan kurtulmasıyla» gerçekleşeceği ve «kadınların erkeklerle omuz omuza emperyalizme ve kapitalizme karşı savaşmaları» gerektiği savı, kadınların kendilerine özgü sorunlarla uğraşıp bunların çözümü için kavga vermelerini engelliyordu.

Tahran'ın kuzeyi dışındaki diğer kenar semtler gecekonduktur. Bir gün, kentimi bir de bu açıdan görmek amacıyla yola çıkıyorum. Almanya'dan bir gazeteci bayanla Dolatabad'a gidiyoruz. Dolatabad, kentin güneyinde, alüminyum fabrikasının hemen ardında, hurda arabalarla çöpler arasındadır. Asfaltlanmış bir patika ile pis kokulu, çamurlu bir ırmağın arasına binlerce gri ve kahverengi çadırlar, teneke kulübeler kondurulmuştur. Arabadan iner inmez başımıza yalın ayaklı, yırtık, yamalı gömleklili, pantolonlu bir sürü çocuk toplanıyor. Yedi, sekiz yaşlarındaki bir sürü kız çocuğu yüzlerini peçeyle örtmüşlerdi. Kokuşmuş çöplerin ağır kokusu önceleri başımı döndürüyor ama zamanla alışıyorum. Çocuklar, ellerini uzatıp para, çukulata ve ekmek istiyorlar. Kavruk yüzlü, pasaklı yavrucuklar, güzelim siyah gözlerini bana dikerek «Amca, bir sadaka» diye dileniyorlar.

Her attığımız adımda yerden bir toz bulutu yükseliyor. Gecekondu halkı, tek tek veya bir kaç kişi bir arada çadırlarının, kulübelerinin önünde oturuyor. Siyah peçeli hamile bir kadın kucagında bir çocukla iki yaşlı kadının yanına çökmüş, iki adım ötelinde yaşlı bir adam sırtüstü yere uzanmış yatıyor. Yastık yerine ayakkabılarını başının altına koymuş. Arabamızın geldiğini görenler, dikkatli dikkatli, inceler gibi bizi süzüyorlar. Teneke bir duvara yaslanmış, göz-

lerini yere dikmiş genç bir adama selâm veriyoruz. Solgun yüzüne, öne çıkık kemiklerine, cam gibi gözlerine bakılırsa uyuşturucu madde düşkünü. Yaşlı bir adam, sopasına dayanarak yanımıza geliyor, dostça selâm veriyor ve Alman meslektaşımın boynundaki fotoğraf makinesini göstererek televizyondan mı geldiğimizi soruyor. «Hayır» diyorum. «Bu bayan yabancıdır, gazeteci olarak çalışmaktadır. Ben ona Tahran'ı gösteriyorum. Dolatabad'ı görmek istedik.» Yavaş yavaş, yırtık elbiseleri ve açlığın yıpratmış yüzleriyle diğerleri de yanımıza sokuluyor. Humeyni, daha Paris'teyken bu insanlara neler vaad etmemişti ki! Suyu, elektriği içinde evler yaptıracaktı onlara, çocuklarını okula gönderecek, büyüklere iş verecekti. İnsan gibi yaşayacaklardı sözde.

«Gazetenizde yazın, kimse bizimle ilgilenmiyor» diyor yaşlı adam. «Her gün açlıktan bir kaç kişi ölüyor, şuracığa gömüyoruz. Durumumuz gittikçe kötüleşti. Bir kaç ay öncesine kadar çoğumuz hiç olmazsa geçici olarak inşaatlarda, fabrikalarda iş bulabiliyorduk. Bu yaşıma rağmen ben bile beş on kuruş kazanıyordum niyet satarak. Ama bunu da yasakladılar.» «Dört aydan beri işsizim» diyor Hasan adında otuz yaşlarında bir adam. «Bir inşaat şirketinde çalıştım. Mühendis Nuri'nin yanında, belki tanırınız. Karımın, çocuklarımla karnını doyurabiliyordum. Biraz para bile biriktirmiştim. Belki bir yerde bir göz ev bile bulabiliriz diyorduk. Artık elimde avucumda bir şey kalmadı. Her gün Çalışma Bakanlığı'na gidip borç istiyorum. Duydum ki, işsizlere borç para veriyorlarmış. Ama şimdiye kadar beş kuruş bile alamadım.»

Alman meslektaşım fotoğraf çekmek istiyor. «Yasak» diyor bir kadın. «Komite bize, kimseye resim çek-tirmeyin, dedi. Fotoğraf makineliilerin hepsi SAVAK'tan, dediler bize.» — «Biz SAVAK'tan değiliz» diyorum. «Sadece bir görmek istedik, kimler oturuyormuş burada.»

«Hiç bir şeyimiz yok» diyor bir başka kadın. Peçesiyle küçük bir çocuğu sırtına bağlamış. Çocuk uyuyor, yüzünde, başının etrafında sinekler uçuşuyor. «Suyumuz bile yok. Bu ırmaktaki su pis. Çeşme buradan dört kilometre uzakta. Bir kova içme suyu bir tümene.» — «Ne yapıyor çocuklar bütün gün» diye soruyorum. «Okul var mı yakınlarda?» — «Yok, okulumuz yok» diyor yaşlı adam. «Gündüz vakti çocuklar buralarda koşuşup dururlar. Şu yolda ezilen çocuğun hesabı yok.»

Yakınlarda doktor da olmadığını öğreniyoruz. Ne doktor, ne de ilaç görüyordu bu insanlar. Dolatabad'daki erkeklerin yarısından çoğu eroin düşkünüdür, diye anlatıyorlar. Şaşıp kalıyorum. Kaçak eroin çok pahalı. Nereden buluyorlar eroini? Sonradan anlaşıyor ki, eroin kaçakçıları gecekondu gençlerini mal alıp götürmede kullanıyorlarmış. Böylelikle alışmışlar eroine.

«Neyle sağlıyorsunuz geçiminizi?» diye soruyorum. Cumaları camiye gidersek pirinç, nohut, fasulye, bazı da ekmek veriyorlar. Bazı da komiteden bir araba gelip bize yiyecek, arada bir de biraz para getiriyor. Allah İmam Humeyni'den razı olsun, o bize bakıyor. O, fıkaranın ve zayıfın imamıdır. Biraz daha sabır, işler yoluna girecek.» — «Tek parti Allah'ın partisi, tek önder Humeyni» diye bağırıyorlar bir ağızdan.

İran Petrol Ofisi'nin Direktörü ve İran Avukatlar Birliği'nin Başkanı Nezih, hükümet ve burjuva kesiminden ağzını açıp da mollaların yediği haltları eleştirmeğe cesaret eden ilk adam. Avukatlar önünde yaptığı bir konuşmada şunları söylüyor: «İmam Humeyni'yi Gom'da ziyaret edip ona «böl ve yönet» yönteminin sömürgecilere özgü olduğunu anımsatacağım. Siyasi, iktisadi ve adli sorunlarımızın tümünü islam çerçevesinde çözüme kavuşturmak olanak dışıdır. Sayın hocalarımız da biliyorlar ki, günümüzün koşul-

ları altında islama dönüş, hem olanaksız, hem de halkımızın zararınadır.»

Nezih, yakında yürürlüğe girecek olan anayasayı da eleştiriyor. «Anayasayı, hiç kimsenin tanımadığı, bilmediği bir kaç kişi hazırlıyor» diyor. «Avukatlara danışmak gereği bile duyulmuyor.»

Nezih anlaşılan fazla ileri gitmişti. Başkalarına kötü örnek olmadan Petrol Bakanı'nın ağzına iki tokat atılmalıydı. Tokadı Humeyni kendi atıyor. Hiz-bullahların bir toplantısında diyor ki:

«Yurtdışından gelenlerin ve halkımızın hareketinin dışında kalanların ağızlarını açmağa hakları yoktur, bunların görüşlerinin ne bir anlamı, ne de bir değeri vardır... bunlar, islam hareketinin sıralarına girip iman getirir, islama boyun eğerseniz, hoş geldiniz deriz. Ama yok, başka görüşteyseler, defolup gitsinler geldikleri yere.

Sizin kanınızı emmek istiyor bunlar. Ey batının uşakları, ey yabaniler, sizin içiniz kof. Sizi ikaz ediyorum. İkaz ediyorum sizi, ey avukatlar ve kendilerini insan haklarının savunucusu sananlar.

İşçiler, köylüler! Savaşın siz, kan döken sizsiniz. Biz, size hizmet edeceğiz. Kimse sizin zaferinize sahip çıkamaz. Lanetleyin beni kötüye kullanacak olursam sizin zaferinizi. Evet, lanetleyin beni.» (Dinleyiciler yüksek sesle ağlamaya başlıyorlar. «Ruhumsun, Humeyni» diye bağırıyor biri.) «Lanet olsun, bana, kötüye kullanacak olursam döktüğünüz kanı...»

Siz canınızı feda ederken rahatlarına bakan, üstelik bir de sizi küçük gören zenginlerin hiç bir hakkı yoktur, olmamalıdır...

Size ihtar ediyorum, islama boyun eğin. Şu durduğum yerden zamanında Şah'a da ihtar etmiştim. 'Halkın gazabından kork' demiştim ona. 'Halkımız kovacaktır seni'. Ama beni dinlemek istemedi. Halkımız da kovdu onu. Siz ondan daha da zavallısınız.

Bırakın elinizden kalemleri. İslama karşı kışkır-

tıcı yazılar yazmayın. İkaz ediyorum sizi, ey avukatlar ve sözüm ona insan haklarının müdafileri. Din adamlarına hakareti bırakın... İşte şu gecekondu halkı, sekiz dokuz kişi bir arada ufacak bir viranede yaşamağa mahkum edilen halk, işte asıl onlardır insan haklarının müdafileri. Asıl onlar bilir insanlığın dertlerini, arzularını. Hiç kimsenin, hakkı yok onların ağzından lafi kapmaya, ne sizin, ne de benim...» «Ruhumsun, Humeyni» diye bağırıyor Hizbullahlar.

Nezih eleştirisinde haklıydı. Yakında yürürlüğe girecek olan anayasa kimsenin ağzından düşmüyordu ama bir kaç kişinin dışında ne olduğunu gören, bilen yoktu. Taslağı sözde Paris'te hazırlanmış. Meşhur «devrim seferinde» Humeyni taslağı saklasın diye aynı uçaktaki Alman gazeteci Peter Scholl-Latour'un cebine sokmuş sözde. Paris'le yapılan anlaşmaya göre bu taslak iktidarı ele geçirdikten sonra önce kamuya açıklanıp tartışmaya sunulacak, ardından da halkın seçtiği bir ulusal meclisten geçecekti. Ama şu andaki duruma bakılırsa, halkın seçtiği bir meclis, islam devletine kesinlikle karşı çıkardı. Böyle bir meclisin kurulması engellenmeliydi.

Halk, oyunu islam cumhuriyetine verdi, diyordu mollalar. Anayasanın da buna uygun olması gerekir. Böyle bir anayasa ise, ancak islam dininin ve islam cumhuriyetini yakından tanıyanlar tarafından hazırlanabilir. Yani islam bilim adamları, hocalar ve bilirkişi olarak bu konuda kendilerine bir isim yapmış olanlar tarafından. Kısacası, bir meclise değil de, bilirkişi kuruluna gereksinim vardı.

Müzik Halka Karşı İşlenen Bir Suçtur

Nesrin'le gündüzleri birbirimizi seyrek görüyoruz. İkimiz de bütün gün evde yokuz. O, kadınlarla ilgili çalışmalarda bulunuyor, ben de politika yapıyorum. Sadece akşamları bazı bazı birbirimizi görüyoruz. Bu seyrek akşamlardan birinde kentin merkezine doğru bir yürüyüş yapmağa karar veriyoruz.

Tahran'ın eski alış veriş caddelerinden biri olan, bildim bileli gece gündüz insanlarla dolup taşan Lalezar caddesine gidiyoruz. Özellikle hafta sonlarında Lalezar caddesinde akşamları kalabalıktan geçilmezdi. Mağazalar gece yarısına kadar, kahveler, barlar, dansli lokaller, tiyatrolar, sinemalar ve büfeler sabaha kadar açıktı. Eskiden İran'ın kalbi Lalezar'da atardı.

Taksiden inip Lalezar'a çıkınca düş kırıklığına uğruyoruz. Eskiden olanların yerinde yeller esiyor. Açık hava tiyatrolarını aydınlatan gaz lambaları sönmüş, gelip geçeni tiyatroya çağıran çığırkanlar ortadan yok olmuş. Daha saat sekiz ama mağazaların çoğu kepenklerini indirmiş. Ayaklanmalar sırasında yanan lokantalar ve sinemalar olduğu gibi duruyor. Burnuma halâ yanık kokusu gelir gibi oluyor. Bir tek, devrime ayak uydurabilen bir kaç sinema kalmış. Gösterilenlerin çoğu da savaş filmleri. Anlaşılan savaş film-

lerine hiç bir devlet karşı çıkmıyor. Dansözler, Arap sanatçıları, tanınmış İranlı şarkıcılar orkestralarıyla birlikte sahnelerden çekilmişler. Onların yerini devrimci tiyatro oyunları almış. Tiyatrolarda da, sinemalarda da cinsellik, erotizm yasaklanmış. Ne Marilyn Monroe, ne de Sophie Loren kalmış... Hepsi islam ahlak anlayışının kurbanı olmuşlar. Film afişlerinde uzun giysiler içinde dans eden, yüzen kadınlar görülmüyor. Anlaşılan ressamalar, artistleri sonradan giydirmişler. Bazı sinemalar iki saati doldurabilmek için asıl filminden önce bir kaç kısa film gösteriyorlar. Film-lerden erotik sahneler kesilmiş. Televizyon programı da böyle. Öpüşme, yatak ve sevişme sahneleri kesiliyor. Bazı sahnelerde bir kadınla bir erkek birbirine yaklaşp ellerini uzatıyorlar, bir sonraki sahnede ise uslu uslu yan yana oturuyorlar. Veya aşıklar yatak odasına gidiyor ve hemen arkasından bahçede dolaştıkları görülüyor.

Lalezar caddesinde kaset satıcıları bir kaç ay öncesine oranla çok artmış. Humeyni'nin söylevlerini ve devrim şarkılarını çalıyorlar ama herkes biliyor ki, yasaklanmış olan batı müziği veya sevilen İranlı şarkıcıların kasetleri tezgah altından satılıyor. İskambil kağıtları, açık saçık kitaplar ve dergiler ise Kur'an dini yazıların ve Humeyni'nin resimlerinin altına saklanmış. Tıpkı Şah devrinde olduğu gibi. Yalnız o zamanlar şimdi yasaklanmış olan şeyler üstte, politik içerikli kitaplar ise alttaydı.

Kaset satıcıları da eskilerine hiç benzemiyor. Aralarında bir sürü işlerini kaybetmiş olan ve şimdi kaset satarak ekme paralarını kazanmaya çalışan öğretmen, memur ve profesör var.

Alkollü içkiler hiç bir yerde satılmıyor.

Açıkgöz bir fotoğrafçı, Arafat'ın büyük bir resmi ni aşmış. Her istiyen başına Filistin tülbendi bağlayıp eline bir silah alarak Arafat'la resmini çektirebiliyor. Bir fotoğraf beş tümen. Filistin kahramanı pozunda

Arafat'la birlikte resim çektirebilmek için hiç de fazla değil. Önünde uzun bir kuyruk var. Sıra bekleyenlerin çoğu genç.

Ne yapacağımızı bilemiyoruz. İyi bir gece geçireceğimizi ummuştuk. Bir tiyatro görüyoruz. «Mücahit» adında bir oyun oynanıyor. Başlamak üzereymiş. Dışarıda Halkın Mücahitleri'nin afişleri var. «Gel girelim» diyor Nesrin. Canım pek istemiyor. Eskiden böyle benzeri şeyleri çok görmüştüm. Sonunun nasıl olacağı, daha başından belli. Ama oyun bozanlık etmek istemiyorum. Ayrıca başka bir seçeneğimiz de yok.

Tiyatro tıklım tıklım dolu! Oyunu ayakta seyretmek zorunda kalıyoruz. Olay Lübnan'da geçiyor. Halkın Mücahitleri'yle bir ilgisi yok. Deli bir general, bir çok Filistinliyi kurşuna dizdiriyor. Çok berbat bir oyun. Devrim kahramanları teker teker kurşuna diziliyor. Seyirciler ağhyorlar. «Kahrolsun emperyalizm, yaşasın Humeyni» diye bağırıyor. Oyunu izleyenler. Bir ayaklanma oluyor, general linç ediliyor ve adalet yerini buluyor. Alkıştan yıkılıyor salon. Devrimci rolündekiler; Humeyni'nin resmiyle yeniden sahneye çıkıyor. «Ruhumsun, Humeyni» diye bağırıyor seyirciler. Biz, moralimiz bozuk, dışarı çıkıyoruz. Bir taksi tutup eve gidiyoruz.

Üzerimizdeki baskı gittikçe artıyor. Ulusal Demokratik Cephe'nin yönetim kurulunda ne yapabileceğimizi tartışıyoruz. «Daha geç sayılmaz» diyorum ben. «Geniş bir direniş cephesi kurmalı, tüm muhalifleri bir araya toplamalıyız.» Birisi, Humeyni'ye bir mektup yazıp ülkenin durumunu açıkça eleştirmemizi öneriyor. Öneri kabul ediliyor. 3 Haziran 1979 günü açık mektubumuz Ayendegan'da ve bir kaç solcu gazetede yayınlanıyor. «...Ve şu görüşe vardık ki, susmaktan vazgeçip konuşmanın zamanı gelmiştir artık» diyoruz mektubumuzda. «...Sayın Ayetullah, yolunuzun yeni bir yol olduğuna inanmıştık. Dini görüşlerinizi devrimci ve yapıcı buluyorduk... Direnişten, öz-

gürlükten ve eşitlikten söz ediyordunuz... Pehlevi hanedanı ve bunların yabancı işbirlikçileri, bağınaz olduğunuzu, tarihin akışını geriye yöneltmek istediğinizi ileri sürüyorlardı. Biz, buna karşı çıktık, din adamlarının, halkımızın özgürlük ve bağımsızlık arzularını dile getirdiğini savunduk. Şah, ülkede olduğu müddetçe muhalefeti parçalamaktan çekindik, devrime katkıda bulunduk. Siz, sayın Ayetullah, bize yön verdiniz, yalnız dini açıdan değil, politik açıdan da önderliğinizin gerekli olduğunu kanıtladınız. Ufak çıkar kavgalarına kapılmayıp hep halkımızın iyiliğini düşündünüz. Yetkinizi, halkımızın birliği ve devrimin zaferi uğruna kullandınız.

Bir zamanlar evlerin çatılarından «Allahu ekber» diye bağırانların hepsi, iman sahibi müslümanlar değildi. Yaşamları boyunca bir camiyi içinden bile görmemiş olanlar da vardı bunların aralarında. Hristiyanlar, yahudiler, zerdüşter bile vardı aralarında... O zamanlar komünistlerle müslümanlar arasında bir ayırım da yapılmıyordu, herkes özgürlük ve adalet istiyordu.

Ama şimdi, Şah kaçtıktan dört ay sonra, memleket ne durumda? Geçici hükümet sizin önerinize uyarak devletin yönetimini üstlendi. Bir halk oylaması yaparak yeni anayasayı hazırlamağa başladı.

Ama devrimle elde ettiklerimizi bu güne kadar koruyabildik mi? Bu soruyu izninizle açık seçik ve doğru sözlükle yanıtlamak istiyoruz.

Candan arzuladığımız halkın birliği tehlikede. Çaresizlik ve üzüntü içinde herkes. Doğrusunu söylemek gerekirse, zaferimizden önceki tutumunuzla bugünkü tutumunuz arasında çok fark var. Bu savı kanıtlayan çok delil var elimizde.

İran'a dönüp yönetimi elinize geçirmeden önce, bir çok kez «ne ben, ne de başka bir din adamı devlet işlerine karışacaktır» dediniz. Bu ifadeniz bizde, devletin gücünü tekelinize almak niyetinde olmadıği-

nız görüşünü uyandırdı... Ama sözünüzü tutmadınız... Devletin işlerine karışmakla kalmayıp kendi başınıza yönetmeye kalkıyorsunuz. Örneğin, Mısır'la diplomatik ilişkilerin kesilmesini buyurdunuz... Bu kararınızı Başbakan'a değil, doğrudan doğruya Dışişleri Bakanı'na bildiriyorsunuz. Başbakan'ın hiç bir yetkisi olmayacaksa, sorarız size, neden seçtiniz o zaman onu?... Devlet başkanını göreve getirip kabine kurmanız, devletle din işlerini birbirinden ayırdığınız anlamına gelir. Ama yine de bütün işleri siz ve diğer din adamları elinizde tutuyorsunuz. Ekmek, et, elektrik üretiminden tutun da iç ve dış politikaya varıncaya kadar her alanda söz sizin. Herkes biliyor ki, hükümet göstermelik, elinde hiç bir yetki yok... Kuran'a dayanan bir şeriat kurmak niyetindeyseniz... niye anayasanın sözünü ediyorsunuz, niye dinle devlet arasında iki taraflı oynuyorsunuz? O zaman alın devleti resmen elinize. Hiç olmazsa halkımız olan biteni anlasın ve sorumluların kim olduğunu bilsin...

Bir görüşte olmak, birisinin konuşup ötekilerinin susması demek değildir...

Ülkemizde kadınlarımız özgürce yaşayabilecekler ve hakları yenmiyecekse, neden yargıç, avukat olmaları engelleniyor?...

Siyasi gruplara karşı başlatılan propaganda kampanyası, öyle bir tedhiş ve korku ortamına yol açmıştır ki, artık bu konuda susamayız..."

Mektubumuzun sonunda Ayetullah'ı, bazı görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmak amacıyla bir görüşmeye çağırıyoruz. Bu önerimizi kabul etmeyeceğini biz de gayet iyi biliyoruz. Ayetullah'ın tutumunu bu mektupla değiştiremeyeceğimizi de pekâlâ biliyoruz. Amacımız, muhalefeti harekete geçirmek ve halkın dikkatini olayların asıl sorumlusunun, yani Humeyni'nin üzerine çekmek.

16 Haziran'da nihayet anayasa taslağı açıklanıyor. Bu taslak, bir kaç ufak değişiklik dışında Paris'te ya-

zılanın aynı. Anayasa taslağında parlamenter bir demokrasi, özel mülkiyet, kuvvetlerin ayrımı ve diğer burjuvazi-demokratik hakların, özgürlüklerin yeri var. Bu anayasa ne solcuların, ne de mollaların işine geliyor. Solcular, sosyalist bir «halk cumhuriyeti», mollalar ise şeriat istiyorlar. Hükümetin taslağı iki tarafa da yaranamıyor.

Bu tepkilere ilk karşılık Humeyni'den geliyor: «Ardımızdan oyun oynanıyor,» diyor. «İslamcı anayasa yı engellemek isteyenler var. Batılı hukukçulara danışmaya zorlamak istiyorlar bizi. Ama biz batı usulü değil, islam usulü bir anayasa istiyoruz. Batılı hukukçulara değil, islam alimlerine ihtiyacımız var. Demokratik bir cumhuriyet kurmak istesek, elbette ki batılı hukukçulara sorardık... Ama bunlar islamdan anlamıyorlar ki. İslamın kanunlarını Allah yapar... Allah'ın işine karışamazsınız. İran halkı, Kuran'ı bırakıp da Batı'nın anayasasına bakmaz. Anlamadığınız işlere karışmanıza İran halkı göz yummaz. Evet, açıkça söylüyoruz. Bu konuda ağızınızı bile açmaya hakkınız yok.

Bazıları diyor ki, biz ufak bir parlamento değil, 500-600 milletvekillik bir meclis istiyoruz. Meclisin kalabalık olmasını istiyorlar ki, kendileri de bir koltuk kapabilsinler. Başka hangi sebepten itiraz ediyor olabilirler ki halkın 500 yerine 50 milletvekili seçmesine?

Hayır, böyle bir meclis kurmayacağız. Biz halkın seçtiği bilirkişilere anayasa taslağını sunacağız, onların hazırladığı anayasa da halkın tasdiğine sunulacak...»

Bu kadar kısa zaman içinde böyle ağız değiştirmesini kimse beklemiyordu. Ayetullah'tan. Benisadr anılarında, Humeyni'nin kendisine şöyle dediğini yazıyor: «Dün dediğim bugün tersini söylüyorum diye üzmezin canınızı. Durum nasıl gerektirirse öyle konuşurum ben. Bugün böyle söylerim, yarın tam tersini.» — «Siz, Hazretî Muhammet'in ümmetindensiniz,

Makyavel'in çömezi değil» diye karşılık verdiğini iddia ediyor Benisadr ama ben inanmıyorum. Ola ki, Ayetullah Makyavel'in kim olduğunu bilmesin.

22 Haziran günü Anzali kentinde, aralarında iki genç kadın da olan on bir kişi halkın gözü önünde kamçılanıyor. İslamın kurallarını saymayıp alkol içmekle suçlanıyorlar.

Halkın korkulu düşü Halkalı, İttilat gazetesiyile yaptığı bir görüşmede şunları söylüyor: «İmparatoriçe Farah, Şah'ın idam cezasını kendi elleriyle infaz ederse, cezasını hafifletiriz.»

Haziran'ın ilk haftalarında, büyük otellerinki de içinde olmak üzere, tüm yüzme havuzları komite kararıyla kapatılıyor. Hristiyan dininden olan Ermeniler bile İslam kurallarına uymak zorunda bırakılıyor. Tahran'daki bir devrim komitesinin başkanı «Ülkemiz bir islam ülkesidir ve dini azınlıklar da yasalarımıza, kurallarımıza uymalıdır» diyor.

Okullar yaz tatiline giriyor. Havaalar ısındıkça yüzme sorunu da güncelleşiyor. Kadınlarla erkeklerin aynı plaja gitmesi, daha resmen yasaklanmış değil. Anlaşılan Bazargan hükümeti bu yasağın iktisadi yanını görüyor ve bu konuda bir karar vermekten çekiniyor. Kararı vermek, yine Humeyni'ye kalıyor. «İslam devrimi propagandacılarının» bir seminerinde önce ölüm cezası hakkında şunları söylüyor:

«İslamiyette idam, Allah'ın emridir. Allah'ın emri yerine getirilirse bundan cemiyet faydalanır. Dört hırsızın elini kesin herkesin gözünün önünde, hırsızlığa özenen kalmaz. Bir fahişe ibret olsun diye kamçılanırsa fahişelik diye bir şey kalmaz. Bunlar, cemiyetin çıban başı. Doktor onları kesip atmalı ki hasta düzelsin...»

Ardından da denize girme konusunda şöyle diyor: «İslamiyet, bedeni zevkleri yasaklamıştır. Çıplak denize girip yüzmeyi yasaklamıştır. Erkeklerin, çıplak karırlarla bir arada yüzmesine müsaade etmez.

Halkımız, böyle bir gidişata göz yumamaz. Halkımız müslümandır ve erkeklerle çıplak karıların birlikte denize girmelerine müsamaha göstermez. Hükümet buna mani olmazsa, halkımız bu vazifeyi kendi yerine getirecektir.»

Humeyni, açıkça kitlelere ne yapması gerektiğini söylüyordu. Denize girme, idam cezası, kamçılama, el ve ayak kesme konularından sonra son olarak da çalışan kadınları uyarıyor: «Düşmanlarımız, kadınları çocuklarından ayırmak istiyordu. Bunun için yazıhanelerde, dairelerde kadın çalıştırdılar. İş yapilsin diye değil, devlet dairelerini randevuevlerine benzetmek, çocukları analarının kucagından koparıp almak için.»

Demek ki Humeyni'ye göre çalışan kadınlar birer fahişeydi ve daire müdürleri onları işten çıkartmıyordu.

Humeyni'nin bu sözleri söylemesinden bir kaç gün sonra Tahran'da üç kadın fahişelik suçundan ölüm cezasına çarptırılıp asılıyor. Üç eşcinsel de kurşuna diziliyor.

Humeyni'nin sözleri ve idamlar, ateşli tartışmalara yol açıyor. Bir toplantıya giderken yolda, üzerinde «kadınlara yüzmek yasaklansın» yazan bir levha taşıyan bir kadına rastlıyorum. Bir kadının devletten, ona ve hemcinslerine yüzmeyi yasaklamasını istemesi garibime gidiyor. Yüzünü gözünü siyah bir çarşaf-la örtmüş, levhayı tutan eli bile eldivenli. Yüzü gözüküyor, sadece bir gözü peçesinin ardından bakıyor. Hava çok sıcak, 40 derecenin üzerinde. Durup konuşuyorum. Sesine bakılırsa otuzbeş yaşlarında olmalı. «Yüzme neden yasaklansın?» diye soruyorum merakımı yenemiyerek. «Yüzmeye giden kadınlar» diyor, «zenginlerin karıları. Erkeklere kendilerini beğendirmekten başka bir dertleri yok. Satışa çıkartıyorlar kendilerini, plajlarda bikini giyerek mallarını göstermek istiyorlar. Bu, kadının haysiyetini hiçe

saymaktır, fahişeliğin âlâsıdır. Evet, denize giren kadın fahişedir.» — «Yüzmek bir spordur, hem de çok iyi bir spor» diye sözünü kesiyorum. «Hayır, sporla ilgisi yok bunun» diyor. «Fahişeliktir bu, günahtır, şeytan işidir, buna göz yummayacağız. Kapitalistlerin karıları, erkeklere vücutlarını satsın diye yapmadık biz devrimi.» Kafam kızıyor. «Yazın deniz kenarına gidip yorgunluklarınızı gidermek isteyen yüzbinlerce kadına fahişe diyemezsiniz» diyorum. «Kim tatil yapıyor deniz kenarında» diyor. «Bir tek zenginler. Ben şimdiye kadar bir defa bile denize gitmedim. Tanıdıklarım arasında da giden yok. Devrim, bu haksızlığa bir son verecektir. Hali vakti yerinde kadınlardan, onların yaz tatilinden bize ne? Biz, karnı aç olanları, evi olmayanları, ilaca ve doktora verecek parası olmadığı için çocuklarını kaybedenleri düşünmeliyiz. Evet, bu kadınlar spor yapıyorlar ki, şişmanlamasınlar, güzelleşsinler de her gece barlarda gezip kendilerini pahalıya satsınlar. Akşamları boş mideyle yatağa girenler umurunda mı onların?» Dolatabad'da oturanlarla lüks oteldeki düğün aklıma geliyor. «Yalnız plajları değil, gerekirse bütün spor salonlarını da kapatacağız. Spor değil, fakirlerin dertleri ilgilendirir bizi.» Sesimi kesiyorum. Plajlarla spor salonlarının kapatılmasının fakirliği ortadan kaldırmayacağını ona anlatmanın ne yararı olurdu ki? Aksine, böylelikle işsiz sayısı daha da artacaktı. Kendisi siyah çarşafalara bürünmüşken rahat elbiseler içindeki güzel, zengin kadınları görünce kafasından neler geçtiğini bilmek isterdim doğrusu. Kadına bir taraftan acıyorum ama bir taraftan da kızıyorum, çünkü Humeyni böylelerinin sayesinde ayakta durabiliyor ve sonunda en çok zararını da bunlar görecekler. «Haklısınız» deyip yoluma devam ediyorum.

Üçüncü Demokratik Cephe'nin merkezinde oturuyorum. Üç genç içeriye girip beni büyük bir içtenlikle selamlıyorlar. «Tahran Üniversitesi Dil ve Edebi-

yat Fakültesi Şûrası adına fakültemizde öğretim üyesi olarak görev almanızı rica etmeye geldik» diyorlar. «Kararı oy birliğiyle aldık.» Şaşırıyorum. Üniversitelerde ve yüksek okullarda öğrencilerin, profesörlerin, görevlilerin şûralar kurduklarını duymuştum ama bunların doçent atama yetkileri olduğunu bilmiyordum. Beni seçmelerine elbette çok sevinmiştim. Parasal yönden durumum hiç de iyi değildi. Ulusal Demokratik Cephe'de ve Solcu Birlik'te yaptıklarım için beş kuruş almıyordum. Solcu örgütlerde bu böyledir. Sanki havayla suyla karnımızı doyuracağız. Solcular arasında böyle işleri ücretsiz yapmak şeref meselesidir. Kendi çıkarını düşünmeden bir ülkü uğruna çalışılır. Pek çok kimse hatta üzerine para öder. Geçimi için gerekenden fazlasını kazananlar, üstünü örgüte vermek zorundadır.

Öğrencilerin önerisi benim için çok çekici. Kendi mesleğimde çalışmak iyi olacaktı. Politik çalışmalarımın bundan zarar görmemesi için zamanımı idareli kullanmalıydım.

Hemen işe başlayabileceğimi söylüyor öğrenciler. Yitirilen zamanı karşılamak için yaz kursları düzenlemişler.

Bir kaç gün içinde formaliteler tamamlanıyor ve on gün içinde İslam Cumhuriyeti'nin memuru oluyorum. Hiç alışkın olmadığım duygular içindeyim. Gerçi Berlin'de de Hür Üniversite'sinde ve İktisat Akademisi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmışım. Ama orada kendimi hep yabancı olarak hissetmiş, verilen görevleri ses çıkarmadan yapmışım. Bir yabancı olarak hiç bir şeyi eleştirememek beni çok rahatsız ediyordu.

Tahrân'da ise durum bambaşka. Ömrümde ilk kez, toplumda sağlam bir yerim, iyi bir mesleğim olmasının tadını çıkartıyorum. Öğrencilerle, profesörlerle Avrupa dilleri ve edebiyatı üzerinde çalışmak, öğretim ve araştırma yöntemlerinin reformuna, ye-

nileştirilmesine katkıda bulunmak bana büyük bir zevk veriyor. Etrafımdaki duvarlar bile ilgilendiriyor beni ve bir kaç öğrencinin yardımıyla onlara daha güzel ve insancıl bir çehre vermeye çalışıyorum. Her şey çok bakımsız kalmış. Kütüphane kullanılamıyacak bir duruma gelmiş. Örneğin, Alman edebiyatı bölümünde Hermann Hesse'nin yapıtlarının yanında Dr. Oetker yemek kitabı duruyor. Alman dili ve edebiyatı bölümünün başkanı çok iyi bir çevirmen, Brecht'in yapıtlarını çevirmiş. Ama tüm çabalarına karşın Şah devrindeki koşullar altında istediklerini yaptıramamış. El birliğiyle şimdi bunları gerçekleştiriyoruz. Öğrenciler için öğrenimin, iyi bir iş bulabilmelerine yarıyacak bir diploma almaktan başka bir amacı yoktu. Öğrenciler çabucak diploma sahibi olmak, profesörler de kolay para kazanmak istiyorlardı genelde. Profesörler her sömestr aynı teksiri dağıtıyor, öğrenciler de bunları ezberliyordu. Bu düzeni değiştirmek kolay olmayacaktı ama biz, bütün gücümüzle bu yönde çalışmamız gerektiği kanısındaydık.

8000 tümen (resmi kura göre 2500 mark) aylık alan bir doçenttim artık.

Bütün ülke bilirkişî kurulu seçiminin hazırlıkları içinde. Mollalar, «kitleleri» harekete geçirip karşıtlarının gözünü korkutma çabasında. Ev aramalar, parti merkezlerine baskınlar, devlet dairelerinde temizlik, gazetelerin işgali, komünist ve demokratların tutuklanması, Kürtlere, Türkmenlere, Belucilere, Araplara saldırılar, yürüyüşlerin engellenmesi, kadınlara sataşma, idamlar, kamçulamalar, vb. gırla gidiyor.

16 Haziran'da mollalar, «kitleleri» «birlik yürüyüşüne» çağırıyorlar. Şah'ın düşmesinden beri yapılan en büyük yürüyüş bu oluyor. Düş kırıklığı içindeyiz. Nasıl olur da mollalar, son aylarda yedikleri bütün haultlardan sonra sadece Tahran'da milyonlarca kişi-

yi sokağa dökebilir? «Kanımızın son damlasına kadar Humeyni uğruna savaşaacağız» yazıyor, gerçekten de kanla yazılmış bir yaftanın üzerinde.

Mitingte, devrimden önce Berlin Hür Üniversitesi'nde görmüş olduğum Hadi Gaffari konuşuyor. İdamların sürdürülmesini ve toplumun islamlaştırılması için köklü önlemlerin alınmasını istiyor konuşmasında. İki milyonun üzerindeki yürüyüşçüyü kastederek «Biz» diyor, «toplumumuzdaki yabancı ve bozguncu unsurların ortadan kaldırılması için ordudan ve asayiş kuvvetlerinden fiiliyat bekliyoruz. Basını ikaz ediyoruz, hürriyetinizi kötüye kullanmayın... Bu son ikazımızdır. Bundan böyle ihtilal düşmanlarının faaliyetlerine müsamaha etmiyeceğiz. Halkımızı parçalamak isteyen solcu ve sağcı gruplar, bu ikazımı ciddiye alsınlar. Sabrımız tükendi artık...» — «Ruhumun, Humeyni» diye bağırıyor toplanmış olan halk.

O kadar kalabalık ki, konuşmacıların kürsüsü iki kez devriliyor. Çalışma Bakanı Foruhar, yanındaki «siyah mintanlılar» denilen gönüllü askerleriyle — gerçekten siyah mintan giyip silah taşıyorlar — kürsüye kadar gelemiyor. Sıcaktan düşüp bayılanlar oluyor. Helikopterler ve savaş uçakları ikide bir yürüyüşçülerin dört ay önce yumruk sıktıkları uçakların aynı — uçaklar aynı, pilotlar aynı, yürüyüşçüler aynı!

Ordunun sık sık sözünün edilmesi ve etrafa çok asker bulunması insanın aklına kötü şeyler getiriyor. Günlerden beri, Kuzistan ve Kürdistan'da askeri birliklerin toplandığı söylentileri ortalıkta dolaşiyor.

Kürtler, Beluciler, Araplar, Türkmenler ve İran'daki diğer ulusal azınlıklar bağımsızlık değil, özerklik istiyorlar. Çocuklarının Farsça değil de kendi dillerinde eğitim görmelerini istiyorlar. Kendi ulusal kültürlerini koruyup kendi dil ve edebiyatlarını yayınlatabilmek, devlet dairelerine yöre halkından inemur oturtmak istiyorlar. Benim kanımca, onlara bu

haklar tanınincaya kadar İran'da demokrasi var de-
nemez. Bunun için de merkezi yönetimin yetkileri
azaltılmalı, federalizme gidilmelidir ki, bunu da ne
mollalar, ne de Bazargan istiyor. Başta Kürtler ol-
mak üzere tüm azınlıklar, haklarını elde etmek için
savaşmaya hazır. Örgütlenmişler de, silahlanmışlar
da. Bir çatışma mutlaka olacak. Hükümet, propagan-
da yaparak halkı bu çatışmaya hazırlıyor. Gazeteler-
de, radyo ve televizyonda, camilerde cuma namazla-
rında devrim düşmanlarından, ulusal birliği parça-
lamak isteyen doğulu ve batılı emperyalistlerin em-
rindeki bazı gruplardan söz ediliyor. Özerklik hare-
ketlerinin başı ezilebilir artık. Halk psikolojik olarak
hazırlanmış, Hizbullahlar kışkırtılmış, ordu teyakkuz-
da. Her an bir saldırı olabilir.

Mollaların bu planlarının burjuvazi-liberal çevre-
lerden de destek görmesinin nedenini, özerklik ha-
reketlerinin gerçekten ulusal birlik için bir tehlike
olmasında aramak gerekir. İran halkları, sınırlarla
biribirinden kopup ayrılmış büyük uluslardan oluşu-
yor. Örneğin Kürtler, İran, Türkiye, Suriye ve Irak
olmak üzere dört ülkenin sınırlarıyla bölünmüşler.
Aynı şekilde Türkmenler ve Azeriler de İran-Sovyet-
ler Birliği sınırıyla birbirinden ayrılmışlar. Kuzistan
halkı diğer Arap ülkelerinden, Beluciler de Pakistan'
dan kopmuşlar. Bu açıdan bakılırsa, özerklik hareket-
leriyle İran devletinin bütünlüğünün tehlikeye düştü-
ğünü öne süren politikacıların korkusu yersiz değil.
Gerçekten bazı yabancı devletler, böyle bir amaç gü-
düyor.

Ama ben şu görüşteyim ki, İran halkları tarih
boyunca birbiriyle kaynaşmıştır ve İran'dan kopmak
istememektedir. Azınlıklar sorunu, toplumumuzun en
karmaşık sorunlarından biridir. Bu sorun, temel in-
san haklarını çiğnemekle çözümlenemez. Bu yüzden
Ulusal Demokratik Cephe bu konuyla yakından il-
gilenmiş ve bir çözüm taslağı hazırlamıştı. Bunun ar-

dından da, İran tarihinde eşine rastlanmıyan bir adım atarak, özerkçi örgütleri bir toplantıya çağırdık. Üç gün süren bu toplantıyı, bir kaç arkadaşla birlikte ben yönettim. Toplantı politik açıdan başarılı oldu ve henüz çalışmaları tam engellenememiş olan ilerici basında olumlu değerlendirildi. Toplantının sonunda azınlıklar sorununun çözümü için bir taslak hazırlandı ve bir «İran Halkları Koordinasyon Konseyi» kurulması kararlaştırıldı. Konsey, ülkenin çeşitli yörelerindeki özerklik hareketlerinin koordinasyonu ve en kısa zamanda Kürt kenti Mahabad'da bir kongre düzenlemekle görevlendirildi. Kongre'ye, bir anayasa taslağı hazırlamak amacıyla ulusal azınlıkların temsilcileri yanı sıra siyasi partiler, sendikalar ve çeşitli kuruluşlar da katılacaktı. Bu taslak temel alınarak fundamentalistlere ve mollalar diktatörlüğüne karşı bir muhalefet oluşturulacaktı.

«Karma plajlar» diyor Humeyni Radyo ve Televizyon Kurumu'nun çalışanları önünde yaptığı bir konuşmada, «sinsi düşmanlarımızın bir icadıdır. Düşmanlarımız, gençlerimizin iyiliğini değil, bozulmasını, pislige bulanmasını istiyor. Gençler, sinemaya gide gide alışırlar ve doğru yoldan saparlar... Müzik de belli etmeden adamı baştan çıkarır. İnsanın beynini uyuşturur...

Karışık plajlar, kızlar ve gençler birlikte denize girsinler ve canlarının istediklerini yapsınlar diye icat edilmiştir. Maksat, gelecek nesilleri baştan çıkarmaktır. Bir genç bir ay plajlarda gezinsin, aklını fikrini zayı eder... Müzikle afyon arasında bir fark yoktur. Afyon, hisleri köreltir, müzik de öyle. Silin atın müziği kafanızdan! Radyo ve televizyon, halkı eğitmelidir. Korkmayın size gerici diyecekler diye. Derlerse desinler, gerici olalım... Müzik halka karşı, gerçliğe karşı işlenen bir suçtur. Bertaraf edin müziği tamamiyle...»

«Ruhumsun, Humeyni» diye bağılıyor Radyo ve Televizyon Kurumu'nun çalışanları.

Radyodan naklen verilen konuşmayı duyunca bir karabasan görüyorum sanıyorum. «Müzik bir suçtur» diyen çıkmamıştı şimdiye dek. «Bu adam bizi mahvedecek. Ne yaşam zevki, ne de insanlık bırakacak bizde» diye düşünüyorum. İki gün sonra İran televizyonu müzik bölümü başkanının tüm radyo ve televizyon kurumlarına gönderdiği şu bildiri yayınlanıyor: «Şu andan itibaren her türlü müzik yayını programdan kaldırılacaktır. Ekteki listede adları belirtilen marşlar ve devrim şarkıları bu bildirin kapsamı dışında bırakılmıştır.»

«Sıkıcı bir yaşam başlıyor» diye düşünüyorum. Ne müzik, ne dans, ne yüzme, ne erotik film, ne alkolü içki... sadece ağlamak ve gözyaşı dökmek serbest. Böyle güzel bir bahardan sonra böylesine hüzün verici bir yaz da çekilmez. Çoğu kimseye devrimden gına gelmişti artık. Şah'ı protesto etmek için sokaklara döküldüğünde, kimse başına neler geleceğini bilmiyordu. Bir umacı gibiydi İslam ahlakı. En çok da kadınlarla çocuklara dokunuyordu ucu. Yavaş yavaş bakanlar ve müsteşarlar bile mollaların kararlarına ve Humeyni'nin emirlerine karşı mırın kırın etmeğe başlıyorlar.

Eğitim ve Öğretim Bakanı Sokuhi, bir gazeteye verdiği demeçte diyor ki: «Köy okullarında kız ve erkek öğrencileri ayıramayız. İlkokullarda karma öğretim bir sorun değildir. Tahran'da 750 okula daha gerek var, başkent dışında en az 2000 okul açığımız var. Çocuklarımızın, gericilerin elinde oyuncak olmasına izin vermeyeceğiz.»

Adalet Bakanı Mübaşiri, mollaların hukuki konulardaki keyfi davranışlarını neden göstererek görevinden istifa ediyor.

Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanı General Farbod da görevinden ayrılıyor. İstifa mektubunda «Ordunun bir kez daha bir baskı aracı olarak kullanılmasına karşıyım» diyor.

Ordu, artık kurmay başkanının aracılığı olmadan emirlerini doğrudan doğruya Humeyni'den alıyor. 6 Temmuz 1979 günü Kürt kenti Marivan'a girerek stratejik önemli noktaları işgal ediyor. Bunun üzerine on binlerce kişi eşyalarını toplayıp kenti terk ediyor. Mollalar böyle bir protesto beklemiyorlardı. Kuzistan'da da ordu seferber ediliyor ve İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri ilk kez Abadan kentinde üç solcu haneye tecavüzden idam ediliyor.

Mollalar propagandaya büyük ağırlık veriyor. Yas ayının başlamasıyla birlikte cuma namazı tüm köy ve kasabalarda resmi bir niteliğe bürünüyor. Vaizler bir mitingteymişçesine siyasi yorumlarda bulunuyor ve cemaate ne düşünmeleri, ne yapmaları gerektiğini söylüyorlar. Tahran'da her cuma beş yüz bin kişi çoğunluğu çocuğunu alarak pikniğe gider gibi namaza gidiyor. Halılarını, kilimlerini, yiyeceklerini de getirip, vaiz onları söyledikleriyle ağlatsa bile, güzel bir gün geçiriyorlar. Ama ağlamak da bir mutluluk ifadesidir İslam dininde. Kadın erkek elbette birbirinden ayrı oturuyor. Üniversitenin bahçesinde toplanılıyor ama bahçe yetmediği için cuma günleri çevre yollar trafiğe kapatılıyor, ziyaretçiler sokak ortasına oturarak hoparlörlerden vaizi dinliyor. Ben her cuma günü, İslamcıların gücü hakkında bir fikir sahibi olabilmek için oraya gidiyorum ve her cuma umudumu yitirerek geri dönüyorum. Namaza katılanların sayısı azalacağına artıyor. Mollalar sertleştikçe, halk daha da sıkı sarılıyor onlara. Mollalar da tuttukları yolun doğruluğuna daha da inanıyorlar. «Bir kaç aydının» ve üst tabakaların onayını aramıyorlar. Humeyni ikide birde «İslam Cumhuriyeti fakirinin, fıkaranın devletidir» diye vurguluyor sözlerini. Onun gözü «kitlelerde», kitlelerin gözü de onda. Bu kitleler, o kimi isterse onu seçer bilirkişi kuruluna.

Buna seçmek de denemez ya. Önce bir İslam kurulu adayların İslama, daha doğrusu fundamentalist

mollalara olan bağıllığını sınıyor. Bu sınavı başaramayanlar, bilgilerinin yetersizliği gerekçesiyle listeden siliniyor. Dini azınlıklar, bilirkişi kuruluna sadece bir temsilci gönderebiliyor. Böylelikle azınlık oldukları, eşit haklara sahip olmadıkları vurgulanıyor. İslam üzerine bilgisi tartışma götürmeyen adaylara ise kendini halka tanıtmaya olanağı verilmiyor. Kısacası, seçim hileli, sonucu baştan belli.

Seçimi rahat yapabilmek ve Kürt özerklik hareketini ezmek için önce serbest basını tümüyle ortadan kaldırmak gerek. İlk kurban, en yüksek tirajlı gazete olan Ayendegan. Gazete, siyonistlerin ve devrim düşmanlarının bir aracı olduğu gerekçesiyle işgal ediliyor. Kitleler harekete geçiyor. Yürüyüşlerde ve mitinglerde «devrimci eylemler» övülüyordu ama diğer taraftan da Ayendegan'ın yazarları tutuklanıyordu.

Ulusal Demokratik Cephe'dekiler için bu son uyarıydı. «Zaman geldi de geçiyor bile» diyor yönetim kurulundan bir arkadaş. Hepimiz onunla aynı görüşteyiz. Ayendegan'ın yasaklanması, basın ve düşünce özgürlüğünün yasaklanması demek. Direniş göstermezsek işimiz bitik. Bu kez de ortak eylemlerde bulunmak için solcu ve demokratik örgütlerle temasa geçiyoruz. Ama aradığımızı bulamıyoruz. Bunların çoğu «liberal bir gazeteyi» desteklemeğe yanaşmıyor. Bu işte siyonistlerin parmağı olduğunu iddia ediyor hatta bazıları. Bunun gerçeklerle ilgisi olmadığını pekâlâ biliyorlar. Ayendegan'ın yasaklanmasının sadece bir başlangıç olduğunu da gayet iyi biliyorlar. Biliyorlar ama, ana çelişki, yan çelişki tartışmasından da bir türlü kurtulamıyorlar.

Mollaları kıskırtmamalı, diyorlar. Emperyalizmle savaş önemli olan. Bizim tasarılarımızı destekleyen örgütler de var ama bunların sayısı ve gücü az. Kavgamızı tek başımıza sürdürmek zorundayız. Battı balık yan gider, susmak bir çözüm değil. Bir protesto

yürüyüşü düzenliyoruz. Hizbullahların iyi örgütlenmiş olduğunu ve hiç bir şeyden çekinmediklerini biliyoruz. Ama Talegani için yaptığımız yürüyüşte olduğu gibi olmamalı. Yürüyüşçüleri koruyabilmek için silahlanmamız gerekiyor. Kaç kişinin katılacağını bile bilmiyoruz.

Yürüyüş, saat 14'te başlayacak. Üniversitede başlayıp başbakanlığa kadar yürüyeceğiz. Saat ikiye doğru hoparlörlü arabalarla üniversiteye gidiyoruz ve gördüklerimiz karşısında şaşırıp kalıyoruz. İnanılmayacak kadar çok sayıda insan toplanmış. Bir milyon kadar var. Hiç beklemiyorduk.

Ama Hizbullahların sayısı da az değil. Tahmin ettiğimiz gibi iyi de hazırlanmışlar. Coca-Cola şişesi ve taş dolu dört kamyonla gelmişler. Ellerindeki zincirleri, bıçakları ve sopaları göstere göstere geziniyorlar. Ortalık, bir savaş alanına benziyor. İki düşman karşı karşıya, borazan ötüncü saldıracaklar. Bizim ordumuz beş bin kişiyi geçmeyen Hizbullahlardan sayıca çok üstün ama onların gözü dönmüş, bu kutsal savaşta şehit düşmeyi bile göze almışlar. Geriye dönüş yok, biz de her şeyi göze almalıyız. Tam yürümeye başladığımızda üzerimize şişe ve taşlar yağmaya başlıyor. Sıralar çok sık, kaçacak yer yok. Kısa bir zaman içinde bir sürü yaralanan oluyor. Taşlarla ve şişelerle yapılan «hava saldırısı» yarım saat kadar sürüyor. Kamyonlar boşalınca «piyadeler», yani biz, karşı saldırıya geçiyoruz. Artık kozlar bizim elimizde. Çatışma, benim şimdiye dek gördüğüm en büyük sokak kavgasına dönüşüyor. Arabalar yakılıyor, vitrinler paramparça ediliyor, iki taraf taşlarla, bıçaklarla birbirine giriyor. Yaralananların sayısı belli değil. Sokak ortasına yığılıp kalanlardan, imdat isteyenlerden geçilmiyor. Mollaların yönetimi altında barış içinde bir yürüyüş yapmanın olanaksız olduğu bu gün anlaşılıyor.

Daha aynı günün akşamı, «devrimin savcısı» di-

ye bilinen bir savcı, yönetim kurulumuzdan Metin Defteri hakkında tutuklama çıkartıyor. Musaddık'ın torunu olan Metin Defteri, bunun üzerine saklanıyor. Metin Defteri'nin aslında bu yürüyüşle bir ilgisi yok. Yürüyüşü, iki kişiyle ben düzenledim. Bunu, yazdığımız bir açık mektupla savcılığa duyuruyoruz.

Bundan sonraki bir kaç gün, meydan Hizbullahlara kalıyor. İntikam almak istiyorlar. Yine kitaplar yakılıyor, kitapçılara saldırılıyor. Sıra parti merkezlerinde. Hizbullahlar, en büyük solcu parti olan Halkın Fedaileri'nin merkezini işgal ediyorlar.

Humeyni, böyle giderse Tahran'a gelip, gösteririm, o ilımlı korkaklara memleket nasıl idare edilmiş, diyor. Ordu ve jandarma asayiş sağlasın, savcılık devrime karşı gelen bütün gazete ve dergileri yasaklasın, yazarlarını tutuklayıp cezalarını versin, diyor. Orduya, Kürtlere dersini vermesini, Paweh kentini işgal etmesini ve «her başını kaldıranı ezmesini» emrediyor.

Şah'ın yapamadığını veya yapmak istemediğini şimdi Humeyni yapıyor. Paweh'de 400 kişi ölüyor. Radyo ve televizyondan, Kürdistan halkına karşı bir haçlı savaşının propagandası yapılıyor. Onbinlerce Hizbullah gönüllü olarak cihada katılıyor. Paris'te hürmet ve saygı uyandıran evliyanın eseri bile kalmıyor Humeyni'nin nurlu yüzünde.

18 Ağustos'ta bilirkişî kurulunun ilk toplantısında Humeyni, oğlu aracılığıyla İran halkına şu mesajı iletiyor: «Biz size özgürlük verdik, kötüye kullandınız. Yeter artık. Size özgürlük yok... Hükümeti ve İçişleri Bakanını da ikaz ediyorum. 300 kişinin yaralandığı yürüyüşten sonra (Ulusal Demokratik Cephe'nin yürüyüşünü kastediyor) teessüflerinizi belirtmekle yetinip başka hiç bir şey yapmadınız... Sıkı tedbirler almanız elzemdi. Bugün veya yarın bu teşkilatları kapattıracağım. İstediklerini yazmalarına müsaade etmiyeceğim... Yazdıklarını imha edeceğiz... Bundan

böyle ihtilâlcilere yakışır bir şekilde derslerini vereceğiz onların. Ecnebi basın ne yazarsa yazsın. Bu bozguncular evlerinde ne isterlerse yapsınlar ama sokağa çıkmalarına müsamaha etmiyeceğiz. Bu adamları tecrit etmeliyiz, kendi istikbalimizi düşünmeliyiz. Yakında Cumhurbaşkanı seçilecek. Yine kan dökülecek. Parlamento seçimlerinde daha da kötü olaylar olacak. Bu bozgunculara dur demeliyiz. Bu partileri kendi başına bırakamayız. Şimdi adını ağzıma almak istemediğim melun bir kapitalist, (Metin Defteri'yi kast ediyor) bir kaç gün önce ortalığı karıştırdı ve şimdi de ortalıktan kayboldu. Biz hürriyet verdik size ama itiraf etmeliyim ki hata etmişiz. İnsan değil, vahşi hayvan bunlar. Vahşi hayvanlar yumuşak başlıktan anlamazlar... — «Ruhumsun, Humeyni» diye bağıyor yeni seçilen birikişi kurulunun üyeleri.

19 Ağustos günü «devrimin savcısına» muhalefet örgütlerinin silahlarını toplatması emri veriliyor. Aynı gün ondokuz gazete ve dergi yasaklanıyor. Savcılık, en büyük özerkçi örgüt olan Kürdistan Demokratik Partisi'ni de yasaklıyor. Humeyni, bu partiye «şeytanın partisi» adını takmıştı. Halktan, bu partinin önderlerini yakalayıp orduya veya polise teslim etmesini istiyor. Partinin dokuz üyesi ölüm cezasına çarptırılıp idam ediliyor.

Katillerin başı Halkalı ise tam formunda. Nerede idam edilecek biri varsa o da orada. Önce Tahran'daydı, ardından Kuzistan'da, şimdi ise Kürdistan'da. Bir açık hava mahkemesinde yakalanan Kürtleri bir kaç dakika içinde yargılıyor, ölüm cezasına çarptırıyor ve hemen oracıkta idam ettiriyordu. Sedyeyle önüne çıkarılan ağır yaralı bir tutukluya bile acımıyor. Diğer mahkumların yardımıyla ayakta tutularak kurşuna diziliyor. İslam Cumhuriyeti'nin Şah'ın devrilmesinden altı ay sonraki durumunu belgeleyen bu sahnenin fotoğrafları bile var.

Önümüzdeki günlerde tüm Kürdistan bir savaş

NB

↓

Bak

RTE

alanına dönüyor. Soykırım ırza geçme ve idam haberleri bize kadar geliyor. Serbest basın, yürüyüşler ve mitingler yasaklandığı için halkın Kürdistan'da olanlardan pek az haberi oluyor.

Buna seyirci kalamayız. Ulusal Demokratik Cephe adına tüm muhalefet örgütlerini bir toplantıya çağırıyoruz. Günlük bir bülten yayınlayıp çeşitli örgütlerin yardımıyla tüm ülkede dağıtmayı öneriyoruz. Böylelikle yasaklanan basın organlarının yerini doldurabiliriz. Öneri büyük ilgi görüyor. Ama her örgüt şartlı olarak kabul ediyor önerimizi. Ya biri diğeriyle birlikte çalışmak istemiyor, ya da kendi pozisyonunu ön plana almak istiyor. Solcular bu şartlanmalarından bir türlü kurtulamıyorlar. Sol kanatta ikinci büyük grup olan Peykar, aralarında emperyalizme, sosyal emperyalizme ve liberal burjuvaziye karşı kesin bir tavır takınmanın da olduğu 26 şart öne sürüyor. «Biz parti programı yayınlamak istemiyoruz» diyorum kafam kızarak. «Sadece halka ülkemizde olanları duyurmak istiyoruz. Gerçekleri duyuracağız, hepsi bu kadar.» — «Gerçeklerin ardında ideolojik, siyasi ve iktisadi çıkarların, sınıfsal görüşlerin yattığını hiç duymadın mı?» diye karşılık veriyor bana bu örgütün temsilcisi. «Biz de kendi pozisyonumuzu anlatmak sevdasında değiliz. Ama vereceğimiz haberleri hangi açıdan seçip okuyucuya aktarmak istediğimizi baştan saptamalıyız. Ayrıca kime seslenmek istediğimizi, emekçilere mi yoksa burjuvazi libarellere mi, bilmek zorundayız.»

Anlıyorum, uğraşmanın bir anlamı yok. Projeden vazgeçiyoruz.

Herkes elinden geldiği kadar güvenlik önlemleri almaya çalışıyor. Silahlar, kitaplar, yazı makineleri, bildiriler, baskı makineleri, fotokopi makineleri, başkına uğrayabilecek evlerden kaçırılıyor. Gerektiğinde saklanabilecek için kalabilecek evler arıyoruz. Kimse güvenceli değil. Özgürlük ve bağımsızlık içinde yep-

yeni bir yaşam düşü burada sona erdi. Ancak altı ay sürdü bu düş. Bir çokları «Belki gelip geçici bir fırtınadır bu» diye daha umudunu yitirmiyor. Bu fırtınalı günlerde Hizbullahların ve Devrim Nöbetçileri'nin eline geçmemek için elimizden geleni yapmalıyız. Tahran'da saklanmak hiç sorun değil. Yeteri kadar arkadaş, akraba var seve seve bizi saklıyacak. Mollalar bu büyük kenti denetleyemiyorlar. Nesrin ve ben, sadece bir kaç gece başka yerde yatıyoruz, sonra ondan da vazgeçip evimize dönüyoruz.

Devrimin Bilirkişileri

Bilirkişi kurulunun seçiminde mollalar hiç bir zorlukla karşılaşmıyor. Bu seçkin kişiler, kalburüstü hocalar, İslam Cumhuriyeti'nin saygın temsilcileri, istenilen anayasayı yazmak için koltuklarına kurulu-
yorlar. Ama dış görünüşleri, içinde toplandıkları ya-
pının görünüşüyle hiç bağdaşmıyor. Kurul, modern
gereçlerle, video ve hoparlörle donanmış, gösterişli
mobilyalarla döşenmiş olan eski Senato binasında
toplanıyor. Mollaların bir kısmı, kendini bu atmosfer
içinde hiç de rahat hissetmiyor. Hatta bazıları, rahat
koltuklara oturmaya çekiniyor, başdaş kurup yerde
oturuyor. Bu ortam içinde halkı, fakirden, fıkardan
yana olduklarına inandırmaları biraz zor. Başka bir
yerde toplanmak konusunda uzun uzun tartışıyorlar.
İktidar, mollaların umduğundan da çabuk geçti elle-
rine. Ama zamanla alışacaklar elbette. Üstelik bir de,
bu üzüntülü günlerde halkı kendine güldürüp eğlen-
diren Ayetullah Montazeri kurul başkanlığına seçil-
mez mi! Montazeri ne tartışılardan, ne de teknik
gereçlerden anlıyor, mikrofonu kullanmayı bile öğre-
nemiyor, gerekli gereksiz lafa karışıyor. Tartışma
naklen veriliyor. Milyonlarca kişi radyodan toplantı-
yı izliyor ve gülmekten kırılıp geçiyor. Bu iş böyle
yürümez, mollalar kendilerini gülünç duruma soku-
yor. Sonunda Ayetullah Beheşti, dümeni eline almak
zorunda kalıyor. Başkan yardımcılığına seçiliyor ve

başkanın koltuğuna kuruluyor. Ama yanında oturan Montazeri, yaramaz bir çocuk gibi rahat vermiyor. İran'ın Rasputin'i buna göz yumar mı? Bir kaç kez Montazeri, azarlanıyor, ama bu da para etmeyince Ayetullah hasta olmak zorunda kalıp seyircileri üzüntüye boğuyor. Bir kaç gün sonra hastalığı geçiyor ama oturduğu yerden ikide bir şaşkın şaşkın başını sallayıp yumruğuyla masaya vurmaktan başka bir şey de yapamıyor.

Montazeri üzerine çeşitli fıkralar anlatılıyor. Örneğin, Montazeri şeref konuğu olarak olimpiyatlara çağrılmış. Şeref tribününde oturuyor. Sporcular, 100 metrelik koşuya hazırlanıyorlar. Bir el silah atışından sonra sporcuların koşmaya başladığını gören Montazeri, «Kaçmayın, havaya ateş edildi» diye bağıyor arkalarından.

Başka bir fıkrada da Louvre müzesini gezerken eski, güzel bir sandalye görüyor ve üzerine oturuyor. «Oturamazsınız, bu Napolyon'un sandalyesidir» diyor bekçi. «Sadece bir kaç dakika dinlenmek istiyorum» diyor Montazeri, «Bay Napolyon gelince kalkarım.»

Bilirkişi kurulu, Molyer'in oynadığı bir tiyatro sahnesine benziyor. Ama yavaş yavaş kulis ardındaki kilerin ne yapmak istedikleri de anlaşılıyor: Mollaların diktatörlüğünün, «velâyeti fakih» düzeninin, yani Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi Humeyni'nin tek başına yöneteceği bir devletin anayasasını hazırlıyorlar.

Eylül geliyor. Okulların açılmasına üç hafta kalmış, karışık okulların kaderi artık belli olacak. Herkes kafa yoruyor ne olacak diye. Bir yanda, kayıtsız şartsız uyulması gereken islam ahlakı, diğer yanda da, bunun sonucu ortaya çıkacak pratik sorunlar var. Gazetelerde çeşitli görüşler dile geliyor. Dr. Taki Kavami de bunlardan biri. «Bilimsel araştırmalar göstermiştir ki,» diyor Kavami, «pozitif ve negatif kutuplar birbirinden tecrit edilmelidir. Birbirine de-

gerlerse yanıp patlarlar... Tahran'da bir futbol stad-
yumunda genç bir adam susuyor ve içecek bir şey ist-
iyor. Seyirciler arasından genç bir kız ona su veri-
yor. Genç adam suyu içerken göz göze geliyorlar.
Buluşmaya karar veriyorlar. Genç adam kızı şehrin
dışına götürüp cinsel arzularını tatmin etmeğe çalı-
şıyor. Kız buna karşı geliyor, delikanlı da kızın bo-
ğazını kesiyor... Bu meseleyi kökünden çözüp tehli-
keleri bertaraf etmeliyiz. Spor meydanları karışık ol-
masaydı genç kız bugün hayatta olacaktı. Günümüz-
de, her kafadan bir ses çıkıyor. Kimisi, kız erkek be-
raber okula gitsin, diyor, kimisi ise, parkların lam-
baları söndürülsün de karanlıkta sevişelim, diyor. Ba-
zıları ise daha da ileri gidip çocuk düşürmenin ser-
best bırakılmasını istiyor. Aklım fikrim almıyor. So-
numuz ne olacak böyle? Allah bizi böyle bir istikbal-
den korusun.»

Her gün gazetelerde islam dinine geçen yabancı
kadınların peçeli fotoğrafları yayınlanıyor. Bunlar-
dan biri, şöyle diyor: «Benim adım Renate Schmidt.
Almanya'da doğdum. Hasanzade hocanın talebesiyim.
İslam dininin büyüklüğüne o inandırdı beni. İslam di-
nine geçtiğimi duyururum.» Böylelikle hem islam di-
ninin çekiciliği kanıtlanıyor, hem de Hasanzade ho-
canın reklamı yapıyordu.

Halkalı, savaşta yaralananları tedavi etmek üze-
re Kürdistan'a giden genç bir doktoru idam ettirmiş-
ti. Bir gazeteci, bunun nedenini soruyor. «Söylemeğe
ufanıyorum» diyor Halkalı. Gazetecinin direktmesi üze-
rine sonunda söylüyor. «Dr. Raşvand (idam edilen
doktor) bazı devrim nöbetçilerinin penislerini kesti-
rip ağızlarına sokturmuştu.»

Mollaların marifetleri, Bazargan hükümetini zor
durumda bırakıyordu. Hükümet başkanının, mollala-
rın sağduyularına seslenmesi bir işe yaramıyordu. Ba-
zargan'ın istifa dilekçesini Ayetullah, daha zamanın
bunun için erken olduğunu düşünerek kabul etme-

mişti. Daha o zamanlar anayasa kuruldan geçmemişti. Gerçi yüzde doksanı mollalardan oluşan bilirkişi kurulundan anayasanın geçmesi, Beheşti gibi biri için bir çocuk oyuncağıydı. Ama bir kaza sonucu Humeyni'nin onayından geçmiş bir taslak kamuya duyurulmuştu ve bu taslak unutuluncaya kadar beklemek gerekiyordu. «Velâyeti fakih» düzenini öngören bu anayasa, otoriter yapısı bakımından düşük Şah monarşisini bile gölgede bırakan bir yönetim öngörüyordu. Bütün Şii'ler, bir Ayetullah tarafından yönetilecekti. Bazı Şii hocalar bile bu düzeni istemiyordu, çünkü Şii geleneklerine göre, bir tek değil, bir çok Ayetullah olması gerekirdi ve iman sahipleri yolundan gidecekleri Ayetullah'ı kendisi seçebilirdi. Bu taslağa göre bütün müslümanlar bir Ayetullah'ın peşinden gidecek ve zekatını da ona verecekti. Bir Ayetullah'ın itibarı, kendisine inananların sayısıyla artıyordu. İran'da şu anda Humeyni'den çok daha itibar gören Şeriatmadari, Gomi, Şirazi gibi bir çok Ayetullah vardı. Bu Ayetullahlar, elbette ki kendi çıkarları açısından «velâyeti fakih» düzenine karşıydılar. Örneğin Ayetullah Şeriatmadari, dolaylı olarak şu sözlerle bu düzeni eleştiriyordu: «Devletin iradesi, halkın elinde olmalıdır, aksi takdirde yapılan halk oylamalarını geçersiz saymak gerekir.»

Bilirkişi kurulunda bile bu düzene karşı çıkanlar var. Ama çoğunluk, tek Ayetullah düzeninin Allah'ın kullarına bir armağanı olduğunu ileri süren Humeyni'yle görüş birliğinde. Hocaların görevi, Allah'ın iradesini kullarına duyurmaktır, demektedir Humeyni. Herkes bir hocayı dinlerse, Allah'ın kelâmını bu hoca kullarına iletir. Diğer Ayetullahlar, Humeyni'ye karşı çıkmaktan çekinip seslerini çıkaramıyorlar. Velâyeti fakih düzeni, İslam Cumhuriyeti anayasasına alınıyor. Böylelikle bütün hazırlıklar tamamlanmış oluyor, mollalar artık resmen iktidarı ellerine geçirebilirler. Bazargan hükümeti artık en ufak bir nedenle devrilebilir.

23 Ekim'de Şah Amerika'ya gidiyor. Tahran'dan ayrıldıktan sonra önce Mısır'a, ardından da Fas'a gitmişti. Her iki ülkede de bir imparator gibi karşılanmıştı. Şah'ın İran'a geri dönme umudu kalmamıştı artık. Planlarını uzun vadeli yapması gerekiyordu ve Amerika'ya yerleşmeye karar vermişti. Ama sandığı kadar da kolay değildi bu iş. Amerikan hükümeti ve onun için kısa bir süre önce Amerika'nın en yakın dostu diyen Jimmy Carter'a göre Şah artık ölmüştü. Kimseye bir yararı olamazdı artık. Aksine, Şah'ın Amerika'da kalması, Amerika'nın İran'daki çıkarlarına ters düşüyordu. Hükümet temsilcileri, onu ömrünü başka bir ülkede tüketmesi için ikna etmeye çalışıyorlar. İmparator, canevinden vurulmuş gibi oluyor. Yıllarca Beyaz Saray'daki dostlarına hizmet etmişti, şimdi ise bir sokak köpeği gibi tekme yiyordu. Kendi ülkesinden kovdukları yetmiyormuş gibi bir de hasta haliyle sığınmak istediği ülkeye almak istemiyorlardı onu. Yine de gururunu tümüyle yitirmek istemiyor: «Beni istemiyen bir ülkeye gitmem» diyor Carter'ın onu teselli etmek için gönderdiği özel elçiye.

Ama nereye gitsin ki? Kral Hasan ve Başkan Sedat, gerçi onu konuk olarak ağırlamışlardı ama İslam ülkelerinin önderleri olarak İslam devriminin kovduğu bir adamı da uzun süre barındıramazlardı. Zaten yeteri kadar tatsızlık çıkarmıştı Şah'ın ziyareti. Üzerlerine ağırlık olan konuğa kibarca, kendine ve ailesine daha uygun bir yer araması gerektiğini çıtlatıyorlar. Bunun üzerine Şah, ister istemez Bahama adalarına gitmek zorunda kalıyor. Ama bu eski İngiliz sömürgesi de daha İngilizlerin sözünden çıkamıyordu ve İngilizler de devrik bir imparator uğruna Ayetullahları kızdırmak istemiyordu. Bir tek Henry Kissinger, eski dostuna biraz anlayış gösteriyor. «Otuzyediyıldır Amerika'nın en iyi dostlarından biri olan bu adam, bir işportacı gibi kapı kapı dolaşüyor ama kim-

se de kapıyı açmıyor» diyor. Sonunda Meksika Devlet Başkanı'yla konuşarak Şah'ın bir turist vizesi almasına yardımcı oluyor.

1979 Ekim'ine kadar Şah Meksika'da kalıyor. Bu arada hastalığı iyice nüksediyor. Uzmanlara görünmesi gerek. Gururunu yenerik Amerika'ya girmek için resmen başvuruyor. Carter, insanlığını göstermek zorunda. Şah'ın başvurusunu geri çevirmesi, Amerika'ya hizmet eden diğer devlet adamlarını da olumsuz etkileyebilir. Şah'ın başına gelenler, herkesin başına gelebilir. İster, istemez razı gelmek zorunda kalıyor. Ama danışmanlarını da mollaların tepkisine karşı uyarıyor. Tahran'daki Amerikan büyükelçiliği işgal edilebilir.

23 Ekim günü Şah Amerika'ya giriyor. Tahran'da bir tepki yok. Carter'in korktuklarının başına gelmesi Beyaz Saray'dakileri sevindiriyor.

Bundan bir hafta sonra, 1 Kasım günü, Cezayir, devriminin 25. yıldönümünü kutluyor. Yabancı konuklar arasında İran Başbakanı Bazargan, Dışişleri Bakanı Cezdi ve Savunma Bakanı Kamran da var. Amerika'yı, güvenlik danışmanı Brzezinski temsil ediyor. Brzezinski'nin sonradan anlattığına göre, Bazargan ondan İran-Amerikan ilişkileri üzerine bir görüşme ricasında bulunuyor. Bu görüşmede iktisadi, askeri ve devlet güvenliğiyle ilgili konularda konuşulmuş. Konuşmanın sonunda Cezdi, Şah'ın Amerika'ya gitmesi konusuna değinmiş. Toplantı, dostça bir hava içinde geçmiş. Bazargan ve iki bakanı, Cezayir'de dünyadan habersiz tören kutlarken İran'da suları kaynatılıyordu.

Amerikan Büyükelçiliği'nin İşgali

Şah devrinde şehit düşen öğrencileri anma günü olan 4 Kasım'da üniversitede bir miting düzenleniyor. O gün evden erken çıkıyorum. Sokaklar insan dolu. Amerikan aleyhtarları yaftalarla kent merkezine gidiyorlar. Çoğu solcu olan şehit öğrenciler için molların ve bunların taraftarlarının sokaklara dökülmesi beni şaşırtıyor. Ortalıkta bir şeyler döndüğünü anlıyorum. Üniversiteye yaklaştıkça kalabalık daha da artıyor. Amerikan büyükelçiliğine giden sokağın başına geldiğimizde, örgütlenmiş bir grup «kahrolsun Amerika» diye bağırıp kalabalıktan kopuyor ve bu sokağa sapıyor. Bunların bir şey yapmak niyetinde olduğunu anlayıp ben de peşlerine takılıyorum. Bir kaç kişi daha geliyor arkamızdan. Amerikan büyükelçiliğinin önünde iki bin kişiye yakın bir kalabalık toplanıyor. Giriş kapısı kapalı. Bu hayra alamet değil. Anlaşılan Amerikalılar önlem almışlar ama yeterince değil. Bir kaç dakika içinde kapı açılıyor, bir kaç kişi duvara tırmanıyor. İçeriden silah sesleri geliyor. Biz heyecan içinde dışarıda bekliyoruz. Yüze yakın genç elçiliğe giriyor. Yirmi dakika kadar sonra duvarın üstüne, üzerinde siyah harflerle «İmam Humeyni'nin yolunda giden biz müslüman öğrenciler, Amerika'nın cinayetlerini ve cani Pehlevi'nin bu ülkeye sokulmasını protesto etmek için Amerikan elçiliğini işgal ettik» yazan bir beyaz bez, hemen ar-

dından da «Humeyni savaşır, Carter titrer», «Şah'ın Amerika'ya alınması, İslam Cumhuriyeti'ne bir hakarettir» diye yazan iki bez daha asılıyor.

Amerikan elçiliğinin işgal edildiği haberi tüm ülkede bir bomba gibi patlıyor. Her geçen saat elçilik önündeki kalabalık artıyor. Öğleden sonra tüm çevre sokaklarda insandan geçilmiyor. İşgalciler, tüm elçilik binasını ellerine geçirdiklerini ve yaklaşık yüz elçilik görevlisini rehine aldıklarını hoparlörlerle duyuruyorlar.

Aynı günün akşamı, işgalciler televizyonda bir basın toplantısı yapıyor:

«Biz», diyor sözcüleri, «İmam Humeyni'nin doğrultusundan giden müslüman öğrencileriz. Hiç bir örgüte bağlı değiliz. İran'daki ayaklanmanın nasıl bir devrim olduğunu bütün dünya anladı. Ama devrimden sonra da yönetimi, devrime yanlış yön veren bir hükümet aldı. Siyasi, askeri ve kültürel bağımsızlığımızı hiçe sayıp bizi yeniden başka ülkelerin uydusu haline getirdiler. ABD, liberal akımların yardımıyla İran'ı yeniden cenderesine aldı. Devlet dairelerinde eski SAVAK memurları çalışıyor. Dış ülkelerle mukaveleler imzalanıyor. Hükümet, Cezayir'de Brzezinski ile görüşmelerde bulunuyor. Bütün bunlar, İmam Humeyni'nin antiemperyalist çizgisiyle bağdaşmaz... Devrimi, ancak bir çizgiye gelip antiemperyalist bir yol tutarsak kurtarabiliriz. Bu nedenle, bir casus yuvası olan Amerikan elçiliğini işgal ettik...»

Amerikan elçiliğinin işgali ve görevlilerinin rehine alınması planını kimin hazırladığını bilmiyorum. Kafası çalışan biri olmalı. Böylelikle mollalar bir taşla bir kaç kuş birden vurmuş oluyorlar:

1. Bazargan hükümetinin işi bitiyor artık. O da, Cezdi de, Tahran'a döner dönmez Amerikan emperyalizminin ajanları ve devrim düşmanları diye damgalanıyorlar. Elçiliğin işgalinden üç gün sonra Bazargan istifa ediyor. Hükümetin görevlerini Devrim Kon-

seyi üstleniyor. Humeyni, işgalcileri destekliyor. Dahişikli bir döğüş bu. Amerika'yı şeytan diye betimleyip, bu şeytanla savaşın devrimden daha önemli olduğunu söylüyor Humeyni.

2. Bu eylem, tüm solcuların ellerinden kozlarını alıyor. Sembolik değeri büyük olan bu işgal, Moskova yanlısı Tudeh Partisi'nde Sovyetler Birliği'ne yaklaşıldığı ve liberallerle artık kesinkes hesaplaşıldığı umudunu doğuruyor. Parti, islam devrimini ve Ayetullah Humeyni'yi desteklediğini açıklıyor.

Diğer solcu örgütler de, «öğrencilerin emperyalizme karşı verdikleri yürekli savaşı» olumlu karşılıyorlar ve elçilik işgalinin çelişkiler teorisini doğruladığını öne sürüyorlar. Sonunda islam dininin önderleri doğru yolu görüp yaptıkları siyasetle halkın birliğini sağladılar, diyor bir çoğu. Bu savaşı sonuna kadar götürmek gerekirmiş artık.

3. Mollalar, artık hiç bir direnişle karşılaşmadan iktidarı ellerine geçirebilirler. Devrim Konseyi üyelerinin kimliği açıklanıyor. On üç kişinin adı halka duyuruluyor. Humeyni'nin, mollaların devlet işlerine karışmayacağı yolunda verdiği söz, geçerliliğini iyice yitiriyor. Ayetullah Beheşti, Adalet Bakanı ve aynı zamanda «Memleketin İskani için Kutsal Savaş Teşkilatı'nın» Başkanı, molla Haşimi Rafsancani ise İçişleri Bakanı oluyor. Molla Musevi Ardebili «Fıkara Vakfı» (eskiden Pehlevi Vakfı'ydı, İran'ın eskiden beri altın madeni olarak bilinir) başkanlığını üstleniyor. Molla Mahdavi Kani, Devrim Konseyi'nin başkanlığını yapıyor.

4. Bilirkişi kurulundan geçen anayasa, halkın oyuna sunulabilir artık. Gerçi bir çok örgüt, halkı boykota çağırmıştı ama halkın, emperyalizme karşı cihad açmış mollaların sözünden çıkmayacağı belliydi. Oyлама, 1 Aralık 1979 günü yapılıyor. Velâyeti fakih düzeni halkın onayını alıyor.

5. Elçiliği işgal edenler, Amerika'nın İran'daki

etkinlikleri ve ajanları, araçları üzerine çok sayıda gizli belge bulduklarını açıklıyorlar. Bu belgelerin yardımıyla her politikacı, gazeteci, yazar ve benzeri ünlü kişiler karalanıp saf dışı edilebilir. Bu «öğrenciler» her akşam televizyona çıkıp seyircilere buldukları malzemeleri gösteriyorlar. Birer insan avcısı gibiler, yandı önlerine çıkan, Milyonlarca seyirci, bir dizi polisiye filmi gibi olanları izliyor. Her tanınmış politikacı, yarın akşam sıranın ona geleceği korkusunda. Gündüzleri, akşam kimin adının okunacağı üzerine bahse giriliyor.

«Öğrencilerin» verdikleri bilgilerin doğru olup olmadığını kimse bilmiyor, çünkü onlardan ve bir kaç molladan başka dosyaları kimse göremiyor. İsimlerin ve işledikleri suçların açıklanması, önceden hazırlanmış bir plana göre yapılıyor. Mollaların dümen suyuunda giden politikacıların endişe etmeleri yersiz. Ama mollaları eleştirmiş olanlar, korku içinde her akşam listede kendi adlarını arıyorlar. Hele nüfuzlu ve tanınmış olanları, her an kendilerini darağacında bulabilirler. Bu gizli belgelerle herkese şantaj yapılarak ağızlarını açmaları önlenemez. Çoğunun korkusu zaten yersiz değil, ama suçsuz olanların bile kendini savunma olanağı yok.

Bunun ucu en çok Bazargan hükümetinin koda-manlarına dokunuyor. Hükümet sözcüsü İntizam, ele avuca sığmayan Petrol Bakanı Nezih, Azerbeycan Valisi Maraghei ve hatta istifa etmiş Adalet Bakanı Mübaşiri gibi hiç bir suçu olmayan bir adam bile, CIA ve SAVAK ile işbirliği yapmış olmakla suçlanıyorlar. Üç akşam arka arkaya Bazargan'ın partisi Nehzate Azadi'nin (Özgürlük hareketi) Amerikan elçiliğiyle ilişkileri televizyonda anlatılıyor.

6. Elçiliğin işgali, halkı harekete geçirmek, dizginlerini elde tutmak ve nefretlerini körüklemek bakımından da çok yararlı oluyor. Son aylarda olanlar, mollaların durumunu biraz sarsmıştı. İktisadi keşme-

keş, işsizliğin artması, komitelerin ve devrim nöbetçilerinin keyfi davranışları, ulusal ve dini azınlıklara yapılan baskı, vb. halkı huzursuz etmişti. Devrimin coşkusu sönmüş, halk umutsuzluğa düşer olmuştu. İşgal, halkı yine sokağa çekiyor. Tüm ülkede neredeyse her gün Amerikan karşıtı yürüyüşler yapılıyor, akşamları yine çatılardan «Allahu ekber, Humeyni rehber» sesleri geliyor.

Bu arada Amerikan hükümeti de rehinelerin serbest bırakılması için girişimlerde bulunuyor. Ama tüm diplomatik çabalar, Humeyni'nin inadını kıramıyor. Ayetullah'ın kararlılığı, yıllarca ülkemize bir sömürgeci gözüyle bakan süper güç Amerika'ya kafa tutması, İranlılara kıvanç veriyor. Benim de içimi, mantığımı bir yana iten bir sevinç kaplıyor. Elçilik işgalinin aslında halkı aldatmaktan başka bir amacı olmadığını ve ülkemizin ulusal çıkarlarını zedelediğini biliyorum. Ben, 25 yıllık Şah diktatörlüğünün, ki bu aslında bir Amerikan diktatörlüğüydü, gerçeklerle ve belgelerle dünyaya duyurulmasını yeğledim. Yeteri kadar kanıt vardı elde. Ama ulusal gururun egemen olduğu bu günlerde olayları soğukkanlılıkla değerlendirmek, Amerika'nın İran'daki politikasını yakından izlemiş biri için bile kolay değildi. ABD, dost ülkelere ve uluslararası saygınlık gören kişilere aracılık etmelerini rica ediyor. İktisadi boykot ve askeri misillemeyle Ayetullah'ın gözünü korkutmak istiyor ama olmuyor. «Korkmayın» diyor Humeyni. «Bunlar boş laflar. Amerika bir şey yapamaz.» Amerikan hükümeti, Şah'ı ülkeden ayrılmaya razı etmeye çalışıyor. Ama hangi ülkeye gidecek ki? Hiç bir ülke buna yanaşmıyor. Sonunda Panama hükümeti Şah'ı resmen davet ediyor. İş, Şah'ı razı etmeye kalıyor. İmparator, eşiyile birlikte bir Amerikan askeri üssünde üç odalı bir evde kalıyor. Başkan Carter'in yakın çevresinden olan Hamilton Jordan, Şah'ı ziyareti hakkında şunları yazıyor: «Kralların kralı, Arilerin ışığı, küçükük bir oda-

da plastikten bir sıraya oturmuştu. Bizi görünce ayağa kalktı. İyice zayıflamış, takadı kalmamıştı. İkide bir dengesini kaybediyordu... Amerikan hava kuvvetlerinin mavi giysisi vardı sırtında. Arkasında, ABD harfleri okunuyordu. Bilmem, Şah bunun farkında mıydı.»

Jordan, Şah'ı fazla incitmeden derdini anlatmaya çalışıyor. Rehinelere hayatının tehlikede, kurtuluşlarının Şah'ın başka bir ülkeye gitmesinde olduğunu anlatıyor. Sonunda da yüzüne karşı «Siz Amerika'da olduğunuz sürece rehinelere kurtulamaz» diyor.

Şah, başına böyle şeyler geleceğini aklının köşesinden bile geçirmemişti. Ama eski dostlarından bu son yardımı da esirgemek istemiyor. «Olur», diyor, «gideyim. Ama nereye?» Panama'ya gideceğini öğrenince de diyor ki: «Panama hakkında hiç bir şey bilmiyorum. Ama duyduğuma göre General Torichos, Güney Amerika'nın en zalim diktatörlerinden biriymiş.»

Jordan, diktatörlerin birbirlerini sevmemelerine pek şaşıyor. Hemen ertesi gün Şah ve eşi uçakla Panama'ya götürülüyor. Ama Şah'ın yurtdışı edilmesi de rehinelere kurtarmıyor. Tam tersine, Amerika'nın boyun eğmesi mollaları daha da azdırıyor. İşgalciler, bu kez Şah'ın kendilerine teslimini istiyorlar ve edilmezse rehinelere mahkeme önüne çıkarıp islam hukukuna göre yargılayacaklarını duyuruyorlar.

İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasının son basamağına, cumhurbaşkanı seçimine geliyor sıra.

Biz de birini aday göstermek istiyoruz. Solcular arasında, halkın yakından tanıdığı hiç bir politikacı yok. Solcuların başını çekenlerin adlarını duyurmadan çalışmalarının olumsuz sonucunu burada görüyoruz. Kaldı ki, solcuların gösterdiği bir adayın seçimi kazanma olasılığı hiç mi hiç yok.

Solcu örgütlerin tersine, Halkın Mücahitleri devrimden hemen sonra bazı önderlerini halka tanıtmaya çalışmışlardı. Başkanları Mesut Racavi bir derece-

ye kadar tanınıyordu. Ayrıca Mücahitler, politik sah-
nede belirli bir konuma gelmişlerdi. İslamcıların sol-
cu kanadı sayılıyorlardı. İslamı yeniden yorumlayıp
ona siyasi ve devrimci bir içerik kazandırmaya çalışı-
yorlardı. Siyasal ve toplumsal yönlerden solculardan
bir ayrıcalıkları yoktu ama ideolojik olarak islamcı
görüşü simgeliyorlardı. Diğer yandan ise Mücahitler,
Musaddık'ın kurduğu ulusal demokratik hareketi tem-
sil ediyorlardı. Bu üç akımı, yani islamcı, ulusal de-
mokratik ve solcu akımları birleştirmeyi, devrim sı-
rasında oynadıkları role bakılırsa, bir tek Mücahitler
başarabilirdi.

Bu nedenlerden Racavi, solcu ve demokratik cep-
hede tek adaydı. Racavi, gerçekten de hemen he-
men tüm solcu örgütlerden ve islamcı kesimden ba-
zılarından destek gördü. Pek çok demokratik kuruluş
ve sendikalar da onun adaylığını destekliyordu.

Racavi'nin seçimi kazanma olasılığı günden gü-
ne artıyordu. Mollalar telaşa kapılıyor. Seçim günü
yaklaşıyordu, bir şeyler yapmak gerekiyordu. İşe Hu-
meyni karışıyor. Seçimlerden beş gün önce, bir gaze-
teciye Racavi'nin adaylığı üzerine bir demeç veriyor.
Seçimlere karışmak istemem ama, diyor, anayasaya
karşı çıkanların adaylar listesinden çıkarılması gerek-
tiği görüşündeyim.

Racavi, anayasa oylamasından önce, örgütünün
oylamaya katılmıyacağını açıklamıştı.

Humeyni'nin bu sözlerinden sonra Racavi, benim
görüşüme göre büyük bir yanlış yaparak kendiliğın-
den adaylığını geri çekiyor. Olacaklardan çekinmeyip
diretmeliydi, çünkü Humeyni'nin söylemleri, hukuk
açısından dayanaksızdı. Racavi bana, Mücahitlerin el-
lerinden geldiği kadar Humeyni ile bir çatışmaya gir-
mekten kaçındıklarını söylüyor. İmam'ın gücü ve halk
üzerindeki nüfuzu küçümsenemezdi. Bu nüfuz kırıl-
madıkça onunla başa çıkamazlardı.

Seçimden iki gün önce Humeyni Tahran'a geli-

yor. Kalp krizi geçirdiği ve Tahran'da bir özel klinikte tedavi görmesi gerektiği bildiriliyor. Bu akıllıca taktik, yarı resmi İttilat gazetesinde şöyle yorumlanıyor: «İmam Humeyni'nin kalp krizi, ülkemizin krizlerinin bir sonucudur. Suç bizde. Bencil davranarak İslam dininin ülkelerini bir kenara bıraktık ve maddiyata önem verdik. Utanmadan, daha geçen sene birlikte 'kahrolsun şeytan' diye bağırduğumuz kardeşlerimize silah çektik. Aramızda parçalandık, düşmanlarımıza fesat yapmaları için fırsat verdik, Humeyni'nin şanlı savaşının ürünlerini kuruttuk. İmam'ı hasta eden budur.»

Aynı günün akşamı, Humeyni'nin tedavi gördüğü kliniğin önünde yüzbinlerce kişi toplanıyor. Bütün gece sağlığına kavuşması için dua ediyorlar. «Allah korusun seni, Humeyni, önderimiz Humeyni» diye bağırıyorlar.

Seçimler arifesinde Humeyni yatağında oturarak, başında sarık yerine takkeyle, yavaş ve ıstıraplı bir sesle, hüzünlü ama sert bakışlarıyla halka sesleniyor. Hastaneden yaptığı konuşma, radyo ve televizyondan naklen veriliyor.

«Esirgeyen ve bağışlayan Allah adına» diyor titrek bir sesle, «iki cümle söylemek isityorum. Önce kendi durumum hakkında konuşayım. Allah'ın izniyle sağlığım düzeliyor. Doktor beylerin ve sayın Sağlık Bakanı'nin bana gösterdikleri alâka, beni düşüncelelere sevketti. Biliyorsunuz ki, ben böyle hizmet görmeğe alışkın değilim. Bu alâka, şehirlerimizin kenar mahallelerinde, gecekondualarda oturanlara gösterilseydi daha memnun kalırdım. Şeytanın (Şah'ı kastediyor) eline düşmüş bu zavallı insanlara gösterilseydi bu alâka keşke.

İkinci olarak seçimler hakkında bir şey söylemek istiyorum. Yarın cumhurbaşkanınızı seçeceksiniz. Nasihatlarımı dinlerseniz memnun kalırım... Yarın istisnasız hepimizin sandık başına gitmenizi arzu ediyorum.

rum... Memleketimizin ve İslamiyetin kaderi yarın belli olacak. Herkes sandık başına gitmelidir, adayları geri çekilenler bile. Bunlar oylarını kazanma ihtimali yüksek olan başka bir adaya vermelidir. Cumhurbaşkanı çok oy almalıdır. Dünya önünde gülünç duruma düşmeyelim...» Racavi'nin adaylığını geri almasından ve General Madani'nin işgalciler tarafından karalanmasından sonra Benisadr'ın kazanma şansı çok yükselmişti. Gerçekten de oyların yüzde 72'sini alarak kazanıyor.

Televizyondan naklen verilen yemin töreni, yaşamımda gördüğüm en yüz kızartıcı olaylardan biridir. Yeni cumhurbaşkanı, yüksek rütbeli din ve devlet adamlarının yanında ayakta durmaktaydı. Humeyni hâlâ yataktan kalkamıyordu. Mollaların, parlamentosuz bir cumhurbaşkanının yemin törenini nasıl yapacaklarını herkes merak ediyordu. Tören klinikte yapılmıyordu. Humeyni gecikmişti. Benisadr, asık yüzlü mollaların yanında çok sevinçli görünüyordu. Daha yıllar önce dostlarına, geleceğin İran Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olacağını söylemişti. Artık bu arzusu gerçekleşiyordu.

En sonunda kapı açılıyor ve yaşlı Ayetullah, peşinde bir sürü doktor, molla ve Devrim Nöbetçileri olmak üzere bir tekérlekli sandalye üzerinde getiriliyor. «Ruhumsun, Humeyni» diye bağırıyor orada bulunanlar. Benisadr İmam'a doğru koşuyor, yaşlı önderin önünde eğiliyor. İmam sağ elini uzatıyor, Benisadr. Onu hatta Devrim Konseyi'nin başkanlığına ve elini öpüyor!

Bu tören, Benisadr'ın kendine sonsuz güvenini hiç de sarsmıyor. Ertesi gün bir gövde gösterisine kalkışıp basın sansürünü kaldıracağını ve çeşitli mercilerin keyfi davranışlarını önleyeceğini bildiriyor. Polis kuvvetlerini güçlendireceğini, komiteleri kaldıracağını duyuruyor. Radyo ve televizyon, belirli çevrelerin

tekelinden kurtarılacak ve olayların aynası olarak görev yapacaklarmış.

Benisadr, halkın çıkarlarını gözeten, hiç bir parti ve cepheye bağlı olmayan bir halk tribünü rolünü oynamak istiyor. Ama iki tribünlü ulus nerede görülmüş? Humeyni ve mollalar önce seslerini çıkarmıyorlar. Onu hatta Devrim Konseyi'nin başkanlığına ve ordunun genel kurmay başkanlığına getiriyorlar.

Benisadr hükümetinin daha ilk günlerinde, Türkmenistan ve Kürdistan'daki silahlı çatışmalar alevleniyor. Kürdistan'da bir günde 200 kişi öldürülüyor. Devrim Nöbetçileri'nin bir Kürt öğretmeninin kellesini kesip süngüye geçirdikleri ve ibret olsun diye halka gösterdikleri duyuluyor. Türkmenistan'ın merkezi Conbad'da sokaklarda barikatlar kuruluyor.

Doğum Günü mü, Cenaze Töreni mi?

Devrimin birinci yıldönümü geliyor. Doğum günü de olsa, cenaze töreni de olsa, bu günün kutlanması gerek. Kargaşalıklarla ve hesaba katılmadık olaylarla dolu bir yıl geçirdik. Bizler, yani kalpleri sosyalizm, adalet, bağımsızlık ve özgürlük için çarpan aydınlar, umutlarımızı çoktan yitirmiştik. Ama «kitleler» daha umutlu, mollalar onların dizginlerini sıkı sıkı ellerinde tutuyorlar. Bu kadar gücü nereden buluyor bu insanlar şaşıyorum. «Daha ne kadar dayanacaklar bu saçmalıklara» diye soruyorum kendi kendime. Devrimin yıldönümünde milyonlarca kişi sokaklara dökülüyor. Tahran'da beş kişi kalabalıktan eziliyor. Azadi meydanında, kekeleyerek ve yanlışlar yaparak Humeyni adına bir konuşma yapan oğlu, «uzlaşmaya, barışmaya yanaşmayın» diyor. «Şanlı devrimimizi bütün dünyaya yayacağız» diye söz veriyor coşan dinleyicilere. «Kalkın ayağa» diye bağıyor, «verin elele, yakında İsrail devletini yerle bir edeceğiz.» — «Ruhumsun, Humeyni» diye bağıyor halk kendinden geçerek.

Dağların eteklerine kadar karla kaplı olmasına karşın, ortalıkta bir bahar havası esiyor. Ulusal Demokratik Cephe'den bir kaç arkadaşla Türkmenistan'a gidip çatışmaların nedenini araştırmak istiyoruz. Dağların arasından, ırmaklar boyunca yaptığımız yolculuk bize çok iyi geliyor. Bir buçuk yıla yakın karga-

şalı, nüfusu sekiz milyona varan Tahran'dan çıkmadım ve huzur içinde bir gün bile geçirmediğim. Huzursuzluklar ve olaylar bana, kendim ve çalışmalarım hakkında düşünenecek zaman bırakmadı. Güzel, vahşi manzaralı yerlerden geçerken kafamdan bir sürü düşünce geçiyor. Ne olacak bu ülkenin sonu, diye düşünüyorum, ne arıyorum ben bu mollalar, islam ahlakı ve gerçekleşmeyen umutlar kargaşasında. Mollalar köşeleri kapmışlar ve kimseye bırakmak niyetinde değiller. Yolculuğa çıkmamdan bir kaç gün önce parfüm, saç boyası, dudak boyası, mücevher ve hatta pipo gibi bazı şeylerin yurt içine sokulmasını yasaklamışlar. İktisadi nedenlerden değil, ahlâksal nedenlerden. Ne biçim bir ahlâk ki bu, sanatı, müziği, cinselliği ve sevgiyi yasaklıyor ama kendi görüşünde, kendi yolunda olmayanların öldürülmesini kahramanlık sayıyor? Çevremde doğa güzelleştikçe durumun saçmalığı daha da açıklık kazanıyor kafamda. Bir karabasan gibi geliyor bana yaşadığım olaylar.

Dağların ortasında, bir çağlayanın başında bir kahveye rastgeliyoruz. Kış olmasına karşın masa ve sandalyeler dışarıya alınmış. Hava, dışarıda oturulacak kadar güzel. Arabadan inip mola veriyoruz. Çağlayanın suyu, yirmi metre yükseklikten kayalar arasındaki gölcüğe akıyor. Kahvaltıda ekmele yenen, adına şarşir denilen kaymaktan istiyoruz. En azından on beş yıldır şarşir yemedim. Tam köy yaşamıydı bu, kentte bulamazdık aynı şeyi.

Akşam geç vakitte Gonbad'a geliyoruz. Burada sıkıyönetim olduğu hemen göze çarpıyor. İki kez durduruluyoruz, birinde Devrim Nöbetçileri, diğerinde de Halkın Fedailerini tarafından.

Halkın Fedailerini üyesi bir Türkmen öğretmenin evinde geceliyoruz. Fedailer, devrimin daha başlarından beri Türkmenistan'daki köylü hareketinin başına geçmişti ve bu bölgede çok nüfuz sahibiydi. İran'daki en verimli toprakların Türkmenistan'da olmasına kar-

şın burasının köylülerinin durumu çok kötüydü. Toprak ağaları ve kapitalistler, köylülerin topraklarını ellerinden almışlar, az bir gündelikle çalıştırıyorlardı. Devrimin başlamasıyla bütün yöreye yayılan köylü hareketi, bir kaç ay içinde büyük başarılar elde etmişti. Ağaların çoğu kaçmış ve köylüler komünler kurarak topraklarının işlenmesini ve yönetimini kendi ellerine almışlardı. Bu köylü hareketinin kendine özgü yanı, köylülerin girişimleriyle başlaması ve ortak mülkiyet, üretim ve yönetimin, yani kırsal bir komünün eski geleneklerden esinlenerek gerçekleştirilmesi idi. Halkın Fedaileri, bu hareketi kendi görüşlerine göre biçimlendirmek, köylüleri kendi örgütlerine kaynaştırmak istiyorlardı. Kendileriyle gece yarısına kadar tartıştığımız, bölgede sözü geçen dört Fedai, köylü hareketi, bir iktisadi işbirliği olmaktan ileriye gide-meyecekti, diyordu. Köylüleri siyasal bakımdan bilinçlendirmeli, ideolojik olarak yetiştirmeli ve yanlış yola sapmalarını önlemeliydik, diye iddia ediyorlardı. «Köylüleri siyasal yönden aydınlatmak gerekir, ama siz bununla yetinmiyorsunuz. Siz köylüleri ve komünlerini örgütünüze bağladınız. Şu tehlikeyi görüyorum ki, köylü komünleri siyasi ve ideolojik aşılma-mayla asıl amaçlarından sapıp dağılılabirler.» Ev sahiplerimiz, bu gerçekleri görmek istemiyorlar. Bir he-yetimizin, incelemeler yapmak üzere komünlere gir-mesine izin verilmesini istiyoruz. «Köylülerin buldukları ve uyguladıkları yöntemleri inceleyip olanaklar içinde diğer yörelerde de uygulamak için bulunmaz bir fırsat» diyorum. «Ülkemizdeki en büyük sorun olan toprak reformunu gerçekleştirmek için Türkme-nistan'daki deneyimlerden yararlanabiliriz. Komünle-rin ne kadar daha dayanabileceklerini hiçbirimiz bi-lemeyiz. Mollalar buna göz yummayacaklardır.» Ama Fedailer bu ricamızı incelikle geri çeviriyorlar. Aynı şeyi kendileri zaten yapmaktaymışlar ve araştırma-larının sonuçlarını bize seve seve bildirirlermiş. Bir

tek Türkmen köylülerinin Yüksek Şûra'sının bir toplantısına katılmamıza izin veriyorlar.

Yaşamımda ilk kez bir köylü toplantısına katılıyorum. Halkın Fedailerinden bir kaç da orada. Arada sırada söze karışıp hangi görüşün ideolojik ve siyasal bakımdan doğru olduğunu açıklıyorlar. Köylülerin çoğu okuma yazma bilmiyor. Bu yüzden konuşulan konulardaki derin bilgileri beni çok şaşırtıyor. Nereden gübre bulunacağı, toprak dağılımı ve bununla ilgili hukuksal sorunlar tartışılıyor. Toprak dağılımı konusunda büyük çiftlikler sorunu ortaya atılıyor. Bunları işlemek için köylülerin anaparası yetmiyor, toprağı parsellemek ise iktisadi yönden iyi değil. Her şey en ince ayrıntılarına kadar tartışılıyor. Bunları duydukça demokratik bir ülkede yaşadığıma inanışım geliyor.

Bir hafta sonra Tahran'da, Gonbad'dayken tartıştığımız dört Fedai'nin öldürüldüğünü duyuyorum. Cesetleri Gonbad'ın çok uzağında bir köprü altında bulunmuş. Daha sonra onları, Halkalı'nın emriyle Devrim Nöbetçileri'nin öldürdüğünü öğreniyoruz.

Tahran'ın «günah mahallesi» Şahreno, beş altı bin fahişenin oturduğu eski bir semt. Dar sokaklarında, bir labirent gibi giriş çıkışlı yarı karanlık evlerinde, her gün, ve de özellikle akşamları, kalabalıktan geçilmez. Burada yaşayan kadınlar taşradan gelmektedir. Fakirlik ve cahillik onları pezevenklerin ve randevuevi işleten patroniçelerin eline düşürmüştü.

Devrimden sonra bu kadınların bir kısmı mollalardan korkup kaçmışlardı. Geriye, nereye gideceğini bilmiyen bin kadar zavallı kalmıştı.

Şahreno, İslam Cumhuriyeti'nin önderlerinin gözünde bir diken, mutlaka ortadan kaldırılmalı. Bir akşam saldırı borazanları çalıyor. Kafeslerinden salıverilen, ganimetlerinin üzerine çullanan aç kurtlar gibi yüzlerce Hizbullah ellerinde çıralarla Şahreno'ya giriyorlar. Kadınları, ağızlarından kan gelinceye ka-

dar dövüp evlerini ateşe veriyorlar. Kaçamayanlar, arabalara bindirilip götürülüyor. Tüm semt yakılıp yerle bir ediliyor. Ülkemizin en zavallı, en aşağılanmış kadınlarının neyi var, neyi yoksa, onlar da yakılıyor.

NB
Ertesi gün Ahlak Kurumu, «günah mahallesinin» temizlendiğini duyuruyor. Müşteriler için bir yol bulunuyor. Tahran'ın dört semtinde evlenme daireleri açılıyor ve bu dairelerde bir kaç dakika içinde geçici olarak evlenebiliyor. İslam dininde geçici olarak evlenme olanakları var. Bir saat için bile evlenebilir. İslam dini, bunu fahişelik olarak görmüyor.

Ahlak kurumu son günlerde etkinliklerini arttırmıştı. Düğünlerde ve diğer aile toplantılarında kadınlarla erkeklerin bir arada oturmasını ve plak, kaset çalmak da dahil olmak üzere her türlü müzikli toplantıyı yasaklıyor. Bir tek erkeklerin devrim şarkıları söylemelerine izin var.

Ahlak Kurumu'nun yönergesine göre, tüm spor etkinliklerinde ve hatta lokanta ve pastahanelerde bile kadınlarla erkeklerin bir arada bulunması yasak.

Son olarak da plak, kaset ve video satıcılarına işlerini bırakıp kendilerine yeni bir iş aramaları bildiriliyor.

Beni şaşırtan, çoğu kimseyi işinden eden, insanları en temel gereksinimlerini doyurmaktan engellenen bu önlemlerin hepsinin hep aynı zamana, parlamento seçimleri öncesine denk gelmesi. Tam seçim arifesinde mollaların, halkın gözünden düşmekten korkmayıp daha da üzerlerine gitmeleri, bana kalırsa halkın iyice gözünü korkutup çekingen ve kararsız davranışları da oy vermeye zorlamak istemeleriyle açıklanabilir.

Tüm islam cemaatini bir hocanın temsil ettiği bir velâyeti fakih düzeninde, seçim yoluyla bir parlamento kurulması bir çelişkidir. Halkın ve halkın vekille-

rinin, son kararı Allah'ın elçisinin vereceği konular-
da söz sahibi olmasının ne anlamı olabilir ki? Ayrıca
anayasaya göre, üyelerinin seçilmeyip atandığı bir de-
netleme komisyonu parlamento kararlarını değiştire-
bilir. Ama mollalar elinde hiç bir yetkisi olmayan bir
parlamentoda bile kendilerinden olmayan birine göz
yummak istemiyorlar. Seçimlerin yapılmasından so-
runlu olan İçişleri Bakanlığı, adayların islam devle-
tine bağlılıklarını incelemekle görevlendiriliyor. Ken-
di de bir molla olan İçişleri Bakanı Kani, «Komüniz-
me, Marksizme ve Sosyalizme inanan birinin bize ge-
lip adaylık kaydını yaptırmasına gerek yok» diyor açık
açık.

Seçimlerde göz göre göre hile yapılıyor. Herkesin
gözü önünde oy sandıkları değiştiriliyor, seçmenler
otobüslerle ve kamyonlarla oylarını vermeğe götürü-
lüyor ve önceden doldurulmuş seçim pusulalarının alt-
tına parmak basıyorlar. Sonuç olarak bir çok seçim
bölgesinde seçmenler ne adını duydukları, ne de ken-
dini gördükleri adayları seçiyorlar. Ama seçilen aday-
lar bile parlamentoya girip giremeyeceklerini bilmi-
yorlar. Önce ondan evvel seçilmiş milletvekillerinin,
ardından da denetleme komisyonunun onayını alma-
ları gerek.

Lazer Işınlı Melek

Bu kargaşalığın ortasında Amerikalı rehinelere sorunu çözüm bekliyor. Bu olayın şimdiye dek İran üzerindeki etkileri çok olumsuzdu. İran'ın Amerikan bankalarındaki 13 milyar dolarlık hesabı, Carter'in bir kararıyla dondurulmuştu. Ayrıca İran'a karşı iktisadi misillemeye kararı alınmıştı. İran, uluslararası alanda tek başına kalmıştı.

Mollaların ve hükümet sorumlularının arasında rehinelere konusunda görüş birliği yok. Aralarında Cumhurbaşkanı Benisadr'ın ve Dışişleri Bakanı Kutupzade'nin de olduğu ilımlı kanatta, bu sorunun en kısa zamanda çözümlenmesi gerektiği görüşü yaygın. İmam'ın çizgisinde olan aşırı kanat ise ateşin üzerine körükle gidiyor, Humeyni de bunları arkadan destekliyor. Humeyni, Amerikalılarla dolaylı ve dolaysız her çeşit teması yasaklıyor ve Şah'ın İran'a teslim edilmesinde diretiyor.

Yine de herkesin düşünmeğe bile korktuğunu yapmaya cesaret eden biri çıkıyor. Dışişleri Bakanı Kutupzade, Amerikan Cumhurbaşkanı'nın danışmanı Jordan ile gizlice buluşuyor. Ülkedeki Amerikan düşmanlığı göz önüne getirilirse, bunun ne kadar yürekli bir iş olduğu anlaşılır. Bu gizlin ortaya çıkması, bakanın kellesine mal olabilir.

«Bir masaya oturduk» diye anlatıyor Jordan gizli toplantıda olanları. «Bir hizmetçi bir şişe kırmızı şa-

rap getiriyor ve benim bardağını dolduruyor. Ev sahibinin bardağını doldurmak isteyince Kutupzade eliyle bardağı örtüyor. Őarap mı sevmiyor, yoksa bana karşı islama bağlılığını mı gostermek istiyor, bilemiyorum.

'Benimle burada buluŐmakla kendinizi bŸyŸk bir tehlikeye atıyorsunuz' diyorum.

'BarıŐ için her tehlikeyi gŸze alırım' diyor Kutupzade. 'Ama bunu kendinize dert edinmeyin. Sizden ricam, hić bir zaman benim adımı vermemeniz.'

'SŸz verdim, sŸzŸmŸ tutacađım' diyorum. 'Ama duyulursa ne olur?' 'Hić bir Őey olmaz, dostum', diyor Kutupzade gŸlŸmseyerek. 'Őnce iŐimi, sonra da kelle mi kaybederim.'

Kutupzade Őnce İslam devrimi, Humeyni ve kendi hakkında uzun uzun konuŐuyor... Sonunda Jordan dayanamayıp soruyor: «Bu sorunu en ćabuk ve en barıŐıl yŸnde nasıl ćŸzŸmlŸyebiliriz, ne dersiniz?»

Kutupzade gŸlerek diyor ki: «ćok kolay.» «Peki yi nasıl?» diye soruyor Őteki heyecan ićinde.

Kutupzade yavaŐ bir sesle diyor ki: «ŐldŸrŸn Őah'ı! Ciddi sŸylŸyorum. Őah, Őu anda Panama'da. ŐldŸrŸlmesi hić de zor deđil. CIA ona bir iđne yapıp eceliyle ŐlmŸŐ sŸsŸnŸ verebilir.»

Jordan'ın anlattıkları doğru mu bilmiyorum. Konuşma, bir sonuca varılmadan sona eriyor.

Rehine alma olayına tepkiler gittikće bŸyŸyor. İlk coŐkunun izi bile kalmıyor, devlet eliyle ŐrgŸtlenmiŐ bu olay artık bir Őey vermiyor. Hastahaneden taburcu edilen ve Tahran'a yerleŐen Humeyni, zaman kazanıp sorumluluğu baŐkalarının Ÿzerine yıkmaya ćalıŐıyor. Rehinelerin kaderi hakkındaki kararı, yakında ilk kez toplanacak olan yeni parlamento verecek.

Amerikalılar, rehinelerin serbest bırakılacağına artık inanmıyorlar ve askeri operasyon yapmayı dŸŐnŸyorlar.

8 Nisan 1980 gŸnŸ Carter televizyonda, İran'la

ilişkilerin kesildiğini bildiriyor. İranlı diplomatlar 24 saat içinde ülkeyi terketmek zorunda. İki ülke arasındaki tüm ticari ilişkiler kesiliyor.

18 Nisan günü Kutupzade ikinci kez Hamilton'la gizlice buluşuyor. Ama bu kez Amerikan başkanının danışmanıya yaptığı görüşmenin nelere yol açacağını göremiyor.

Rehineler sorunun çözümünün daha ne kadar zaman alacağı sorusunu Kutupzade şöyle yanıtıyor: «Bu işin bu kadar kolay olduğunu sanmıyorum, dostum... Bir kaç ay daha sürebilir.»

Jordan'ın ifadesine göre, Carter'ın çok maceracı bir askeri operasyona girişmesine Kutupzade'nin bu sözleri yol açmış.

24 Nisan günü bir askeri yük uçağı, sekiz helikopter ile subaylardan, erlerden oluşan bir özel birlikle İran'a uçuyor. Bu komando, önce İran'ın ortasındaki Tabas kentinin yakınında çöle inecek ve oradan sekiz helikopterle Tahran'a uçacaktır.

Tahran'da bir yıldırım operasyonla rehinelerin kurtarılması için tüm hazırlıklar yapılmıştı. Ama bir kum fırtınası yüzünden iki helikopter düşüyor, ikisi de teknik bir hata yüzünden saf dışı kalıyor. Bir başka helikopter de, bir C-130 uçağına çarpıyor, ikisi de yanıyor. Komando, geriye sekiz ölü, üç hasar görmüş helikopter ve de C-130 uçağına bırakarak alelacele Amerika'ya dönmek zorunda kalıyor. Carter hükümeti için ağır bir darbe. Dışişleri Bakanı Vance istifa ediyor.

Başarısızlığa uğrayan operasyon, Tahran'ı sevince boğuyor. Allah İslam Cumhuriyeti'ni korumuş ve saldırıyı engellemişti. Yüksek tekniğin ve gelişmiş hesap makinelerinin çölde bir kum fırtınasında bozulması başka türlü nasıl açıklanabilirdi ki? Allah'ın elçisi Humeyni hakkındaki son kuşklar da böylelikle ortadan kalktı. Günler ve haftalar boyunca bu tansığı açıklamaya çalışan kuramlar gazetelerde yayınlanı-

yor. İslam efsanelerinde buna benzer olaylar aranıyor. Bunu çağdaş yollarla açıklamaya çalışanlar da var. Bunların arasında en ileriye gideni, kendi ifadesine iyi eğitimden geçmiş bir pilotun yer kıtlığının olmuş olan bir fizik profesörü oluyor. Araştırmaları göstermiş ki, helikopterler kum fırtınası yüzünden değil, lazer ışınları yüzünden düşmüş. Ama çölün ortasında hiç insan olmadığına ve hele de böyle silahlarla donatılmış bir insan olamayacağına göre, olsa olsa melekler yapmış olabilir bu işi. Olay yerinde hiç ayak izi bulunmamış. Çarpışma da, lazer ışınlarıyla helikopter pilotunun beynine işleyen meleklerin işiymiş. Böylesine iyi eğitimden geçmiş bir pilotun yer kıtlığının olmadığı bir çölün ortasında hem de koskocaman bir uçağa çarpması başka türlü açıklanamazmış.

Her ne olursa olsun, bu olay Humeyni'nin sırtının yere gelmeyeceğini gösteriyordu. Kralların en güçlüsünü ülkeden kovmuş, Yakın ve Orta Doğu'nun en güçlü ordusunu alt etmiş ve 2500 yıllık monarşiyi devirmişti. Sonunda, süper güç Amerika'nın bile sırtını yere getirmişti. Ne demişti kısa bir süre önce? «Korkmayın, Amerika bir şey yapamaz.» Ne kadar da haklı çıkmıştı! «Ruhumsun, Humeyni» haykırıışları geliyordu akşamları çatılardan yine.

Sekiz Amerikalının cesedi Tabaş çölünde kalıyor. Nerede bir ceset varsa katillerin elebaşısı Halkalı ve Gaffari de orada. Bir televizyon ekibiyle olay yerine gidip sanki bu olanlar kendi kişisel marifetleriymiş gibi kahraman pozlarında film çektiler. Halkalı, yarı yarıya yanmış cesetleri enkaz arasından çıkarıp elindeki sopayla, Gaffari ise ayaklarıyla itip kakıyorlar. Milyonlarca seyirciye televizyondan bu korkunç sahneler gösteriliyor.

Olayı yakından izleyenler, İran sınırındaki radarların niye Amerikan uçaklarının gelişini bildirmediğini soruyorlar. Olaydan iki gün sonra İran hava kuvvetlerinin geride kalan yük uçağını ve helikopterleri

bombalamasının nedeni de anlaşılıyor. Uçakların incelenmesi, bu konulara aydınlık getirebilirdi. Acaba bundan korkulduğu için mi bombalandı uçaklar, diye tahminler yürütülüyordu Tahran'da. Bombalama emrini kimin verdiği saptanamıyor. Bu olup bitenler, bu güne kadar çözülmemiş bir bilmece olarak kalıyor.

Ama başarısızlığa uğrayan bu operasyon, mollaların çok işine yarıyor.

Sıra artık üniversitelerde. Muhalefetin merkezi olan üniversiteler, mollaların gözüne batıyor. Aydınlarla, sol ideolojilere ve şeytan işi olan, Allah'a, dine imanı sarsan bilime duyulan nefretin de rolü var burada. Parlamento seçimleri biter bitmez üniversitelere saldırılar başlıyor. Kısa bir süre öncesine kadar direniş merkezi olarak görülen üniversiteler şimdi artık şeytanın yuvası olarak damgalanıyor. Ve 18 Nisan günü, halk yeterince kızıştırıldıktan sonra, Devrim Konseyi siyasi grupların üç gün içinde üniversiteden çekilmesini istiyor. Ayrıca üniversitede her türlü etkinlikler yasaklanıyor. Ama kısmen silahlı olan gruplar bu ultimatoma aldırıyorlar. Kararı protesto eden, ama yine de buna boyun eğen Halkın Mücahitleri dışındaki tüm örgütler, üniversiteyi savunmakta kararlılar. Silahlar ortaya çıkarılıyor, barikatlar kuruluyor. Diğer tarafta da Hizbullahlar ve Devrimin Nöbetçileri saldırıya hazır. Çatışma üç gün sürüyor. Sadece Tahran'da 26 kişi ölüyor.

Ultimatomun süresinin dolmasından bir kaç saat önce «kitleler», bu sorunu kendi elleriyle çözmeye çağrılıyor. Bunun ne anlama geldiğini herkes biliyor. Kan gövdeyi götürecektir. Artık direnmenin bir anlamı yok. Gece saat üçte sonuna kadar direnen Fedailer de silahlarını bırakıyorlar.

Ertesi gün yüz binlerce kişi üniversiteye doluyor. Benisadr'ın başkanlığındaki Devrim Konseyi gelip utkusunu kutluyor. Etrafımdaki yüzleri seyrediyorum. Çoğunluğunu işportacılar, geceköndü halkı, eli bıçak-

lılar ve yeni yetişmeler oluşturuyor. Aralarında öğrenci ve profesör yok gibi. «İyi ki Fedailer silahları bırakmışlar» diyorum içimden. Yoksa yüzlerce kişi ölecekti.

Benisadr bir söylev çekiyor. «Sevgili kardeşlerim, bacılarım», diyor. «Çağrımıza uyup bu tarihsel toplantıya geldiğiniz için teşekkür ederim. İşte İslam kültür devrimi bugün burada yapılıyor. Halkımız, şeytanın egemenliğini kırıp kendi egemenliğini kuruyor. Tarihsel bir gün bu gün.»

On iki milyon kişinin oyunu almış olmak, Benisadr'ı kıvançlandırıyor. İslamın yardımıyla tüm insanlığı mutlu edecek bir ermiş gibi hissediyor kendini. Bir kentten ötekine gidip konuşmalar yapıyor ve halkın gösterdiği ilginin tadını çıkarıyor.

Türkmen köylü şûralarına savaş açan ve ayak takımının yardımıyla üniversitede «halkın egemenliğini» kuran Benisadr, şimdi de Kürtlerle hesaplaşmak istiyor. 15 Mayıs günü Tebriz'de cuma namazında şunları söylüyor: «Baneh'te (Kürdistan'da bir kent) savaşan kahraman askerlerimiz sesimi duysunlar. Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanı olarak savaşı zafere erişinceye kadar sürdürün. Baneh kentini bozuncu unsurlardan temizlemelisiniz. Cumhuriyetimiz, emekçilerin cumhuriyetidir, ayaklanmaya neden yok. Geçmişteki yanlışların yinelenmesine göz yummayacağız... Devrimimizin düşmanı Amerikalılar bilsinler ki, tüm dünyada bizden daha solda kimse yoktur. Gerçek solcular, biz müslümanlarız!»

Zafer sarhoşluğu ve alkış sesleri, çiçeği burnunda Cumhurbaşkanı'nın yakın çevresinde dönen dolapları görmesini engelliyor. İktidarın en yüksek basamağına, neredeyse yaşlı devrim önderinin de üstüne çıkıyor Benisadr ama mollaların ayağının altından merdiveni çekmek üzere olduklarını göremiyor. Başta Ayetullah Beheştî ve Rafsancani olmak üzere tüm molla takımı, parlamento üyesi ve İslamcı Cumhuri-

yet Partisi'nin Başkanı Ayat, gizlice bıçaklarını biliyorlar. Küçük bir azınlığın Cumhurbaşkanı desteklediği parlamento, Ayetullah Beheşti'nin başkanlığını yaptığı Yüksek Hukuk Divanı, Devrim Nöbetçileri örgütü, komiteler, İslamcı Cumhuriyet Partisi ve Radyo, Televizyon, hepsi Benisadr'ı çelmelemeğe çalışıyorlar. Mücahitlerin yayınladığı, Ayat'ın bir öğrenciyle yaptığı görüşmenin Mücahitlerin eline geçen bant kayıtları, mollaların Cumhurbaşkanı'nın suyunu kaynatmakta olduklarını gösteriyor. «Üniversitelerin açılmasına göz yummayacağız», diyor Ayat. «İmtihanlar da, tedrisat da yapılmayacak. Bir darbeye devireceğiz Benisadr'ı. Bir müddet daha hevesini alsın. Bu bizim işimize gelir. Silahlarımıza karşı kendini müdafaa bile edemeyecek. Mühim olan Hümeyni. Son sözü onun söylemesi lazım ve söyleyecektir de.

Ayat, banttaki kayıtları yadsımaya bile gerek görmüyor. Bir tek, yazılı örneğinin eksik kaleme alındığını ileri sürüyor. Ve tıpkı söylediği gibi, kültür devrimi yapmak bahanesiyle ülkedeki tüm üniversite ve yüksek okullar süresiz olarak kapatılıyor. Yüzbinlerce öğrenci sokakta kalıyor.

Kutsal Savaş

Kadınlara yapılan baskı gittikçe artıyor. Siyah peçeli, örgütlenmiş bir kadın grubu, kadın çamaşırları satan mağazaları bile protesto ediyor. Sütyen ve kombinezonların vitrinlerde sergilenmesi islam ahlakına aykırıdır, diyorlar. Bazı mağazaların camları kırılıyor.

Tüm resmi dairelerdeki kadınlara, bir yazıyla 4 Temmuz tarihinden itibaren islam giyim kurallarına uymaları bildiriliyor. Kaşlara kadar inen başörtüsü, koyu renkli uzun giysiler (siyah, mavi veya gri), kalın çorap veya bol pantolon giymek zorunlu. Buna uymayan kadınlar işyerlerine alınmayacak.

Üç bin kadar kadın, cumhurbaşkanlığı önünde bu kararı protesto etmek için toplanınca, taşlarla ve havaya sıkılan kurşunlarla dağıtılıyorlar.

İttilat gazetesi olayları şöyle yorumluyor: «Siyah elbiseler giyinmiş, süslenip takınmış, pis pis parfüm kokan bir kaç yarı çıplak kadın, kırıta kırıta yürüyerek ve yumruklarını sıkarak fahişeliğin idamesini talep ettiler. Evet, hürriyet, istiklal ve islamiyet uğruna bir gencimizin kanını akıttığı meydanda, çirkin sesleriyle memleketimizin huzurunu kaçıran, faşist Şah idaresinin ihyasını arzulayan fahişeler cirit attı... İslam kıyafeti, emperyalizme karşı en tesirli silahımızdır.»

Mollaların işine gelmeyen herkes, emperyalist ve siyonistti. Gözü kapalı mollaların ardından giden Tudeh Partisi dışındaki, en aşırı soldan burjuvazi-liberalere kadar tüm siyasal gruplar muhalefetteydi. En güçlü ve en sıkı örgütlenmiş grup olan Halkın Mücahitleri bile rejimi açıkça eleştiriyordu. Rejimin en korkulu düşmanı bunlardı, çünkü bunların silahlanmış güçlerden oluşan bir potansiyeli olduğu gibi islamcı olmaları, halkın gazabına uğramalarını zorlaştırıyordu. Böyle zor durumlarda olduğu gibi Humeyni yardımı koşuyor. Mücahitlerin ölüm fermanını, «kitlelere» o duyuracak. Günlerden 26 Haziran. Humeyni halka seslenerek, islam dini, Mücahitler için bir kamuflemdir, diyor. Asıl amaçları ve niyetleri, yaptıkları işlerden belli oluyor. Mücahitler münafıktır ve münafıklar imansızlardan da beterdir.

Hafta sonu yüzbinlerce kişi sokaklara dökülerek Halkın Mücahitleri örgütünün feshedilmesini istiyor.

Oynanan oyunların senaryosu hep aynı. Önce Humeyni yeşil ışık yakıyor, ardından «kitlelerin» yürüyüş ve mitingleri düzenleniyor, ardından basın, radyo, televizyon devreye giriyor ve en sonunda da militan Hizbullahlar ile Devrim Nöbetçileri işi bitiriyorlar.

Mücahitlerin tüm ülkedeki merkezleri saldırıya uğrayıp ateşe veriliyor. Gerçi Mücahitler direniyorlar ama çalışmalarını yeraltından yürütmek zorunda kalıyorlar. Önderleri gizleniyor. İçlerinden birini görmek istersem, uzun ve dolambaçlı yollardan ona götürülüyorum. Yolda bir kaç kez araba ve sürücü değiştiriyor, gözlerim bağlanıyor, kentin bir ucundan öbür ucuna kadar götürülüp getiriliyorum. Bu önlemleri anlayışla karşılıyorum. Devrim Nöbetçileri'nin eline geçerse bizden çeşitli yollarla bilgi almaya çalışacaklar. Kimin işkencelere dayanamayıp ağzını açacağı önceden belli olmaz.

Tüm ülke kaynıyor. Üstelik bir de, bir darbe pla-

nı ortaya çıkıyor. Planı, bazı subaylar yurtdışındaki Şah devri generallerinin yardımıyla hazırlamışlar. Şah'ın son başbakanı Bahtiyar'ın da bu işte parmağı olduğu anlaşılıyor. Üç yüz subay tutuklanıyor. Humeyni, darbeyle ilgisi olan herkesin idam edilmesini emrediyor.

Benisadr, iki ateş arasında kalıyor. Hâlâ ardındaki on iki milyon seçmenle her sorunu çözebileceğini, düşmanlarını alt edeceğini sanıyor. Daragacının kurulmuş olduğunun farkında değil. Ama halk, başbakanlık seçimlerinde bunun farkına varıyor. Anayasaya göre cumhurbaşkanının parlamentoya bir aday önermesi gerekiyor. Ama parlamento, Benisadr'ın önerilerini geri çeviriyor. Mollalar, başbakanlık koltuğuna içlerinden birinin oturmasını istiyor. Bu çekişmeler haftalarca sürüyor. Sonunda iş yine Humeyni'ye kalıyor: «Yeter artık şu burjuvalardan çektiklerimiz. Defolup gitsinler artık. Bize islamiyet lazım, başka bir şey değil. İnkılapçı olmayanlar bakan olamazlar, Benisadr Bey bize böyle adamları teklif etmesin. Ederse, parlamento da reddeder. Muvakkat hükümetin (Bazargan hükümeti kastediliyor) seçiminde bir hata yaptık. Bu hatayı tekrarlamamalıyız.»

Humeyni bu konuşmasında milliyetçilerle, Musaddık'la ve Ulusal Cephe'yle hesaplaşıyor. Sözleri şaşkınlık uyandırıyor. İran'ın tarihinde şimdiye kadar hiç bir politikacı, halkın ulusal duygularını böylesine zedelememişti.

Musaddık'ın hayranı olduğunu söyleyen Benisadr, sonunda direnişten vazgeçmek zorunda kalıyor. İster istemez bazı parlamento üyelerinin baskılarına boyun eğip başbakanlık için Recai adında birini öneriyor. Önerisi, büyük bir çoğunlukla (196 kişiden 153'ü evet, 19'u çekimser) kabul ediliyor.

Recai, gerçekten İslam Cumhuriyeti'ni temsil edecek niteliklere sahip. Dünyadan haberi olmayan, saf, cahil, zavallı, basit bir adam, «kitle» içinden herhangi biri, Humeyni'nin kulu kölesi. Görünüşüyle, kafa

yapısıyla iddiasız, kendini halka adanmış, başbakan olarak da, kunduracı olarak da, taksi sürücüsü olarak da çalışmaya hazır. Yapacağı işten anlamamasını bir engel olarak görmüyor, «bir adamda iman olsun, yeter» diyordu. Tam halkın hoşuna giden şey! Dili çok basit. Bir kaç sözcük yetiyor ona. Fakir, fıkara ne dediğini anlıyor, o da fakir, fıkaranın dilinden anlıyordu. Hep traşsız, kirli yakalı gömlekle ve günlük giysileriyle dollaşıyordu. Tam halkın arasından yetişme bir adam.

İşler ne yönde gelişecek? Ülkeyi bir uçurumun başına getiren sorunları kim çözecekti? Gittikçe artan işsizlik, iş adamlarının kaçması, anapara sıkıntısı ve fabrika işgalleriyle duraklayan sanayi, perişan durumdaki tarım, konut sorunu, okullardaki huzursuzluklar, kapatılmış üniversite ve yüksek okullar, Amerikalı rehinelerin hâlâ sürmekte olan trajedisi, yönetimin işleme durumu ve biribiri ardına ülkeyi terk eden vasıflı işçilerin doğurduğu eksiklik, vb. vb.

Recai bu sorunları çözebilir mi? Yakında bu listeye çok büyük bir sorun daha eklenecekti: Irak savaşı.

Hayat 12 Eylül 1980 günü Irak Silahlı Kuvvetleri, İran'ın batısındaki ve güneyindeki büyük kentlere saldırıyor. Bir kaç gün sonra da Tahran hava limanını ve bir petrol rafinerisini bombalıyorlar. Bu savaşı doğuran nedenler karmaşıktır ve tartışma götürür. Ama şu bir gerçek ki, Humeyni Irak'taki Şii halkı Saddam Hüseyin'e karşı kıskırtıp islam devrimini Irak'ta da yaymağa kalkışmıştır. Irak'taki Şii yeraltı örgütleri ve nüfuzlu din adamları, İran'dan bol miktarda maddi yardım görmüşlerdir. Irak sınırındaki iki İran radyo vericisi, propaganda amaçları gütmektedir. İran, sınırda bir kaç kıskırtmada da bulunmuştur.

Ama Saddam Hüseyin'in Golf Körfezi'nde nüfuzunu arttırmak istediğini de herkes bilmektedir. Şimdi de Tahran'dan gelen kıskırtmaları bahane ederek iç-

kargaşalıklarla gücünü yitirmiş rejimin sırtını bir yıldırım savaşıyla yere getirmeyi ve toprak kazanmayı düşlemektedir. Şah devrinin generalleri ve politikacıları da ona danışman olarak yardım etmektedir. Eski başbakan Bahtiyar da bunların arasındadır.

Saddam Hüseyin, gerçekten de savaş açmak için çok uygun bir fırsat kollamıştı. Çözüm bekleyen iktisadi, toplumsal ve siyasal sorunların yanı sıra İran ordusunun gücü de çok azalmıştı. Daha devrim sırasında ordunun kadrosu çok zayıflamıştı. Generallerin çoğu idam edilmiş, bir kısmı yurtdışına kaçmış, eğitimden geçmiş teğmenlerin bir çoğu ise hapiste yattı. Şah'ın milyarlarca dolar karşılığında satın aldığı modern donanımın çoğu, dura dura kullanılmıyacak duruma gelmişti. Mollaların, orduyu yok edip yerine Devrim Nöbetçileri'ni donatma planı daha gerçekleştirilememişti. Gerçi ordu yıpratılmıştı ama Devrim Nöbetçileri ordunun görevini üstlenecek kıvama gelmemişti. Ayrıca ordu, ülkenin Kürdistan, Türkmenistan, Belucistan gibi çeşitli bölgelerinde özerklik hareketlerine karşı savaşıyordu.

Benisadr'ın söyledikleri doğruysa, Irak'ın saldırılarının yoğunlaştığı Kuzistan bölgesinde topu topu 28 işe yarar tank vardı. Mollalar ordunun moralini bozdular, diyordu Benisadr. Dezful ve Ahvaz kentlerinin komutanları tutuklanmış ve hapisanede işkence görmüşlerdi. Kuzistan yöresinin komutanı Tahran'a getirilmiş, başı traş edilmiş ve dört gün tecrit hücrelerinde tutulmuştu. Bir albaya, kışlanın tuvaletleri temizlettiriliyordu.

Bu yıpranmış, morali bozulmuş orduyla başarılı bir savunma olası değildi.

Ama, ister inanın ister inanmayın, Irak'ın saldırısı, arzu edilenin tam tersi bir etki yaratıyor. Saddam, mollaların sırtını yere getirmeyi bir yana bırakın, onları daha da güçlendiriyor, Humeyni, savaş için «Allah'ın bir inayeti» diyor ve hakkı da var. Çün-

kü bundan böyle anavatanı savunma kaygısı, tüm toplumsal ve iktisadi sorunları bir yana itiyor. Halk, ondan istenilen her şeyi yapmağa hazır, kemerler daha fazla sıkılabilir, yiyecek ve yakacak, çeşitli tüketim malları hiç bir dirençle karşılaşmadan karneye bağlanabilir. Aralarında bir çok öğrencinin de bulunduğu gönüllülerin seferber edilmesi, işsizlik sorununu akla gelecek en iyi biçimde çözüyor. Siyasal sorunlar da kulak ardı edilebilir artık. Savaşı bir halk savaşına dönüştürmek isteyen liberal solcu örgüt Peykar'ın dışında tüm muhalif örgütler, ya eylemsizliğe ya da Mücahitler gibi savaşa katılmaya mahkum ediliyor.

Irak savaşı, İslam dini için ve Saddam Hüseyin şeytanına karşı verilen bir savaş niteliğine büründürülüyor. Bu savaşta ölen herkes şehit düşer ve mollaların dediğine göre, cennetin kapıları ona açıktır.

Bizim için ise savaş, siyasal ve özel yaşantımızın daha da kısıtlanması demek oluyor. Bundan böyle Devrim Nöbetçileri'nin, komitelerin ve Hizbullahların astığı astık, kestiği kestik. Her adım başına kontroller dikiyorlar. Yol kesip evlere giriyorlar. Dikkatli olmak, yasaklanan şeyleri iyi saklamak gerekiyor. Kitap, silah, yazı, yazı makinesi, plak, teyp bandı, ne varsa hepsinin beklenmedik bir aramaya karşı saklanması şart. Sokaklarda fazla gezinmek de tehlikeli olabilir**.

** Geceleri kent karartılıyor. Evlerden dışarıya hiç ışık sızması gerekiyor. Pencereleri siyah bezlerle örtüp mum ışığında çalışıyoruz. Akşamları sekiz milyonluk Tahran kenti, insanın içine korku salan bir karanlığa bürünüyor. Arabalar bile ışıklarını yakamıyorlar. İkide bir alarm veriliyor ve herkes evlerinin bodrumuna koşuyor. Ama Tahran'a ikinci bir saldırı yapılmıyor. Bir saldırı tehlikesi, gerekenden çok fazla abartılıyor. Bu yolla hükümet, enerji tasarruf ettiği gibi halkı akşamları evlerine mahpus edip daha rahat kontrol altında tutabiliyor. Ayrıca kimseye hesap vermeden evler aranıp tutuklamalar yapılabiliriyor. Bu savaş, gerçekten de Allah'ın bir inayeti mollalar için.

Benisadr sorunu da çözüme kavuşuyor. Cumhurbaşkanı, ordunun genel kurmay başkanı olarak cepheye gidiyor ve politika alanı mollalara kalıyor. Başbakan Recai de bu fırsattan yararlanıp kendi reklamını yapıyor. New York'a, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bir toplantısına gidiyor ve orada bir basın toplantısında, Şah devrinde siyasal tutuklu olarak işkence gördüğünü kanıtlamak için ayakkabılarını, çoraplarını çıkarıp yaralarını gösteriyor. Harlem'e giderek Müslüman zencilerle birlikte dua ediyor,

Benisadr, zamanının çoğunu cephede geçiriyor. Televizyon haberlerinde ya üniformasıyla bir motosiklet üzerinde, ya da erlerle siperde görülüyor. Ama bize zafer haberleri veremiyor. Aksine, 17 Ekim'de güneyde iki önemli kent, Abadan ve Hürrem Şehir düşüyor. Abadan'da, şimdi bombalanmış olan dünyanın en büyük petrol rafinerisi var, Hürrem Şehir ise İran'ın en büyük limanı, dış ticaretin çoğu buradan yapılıyor. Bu yenilginin suçu, önceleri üstü kapalı, daha sonra ise açık açık Benisadr'ın üzerine atılıyor. Benisadr ise, kendine ait İnkilab-ı İslami gazetesinde basılan günlüğünde, mollaların orduyu sabote ettiğini ve savunma stratejisini baltaladığını yazıyor. Mollalardan biri, ülkenin bir kısmını Irak'a vermeyi, Benisadr'ın utkusunu alkışlamaya yeğlerim, demiş sözde.

Gerçi üniversiteler kapatılmıştı ama öğretim üyeleri yine de her gün üniversiteye gitmek zorundaydı. Her gün altı saat elimizi kolumuzu kavuşturup oturuyoruz. Kimsenin canı çalışmak istemiyor, çalışacak huzur da yok. Çay içip zamanı öldürmeye çalışıyoruz. Bir gün «Kültür Devrimi Komutanlığı'ndan» bir yazı geliyor. Bu yazıda, her bölüm için islam ilkelerini göz önünde tutarak yeni bir öğretim planı hazırlamamız isteniyor. Sapmalığın daniskası! Fizik ve Matematik Bölümü'nün islam ilkeleriyle ne ilgisi var? Bizim Dil ve Edebiyat Bölümü'nde de mollaların dediğini yap-

mak olanaksız. Ama ertesi gün toplandığımızda meslektaşlarımızdan biri, Latın dilleri ve edebiyatı profesörü, benim aklımın köşesinden bile geçmeyecek bir buluşla karşımıza çıkıyor. Fransızca, Kuran çevirilerinin ve islam üzerine çıkan kitapların bir listesini yapmış ve bu kitaplarla öğrencilere Fransız dili ve edebiyatını anlatacakmış!

Önce şaka yapıyor sanıyorum. Ama ciddi olduğu anlaşılıyor. «Hayret!» diyorum kendi kendime. «Ne kadar çabuk renk değiştirebiliyor bazı insanlar!»

Şiilerin yas ayının sonundaki aşure bayramı arifesinde Humeyni halktan, geleneklere uyararak yas tutmalarını istiyor. «Ağlayın, ağlayın! İslam şehitlerinin uğruna döktüğümüz gözyaşları Amerika'nın tank ve tüfeğine karşı en büyük silahımızdır» diyor.

Ertesi gün Tahran'da yüzbinlerce kişi yas törenine katılıyor. Ellerindeki yaftalarda şunlar okunuyor: «Şehit düşmekten daha büyük bir mutluluk yoktur. Ezen, ezilen olan bir dünyada yaşamamın anlamı yoktur», «Cennetin kapısı, kılıçların gölgesindedir», «Şehitlerimiz yaşıyor, kana bulanmışlar».

Her insan kümesinin önünde bir grup erkek, delikanlı ve çocuk yürüyor. Vücutlarının üst kısmı çıplak, her iki ellerine zincirler almışlar ve davul sesinin ritmine uyararak bunlarla sırtlarına vuruyorlar. Bazıları ise göğüslerini yumrukluyor. Ayrı yürüyen kadınlar siyah çarşaf lar giymişler, yüzlerini siyah peçelerle örtmüşler. Eldivenli elleriyle başlarına vuruyorlar. Korkunç bir görüntü. Bazı çocukların sırtı kanıyor. Bayılanları sedyeye koyup götürüyorlar. Yürüyenler kendilerinden geçmişler. «Savaşalım, zafere kadar» diye bağırıyorlar.

Müfsitlik Suçu

27 Temmuz 1980 tarihinde Şah Kahire'de ölüyor. Mısır'ın Devlet Başkanı Enver Sedat'ın emriyle Şah askeri cenaze töreniyle toprağa veriliyor. Rehinelerin serbest bırakılmaması için bundan daha iyi bir bahane bulunamazdı. Humeyni, rehinelerin kaderi hakkındaki en son kararı parlamento'ya bırakmıştı. Parlamento, uzun tartışmalardan sonra, Amerikan başkanı seçimlerinden tam iki gün önce, koşullarını bildiriyor. Amerika Birleşik Devletleri, şimdiye kadar güttüğü İran politikası için özür dilemeli ve ileride İran'ın iç işlerine karışmayacağına söz vermeliydi. Ayrıca, İran'ın Amerikan bankalarındaki yaklaşık 24 milyar dolarlık alacağı ödenecekti. Bir de Şah'ın Amerika'daki parası İran hükümetine havale edilecekti.

Bu koşulları Amerikan hükümeti, seçimlere kadar kalan 48 saat içinde ne yerine getirebilirdi ne de getirmek isterdi. Böylelikle Carter hükümetinin kaderi belli oluyor. Carter'ın kafası iyice kızıyor. «Aklım almıyor! Amerikan başkanı, ne Chicago'da, ne de New York'da seçiliyor. Kimin kazanacağına Tahran karar veriyor.»

Cezayir hükümeti aracılık yapmağa çalışıyor. Haftalar süren görüşmelerden sonra bir anlaşmaya varılıyor. Rehineler 444 günlük tutsaklıktan sonra, tam Reagan'ın makam koltuğuna oturduğu gün, ser-

best bırakılacaklar. Seçilmesine belki de bilmeyerek yardımcı oldukları Reagan'a mollaların en güzel armağanı. Herhalde Reagan da içinden «Ruhumsun, Humeyni» demiştir.

Rehineler olayının bilançosu tam bir felaketti. uluslararası alanda yalnızlık, bir yıllık kısıtlı ticaret ambargosu ve paraca büyük kayıplar. Sonraları sadece 12 milyar olduğu iddia edilen 24 milyar dolarlık hesabından sadece 2,8 milyar havale edilecekti. Geri kalanı, İran'daki devrimden zarara uğradıklarını öne süren Amerikan şirketlerinin tazminat istemlerini karşılamak üzere dondurulacaktı. Şah'ın bir kaç milyar dolayında olduğu tahmin edilen servetinden, İran beş kuruş bile göremeyecekti. Ayrıca Amerikan hükümeti, İran'da güttüğü politika için özür dilemeğe yanaşmamıştı. Bir tek, şimdiye kadar olduğu gibi gelecekte de İran'ın iç işlerine karışmayacağını açıklamıştı.

Bu anlaşma ve rehinelerin serbest bırakılması, İran halkı üzerinde bir soğuk düş etkisi yapıyor. Amerikalılar ve Cezayirliiler, saf ve zavallı Recavi'yle hükümet sözcüsü Behzad Nebevi'yi kandırmişlardı.

Nebevi, anlaşmayı eleştirenlere «Beş kuruşun hesabını aramayın. Devrimimiz, böyle ufak hesaplar peşinde koşmaz» diyordu.

Benisadr'a gün doğmuştu. Cezayir anlaşması, Recavi'yle ve parlamentoyla hesaplaşmak için iyi bir fırsattı. Rehineler olayının parlamento tarafından incelenmesini istiyor ve Recai'yle Nebevi'yi televizyonda bir açık oturuma çağırıyor. Bu çağırısı reddedilince de, her ikisini de vatan haini olmakla, devletin parasını çarçur etmele suçluyor. Bu, sağ gösterip sol vurmaktan da ötede, apaçık bir savaş ilanı. Mollalar artık buna göz yumamıyorlar ama Benisadr'ın yıldızı da iyice parlamakta. Mollaları açıkça eleştirmesi, şimdiye kadar sesini çıkarmayan, ama geleceklerini tehlikede gören çok kimseyi harekete geçirebilir. Beni-

sadr bir kaç kez, basın, radyo ve televizyonun sansürünü kınamış, Hizbullahların başı bozukluğunu eleştirmişti. Şimdi de açık açık hapishanedeki işkence olaylarından, keyfi tutuklamalardan, idamlardan, kurşuna dizilmelerden söz ediyordu. Hükümeti eleştirmesi, bardağı taşıran son damla oluyor. Benisadr'ın en güçlü karşıtları olan Hukuk Konseyi Başkanı Beheşti ve Parlamento Başkanı Rafsancani Humeyni'yi, bu duruma bir son vermesi için sıkıştırıyorlar. Humeyni de onları kırmıyor. 5 Şubat 1981 günü yaptığı bir konuşmada «Kafamı kızdırmayın. Verdiklerimin hepsini geri alırım sonra... Bazı insanlar politikadan anlamıyor. Halkımız, dini icaplarını yerine getirip, memleketimizin menfaatlerini zedeleyenlere dersini bildirir» diyor. İki gün sonra da diyor ki: 'Halk' ve 'millet' laflarını ağızdan düşürmeyenler var. Ama bunlar, iktidara gelir gelmez halka ve millete karşı çıkıyorlar. Başkalarının diktiği ağaçların meyvalarını, bahçe sahibine bir tane bile vermeden, tek başlarına yemek istiyorlar... Kendini dev aynasında gören önder istemiyoruz. Bizim önderimiz, elinde bir el bombasıyla kendini düşmanın tankı altına atıp şehit düşen on iki yaşındaki çocuktur. Onun küçük kalbi, sizin zehir saçan dilinizden ve kaleminizden bin kat daha büyüktür.»

Kimin kastedildiğini herkes anlıyor. Hizbullahlar da önderlerinin kendilerine göz kırptığının farkındalar. Ertesi gün Benisadr İsfahan'da bir mitingte konuşmaya başlayınca, domates ve taş atmaya başlıyorlar. «Benisadr'a ölüm» diye bağıyorlar.

Politika sahnesinde iki cephe oluşuyor. Bir tarafta, parlamentoyu, hükümeti ve adliye makamlarını eline geçirmiş olan, Devrim Nöbetçileri'ne ve komitelere sözleri geçen mollalar. Diğer tarafta ise Benisadr, Halkın Mücahitleri ve burjuvazi liberallerin bir kesimi. Solcuların çoğu, gerçi Benisadr'a karşı, ama yine de aynı cephede sayılırlar. Bir tek Moskova yanlısı Tudeh Partisi mollaları destekliyor.

5 Mart günü cepheler arası çatışma kızışıyor. Benisadr, bu gün Musaddık anısına yapılacak bir mitingte konuşacağını bildirmişti. Zaten Musaddık'ın adı, mollaları ve Humeyni'yi kızdırmaya yetiyordu. Musaddık'ın bir bahane olduğu belliydi. Son anda Benisadr'in vazgeçmesinden korkuluyordu.

Daha mitingin başlamasından bir kaç saat önce yüz binlerce kişi toplanıyor. Halkın Mücahitleri ve solcuların büyük çoğunluğu gelmiş. Bu gün, onlar için önemli bir gün. Benisadr ile mollaların arası iyice açılırsa, Benisadr muhalefetin ve de Halkın Mücahitleri'nin tarafına geçmek zorunda kalacaktı.

Benisadr kürsüye çıkınca bir alkış kopuyor. «Benisadr, Benisadr, senin ardındayız» diye bağıyor toplananlar. Ama Benisadr ağzını açmaz, hazırlıklı gelen karşı taraf konuşmasını engellemeye başlıyor. «Kahrolsun Benisadr», «İran'ı Şili mi sandın, Pinochet bozması» diye bağıyorlar.

Benisadr bozguncuları uyarıyor. İçişleri Bakanlığı'ndan ve polis müdürlüğünden asayişli sağlamalarını istediğini, ama bunlar görevlerini yapmazlarsa burada toplanmış olanların bozgunculara ağızlarının payını vereceklerini söylüyor.

Bir devlet adamının ağızından böyle sözler duymak çok tuhaf. Ama bu sözler Benisadr'ın kararlılığını gösterdiği için seviniyoruz. «Ardındayız, Benisadr» diye bağıyoruz. Onun da bundan hoşlandığı gözlerden kaçmıyor.

Bozguncular, hoparlörlerin kablolarını koparıyorlar. Bu bir savaş ilanı! Mücahitler, bunların bir kaçını yakalayıp kürsüye çıkarıyorlar. Ceplerinden bıçak, zincir, muşta, kezzap şişeleri ve kimliklerini çıkarıyorlar. Benisadr, bunları toplananlara gösteriyor ve bozguncuların hangi kurumlarda, hangi devlet dairelerinde çalıştığını teker teker açıklıyor. Kimliklerine bakılırsa hepsi, devlete bağlı islam kuruluşlarına üye. Ağızlarından kan gelinceye kadar dövüşüyorlar. Be-

nisadr, ikide bir kesilmesine karşın, konuşmasını sürdürüyor. İyice bir coşuyor. «Anlat, Benisadr, dök ortaya gerçekleri» diye bağıyoruz. Ashında söyledikleri bilinmeyen şeyler değil. Ama konuşma tarzı, coşkulu sesi, konuşmasının ikide bir kesilmesi, hemen yanı başındaki kanlı dögüşler, bütün bu olaylar havayı çok gerginleştiriyor. Benisadr, «Bu çatışmaların sona ermesine bir yararı dokunacaksa, şu anda şuracıkta bir darbeyle öldürüleyim, razıyım» diyor kendinden geçerek. «Ülkenizin yalan dolanla, hapis ve işkenceyle yönetilmesini istemiyorsanız korkmadan, bütün gücünüzle direnin. Direnmezseniz, geleceğiniz çok karanlık olacaktır, öyle karanlık ki, bugün ve şimdiye dek gördükleriniz yanında hiç sayılacaktır.»

Miting, başından sonuna kadar akşam televizyonda gösteriliyor. İki gün sonra Recai saldırıya geçiyor. Televizyonda yaptığı uzun bir konuşmada, Benisadr'ı cumhuriyeti yıkmaya kalkışmakla ve savaşı ihmal etmekle suçluyor.

Parlamento içinde ve dışında her gün kanlı kavgalar oluyor. Batıda savaş ortalığı yakıp yıkıyor. Dezfül ve İlam kentleri bombalanıyor. Önümüzdeki günlerde neler olacağını kimse kestiremiyor. Durumu ancak Humeyni kurtarabilir. İki tarafı bir masaya oturtuyor. Bir komisyon, tarafları barıştıracak. Ortalık biraz yatışıyor ama kimse diğerine güvenemiyor yine de.

Ay başında aylığıma almak için bankaya gittiğimde hesabıma el konulduğunu öğreniyorum. Üniversite yönetimine başvurmam gerekirmiş. Telefon ediyorum. «Buraya kadar zahmet edeceksiniz» diyor bana görevli memur. Hiç olmazsa bana telefonda nedenini bildirebilir mi, diye soruyorum. «Hayır» diyor, «Biraz karışık bir durum. Aylığınızdan mı vazgeçeceğinizi, yoksa buraya mı geleceğinizi kendiniz bileceksiniz.» Tehlikede olduğumu daha açık söyleyemezdik. Eli kolu bağlı devlet memurları, muhalefetle dayanışmalarını

ancak böyle üstü kapalı gösterebiliyorlardı. Tutuklanmaktansa aylığımdan vazgeçmeye razıyım. Bu, benim için son uyarı. Saklanmalıyım.

Benisadr, Humeyni ile mollaların birer temsilcisinden ve bir de kendinden oluşan üç kişilik uzlaştırma komisyonuna razı gelmekle yanlışlık yapıyor. İki kişiye karşı tek başına. Ama Benisadr, kendine güveniyor ve mollaların çoktan idam cezasını verdiklerini görmüyor. Humeyni'nin de karşı taraftan olduğunu, ve hatta perde ardından ipleri elinde tuttuğunu da görmüyor. «İmam beni oğlu kadar seviyor» diyor Humeyni'yle ilişkilerinin ne düzeyde olduğunu soranlara.

Bu arada Benisadr ile Mücahitlerin kader birliği mühürleniyor. Solcular ve liberaller de bu cephede. Ama resmi bir anlaşma yok. Benisadr, hâlâ bir iş birliğine yanaşmak istemiyor bunlarla. Başarılarından gözleri kamaşan Benisadr, kendini ikinci bir Musaddık gibi görüyor ve örgütlenmeden, kitlelerin yardımıyla mollaları yenebileceğini sanıyor. Ama «ardındayız, Benisadr» diye bağırانları kendi taraftarı sanmakla büyük bir yanlışlığa düşüyor. Aslında bunlar, mollalara ve molla rejimine sırt çevirenler, mollaların gazabına uğrayan işsizler, öğretmenler, öğrenciler, esnaf, devlet memurları, tüccarlar, yayımcılar, gazeteciler, sanatçılar, yazarlar, vb. Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanı Benisadr'ın yardımıyla mollaların rejimini yıpratıp yıkmayı uman siyasal örgütler ve kuruluşlar da bunların arasında. Gerçi Benisadr'ın son aylarda demokratik hak ve özgürlükler için verdiği kavga, ona halk arasında sempati kazandırmıştı, ama yine de herkes kendi çıkarı için onunla iş birliği yapmak istiyor. İşte bunu göremiyor Benisadr.

Mücahitler, iki cephe arasındaki kaçınılmaz çatışmayı erteleyebilmek için son bir çaba daha gösteriyor. Humeyni'ye bir açık mektup yazıp onunla konuş-

mak istediklerini bildiriyorlar. Böylelikle kendi güçlerini de göstermek amacındalar. Çünkü Humeyni önerilerini kabul etse on binlerce kişi toplayıp gövde gösterisi yapacaklar. Ama Humeyni bu isteği kabul etmediği gibi, Mücahitlerin direnişten vazgeçip silahlarını teslim etmelerini istiyor. «Sizi ikaz ediyorum» diyor. «Bir sel gibi üzerinize gelen halka karşı bir şey yapamazsınız. Bu sel, bir tahta parçası gibi sürükler götürür sizi.»

Bazargan'ın gazetesi Mizan, alevlenen kavgaların cumhuriyet için bir tehlike doğurduğunu saptayıp taraflardan birinin, yani ya parlamento, hukuk konseyi ve hükümetin, ya da cumhurbaşkanının ortadan kalkması gerektiği sonucuna varıyor. Hangi tarafın ortadan kalkacağına halk karar vermeliymiş. Şimdi artık parlamento milletvekilliği yapan Bazargan, şöyle bir benzetme yapıyor: «Avcının biri bir tüfek ve bir paket fişek alıyor. Tam kırdı tüfeğini kullanacakken ne görsün, fişekler tüfeğe uymuyor. Ne yapsın bu avcı dersiniz? Fişekleri egeleyip tüfeğin namlusuna mı uydursun yoksa tüfeğin namlusunu egeleyip fişeklere mi uydursun? Her iki yol da akla yatkın değil. Çok daha kolay bir yol var. Silahı satan dükkana gidip ya tüfeği, ya da fişekleri değiştirebilir. Parlamento da, cumhurbaşkanı da halk tarafından seçildi ama birbirlerine uymuyorlar. Tekrar halkın görüşünü almaktan daha mantıklı ne var ki?»

Mollalar için gittikçe büyüyor tehlike. Mutlaka bir şeyler yapmalılar. Zaman aleyhlerinde çalışıyor. İlk adımı Ayetullah Beheşti atıyor. Hukuk Konseyi'nin Başkanı olarak Benisadr'ı cumhuriyet yasalarını ve anayasayı hiçe saymakla suçluyor. Yasama, yargı ve icra makamlarını koordine etmek, anayasaya göre cumhurbaşkanının görevidir ve Benisadr bu görevi yerine getirememiştir, diyor Beheşti. Ayrıca cumhurbaşkanının parlamentodan ve denetleme konseyinden geçen yasaları reddetmeye hakkı yokmuş. Benisadr, parlamentonun kuruluşundan beri böyle yapıyormuş.

Humeyni de tarafsız görünmekten vazgeçiyor ve açıkça Benisadr'a karşı tutum alıyor. 28 Mayıs 1981 günü bir konuşmasında şunları söylüyor: «Siyaset sahnesinde kalmak istiyorsanız kanunlara uymak mecburiyetindesiniz. Parlamento kararlarına karşı gelenler, 'müfsitlik' suçundan mahkeme önüne çıkarılacaktır.» (İslam mahkemelerinde «müfsitlik» suçuyla yargılananların idamı istenir.)

Üç kişilik uzlaştırma komisyonu da aynı telden çalıyor ve Benisadr suçlu bulunuyor.

Bu arada Benisadr, bir kentten öbürüne, Şiraz'a, Meşhet'e, Hamadan'a gidiyor ve sert söylevler çekerek halkı galeyana getirmeğe çalışıyor. Ama mollalara karşı son raundu nasıl kazanacağını bilemiyor. Konuşup umut vermekten başka bir şey gelmiyor elinden.

Humeyni'nin «müfsitlikle» suçlamasından bir gün sonra, Benisadr Şiraz'a uçarken yanındaki Savunma Bakanı, İmam Humeyni'nin bu sözlerinden sonra kimse onun karşılıma gelmeyeceğini ileri sürerek bu durumda ne yapmayı düşündüğünü soruyor. «Yanılıyorsunuz» diyor Benisadr. «Şimdiye kadar görmediğimiz bir kalabalık olacak. Kitlelerin benden akıl almağa gereksinimleri yok, kendisi biliyor ne yapması gerektiğini.»

Gerçekten Şiraz'daki miting, burada şimdiye dek yapılanların en büyüğü oluyor. Bunun üzerine Benisadr, doğrudan Humeyni'ye çatmak yürekliliğini gösteriyor. «Mahkemeye korkutamazsınız beni», diyor. Beni mahkemeye vermek, beni seçen halkı mahkemeye vermek demektir. Böyle bir dava, ikinci bir devrime yol açar.» Ve mitingtekilere sesleniyor: «Seçimle iş başına gelmiş cumhurbaşkanınız olarak sizin direnişinizden başka dayanağım yok. Kuzistan'ın sıcak kumları üzerinde ölmeyi göze alan biri, Evin hapishanesinin hücrelerinden korkmaz. Benim gözümü korkutmaya çalışanlar, boşuna yoruyorlar ağızlarını.

Halkımız uyandı artık. Direnmesini öğrendi, şiddete ve aşağılamalara boyun eğmeyeceğinden şu kadar bile kuşum yok. Sizi uyarıyorum. Beni ısırma kal-karsanız, ezerim kafanız!»

Uçakla geri dönerken Savunma Bakanı ona di-yor ki: «Bu gün, İran'ın tarihinde yeni bir sayfa açıl-dı. Hiç kuşum yok, yakında yeni bir çığır başlıya-cak.»

Benisadr'ın memleketi Hamadan'da kentin yarısı onu karşılamak için sokaklara dökülüyor. Mitingte «Benisadr, Benisadr, senin ardındayız, dayan, geri dönme, peşindeyiz!» diye bağıyorlar. Daha fazlasını cumhurbaşkanı bile beklememişti. «Kitleler» bağnaz mollalara kızmış, özgürlük ve demokrasi için diren-meye hazırdı. Bir şeyler yapmanın sırası gelmişti ar-tık.

Savunma Bakanı ile Hava ve Kara Kuvvetleri Ko-mutanları, molla rejimini devirmek için ayrıntılı plan-lar hazırlamışlardı. Hamadan'daki mitingten sonra Benisadr'a bu planı gerçekleştirmeyi öneriyorlar: «Her şey hazır», diyor Savunma Bakanı. «Dört saat bile sürmeyecek. Bir kaç saat daha Hamadan'da kalırsanız bu akşam televizyonda halka muştuyu siz verebilir-siniz. Hiç kan dökülmeyecek. Sadece bir kaç kişiyi tutuklayacağız.»

Benisadr kabul etmiyor. «Ben darbeci değilim», diyor. «Hiç bir zaman da bir askeri darbeyi destekle-yemem. Ayrıca halk ayaklanmış, peşimizden geliyor. Ne gerek var darbeye?»

«İktidarı mollaların elinden nasıl alacağız pekiyi?» diye soruyorlar subaylar. «Şah'ın elinden alındığı gibi» diye karşılık veriyor Benisadr.

Tahrân'a gelince, gazetesi İnkılab-ı İslâmî'nin ya-saklandığını ve yazı işleri bürosunun Devrim Nöbet-çileri tarafından işgal edildiğini öğreniyor. Aynı şey, Bazargan'ın gazetesi Mizan'ın da başına gelmiş.

Bunun üzerine Benisadr, bir bildiri yayınlayarak

halkı direniş e çağırıyor. «İnkılab-ı İslami'nin yasaklandığını ve hakkında açılan davaları duydunuz», diyor. «Sizin seçtiğiniz cumhurbaşkanını bertaraf etmek istiyorlar... Daha da önemlisi, diktatörlük canavarı sizi bir kez daha eline geçirmek istiyor... Cumhurbaşkanınız, ona verdiğiniz görevi yapmaya hazır. Bildiriler, kayıt bantları gibi bütün olanakları kullanarak size yaptıklarım hakkında bilgi vereceğim.»

Tüm ülke ayağa kalkıyor, ikide bir silahlı çatışmalar oluyor. Herkesin canına yetti artık. Humeyni son kozunu oynuyor. Hizbullahların önünde yaptığı bir konuşmada diyor ki: «Ne yapayım ben şimdi bu insanları? Sizlere, ara sokaklarda yahnayak büyümüş olan sizlere anlatmayacağım da kimlere anlatacağım ben derdimi? Kimlere anlatacağım bu ihanet karşısındaki sukutu hayalimi?» (Dinleyiciler ağlıyorlar. İmam'ın da gözleri yaşıyor, mendille gözyaşlarını siliyor.) «Ruhumsun, Humeyni» diye bağıyor Hizbullahlar. «Bu insanların» diye sözlerini sürdürüyor Humeyni, «kendi mezarlarını kendi elleriyle kazmaları beni üzüyor. İşlerin bu kerteğe gelmemiş olmasını arzu ederdim. Son bir defa daha affetmeğe hazırım. Radyo ve televizyonda ikrar etsin hatasını. Hataya düştüğünü, halkı isyana teşvik ettiğini, islam dini aleyhinde çalıştığını ama şimdi pişmanlık duyduğunu itiraf etsin... Münafıklarla (Mücahitleri kastediyor) ittifak kurduğunu itiraf etsin. 'Bu münafıklara yüz vermeyin' dedim ben kaç defa bu beyefendiye. 'Sizin mahvınıza sebep olur bunlar.' Daha çok geç sayılmaz. Bir şans daha tanımak istiyorum ben ona. Halktan af dilerse, halkın itimadını kötüye kullandığını itiraf ederse, istikbalde gidişatına dikkat edeceğine söz verirse, son bir defa daha affederim onu. Ayaklarını kendi mezarına sokmadan düşünsün biraz. Bu benim son ikazım.»

İşte buydu «velâyeti fakih», bir çobanın milyonlarca koyuna egemenliği. Humeyni, on iki milyon ki-

şinin seçtiği bir cumhurbaşkanıyla, sanki bir ufak çocukmuş gibi konuşuyordu.

Çoban söyleyeceğini söylemişti ve sıra koyunlara gelmişti. Bir kaç bin Hizbullah parlamento önünde toplanarak Benisadr'ın makamından alınmasını ve parlamentoda temizlik yapılmasını istiyorlar. «Recal bir laledir, Benisadr ise çirkef» diye bağırıyorlar. Parlamento Başkanı Rafsancani ve milletvekili Gaffari, dışarıya çıkıp Hizbullahlarla konuşuyor. «Allah sizin eksikliğinizi duyurmasın», diyor Rafsancani. «Sizin mevcudiyetiniz, memleketimizin meselelerini kendiliğinden çözüyor.» Hadi Gaffari de Hizbullahlara, Benisadr'ın sonunun geldiğini söylüyor. «Benisadr idam edilmeli» diyor Hizbullahlar.

Benisadr'ın yaşamı tehlikede. Bir suikast yapılırsa, mollalar ellerini oğuşturup suçu başkalarının üzerine atacaklar. Benisadr saklanıyor. Bu duruma gülmek mi, ağlamak mı gerekir? Tedhiş son haddine varmıştı. Cumhurbaşkanı bile saklanmak zorunda kalıyordu.

Şimdi bütün halk, oyunun son perdesini bekliyor. Yasalar, konuşma ve düşünce özgürlüğü, mahkemelere başvurma gibi demokratik haklar çoktan kaldırılmıştı. Artık silahlar konuşuyor, işler kaba kuvvetle yürüyordu. Bu yüzden Benisadr'ın işi de burada bitmişti artık. Ordunun önerisini kabul etmemişti, elinde başka silahlı güç de yoktu. Kavgayı sonuna kadar götürmeden ortadan kaybolması halkı düş kırıklığına uğratmıştı. «Sabun köpüğü gibi söndü umutlarımız», diyordu onu destekleyenler. «Mollalara dış geçiremiyorsa, ne diye aylarca halkı galeyana getirdi, umutlandırdı, direnişe çağırdı?»

Şimdi tek umut Mücahitler, herkesin gözü onların üzerinde. Mücahitler iyi örgütlenmişti, silahlıydılar ve halk içinde dayanakları vardı. Solcular bölünmüşler, Mücahitler ise bir hasar görmeden bütün ka-

sırgaları atlatmışlar, hatta bu kasırgalardan daha da güçlü çıkmışlardı.

18 Haziran gününün akşamı, Halkın Mücahitleri'nin ertesi gün için bir silahlı ayaklanma planladıklarını öğreniyorum. Benim görüşüme göre Mücahitlerin başarıya ulaşma şansı yüksek. Gerçi ayaklanma gününü kendi istedikleri gibi seçememişlerdi ama zaman uygundu ve Mücahitler hazırlıksız sayılmazdı.

Gerçekten 19 Haziran günü olaylar patlak veriyor. Ülkede bir iç savaş kopuyor. Tahran bir savaş alanına dönüyor. Her iki tarafta da yüzlerce insan kaybı oluyor. Solculardan destek gören Mücahitler, Tahran'ın merkezindeki önemli caddeleri ellerine geçiriyorlar. Devrim Nöbetçileri ve komiteler de onlara saldırıyor. Bu kadar çok ölü, deşilmiş karın, ezilmiş kafa, dağıtılmış beyin, bu kadar çok kan, filmlerde bile görmemiştim. Devrim Nöbetçileri gözlerini kapayıp ayaklanmacıların saflarına ateş ediyorlar ve bunlar da ateşe ateşle karşılık veriyorlar. Karşı tarafın eline geçenin, bıçak, yumruk darbelerine, tekmelelere dayanıp da ölmemesi olanaksız. Kazara bu semte gelen araba sürücüleri arabalarını olduğu yerde bırakıp kaçıyorlar. Ne ölüleri sayan var, ne de yaralıları. Aralarında olaylara karışmayanların da olduğu bir kaç bin kişi tutuklanıyor. Büyük bir şans eseri bana bir şey olmuyor.

Aynı günün akşamı devrim savcısı mahkemelere şu yönergeyi gönderiyor: «Münafıkların savaş ilanından ve bugünkü olaylardan sonra islam mahkemeleri sert ve acımasızca suçluları cezalandırmalıdır. Buna uymayanlar, devrimci yoldan ayrılmış oldukları için ağır cezaya maruz kalacaklardır.»

Çoğu kimse mollaların devrilmesini bekliyordu. Halkın Mücahitleri'nin planlı ve hesaplı olarak bu işe girdikleri, kanlı bir maceraya girişmedikleri konusunda güvenliyiz.

Kapı önünde iç savaş sürerken, parlamentonun

içinde de Benisadr'ın görevinden alınması için karar önerisi hazırlanıyordu. Benisadr taraftarı bir kaç milletvekili de saklanmak zorunda kalmıştı. Bir milletvekili ağzından burnundan kan gelinceye kadar dövülmüş, canını zor kurtarabilmişti. Benisadr'a sempati gösteren milletvekillerinin gözleri korkutulmuştu. Parlamentoda bulunan 190 milletvekilinden 177'si öneriye kabul oyu veriyor, on ikisi çekimser kalıyor. Sadece bir milletvekili yürekli çıkıp öneriye karşı oy kullanıyor.

Sonuç Humeyni'ye bildiriliyor. Ertesi gün, Hazi-
ran'ın 22'sinde, Humeyni, cumhurbaşkanının görevin-
den alındığını açıklıyor. Mollaların saflarından olma-
yan son politikacının günleri böylece de dolmuş olu-
yor.

Sıra artık devrim savcısına geliyor. «Abülhasan Benisadr», diyor savcı, «işyana teşvikten ve devlete karşı gelmekten suçlu görülmüştür. Benisadr, şimdiye kadar mukavemet göstereceğini iddia etmesine rağmen, cezalandırılmaktan korktuğu için kaçmıştır. Savcılığa teslim olması duyurulur...» Açıklamanın sonunda, eski cumhurbaşkanına yataklık edenlerin veya yurtdışına kaçmasına yardımcı olanların işbirliği yapmaktan «müfsitlik» suçuyla yargılanacakları duyuruluyor.

Devletin Terörü

Bundan sonraki bir kaç gün, yaşamımın en kötü günleriydi. Daha sabah erkenden, saat altı haberlerinde, Evin hapishanesinde yatan, aralarında dost ve tanıdıklarım da olan 165 kişinin idam edildiğini öğreniyorum. Bunlardan biri, şair ve tiyatro rejisörü Said Soltanpur. Soltanpur, Şah devrinde uzun yıllar hapis yatmıştı. Çok işkence görmüştü, yürekli bir mahpus olarak bilinirdi. Halkın Fedailerinin sempatzanıydı, belki de üyesiydi, bilemiyorum. Kendisiyle İran'a dönmeyen kısa bir süre önce Batı Berlin'de tanışmıştım. Hapisten çıkınca, İran'daki durum hakkında bilgi vermek üzere yurtdışına çıkmıştı. Berlin'de, Kurfürstendamm bulvarında düzenlediği renkli ve ilginç yürüyüş, katılanların çoğunun belleklerinden daha silinmemiştir sanırım. Soltanpur, devrimden sonra İran'a döndü ve siyasal içerikli sokak tiyatrosu yapmaya başladı.

19 Haziran'daki olaylarla bir ilişkisi yoktu. Bir kaç ay öncesinden beri hapiste yatıyordu. Düğünü sırasında döviz kaçırdığı iddiasıyla tutuklanmıştı. Hiç beklemediği bir günde mahkeme önüne çıkarılmadan idam edilmesi, intikam duygusuyla yapılan vahşice ve korkakça bir harekettir! Önümüzdeki günlerde de idamların arkası kesilmiyor. Bazı günler iki yüzün üzerinde kişinin ismi yayınlanıyor gazetelerde. Ama

aslında idam edilenlerin sayısı bunun çok üzerinde. Pek çok kimse ev aramalarında, sokak ortalarında ve hapise götürülürken yolda öldürülmüştür.

Ama muhalefet de eli kolu bağlı durmuyor. 27 Haziran günü Tahran'ın baş vaizi Ali Hameyni'ye bir suikast yapılıyor. Hameyni, Tahran'daki bir camide vaizine başlamak için teybi açınca, teyp patlıyor ve vaiz kanlar içinde yere seriliyor.

Aynı gün Evin hapishanesinin direktörü de bir suikaste kurban gidiyor. Özel muhafızlığını yapan bir Devrim Nöbetçisi, direktörün kafasına ve kalbine bir kaç el kurşun sıkıp ardından kendini pencereden atıyor.

Aynı günün akşamı saat dokuzda doğru korkunç bir patlama duyuyoruz. Bir tanıdığımızın evinde saklanıyorum. Çok kötü bir şey olmuştu anlaşılan ama ne olduğunu bir türlü öğrenemiyoruz. Bir kaç dakika sonra ambulansların ve polis arabalarının sirenlerini duyuyoruz. Çevredeki sokaklar trafiğe kapatılıyor. Radyo ve televizyon bu olay hakkında hiç bir bilgi vermiyor.

Sabah saat altıda bir arkadaşla dağa çıkıyorum. Gerçi bu çok tehlikeli ama dağları görmeden bu üzücü ve sinir bozucu yaşama dayanamıyorum artık. Geri dönerken arada sırada kahvaltı ettiğimiz bir lokantada bir kalabalık görüyoruz. Görünüşüne bakarak Hizbullah olmadığı kanısına vardığım birine, sabah haberlerini dinleyip dinlemediğini soruyorum. «Daha haberiniz olmadı mı?» diyor. «Çok kötü bir şey oldu. Cumhuriyetimizin en iyi adamları dün akşam bir suikaste kurban gittiler.» «Beheşti de öldü mü?» diye ağzımdan kaçırıyorum. Karşımdaki evet deyince artık kendime hakim olamıyorum. Sevinçten ellerimi çırpıp havaya sıçırıyorum, ama son anda dikkatli olmak gerektiği aklıma gelip «Ruhumsun, Hameyni» diye bağıyorum. Birden tüm orada oturanlar ayağa kalkıyor, el çırpıp üç kez var güçleriyle ve se-

vinç içinde «Ruhumsun, Humeyni» diye bağıyorlar. İslam Cumhuriyet Partisi'ne yapılan darbeye, aralarında partinin ileri gelenlerinin, milletvekillerinin, bakanların, müsteşarların ve nüfuz sahibi mollaların da olduğu yetmişin üzerinde ölünün olduğunu öğreniyorum.

Dağın yamacındaki bir köye geldiğimizde, bir kaç Devrim Nöbetçisi'nin köy halkını yas törenine katılmağa zorladıklarını görüyoruz. Halk, törene gitmek istemiyor. Mollaların sonunun geldiğini sanıp onlarla bir arada gözükme istemiyorlar.

Kent ise sevince boğulmuş. Şah'ın devrildiği günde olduğu gibi arabaların çoğu lambalarını yakmışlar. Herkes birbirini kutluyor, bazı evlerden gelip gençlere tatlı ikram ediliyor. Son günlerde idamların doğurduğu korku yok olmuş gibi. Ufukta özgürlük güneşi görülüyor. Yine güleceğiz, yine sevineceğiz.

Hükümet, bir hafta boyunca yas yapılacağını duyuruyor. Önümüzdeki günlerde 84 ölünün adının yayınlanmasına karşın resmi olarak 72 şehitten söz ediliyor. 72 sayısı, 680 yılında Hazreti Muhammed'in halefi İmam Hüseyin'in 71 savaşçısıyla şehit düştüğü Kerbela olayını anımsatıyor. Daha sonraları 72 ve bir kaç tane daha şehitten söz ediliyor.

Beheşte Zehra mezarlığına giden cenaze alayına bir milyona yakın insan katılıyor. Bu şaşılacak bir şey. Çünkü kentin ne güneyinde, ne de kuzeyinde bu suikaste üzülen yok. Ama anlaşılana yanlıyoruz biz. Bütün bu olaylara karşın mollaların daha hala bu kadar büyük bir güç potansiyeline sahip olmaları şaşılmayacak gibi değil!

Parlamentonun ilk toplantısında milletvekillerinin çoğu yok. Onların yerine birer çelenk konmuş. Bazı milletvekilleri ise sedyeye gelmişler. Tahminlerin aksine, idamlar yine de sürdürülüyor ve hapishanelerin tika basa dolu olmasına karşın daha da çok insan tıkıştırılıyor içeriye. Hapishanelerde genç kızların ırzı-

na geçildiği söylentileri yoğunlaşıyor. Burada da din bir bahane olarak kullanılıyor. Mollalara göre bakire olarak ölen kız cennete gider. Bunun için bunların idamdan önce kızlıklarını bozmak gerekiyormuş.

İslam Cumhuriyet Partisi merkezine yapılan darbenin sorumluluğunu kimse üzerine almıyor. Resmi hükümet bildirilerine göre suikastı, partinin yönetimi ve örgütlenmesiyle görevli olan üyesi Rıza Külahi yapmış. Yurt dışına kaçtığı tahmin ediliyormuş.

Bombanın patlamasından kısa bir süre önce aralarında parlamento başkanı da olan bazı parti üyelerinin toplantıdan ayrılması bir takım söylentilere yol açıyor. Mollalar arasındaki rekabeti herkes biliyor ve her türlü kepezeliği yapacaklarına inanıyor.

Aralarında cumhuriyetin mimarı Beheştî'nin de olduğu en iyi 85 adamını yitirmek, böylesine stratejik bir ülkede 40 milyon kişiye egemen olmaya çalışan mollalar için öldürücü bir darbe. Bu darbeye mollalar kaba kuvvetle karşılık veriyorlar. Tutuklamalar ve kurşuna dizmeler arttırıldığı gibi hakaretler, aşağılamalar, kültürel ve toplumsal değerlerin ayaklar altına alınması öyle boyutlara ulaşıyor ki, ancak en kişiliksiz veya en saf kişiler bundan böyle bu rejime yakınlık duyabilir.

Hapishanelerdeki işkenceler sadistçe yapılıyor. Kaçmayı başarabilen bir mahpus bana, saçlarının kesildiğini ve ardından da kendi saçlarını yemek zorunda bırakıldığını anlatıyor. Her duraksamada telden bir kamçıyla dövülüyormuş. Yediklerini çıkarınca da çıkardıklarını yemeğe zorlanıyormuş. Kan kusmaya başlayınca, içinde oturmağa yer olmayacak kadar dolu bir hücreye götürülmüş. Vücudu kan içinde kalmış, bayılınca kadar kan kusmuş...

Tutuklulara, her suçu kabul etmeğe razı olunca ya kadar işkence ediliyordu. İtiraflarını işkencecilerin önünde değil de, kamu önünde yapmaya zorlanıyorlardı. Her akşam İran televizyonunda işledikleri

suçu» itiraf eden tutuklular gösteriliyordu. Ama iş bununla da bitmiyordu. Televizyonda suçlarını itiraf ettikten sonra, Devrim Nöbetçileri'ne dostları ve tanıdıkları hakkında bilgi verip yardımcı olmak zorunda bırakılıyorlardı. Ardından da bunların gözü önünde ele verdikleri arkadaşları kurşuna diziliyordu. Bu psikolojik terörün son aşaması tutuklunun, yoldaşlarının ve dostlarının celladı rolünü üstlenmeye zorlanmasıydı.

Bir tutuklu bu işlemlerden sonra gerçekten serbest bırakılacak mı, yoksa bu dünyanın yükünü taşıdıktan kurtarılacak mı, buna da mollalar karar verirdi.

Böyle bir ortam içinde, 24 Temmuz 1981 günü, Benisadr'dan boşalan yere, İslam cumhuriyetinin cumhurbaşkanlığına, sözde 13 milyon oyla o zavallı, o ufak tefek Recai seçiliyor. Halk arasında «Recai'nin babası, oğlunun cumhurbaşkanı olacağını bilseydi hiç olmazsa ilkokula gönderirdi onu» diye şaka yapılıyor.

24 Temmuz günü öğle vakti, 14 haberlerinde, Benisadr'ın Mücahitler'in Başkanı Racavi ile Paris'e gittiği duyuruluyor.

Iran'da harıl harıl aranan bu iki kişinin uçakla kaçırılması, Mücahitlerin gücünü kanıtıyor. Bu olay, mollaların kurdukları düzende daha çok zayıf noktalar olduğunu, bunların kendi adamlarına bile güvenemeyeceklerini gösteriyor. Benisadr ve Racavi, Tahran hava limanından güpegündüz bir askeri uçakla kaçırılmışlar.

Benisadr ve Racavi Paris'te dostça karşılanıyorlar. Her ikisi de, mollalar rejiminin devrileceği ve yurtlarına geri dönecekleri günün pek uzakta olmadığına ilişkin bir açıklamada bulunuyor.

Son olaylarla kendilerine güveni sarsılan mollaların tepkisi gittikçe sertleşiyor. Hatta Humeyni tüm

ulusu ajanlık yapmağa çağırarak kadar ileri gidiyor.
yor.

«Komşuları gözetleyip evlerinde neler yaptıklarını öğrenmek, her vatandaşın dini vazifesidir», diyor. «Siz komşularınızı gözetleyin, komşularınız da sizi. Yirmi, otuz gün, komşulara kimlerin girip çıktığını gözetlersek, şüpheli bir durumda hemen polise haber verirsek bu mesele kendiliğinden hallolur... Analar, babalar çocuklarına göz kulak olsunlar. Zavallı ve masum kızlarının, canilerin eline geçmesine göz yummasınlar. Bir çocuk, anasını, babasını dinlemezse, o ana babanın dini vazifesidir çocuğunu polise bildirmek...»

Iran'da aile bağlarının ne kadar sağlam, karşılıklı dayanışmanın ne kadar önemli olduğunu göz önünde tutarsak, Humeyni'nin sözlerinin halkı ne kadar hayrete düşürdüğünü anlarız. Bir din adamı ana ve babalardan, çocuklarını celladın eline teslim etmesini nasıl isteyebilir, diyordu halk.

Bir kaç gün sonra gazetelerde, bir annenin oğlunu savcılığa şikayet ettiği haberini okuyoruz. Ve sahiden de bir akşam bu «kahramanlığı» yapan kadını televizyonda görüyoruz. Oğlunun yakalanmış olmasından çok sevinçli görünüyor, devrim mahkemesinden oğlunu mutlaka idam cezasına çarptırmalarını istiyordu. Söyledikleri öyle saçma ki, inanmak için aptal olmalı. Kadın, ulusumuzun örnek annesi diye övüle övüle göklere çıkarılıyor. Her gün gazetelerde tebrik mesajları yayınlanıyor. Dinimizin büyükleri, görevini gözünü kırpmadan yerine getiren bu olağanüstü kadını öve öve bitiremiyorlar. Humeyni, onu huzuruna kabul ediyor. «Senin yaptığın» diyor Humeyni, «herkese misal olsun. Herkes senin yolundan gitsin.» İki gün sonra başka bir kadın daha televizyona çıkarılıyor. Bu kadın daha da ileri giderek yüksek mahkemeden, oğlunu kendi elleriyle asmasına izin verilmesini rica ediyor!

Saklı gizli yaşamak gittikçe zorlaşıyor. Gerçi halk muhaliflere sempati besliyor ama onların da gözü korkutulmuş. Mahkeme kararlarına göre, rejim düşmanlarına yataklık edenler «müfsitlik» suçundan yargılanacaklar. Pek çoğumuz, gecelerini tren istasyonlarında geçirmek zorunda kalıyor. Buraları da tehlikeli olmaya başlayınca bazıları kentin dışında bir yerde bir çukur eşip bu çukurun içinde bir iki saat uyumağa çalışıyor. Ben bir kaç haftadır kiralık bir dairede oturan evli bir çiftin yanında kalıyorum. İki si de sabahları erkenden evden çıkıp işe gidiyorlar. Altımızda altı kişilik bir aile oturuyor. Bunların oğullarından biri, devrim komitesinde çalışıyor. Ev sahiplerim evden çıktıktan sonra çit bile çıkaramıyorum. Odamdan çıkamıyorum. Odamda bile elimden geldiği kadar devinmemeye çalışıyor, parmak uçlarıma basarak geziniyorum. Tuvalete gitmek büyük bir sorun. Sifonu çekemiyorum. Nesrin ise başka bir yerde oturuyor. Biribirimizi tek tük, ancak koşullar elverdikçe görebiliyoruz.

Mollaların işi de kolay değil. Düşmanlarından korkularından halk arasına çıkamıyorlar. Ancak çok ivedili durumlarda, zırhlı arabalarla ve silahlı muhafızlar eşliğinde dışarı çıkabiliyorlar. Parlamentonun bir kaleden farkı yok. Halkın vekilleri, halktan kendilerini sakınmak zorunda. Hiçbiri, parlamentodan çıkmaya cesaret edemiyor. Humeyni bile, Tahran'a döneli beri evinden çıkmamıştı. Evinin yakınındaki yollar gece gündüz sıkı bir denetim altında. Gücünü halktan aldığını iddia eden bir rejim için ne kadar garip bir durum.

Kısa bir zaman içinde en yüksek devlet makamına kadar yükselen Recai'nin inişi de çıkışı kadar çabuk oluyor. Günlerden 31 Ağustos. Yüksek Güvenlik Konseyi Başkanı Kaşmiri, konsey üyelerini önemli bir toplantıya çağırıyor. Toplantı, başbakanlıkta yapılıyor. Saat öğleden sonra üç. Toplantıya, Cumhurbaş-

kanı Recai, Başbakan Bahonar, Savunma Bakanı Namcu, Emniyet Müdürü Dastgerdi ve bir kaç yüksek devlet memuruyla bir kaç subay katılıyor.

Toplantının başlamasından kısa bir süre önce Konsey Başkanı Kaşmiri, elinde büyük bir bavulla salona giriyor ve bavulu, içinde Mücahitler ve diğer silahlı örgütler hakkında önemli belgeler bulunduğunu söyleyerek Recai ile Bahonar'ın arasına koyuyor. Bu belgeler yardımıyla tüm silahlı grupların köküne bir kaç gün içinde kibrit suyu dökülebileceğini ekliyor sözlerine. Ardından da, az bir işim var, hemen geleceğim, diyerek salondan ayrılıyor. O salondan çıkar çıkmaz Recai merakını yenemiyerek bavulu açıyor. Açar açmaz da işi bitiyor. Patlama o kadar güçlü ki, içinde buldukları bina tamamen harabeye dönüşüyor. Toplantıya katılanların ayakları, kolları ve diğer organları her bir yana dağılıyor. Cesetlerin bir kısmı öylesine kömürleşmiş ki, ancak dişlerinden kimlikleri şaptanabiliyor.

Ertesi gün bir cenaze töreni düzenleniyor. Omuzlarda taşınan tabutlar arasında Kaşmiri'ninki de var. Kaşmiri'nin şehit olmadığı ancak bir kaç gün sonra anlaşılıyor.

Güvenlik Konseyi Başkanı'nun bile karşı taraftan çıkması, mollaların prestijini sarsıyor. Muhalefeti ise daha güçlendiriyor bu suikast. Paris'te bir gazeteye verdiği demeçte Benisadr, zafer elle tutacak kadar yakına geldi, diyor ve Racavi ile birlikte İran halkını yakında, en geç bir ay içinde mollaların elinden kurtaracağını söylüyor.

Önümüzdeki haftalarda da suikastlerin arkası kesilmiyor. Suikastlerin kurbanları arasında devrim savcısı Kudusi, Humeyni'nin Tebriz'deki vekili Ayetullah Madani ve silahlı kuvvetler komutanlarını taşıyan bir askeri uçağın 94 yolcusu da var.

Korku, mollaların kemiklerine kadar işliyor. Üç ay içinde üç binin üzerinde siyasal tutuklu idam edi-

liyor. İslam devrim mahkemelerinin en üst makam-
daki yargıcı meslektaşlarından, «bir günde dört bin
düşman öldüren Hazreti Ali gibi devrimci olmalarını»
istiyor. Devrim Nöbetçileri'ne ve komite üyelerine,
şüpheli bütün kişileri tutuklayıp gerekirse oracıkta
vurma emri veriliyor. Böylelikle tüm halk Hizbullah-
ların önüne yem diye atılıyor.

Bir gün bir arkadaşımı ziyaretten geliyordum.
Arkadaşımın oturduğu dar ara sokaktan ana cadde-
ye çıkınca, on iki ile on altı yaşları arasında yirmi
beşe yakın okul kızı gördüm. Uniformalarına bakılır-
sa okuldan geliyorlardı. Yumruklarını sıkıp havaya
kaldırılmışlar, «Ya özgürlük, ya ölüm» diye bağırı-
yorlardı. Bir çok kimse gibi ben de karşı taraftaki kal-
dırımda durup bakmaya başladım. Yanımda duran
bir kadın «ya ne kadar tehlikeli bir şey yaptıklarının
farkında değiller, ya da çok yürekli» diye fısılda-
dı kulağıma. Kadın haklı çıktı. Bir anda içinde Devrim
Nöbetçileri dolu iki askeri araç çıka geliyor. Nöbetçi-
ler, ellerindeki makineli tüfeklerle araçlardan iniyor-
lar. «Durun» diye bağıyor kumandanları kızlara.
Kızlar koşmaya başlıyor, bunun üzerine Nöbetçiler
gözlerini kırpmadan ateş açıyor. Biribiri ardında yere
yığılan kızlar, sokağın ortasında kanlar içinde kıvrar-
nıp imdat istiyorlar ama sokaktakilerden hiç kimse
yardıma koşmağa cesaret edemiyor. Çünkü bu düpe-
düz intihar sayılırdı. Elimde bir silah olsaydı, mutla-
ka ateş açardım. Nöbetçiler, kızların yanına gidip tü-
feklerinin kabzalarıyla, çizmeleriyle habire vuruyor-
lar. Ölülerini askeri araçlara yükleyip çekip gidiyorlar.

Bu korkunç sahneyi görenlerden bazıları sinir
krizleri geçiriyor. Kadının biri bayılıyor. Ben de ken-
dime hakim olamayıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya baş-
lıyorum.

Yine Sürgünde

Benisadr ve Racavi, Paris'e kaçmadan az önce muhalefeti ortak bir cephe kurmaya çağırışlardı. Ulusal Demokratik Cephe ve Solcu Birlik'teki arkadaşlarımla bu planı tartışıyoruz. Böyle bir ortak cephenin Humeyni'nin düşmesinden sonra demokratik bir ortamın gerçekleşmesi yönünde önemli bir adımı olacağına görüş birliğine varıyoruz ve Paris'e iki delege göndermeye karar veriyoruz. Delegelerden biri olarak ben seçiliyorum.

Avrupa'ya gidip bütün dost ve akrabaları ve hele de Nesrin'i tehlikede bırakmak, bana çok zor geliyor. Benim yerime bir başkasını göndermelerini rica ediyorum. Ama arkadaşlarım buna yanaşmayıp benim gitmemde diretiliyorlar. Ayrıca hepimiz durumu iyinseler gözlerle görüyoruz ve en geç bir ay içinde mollar rejiminin devrileceğine hiç kuşkumuz yok.

Yolculuğun çok iyi hazırlanması gerekiyor, çünkü çoktan beri aranan Metin Defteri de bizimle gelecek. Önce Kürdistan üzerinden kaçmayı düşünüyoruz ama orada silahlı çatışmaların yeniden alevlenmesi üzerine Pakistan üzerinden kaçmakta karar kılıyoruz.

Hazırlıklarımız çabuk tamamlanıyor. Son ana kadar arkadaşlarıma benim yerime bir başkasını Paris'e göndermeleri için yalvarıp yakarıyorum ama zamanımızın darlığını düşünerek sonunda kendim gitmek zorunda kalıyorum.

Nesrin'den başka hiç kimse, ne annem babam, ne de kardeşlerim, kaçacağını bilmiyorlar. Nesrin bizi uğurlamaya geliyor. Ayrılırken birbirimizi kucaklayamıyoruz bile, çünkü islam ahlakına göre karı-koca bile sokakta öpüşemez. Gözlerimiz yaşarmış, birbirimize bakakalıyoruz. Ne zaman görüşürüz bilemiyoruz. El sıkışarak ayrılıyoruz.

Dört kişiyiz. Metin Defteri'den başka Bazargan hükümetinin bir üyesi ve Solcu Birlik'in delegesi dostum Mehdi bizimle geliyor.

İki kişi muavin kılıgına girip bir kamyonla yola çıkıyoruz. Pakistan sınırı yakınındaki Zahedan kentinde ötekilerle buluşacağız. Zahedan'a kadar kazasız belasız geliyoruz.

Bir kenarından boydan böya asfalt yolun geçtiği büyük tuz çölünün ayın yüzeyini andıran görüntüsü, çevrede tek tük rastlanan bakımsız ve fakir köylerle, küçük kentlerle tezat içinde. Bir yanda, yerle göğün birleştiği, geceleri yıldızların elle degecek kadar yakına geldiği, binlerce yıl el değmemiş çöl; diğer yanda ise sefil köyler, solucan gibi toz toprak içinde yaşayan insanlar. Parlamento Başkanı Rafsancani'ye yolda bir kaç milyon tümen kazandıran, dünyada eşi bulunmayan Şam fıstığının yetiştiği Rafsancan kentinde bir insanın yiyebileceği bir şey bulamıyoruz. Bir iki dükkan var ama onlarda da bozulmuş yiyeceklerden, çürümüş yemişlerden başka bir şey bulunmuyor. Kent halkından bir kaç kişi bize, devrimden sonra durumlarının daha da kötüleştiğini anlatıyor. Sonunda lokantaya benzer bir yer buluyoruz. Etsiz nohutlu pilav var. Yemek, bir tepsi içinde getiriliyor. Tepsinin üzerine, yemeğimizin tadına bakmak isteyen yüzlerce sinek üşüşmüş.

Zahedan'da diğer iki arkadaşımızla buluşuyoruz ve ertesi gün bir Jeep ile Pakistan sınırında bir köye gidiyoruz. Köyde bir kaç göçebe çadırından ve üç kerpiç evden başka bir şey yok. Çadırında konuk kala-

çağımız Beluci, tek keçisini kesip öğlen yemeğinde bize ikram etmek istiyor. Zorla vazgeçirebiliyoruz.

Bir akşam hava karardıktan sonra sınırın on beş kilometre yakınına kadar arabayla götürülüyoruz. Yolun geri kalanını yürüyeceğiz. Yolculuğumuz zor ve tehlikeli. Sık sık devriyeler geçiyor ve görünmemek için yere yatmamız gerekiyor. Tam da mehtaplı bir geceye rastlamıştık, ay ışığı ortalığı gündüz gibi aydınlatıyordu. Son bir kaç kilometreyi emekliyerek alıyoruz. Yollar çakıllık, sessiz gecede ayak sesleri daha uzaktan duyuluyor. Sabaha karşı saat üçte, birbirinden yüz metre kadar uzaktaki bir jandarma postasıyla bir sınır karakolu arasından sınırı geçiyoruz. Dönüp ardıma bakıyorum. Sınırın iki yanında da doğanın aynı olmasına karşın ülkemden ayrıldığımı hissediyorum ve çok üzülüyorum.

Karaçi'den kalkıp üç yıl önce terkettiğim ülkeye giden uçakta oturuyorum. Bu üç yıl içinde olanlar hakkında düşünmek için bir kaç saat zamanım var. Tahran'a gelirken ne kadar mutluydum uçakta. Federal Almanya'daki sürgünlük yıllarım sona ermişti. Bu ülkeyle ilgili güzelli çirkinli tüm anılarımı sıkıca paket etmiş, belleğimin bir köşesine yerleştirmiştim. İran'da yeni bir yaşam kuracaktım kendime. Neler olmamıştı ki o zamandan beri: Tahran'daki olaylar, annemi, babamı, dost ve akrabalarımı görmem, ilk yürüyüşler, mitingler, yabancı olmama mutluluğu, yurt dışı edilmekten korkmama, çöpçülerin zamanında gelmemesine kızmağa hakkım olması, benim kentim, benim sokağım, benim ülkem diyebilmem. Şah kaçtıktan sonra sokaklarda sevinçten oynanamamız! Geleceğime ne kadar güvenle bakıyordum o zamanlar!

Umutlar, ütopyalar, ne çabuk düş kırıklığına ve kadere boyun eğmelere dönüşmüştü. Dost yüzleri ne çabuk nefret bürümüştü. Ayetullah, bu yaşlı evliya, kısa bir zaman sonra yüzünden maskeyi indirmiş ve kırışık, titrek elleriyle yüzlerce ölüm cezası imzalamıştı.

Arkasından saklanıp gizlenmeler, ölenler, yaralanmalar, gözümün önünde olan korkunç olaylar! Okul kızlarının imdat sesleri daha hala kulaklarımdan silinmedi, Devrim Nöbetçileri'nin kızların kafasına inen çizmeleri halâ gözlerimin önünde. Yaşamını yitirmiş dostlarım, hapishanelerde işkence görüp aşağılanan binlerce kişi. Kendi gözümle gördüklerime nasıl inanacak, ne zaman hazmedecektim bunları? Aklıma Nesrin ve yaşlı gözleri geliyor. Şu anda hayatta mı acaba?

Uçak Frankfurt'a inmek üzere. Birdenbire içimi bir korku kaplıyor, geçmişe karışmış bir yaşamın yinelenmesi korkusu.

Hortum gibi bir körüklü geçitten geçerek transit salonuna giriyoruz. Pasaport polisi kuşkulu bakışlarla gözlerimin içine ve pasaportumdaki resime bakıyor. Ardından bagajlar, yürüyen merdiven, bagaj kontrolü, tertemiz yertaşları, tertemiz duvarlar, ne bir parola, ne bir yazı, ne bir karikatür, sadece düzenli, çerçeveli reklamlar. Herkes fısıldar gibi alçak sesle konuşuyor biribiriyle. Bir yürüyen merdiven daha çıkıyor karşıma ve kendimi trende buluyorum. Yolcular yan yana, karşı karşıya oturuyorlar. Solgun yüzler, sarı veya kumral saçlar. Bir kaç kişi gazete okuyor, bir kaç kişi pencereden dışarı bakıyor, bir kaç da gözünü reklamlara dikmiş. Kimse kimseyle göz göze gelmiyor, olsa olsa kaçamak bir bakış. Nereden geldiğimizi, geldiğimiz yerde neler olduğunu soran yok. Her şey düzenli, her şey plana göre yürüyor. İten kakan yok. İnsanlar biribirine çok ince davranıyor ama kimse kimseye yakınlık göstermiyor. Hiç kimse, tanımadığı bir çocuğa laf atıp başını sıvazlamağa kalkmıyor. Bu ülkede her şey düzenli, o kadar düzenli ki, biz bile sesimizi çıkarmaya çekiniyoruz.

Bir yürüyen merdiven daha, ardından metro ve az sonra dostum Z.'nin evindeyiz.

Tahran'a telefon ediyorum. Nesrin'in sesini du-

yunca seviniyorum. Nesrin'e ve Tahran'daki yaşama büyük bir özlem duyuyorum. Nesrin, üstü kapalı olarak Tahran'da idamların sürdüğünü söylüyor. Bugün de 150 kişi idam edilmiş. Açıkça konuşmağa çekiniyoruz. İkimiz de telefonu ağlayarak kapatıyoruz.

Televizyonu açıp haberleri izliyoruz. Bir kaç yıl önceki aynı spiker haberleri okuyor. Ve bir kaç yıl önceki aynı yüzleri görüyorum televizyonda: Strauß, Kohl, Brandt, Lieselotte Funcke ve Bayan Dingwort-Nussek. Biraz kilo alıp yaşlanmışlar ama daha halâ aynı konulardan, aynı sorunlardan dem vuruyorlar. İşsizliğin önü alınmalı, çevre kirlenmesi sorunları çözümlenmeli, emeklilerin geleceği güvence altına alınmalı. Ernst-Dieter Lueg yorumunu yapıyor. Ardından kısa spor haberleri ve ilkbahar modası üzerine uzun bir haber. İran'daki 150 idamın sözü bile edilmiyor. Dayanılacak gibi değil, kendimi çok yalnız hissediyorum.

Pencereye gidip dışarıya bakıyorum. Sokakta çok az insan var. Arada bir, bir araba geçiyor. Yağmur yağıyor.

Fransız vizesi almak için üç gün Frankfurt'ta kalıyoruz. Buradaki ilk izlenimlerim, bir yumruk gibi suratıma çarpıyor. Yürüyen merdivenler, metro, tren, tertemiz sokaklar, zevkle dekore edilmiş vitrinler, ağzına kadar dolu mağazalar, solgun yüzler, kaçamak bakışlar, düzenli trafik, disiplinli insanlar, trafik işaretleri, yasak levhaları, gökdelenler, renkli ilanlar, ışıklar yalnızlık çeken bir toplumun parıltısı, göz kamaştırıcı, renkli, özenle süslenmiş ön cephesi bu. Bana yabancı olmuş, geçmişe karışmış bir dünya.

Yine bunlara alışabilmek için ne kadar güç harcamam gerekecek diye soruyorum kendi kendime. Aklım fikrim İran'da. Elime bir gazete geçse, ilk olarak İran'dan bir haber var mı diye bakıyorum. Geri kalanı beni ilgilendirmiyor. «Hayır, ikinci bir sürgün olmayacak bu» diye inandırmaya çalışıyorum kendimi.

«Mollaların işi bitik artık. Yakında geri döneceğiz. Sığınmacı değilim, sürgünde değilim, bir turist gibiyim. Buradaki sorunlara kendimi kaptırmamalıyım. Bunun için de, arkadaşlarla, tanıdıklarla karşılaşmam gerekir. Hiç kimseyle ilişki kurmamalı, ev tutup yerleşmemeli, normal yaşama dönmemeliyim. Bir ip cambazı gibi tüm dikkatimi tuttuğum yola, vatanıma dönmeye, vermeliyim.»

Dostlarımla en kısa zamanda Paris'e gitmek istiyoruz. Kaçtığımız gizli tutulmalı, çünkü aynı yoldan yine Tahran'a dönmek istiyoruz.

Paris'te Benisadr'ı ve Racavi'yi görmemiz, sıkıntıyı biraz dağıtıyor. İkisi de, yakında yurdumuza döneceğimizden umutlu. Paris'te kalmak, benim için Frankfurt'ta kalmaktan daha kolay. Burada, beni duygulandıran ve içimde yine sürgünde olduğum duygusunu uyandıran anılar yok. Bir evin yedinci katında, Montparnasse istasyonunun hemen üstünde, dört kişi bir odada kalıyoruz. Pencereden trenlerin nasıl durup kalktığı görülüyor. Yüzlerce insan iniyor bir trenden. Hepsinin de acelesi var. Bir kaç dakika içinde boşalıyor istasyon.

Noel'e az kalmıştı. Berlin'e gidip kızım Meryem'i ve annesi Barbara'yı görmek istiyorum. Karaçi'den aldığım Alman vizesi daha geçerli, Alman sınır polisi pasaportumu görmek istiyor. Arabayı bir kenara çekiyorum. Polis, bir saat sonra elinde pasaportumla arabama geliyor ve sert bir tonla: «Size giriş veremeyiz, Federal Almanya'ya girmeniz yasak» diyor. «Niye?» diye soruyorum şaşkınlık içinde. «Bu konuda bilgi veremem» diyor. «Yazılı olarak İçişleri'ne başvurabilirsiniz.» — «Bir yanlışlık olmalı» diyorum. «Üç hafta önce Frankfurt'a indim, orada kimse bir şey demedi. Vizem var, bir kaç günlüğüne Berlin'e gidip kızımı görmek istiyorum.» — «Beni ilgilendirmez» diyor polis sabrı taşarak. «Giremezsiniz. Çekip gidin bakalım.» Daha söyleyeceklerim bitmemişti, amiriyle

görüşmek istediğimi bildirecektim, ama ağzımı açmama fırsat vermeden yumruğuyla arabaya vurarak ve parmağıyla yolu göstererek «Çek git, dedim, çek git!» diye bağıyor. Ne kadar da sağlıklı ve güçlü bir görünümü var, diyorum kendi kendime. Dediklerini yapmaktan başka çıkar yolum yok. «Biraz daha terbiyeli konuşun» diyorum yavaşça ama onun gök gürültüsünü andıran sesi benimkini bastırıyor.

Yolun karşı tarafına geçip pasaportumu alıyorum. Pasaportun boş bir sayfasına basılan dört köşe bir damga neredeyse gözüme batacak: «Sınırdan geri çevrilmiştir!» İçimi bir öfke kaplıyor, harfler gözümün önünde oynamaya başlıyor. Yağmur damlaları, arabanın üstüne davul tokmağı gibi vuruyor.

Alman plakalı araba, Weinstraße'deki Neustadt yakınlarında bir muayenehanesi olan doktor kardeşimin. Kısa bir süre için ondan ödünç almıştım arabayı.

Şimdi de Fransız sınırından geçmem gerekiyor. Fransız polisi, Alman sınırında olanları görmüş olmalı. Kâğıtlarımı alıp bürosuna gidiyor. Az sonra dışarı çıkıp arabanın kime ait olduğunu soruyor. «Kardeşimin» diyorum. «Olabilir» diyor. «Ama bu arabayla Fransa'ya giremezsiniz. Pasaportunuzdaki bu damgayla Federal Almanya'ya alınmazsınız. Alman vizeniz geçersizdir artık. Bu durumda ikametiniz Fransa'da şayılır. Ama bu arabayla Fransa'ya girmek isterseniz gümrük ödemeniz gerekir.» — «Böyle saçmalık olmaz» diyorum. «Alman sınır polisi bir yanlışlık yaptı, bunda hiç kuşku yok. Ayrıca araba kardeşimindir, onun ikameti Almanya'da.»

«Sınırdan geri çevrilmeniz bir yanlış anlama sonucu olabilir» diyor. «Ama bu bizi ilgilendirmez. Bu arabayla Fransa'ya giremezsiniz.» — «Peki, ne yapayım şimdi ben bu arabayla?» diye soruyorum. «Bir kenara park edin, gelsin kardeşiniz alsın.» diye karşılık veriyor. Başka yol yok. Arabayı park edip çanta-

mı alıyorum. Otobüsle en yakın köye Forbach'a gidip oradan bana yardım edebileceklerini umduğum bir kaç kişiye telefon edeceğim.

Otoyoldaki sınır kapısından aşağıdaki şoseye bir merdiven iniyor. Yağmur da gittikçe hızlanıyor. Yanımda ne bir yağmurluk, ne de bir şemsiye var. Kısa zamanda sırlıklam oluyorum. Hava da soğuk, dişlerim birbirine vuruyor. Merdiveni inince bir de bakıyorum ki, sınır kapısının yüz metre ilerisinde, Federal Almanya topraklarındayım. «İstemeseler de girdim» diyorum kendi kendime. Yolun sol tarafında bir lokal var. Kapıyı açıp giriyorum, içerisi sıcacık. Önce bir duble içki sipariş ediyorum. Ardından da Berlin'de Otto Schily'yi arıyorum telefonla. (Otto Schily, tanınmış bir avukat olup bir dönem Yeşillerin milletvekilliğini yapmıştır. Çev. Notu) Sesimi duyunca şaşırıyor, halimi hatırlımı soruyor. Başıma gelenleri anlatıyorum. Konuyla ilgilenip hemen İçişleri Bakanlığıyla görüşmek istiyor.

Çantamı alıp sınır kapısına dönüyorum. Alman polisi pasaportumu alıyor, bir göz atıyor ve içindeki damgayı görünce ne diyeceğini şaşırıyor. Her şeyi açıklamak istiyorum ama beni konuşturmuyor bile. «İnanılacak gibi değil» diyor. «Sınırdan geri çevrildiniz ama yine de Alman topraklarına ayak bastınız. Yasalara aykırı geldiniz. Bu size pahalıya mal olacak.» — «Bırakın da açıklayayım» diyorum ama «Sizin açıklamanız beni hiç mi hiç ilgilendirmez» diye sözümü kesiyor. «Beni bir tek gerçekler ilgilendirir. Sınırdan geri çevrildiniz ama yine de yasadışı içeri girdiniz. Açıklanacak bir yanı yok bunun.» İran'da başımdan geçenler, kaçışım ve şimdi de sınırdaki bu olaylar beni öylesine sindirmişti ki, öfkemi bile dile getiremiyordum. Polis de bunu anlamışa benziyordu. Can sıkıntısını dağıtabilmek için bir kurban bulmuştu kendine. Kendimi toparlamaya çalışıyorum ama buna fırsat bırakmıyor. «Ne var çan-

tanızda?» diye soruyor. «Önemli bir şey yok» diyorum. «Bir tek kişisel eşyalarım.» — «Bir bakalım öyleyse» diyor. Beni içeri alıp içinde bir tek masa olan boş bir odaya sokuyor. Bir polisi daha çağırıyor yanına. «Sınırdan geri çevrilmiş ama yine de yasadışı girmiş içeri» diyor arkadaşına. Öbür polis çantamı açarken o da bacaklarını gerip ellerini pantolonunun ceplerine sokuyor ve beklemeye başlıyor. Bütün eşyalarım masanın üzerine çıkarılıyor, gömleklerim, külotlarım, çoraplarım, traş makinem, diş macunum, diş fırçam, sabunum, havlum ve Almanya anılarımı tazelemek için Paris'te bir Alman kitabevinden aldığım Enzensberger'in bir şiir kitabı. Polis kitabı açıyor. Aklima şu dize geliyor: «Ne işim var benim bu ülkede...» Polis, bulduklarıyla yetinmişe benzemiyor. Eline geçirdiği avını kolay kolay bırakmak da istemiyor anlaşılan. «Soyunun» diyor. Tüm irade gücümü yitirmiştim zaten, hiç direnmeden bir makine gibi dediklerini yapıyorum. Anorağımı, kazağımı, gömleğimi çıkarıyorum. Duraksadığımı görünce: «Hepsini dedini, hepsini çıkarın» diyor. Pantolonumu, ayakkabılarımı, çoraplarımı ve son olarak da külotumu çıkartıyorum. Evet, Almanya-Fransa sınırında, Forbach yakınlarında, içinde «sınırdan geri çevrilmiştir» damgası olan sakıncalı pasaportumla iki Alman polisi önünde anadan doğma durmaktayım. Kendi vatanımdan kaçmışım, ikinci vatanım gözüyle baktığım ülkenin sınırından geri çevrilmişim. Giysilerim, ayakkabılarım, çoraplarım, teker teker inceleniyor. Sonunda polis başparmaklarıyla kıkımın kabalarını aralıyor içine bir göz atıyor. «Artık giyinebilirsiniz» diyor muayeneyi bitirmiş bir doktor gibi.

«Humeyni'nin hapishanesine düşseydim» diye düşünüyorum bir an, «hiç olmazsa bilirdim soruşturma memurunun neden benden nefret ettiğini.» Burada her şey daha dolaylı yapılıyor. Polis görevini yapıyor, kimsenin bir şey demeye hakkı yok.

İki polis dışarı çıkarak beni odada yalnız bırakıyorlar. Giyinip eşyalarımı çantaya yerleştiriyorum ve beklemeye başlıyorum. Dışarıda hava kapalı. Halâ yağmur yağıyor. Yarım saat sonra polis geri geliyor. Durum aydınlığa kavuşmuş. Pasaportumu geri veriyor, sınırı geçebilirim. Ama Fransa tarafına tabii.

Otobüsle Forbach'a gidip bir otel arıyorum. Yanımda çok az para var, bulduğum odanın geceliği ise 50 mark. Ucuz odalar dolmuş, bu odayı almaktan başka çarem yok. Schily'ye telefon ediyorum. İçişleri Bakanı'yla bağlantı kurmuş. Ertesi güne kadar olay aydınlığa kavuşacakmış. Öğlene doğru telefon etmeliymişim. Otele geri dönüyorum, akşama az kaldı. Yatağa yatıyorum ama bir türlü uyuyamıyorum. Bu akşam kendimi çok yalnız hissediyorum.

Schily ülkeye giriş yasasını kaldırtıncaya kadar beş gün geçiyor. Yaşagın nedenini ise bugüne dek öğrenemedim.

İran'dan kaçalı üç buçuk yıl geçti. Bir kaç ay sonra ülkeme geri dönme umutlarım boşa çıktı. Kısa bir gezi sandığım ayrılık, ikinci bir sürgün oldu benim için. Bunun ne demek olduğunu, ancak başından aynı şeyler geçen bilir.

Ayetullah'ın ülkesinde halka ve Irak'a karşı yürütülen «kutsal savaş» halâ sürmekte.

Bir zamanlar vatanım dediğim ülke yok sayılır artık. Bombalanmış kentler, aşağılanmış insanlar, toplu mezarlar, sakat insanlar, sığınmacılar.

Tahran'ın planına gereksinimim yok artık.

BAHMAN NİRUMAND İLE BİR SÖYLEŞİ

KEMAL KURT: *Bahman Nirumand, siz Batı Berlin'de yaşayan İranlı bir gazeteci ve yazarınız. Federal Almanya'daki öğrenci hareketlerinde, özellikle de Şah muhalefetine yurt dışında örgütlenmesinde önemli bir rol oynadınız. 1967 yılında yayınlanan «İran - gelişmekte olan bir ülkenin modeli» adlı kitabınız, Avrupalı aydınların üçüncü dünya ülkelerine duyarlılığını arttırdı. [Türkiye'de «Hür Dünya'nın Diktatörlüğü; İran» adıyla 1969'da yayınlandı] İran'daki devrimi kendi gözlerinizle izlediniz ve diyebiliriz ki, bu devrimin mimarlarından birisiniz. Ama molaların iktidarı ele geçirmelerinden sonra yine ülkeden kaçmak zorunda kaldınız. Bu konuda üç kitap yazdınız: 1985 de «İran - Soluyor Çiçekler Parmaklıklar Ardında», 1987 de «İran - Irak, Allahsızların kökü kurutuluncaya kadar» ve «Allah'ın yardımıyla iktidara - Ayetullah Humeyni'nin siyasal özgeçmişi». Bize kişisel ve siyasal özgeçmişinizi özetler misiniz?*

BAHMAN NİRUMAND: *Federal Almanya'da Alman dili ve edebiyatı, felsefe, Farsça öğrenimi gördükten ve Brecht üzerine çalışmalarımı tamamladıktan sonra 1960 da halkıma yararlı olabilmek amacıyla İran'a döndüm. Tahran Üniversitesinde doçent olarak görev aldım ve siyasal çalışmalarda bulundum. Ama çok kısa bir zaman içinde Şah diktatörlüğü altında çalışma alanımın kısıtlı olduğunu anladım. Bir yazar ve gazeteci olarak düşündüğümü yazamıyordum. Dört sene sonra tutuklanmamak için ülkemden kaçmak zorunda kaldım.*

Batı Almanya'da, İran'daki direnişi desteklemek

ve Avrupa kamuoyunu İran'daki durum hakkında aydınlatmak amacıyla tüm muhalefeti çatısı altında toplayan İranlı Öğrenciler Konfederasyonunu kurduk. Şah, o zamanlar Avrupa'da sevilen ve sayılan bir hükümdar olarak biliniyordu. Çalışmalarımızın sonucu bu yanlış imaj silindi, Şah'ın gerçek yüzü görüldü. Devrimin gerçekleştirilmesine, yurt dışındaki çalışmalarımızın katkısı büyük olmuştur.

Şah'ın son günlerinde İran'a dönerek olaylara katıldım. İslâmcı güçlerin zamanla tüm ipleri eline geçirdiğine tanık oldum. Şah'ın devrilmesinden üç hafta sonra, 1951-53 yılları arasında başbakanlık yapmış olan Musaddık'ın mezarı başında bir törenle Ulusal Demokratik Cepheyi kurduk. Musaddık, demokrasi ve bağımsızlığın simgesidir İran'da. Biz, onun ereklerini güncelleştirerek toprak reformu, adil gelir dağılımı ve sosyal alt yapı istedik. Amacımız, ilericileri, bağımsız solcuları, demokratları bir çatı altında toplayıp mollalara karşı çıkmaktı. Gerçekten de saflarımıza katılan çok oldu. Ama mollalar kısa zamanda tüm gücü kendi ellerinde toplamayı becerdiler. Kendilerinden olmayan herkesi hâpise attılar, idam ettiler veya başka yöntemlerle ortadan kaldırdılar. Bir yıl saklandım. 1982 yılı sonunda Pakistan üzerinden ikinci kez Almanya'ya kaçmak zorunda kaldım.

K.K. : Kitabınızda, İranlı aydınların önceleri bu devrimi desteklediğini, Humeyni'nin karizmasından etkilendiğini anlatıyorsunuz. Böylesine bir yanlışa nasıl düşebildi İranlı aydınlar?

B.N. : İslâmcı kesim dışındaki tüm Şah muhalefeti gerçekten büyük yanlışlar yaptı. İlimliler, Humeyni'nin karşısında çok çabuk teslim bayrağını çekti. Humeyni onlara karşı iyi bir taktik kullandı. İlk kurulan kabine, başta Bazargan olmak üzere tümüyle ilimlilerle doluydu. Bazargan ve Sancabi, Musaddık'ın kabinesinde görev almış politikacıları. İlk hükü-

mette hiç din adamı yoktu. Ama Bazargan'ın liberal-burjuvazi hükümeti Şah devrinin düzenini, orasını burasını yamayarak ayakta tutmağa çalışırken molalar perde arkasından islâm devletini kurma çalışmalarına başladılar, varolan devlet kuruluşlarının ileride yerini alacak örgütler kurdular. Örneğin, polis yerine devrim komiteleri, ordu yerine devrim muhafızları, adalet organları yerine devrim mahkemele-ri gibi. Yavaş yavaş, hiç kimsenin haberi olmadan, bu örgütler devlet kuruluşlarının yerini aldı. Devrim muhafızları bugün, yedi yıldır savaşta olmamıza karşın, ordunun görevlerini üstlenmiş bulunmaktadır.

Bazargan, devrim yapmış bir toplumun gerçekle-rini göremedi, ülkeyi eski hamam eski tas yönetmek istedi. Ama devrimden çıkmış halk, köklü değişiklikler görmek istiyordu. İşte bu köklü değişiklikleri yapacak yürekliliği gösteremedi ılımlılar. İran'ın tari-hinde hep böyle olmuştur bu. Musaddık dışında tüm ılımlı burjuvazi hep korkak davranmış, sarayla uzlaş-ma yolunu tutmuştur. Kendi haklarını bile istemeğe çekinen, iğdiş edilmiş bir burjuvazidir bu.

K.K.: Bana kalırsa yalnız korkaklıktan değil, başta kendileri de Humeyni'ye hayranlık duyduklarından geldiler bu oyuna. Humeyni neler vaat etmedi ki onlara!

B.N.: Bu kadar hayranlık duymuş olduklarını sanmıyorum Humeyni'ye. Bazargan, devrim öncesi Paris'te Humeyni'yle görüştükten sonra «Şah'ın sarıklısı» demişti hakkında.

Evet, Humeyni yeryüzünde cenneti vaat etti bize. Demokrasi gelecek, kimse fikirleri ve siyasal görüşle-ri yüzünden tutuklanamayacak, işkence yapılmaya-cak, hapishaneler kapatılacak, kadınlara eşit haklar tanınacak, giyim serbest olacak, dedi.

Biz solcular ise ılımlılardan daha da büyük yan-lışlar yaptık. Biz dedik ki, bir yandan gelenekselliği

simgeleyen, diğer yandan da böyle güzel şeyler vaat eden bu karizmatik önder olmadan Şah'ı deviremeyiz. İkincisi, mollaların devleti yönetecek durumda olduklarına inanmıyorduk. Üçüncüsü de, gerçekten pek çok solcu, başta Humeyni olmak üzere, çoğu mollaların radikal tutumlarını beğeniyordu. Bu radikal tutum, Amerikan konsolosluğunun işgaliyle doruğuna ulaştı. Humeyni'nin antiemperyalizminin en tutarlı kanıtıydı bu solculara göre. Solcuların, sosyalizm hakkında çok basma kalıp, kitaplardan alınma görüşleri vardı. İran'daki devrimi, sosyalist bir devrimin habercisi olarak görüyor, İran'ın içinde bulunduğu gelişim sürecinde bunun olanak dışı olduğunu görmek istemiyordu. Biz solcular, islâmi yeni bir güç olarak görmekten yoksunduk. İran üzerine analizlerimizi, Şili veya Vietnam üzerine yapılan analizlerden farkı yoktu. Ayrıca demokrasi anlayışımız da yetersizdi. Giysileri yüzünden sokaklarda kadınlara satışmalar başlayınca, «yan çenşkilör» diye ciddiye almadık bunları. Biz, ana çelişkiyi, yani emperyalizmle savaş, ön planda tutuyorduk. Demokrasi olmadan emperyalizmle savaşılamayacağını anlayamamıştık. Kadın hakları, sendikal haklar için verilen kavga, emperyalizmle savaşın ta kendisidir.

K.K. : Ama mollalar İran halkını solculardan daha iyi tanıyorlardı ki, onları harekete geçirebildiler.

B.N. : Şah, halkın siyasal bilinçlenmesini baskı yoluyla engellemiştir. Ama islâmı yasaklayamazdı elbette. Tam tersine, kendini bir ermiş gibi göstermek kaygısındaydı. Bir kez attan düştüğünde, Hazreti Ali'nin gelip onu ayağa kaldırdığını anlatacak kadar ileri gidiyordu bu konuda. Mollalar serbest çalışabiliyordu yani. Humeyni'nin kasetleriyle islâm hareketi canlanınca mollaların ne kadar iyi örgütlenmiş oldukları gün ışığına çıktı. Yüz binin üzerinde molla, ülkenin dört bucağına dağıldı ve bir kaç ay içinde halkı

yanına çekip örgütlerini bir siyasal parti niteliğine büründürdü. Her molla bir ajitatör, her cami bir toplantı salonu, her iman sahibi bir parti üyesiydi sanki. Humeyni zenginlere atıp tuttu, fakirlere ev, iş, parasız su ve elektrik vaat etti. Şah'ın «beyaz devrimiy-le» toprağını yitirmiş ve kentlere göç etmiş olan gecekondulu halkı, böyle vaatlere ve ideolojik aşılmalara çabuk kanar. Biz solcuların «kitleler» dediği bu insanlar, kendilerine böyle şeyler vaat eden her karizmatik önderin ardından gitmeye hazırdır. Bizim kitle analizimiz yanlış. Biz onları öve öve göklere çıkarıyor, ama her yöne çekilebileceklerini görmüyorduk.

K.K. : *Yani Humeyni aydınlara demokrasi ve özgürlük, fakire fıkara da refah vaat etti. Nasıldır İran'ın bugünkü durumu, savaşı da hesaba katarsak?*

B.N. : *Bugün İran'da ideolojik bir rejim vardır. İslâm ahlakı ve ideolojisinden başka hiç bir şeyin önemi yoktur. İktisadi ve toplumsal sorunların üzerine eğilmemektedir. Humeyni, «İktisat eşekler içindir» demiştir. Bunun sonucu olarak ülke perişan bir duruma gelmiştir. Halkın durumu, hangi tabakadan olursa olsun, Şah devrindekinden çok daha kötüdür. Örnek vereyim: Hazer denizi kıyısındaki turistik yerlerde çalışan yüz binlerce kişi, kadınların denize gir-mesi yasaklandıktan sonra işsiz kalmıştır. İçki ve giyim yasakları, iktisadi zorlukları arttırmıştır. Humeyni, halkın desteğini yitirmiştir. Tedhiş artmaktadır, halk korku içindedir. Devrim muhafızları gibi rejim-den yararlanan yüzde sekiz, yüzde on kadar bir azınlık, geri kalan yüzde doksanı baskı altında tutmaktadır.*

Ülke bir felaketin eşigindedir. Dezfül, Abadan, Hürremşehr gibi güzelim kentler bombalanmış, Abadan'daki dünyanın en büyük rafinerisi harabeye dönmüştür. Kültür ayaklar altına alınmış, kitaplar, yayınevleri yakılmış, yazarlar idam edilmiştir. Resmi

bildirilere göre bugüne dek onbeş bin kişi idam edilmiştir. Asıl rakam çok daha yüksektir. Yüz binin üzerinde siyasal tutuklu hapiste yatmakta, işkence görmektedir. Savaş, yedinci yılını doldurmuştur. Siz tasavvur edin artık halkın ruhsal bunalmını, açılan yaraların derinliğini. Bu düzen yıkılsa bile bu yaraların düzelmesi çok uzun zaman alacaktır.

K.K. : Tüylel ürpertici bir resim sergilediniz gözlerimizin önüne. Ama savaş ve belki de Humeyni'nin kişiliği, rejimin ayakta kalmasını sağlıyor. Humeyni'den sonra ne olacaktır?

B.N. : Şaşılacak bir şeydir ki, bugün rejim içinde de iç kavgalar vardır. Bir sağ ve bir sol kesim vardır hükümette. Sağcılar, özel mülkiyet özgürlüğünü savunmakta ve Kuran'ı örnek göstermektedirler. Solcu kesim ise yine Kuran'ı örnek göstererek buna karşı çıkmakta, merkezci bir devlet kapitalizmi istemektedir. Sağcılar, toprakları ellerinden alınan ağalara topraklarının geri verilmesini, solcular ise daha köklü bir toprak reformu istemektedir. Dış ticaret konusunda da görüş ayrılıkları çok büyüktür. Kuran'ı değişik yorumlayan bu her iki kesim de iktidarı tek başına eline geçirmek istemektedir. Şimdiki durumda parlamentoda solcular çoğunluktadır ama yasaları onaylayan «muhafızlar konseyi» sağcılarının elindedir. Hükümette çoğunluk solcuların, adli merciler ise sağcılarının elindedir. Devrim muhafızlarında ise bakan solcu, başkomutan sağcıdır. Birinin yaptığını diğeri bozmaktadır. Her iki tarafın da silahlı güçleri vardır. Her gün bir çatışma patlak verebilir, Humeyni'nin uzlaştırıcı rolü, bu çatışmayı engellemektedir ama Humeyni'den sonra bir iç savaş çıkması kaçınılmazdır. Bu silahlı çatışmanın nasıl sonuçlanacağını, muhalefetin bu çatışmadan yararlanıp yararlanamayacağını kimse bilemez. Muhalefet çok bölünmüştür ve yakın bir gelecekte mollalara bir seçenek olabilecek güçte değildir.

K.K. : *Savaşa gelelim. Savaşın, ABD de aralarında olmak üzere başka ülkelere sığramasını isteyen güçler var mı İran'da? Yoksa İran ile ABD karşı karşıya gelmekten kaçınacaklar mı?*

B.N. : Savaşın niye çıktığı, kimin suçlu olduğu konusunda değişik görüşler var. Şurası doğru ki, Humeyni Irak'taki şileri ayaklandırmaya kalkışarak devrimi, komşu ülkeye ihraç etmek istemişti. Öte yandan, Saddam Hüseyin'in Golf bölgesinde nüfuzunu arttırmak ve İran'ın güneyindeki Arap azınlığın yerleşim bölgesini eline geçirmek istediği de bir gerçek. İran'daki rejim, iç sorunlarını erteleme ve toplumsal çelişkileri örtbas etme bakımından çok yararlandı savaştan. Bu savaş olmasaydı İran'da olaylar başka türlü gelişecekti. Bu nedenle Humeyni'nin barışa razı geleceğini sanmıyorum.

Ölü sayısının bir milyonu, silah ve askeri donanım yapılan harcamaların 900 milyar doları geçtiği bu savaştan yararlanan bir tek Humeyni değil. Bir düşünün, bu parayla kaç hastane, kaç okul açabilir, ne kadar yol yapabiliirdi bu iki ülke. Bu yedi yıl içinde aralarında ABD, Sovyetler, B. Almanya, Fransa, Çin de olan, hem doğu hem batı blokundan 52 ülke İran'a ve Irak'a silah sattı. ~~En çok bu 52 ülke yararıandı savaştan.~~

Bana kalırsa Amerikalıların amacı İran'a saldırmak değil, körfeze tekrar ayak basmak. Bu amaçlarına eriştiler. İran'a saldırıp ikinci bir Vietnam yaratmak istemezler. Niye saldırırsınlar? İran'ı işgal edemeyeceklerini biliyorlar. Olsa olsa belki bir limanı bombalarlar. İran'a gelince, ne Humeyni'nin, ne de başta ki herhangi birinin Amerika'yla çatışma istediğini sanmıyorum. Ama baştakiler, herkesi ve her şeyi denetimleri altında tutamıyor. Devrim muhafızları içinde öyle radikalleri var ki, her an birinin elinden bir kaza çıkabilir. Bu tehlike var.

K.K.: *Bahman, İran'daki devrim Türkiye'ye sıçrayabilir mi? Türkçe propaganda yayınları, mollaların bu yollu niyetleri olduğunu gösteriyor. Türkiye'deki genel görüş, İran usulü bir islâm devriminin Türkiye'de olamayacağı yönünde.*

Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?

B.N.: İslâm fundamentalizmi, çoktan beri İran'a ve şiiilere özgü bir sorun olmaktan çıkmıştır. Diğer islâm ülkelerine bir göz atalım. Fas, Sudan, Mısır, Pakistan ve hatta Filipinler'de bile — ki bunların hiç birinde şiiiler çoğunlukta değil — islâmcılar nüfuz kazanmaktadırlar. Bu Humeyni'nin marifeti değil, tarihsel bir olgu. Bu gelişmeleri tarihsel konumu kapsamın görmezsek önemini küçümsemiş oluruz. Az gelişmiş veya az geliştirilmiş ülkeler için şimdiye dek iki ana model vardı: Batı'nın önerdiği monetarist model ve Doğu'nun önerdiği sosyalist model. Benim kanıma her iki yol da bu ülkeleri çıkmaza sokmuştur. Her iki model de yalnızca iktisadi sorunları çözmeye kalkıp çok önemli bir etkeni, halkın kültürel benliğini önemsememiştir. İran'daki devrim bir sınıf kavgası değildir. İlk baş kaldıranlar lümpenler, yalınayaklılar değildir, orta sınıftır. Orta sınıfın durumu iktisadi yönden çok iyiydi ve iktisadi durumu iyi olduğu için kendine bir identite aradı, siyasal haklar istedi. Yirmi beş yıllık bir baskıdan sonra bir patlama oldu, bir kişilik arama kaygısı çıktı ortaya. Bir kültür devrimine dönmüştü İran'daki devrim. İslâm, identite sorusuna bir yanıtı, bana kalırsa yanlış bir yanıt, ama bir yanıt. Batılılaşma süreci, Batı'dan doğru yanlış her şeyin alınması, uyduruk bir kültürün doğması, toplumu bir identite buhranına sokmuştu. Çok eski bir geleneği olan, halkın geniş kesimlerinde, özellikle de alt tabakalarda kök salmış olan islâm, yepyeni bir kişilik vaat ediyordu kitlelere. Bana kalırsa aynı identite buhranı Türkiye'de de var. Görünüşe aldanmamak gerekir.

On yıl önce bana, İran'da islâm devrimi olur mu, diye sorsaydınız basardım kâhkahayı.

Türkiye'de çoğunluğun sünni olmasının hiç önemi yok. İslâm fundamentalizmi sünniler arasında da yaygın. Laiklik ilkesine gelince, kitleler bir ideoloji uğruna gözünü bile kırpmadan bu ilkedен vazgeçerler. Şu anda Humeyni gibi bir önder olmaması da hiç sorun değil. Zamanı gelince, kitleler hazır olunca bir gecede bulunur böyle biri. İran'da olaylar patlak verdiğinde kimse Humeyni'nin adını bilmiyordu. Elli yıldır sürgündeydi, adını anan yoktu. Birdenbire ortaya çıkiverdi. Solcularla islâmcılar arasında daha önce İran'da da iş birliği yoktu. Akla gelecek şey değildi böyle bir iş birliği. Mücahitlerin bazı toplumcu yanları vardı ama aslında islâmcı görüştendiler, solcu değildiler.

Bana kalırsa Türkiye'de de bu sorunlarla yakından ilgilenmek, halkı aydınlatmak gerekir.

K.K. : Sayısı gittikçe artan camilere, Kuran kurslarına, yayınlara ve islâmcı kesimin ekonomik güçlüğüne bakılırsa Avrupa'daki işçiler arasında da islâmın yeniden doğuşundan söz edilebilir. Batı Berlin'de iki buçuk yıl önce gördüğüm bir yürüyüş, katılma oranının yüksekliği, disiplin, sıkı örgütlenme, ayrı kadın-erkek blokları, önceden hazırlanmış sloganlar açısından kitabınızda anlatılan Tahran'daki görkemli yürüyüşlere şaşılacak derecede benziyordu.

Bu kimlik (identite) arayışı gurbette daha mı fazla acaba? Kilisenin gölgesindeki cami daha mı çekici?

B.N. : İdentite arayışı mutlaka burada daha güncel. Berlin'deki başörtülü Türk kadınlarını gördükçe İran'da olanları daha iyi kavriyorum. Namus, iffet sorunu, cinsel sakınım değil bu, apaçık identite sorunu. Bu insanlar kendi varlıklarını, kişiliklerini göstermek, biz de buradayız, böyleyiz işte biz, demek istiyorlar. Horlanan, küçük görülen insanlar, ideolojik

aşılmalılar için daha verimli bir ortam oluştururlar. İslâma sarılmak, bunun doğal bir sonucudur. Karşılına dev gibi dikilen Avrupa kültürü karşısına buradaki Türk işçileri İslâmdan başka neyle çıkabilirler ki?

K.K. : Son bir soru daha. İslâm devrimi, kadınların haklarını kısıtlayıp iş hayatına atılmalarını engelliyor, giyim kuşamlarına varıncaya kadar her şeylerini belirliyor. Ama yine de devrimi destekleyen çok kadın var. Bu çelişkiyi nasıl açıklıyorsunuz?

B.N. : İran'da kadınlara, özellikle kentli kadınlara yapılan baskı, gerçekten korkunç bir ölçüde. Yine de bu soruna özenle eğilmek, kalıplaşmış görüşlerden sıyrılmak zorundayız. Yürüyüşlere katılan çarşafli, feraceli kadınlar için değişen fazla bir şey olmadı. Bunlar devrimden önce de baskı altındaydılar; evde kocalarının, sokakta da toplumun baskısı altında. Daha doğrusu sokağa bile çıkamıyorlardı, çünkü batılaşmış İran onları hor görüyor, aşağılıyordu. Şimdi ise sokaklara dökülüp yürüyüşler yapıyorlar, ülkenin kaderini çizdiklerini sanarak değişik bir duyguyu taşıyorlar. Bu açıdan bakıldığında, devrim bu kadınlar için bir emansipasyon oldu dersem şaşmayın. Artık saklanmak zorunda değiller. Bu emansipasyon Batılı anlamda feminist bir emansipasyon değil elbette, ama İran'ın koşulları içinde, ülkenin gerçekleri çerçevesinde bir emansipasyon. Orta ve üst tabaka kadınının durumu çok kötüleşti, ama çarşafli kadın, zaten çalışmayan, alışveriş için bile evden çıkamayan kadın, en azından dört duvar arasından kurtuldu, kendine güveni arttı. Bu yüzden devrime halen bağlılık gösteriyor.

KEMAL KURT
Berlin, 30.10.1987